

شَيْخ
العقيدة الطحاوية

el-Akîdetü't Tahâviyye

şerhi

HAMÜD İBN UKLÂ EŞ-ŞUAYBÎ

لَفَتْحَةُ الشَّيْخِ
حَمْدُ بْنُ عَمْرٍو الشَّيْخِ
رَحِمَهُ اللَّهُ

el-Akîdetü't Tahâviyye Şerhi
– HAMÛD İBN UKLÂ EŞ-ŞUAYBÎ –

Eserin Orijinal İsmi:

شرح العقيدة الطحاوية
Şerhu'l Akîdeti't Tahâviyye

Mütercimler:

Abdullah Çelik

Editör:

Abdulmetin Dindar

Tashih

Abdurrahman Çavuş

Son Okuma:

Osman Akyıldız

Mizanpaj:

Minber Yayınları

Kapak:

İnkreativ Arts

İrtibat:

minberyayinlari@gmail.com

Baskı & Cilt:

Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.

Adres: Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11 Bağcılar/İstanbul

Tel: 0212 446 88 46 **Sertifika No:** 45522

Minber Yayınları:

Yamanevler Mah. Küçüksu Cad.

Bıldırcın Sok. No: 9/1 Ümraniye / İstanbul

Tel: +90 539 762 66 95

+90 216 632 00 60

Online Sipariş: www.kureselkitap.com

- İstanbul, 1444 / 2022 -

* Bu kitabın her türlü basım hakkı Minber Yayınları'na aittir.

İÇİNDEKİLER

Editorun Mukaddimesi	5	İman Nedir, Amel İmandan Mıdır?	143
Akaid İlminin Kaynağı	6	Sünnet, ya Kitapta Olmayan Bir Hükümü Ortaya	
İmam Tahavî'nin Terceme-i Hâli	9	Koyar ya da Allah'ın Şeriatını Beyân Eder	151
Eseri Toplayan Kimsenin Mukaddimesi	22	İman Artıp Eksilir Mi?	152
Şeyh Hamûd B. Uklâ eş-Şuaybî'nin Sireti	26	İcmâli İman	154
EL-AKİDETÜ'Ŧ TAHÂVİYYE ŞERHİ	29	Musulmanların Şirk Dışında Kalan- Günahları	
Peygamberlerin Kendisi Sebebiyle Gönderildiği		Affedilir	157
Şey: Tevhid	31	Ehl-i Kible İle Olan Dini İlişkiler	160
Allah'ın Benzersiz Olması	33	Musulmanların Kâmı - Şeriatın Verdiği Ceza	
Kıdem ve Bekâ	35	Dışında Haramdır	166
Bakı Olan Odur	38	İslam Emirlerine Karşı - Şeriata Uydukları	
Mutlak İrade Onundur	40	Muddetçe Bağ (İsyancı) Olunmaz	168
Allah'ı İdrak Etmek Mümkün Olmasada Sıfatları		Sünnet Her Aklın İmamıdır	169
İle Onu Tanımak Mümkündür	41	Cemaat; Hak Ehlî İle Beraber Hakka Tabî Olmaktır	170
El-Hayy, El-Kayyum	42	Mütevâtir Haberin Kesinlik Arz Etmesi	174
Engelsiz İrade ve Muazzam Kudret	43	Hac ve Cihâd'ın Farziyyeti Değişmez	175
Sıfatları Ezeli ve Ebedidir	44	Kirâmen Kâtibin ve Meleku'l-Mevt	178
İlmi İle Herşeyi Kuşatmış ve Takdir Etmıştır	48	Meleku'l-Mevt	179
Hidayet ve Dalalet	50	Kabir Suâli ve Azabı	180
Tevhid ve Onun Ayrılmaz Parçası Olan Sünnet	53	Azap ve Nimet	183
Mustafa (sallallahu aleyhi ve sellem) Nübüvvetin		Öldükten Sonra Dirilmek	184
Son Muhrudur	55	Hesap ve Ceza	191
O Aydınluğun ve Hidayetin Kaynağıdır	57	Sırat Köprüsü ve Mizanın Kurulması	195
Kur'an Allah'ın Kelâmıdır	58	Mizan	197
Ru'yet, Allah'ın Cennette Görülmesi	65	Cennet ve Cehennem	199
Müteşâbihlerin Tevili Allah'a Aittir	72	Fiil Öncesinde ve Sonrasında Bulunan İstitâa	207
İman Teslimiyettir	74	Herşeyin Üstünde Kahir Olan Odur	220
Müteşâbihler Tevil Edilmez	76	Genide Kalanların Olenler İçin Yapacakları	
Tecsim ve Teşbih	78	Şeylerin Sınırı	221
İsrâ ve Mir'ac	80	el-Mucib Olan Allah'tır	223
Kevser Havuzu	83	Allah el-Ganiyy Olandır	227
Şefa'at	85	Gazab ve Rıza Sıfatları	227
Tevhid'e Dair Misak / Fitrat Delili	88	Ashabı Sevmek, Onları Ta'zim Etmek ve Haklarını	
Allah'ın İlmi Herşeyi Kuşatmıştır	90	Teslim Etmek İmandandır	231
İnsan İçin İlmin Sınırı ve Levhî Mahfuz	101	Aşere-i Mübeşşere, Ehl-i Beyt ve Selefin Degeri	239
Arş ve Kürsi	108	Peygamberler, Sadece Avâmın Değil Seçkin	
Hullet ve Teklim	109	Görülenlerinde Üstündedir	240
Melekler ve Murseller	113	Kerâmet	241
İnsanlar İçin Aydınlatıcı Kaynak; Rasûller		Kıyamet Alametleri	243
ve Kitaplar	118	Kehânet ve Sihir	246
Ehl-i Kible ve İslam Hükümü	120	Sahih İslâm Topluluğu İle Birlikte Oluruz	249
Vahyin Geliş Keyfiyeti İcmâ'ya Muhalefet Etmemek	130	Allah Katında Tek Din İslâm'dır	250
Tekfir Kaideleri	131	Hitam	252
Muminler Hakkında Hüsn-ü Zân Beslemekle			
Birlikte Kimseyi Allah'a Karşı Tezkiye Etmeyiz	136		

EDİTÖRÜN MUKADDİMESİ

İnsanları kendi hevaları ve akıllarıyla baş başa bırakmayan, onları bilgisizliğin karanlığından ve muhtelif görüş sahiplerinin tartışmalarından kurtaran, çetin dalgalar arasından sahil-i selamete, ucu görünmeyen karanlık mağaralardan aydınlık ve güvene ulaştıran Allah'a hamd olsun. O Allah ki, el-Alîm, el-Habîr ve el-Hakîm olarak kullarına; yollarını aydınlatan, ihtiyaçlarını karşılayan, cehaletlerini gideren temiz ve pürüzsüz, açık ve anlaşılır, şüphe ve itham edilmesi mümkün olmayan bir bilgi kaynağı ile ellerinden tuttu. Onların körlüklerini, aşırılıklarını ve çaresizliklerini giderdi. Onları fitratlarına uyumlu bir caddeye, akıllarına fayda sağlayan bir sofraya ve kalplerini temizleyen bir mabede çağırdı. İnsanlar onun vahyi sayesinde ihtiyaç duydukları her şeyi karşıladı. O göklerin, yerlerin, zihin ve kalplerin aydınlatıcısı, nurun ve faydalı ışığın kaynağı olan en-Nûr'dur. Dünya ceziresinde de, Cennet arazilerinde de Hamd yalnız O'na mahsustur. Övülen, övülmeye layık olan Allah'tır. Ondan başka hiçbir ilâh, mâbûd ve hâkim yoktur.

Onları tek bir bayrak altında toplayan, gerekli olan faydalı bütün mertebeleri öğreten, zihinlerine takılan sorularını gideren, onlara hidayet yolunda nasıl yürüneceğini gösteren Peygamberlere salât ve selâm olsun. Onlar geldiğinde atalara, filozoflara, kelmacılara, siyasilere ve ifade gücü kuvvetli olan şairlere ihtiyaç kalmadı. Onlar sözün en güzelini en açık ve anlaşılır bir şekilde beyan ettiler. Arkalarında hileli, kapalı, gizli ve esrarengiz hiç birşey bırakmadılar. Ümmîlere gönderilen Peygamberler olarak en sade dille geldiler; seçkinlerin en ziyade istifade ettiği bir ilim ile ayrıldılar. Bunun için onları cinler ya da insanlar duyduklarında etkilendi; Krallar gördüklerinde korktu, mustazaflar şahid olduklarında aziz duyguları tattılar. En zor, en ağır, en çetrefilli zamanlar da yaşadıkları halde en kuvvetli, en cesur, en akıllı kimseler olarak hareket ettiler. Yaşadıkları zorluklar akıllarına galebe çalmadığı gibi, insanla-

rın çoğunlukta olması da onları sarsmadı ve hakkı ikâme yolundan da alıkoymadı. Selam, hem fenâ yurdunda hemde bekâ yurdunda Onlara, onların Havârilere, As-hâbı, Ailesi ve Salih mütebbillerinin üzerine olsun.

Bundan sonra –Allah sana rahmet etsinşunu bil ki, Akâid ilminin eşiğine geldin. Bu mertebe mertebelerin ilki, basamakların birincisidir. Burada adımlarını sağlamlaştıran kimse yolun geri kalanında ne bir zorluk ne de bir yorgunluk çeker. Bu mer-tebe sana kıymetli bir anahtar bahşeder. Bu anahtar ile hem kalpler, hem akıllar hemde Cennetin kapıları açılır. Bunun için üzerinde bulunduğun işin kıymeti çok değerlidir. Bu ilim, ilimlerin ayağı en önde olanı, insanların üzerine ilk sorumlu ol-dukları ilimdir. Bunu başaran kimse diğer yerlerde de başarır. Bu hayatın ilk safha-sında, kabrin ilk sorusunda ve mahşer de ilk buluşmada sana sorulacak, senden iste-necek bir şeydir. Eğer elinde bunun anahtarı varsa kapalı olsa bile kapılar sana açılacak, gösteren ve şefaatchin olmasa bile ihtiyacını göreceksin.

AKAİD İLMİNİN KAYNAĞI

Akâid, akide ve î'tikâd tek bir mastardan doğan ve aynı anlamlara sahip olan fark-lı kelimelerdir. Akide lugat olarak “bağ ve düğüm” anlamına gelmektedir.¹ “**Dilim-den düğümü çöz**” (Taha, 27) bu ayette “ukdeten” kelimesi düğüm anlamında kullanıl-mıştır. Yine “**Düğümlere üfleyen kimselerin şerrinden..**” (Felak, 4) ayetinde “ukud” kelimesi düğüm ve bağ anlamında kullanılmıştır. İnsan bununla kalbini bir şeye bağ-lar, zihnini bir esas üzerinde düğümler. Bu kelime aynı zamanda sözleşme ve akit anlamında da kullanılır. İstilâhi olarak Akide: “Allah’ın Peygamberlerine haber ver-miş olduğu inançlar manzumesine, dinin esas ve temel kaidelerine bağlanmak, tas-dik etmek” anlamına gelir. Burada kul gönlünü, zihnini, kalbini ve anlayışını bir te-mel üzerine bina eder. Buna göre düşünür, buna uyumlu yaşar ve bunun üzerinde olayları değerlendirir. Bu bakımdan akit, yani bir sözleşme olan akide kul ile Allah arasındaki bir bağın ve sözleşmenin ifadesidir. Rabbimiz (azze ve celle) şöyle buyurdu: “**Hani Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları ken-dilerine şahit tutarak: “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Demişlerdi ki: “Evet! (Sen bizim Rabbinizsin!) Şahit olduk.”**” (Araf, 172) Bu ayette Allah (azze ve celle) kullarından kendi ulûhiyyetini ispat etmelerine yönelik bir misak/söz almıştır. Bu bakımdan akide evrensel ve insanlık yaşı kadar eski bir anlaymadır.

Eşyayı ve evreni birbirine bağlı bir düzen içinde okuyabilme olarakta kabul ede-çeğimiz Akide, kaynağı itibarıyla semâvi olduğu takdirde doğru bir sonuç verebilir. İnsanlığın her yönüyle ortaya koyulduğu ilk örneği olan babamız Âdem (aleyhisselâm)

1. Rağib el-İsfahânî, Mufredât, II, s.114; Yarın yayınları, İstanbul 5. Baskı 2019.

eşyanın isimlerini, işlevlerini ve özelliklerini ancak Allah (*azze ve celle*) öğrettiğinde öğrenebilmiştir. Onun peşinden gelen bütün Peygamberler de aynı içerikte olan vahiy bilgisiyle eşyayı, evreni ve insanı doğru okuma yöntemini getirmişlerdir. Aslında “hâdiseleri/olayları okuma/yorumlama” olarak değerlendirdiğimiz bu olgu, Kur’ân içinde “Te’vîl’l-Ehâdis” şeklinde formüle edilmiştir.² Bu haliyle doğru bilgi, doğru yorum ve doğru sonuç; kaynağın semavi yani vahiy merkezli olmasına bağlıdır. Şayet yeryüzü sakinlerinin ortaya koymuş oldukları tecrübeler ve felsefeler inanç kaidelerini; daha başka bir ifade ile eşyayı, evreni ve insanı okuma yöntemini belirleyecek olursa burada birbirinden farklı ve kendi içinde mütenakız sonuçlar doğuracaktır. Vahiy bilgisinden uzaklaşıp köhne ve kararmış düşüncelerin yol göstericiliği Kur’ân’î ifade ile “Edğâşü ahlâm” yani “karmakarışık düşler, olaylar” olarak ortaya çıkmaktadır.³ Bu bakımdan akîde’nin temel kaynağı semâdan indirilen katıksız bilgi olan vahiydir. İnsan ancak bu bilgi ile kendini, çevresini ve evrenin nihayetini kuşatabilir. Bu bilgi ile tutarlı, verimli ve faydalı bilgilere ulaşabilir. Bu bilgi onu kulluğun doruklarına, semanın makamlarına ve ruhların kemâlatına ulaştırabilir.

Peygamberlere bildirilen bu kurtarıcı bilgi, onların dışında kalan kimselerden elde edilemez. Bunun için Akâid’in temel bilgi kaynağı vahiy/sünnet’tir. Felsefe ile görüşleri körelmiş kimselerin bahsettiği gibi akıl ne mücerret bir bilgi kaynağı, ne hidayet meşalesi ne de bidâi bir bânidir. O, haber karşısında teslimiyet gösteren, hak ile batılı kıyas edildiğinde –selim vasfını kaybetmediği sürecetemyiz eden bir araçtır. Ehl-i Sünnet bu hususta ittifak etmiştir. Bu ittifak sayesinde Haberlere teslimiyet göstermiş; semî delil ile yollarını doğrultmuşlardır. Akılları bu bilgi ile beslendiği zaman da batılı gören, onu haktan tefrik eden bir fazilete ulaşmıştır. Sapan kimseler ise ona tümüyle bağlandığı, onu bayraklaştırdığı ve din ortaya koyma hakkını verdikleri için sapmıştır. Onların içinde Cehmî, Mu’tezilî, Mürcî, Hâricî ve Rafizî gibi kimseler vardır. Her birinin Sünnet’ten uzaklığı nereye ulaşmışsa; bid’at, dalalet ve karanlıklarda da oraya ulaştığını görürsün. Nübüvvet güneşinin çekildiği beldelerde aydınlık bir gündüz bulamazsın. Ancak onların içinde bulunduğu bu gece, sükûnet ve mehtaplı bir gece değil; korkutucu, tehlikeli ve belirsiz bir gecedir.

Tahâvî ve onun emsalinde olan Salih eslâfımız bu güneşe perde çekmediler. Bunun içinde eselerinin ilim, hidayet, kulluk, istikamet ve doğruluk ışığında buluştuğunu görürsün. Onlar farklı dilleri konuşmasına rağmen aynı sözü söyleyen kimseler gibidir. Her birinin risale, eser ve emâlisinde bu durumu görürsün. Sünnet

2. Yusuf, 6

3. Yusuf, 44

onların mi'yârı, sancak ve mihengidir. Ona yöneltilen her süngüyü deha ve ifade kılıçlarıyla uzaklaştırmışlardır. Sanki satırlar arasında süvarilerine ve atlarına ait top-raklar -düşmanlarını rahatsız etmek içintozuyup durur.

Metin ve Şerh Hakkında

Üzerinde durduğumuz bu risale geçmişin köklerini taşıyan, üç bereketli neslin inancını yansıtan mühim bir risaledir. Akaid sahasında gözlerin kendisine çevrildiği önemli bir metin olarak İslam ilim tarihinde kendisinin hak ettiği yeri almıştır. Birçok kimse onu incelemiş, şerh yazıp onun raflarda tozlanmasına müsaade etmemiştir. O şerhlerden biri de Şeyh Hamûd b. Uklâ eş-Şuaybî'ye ait olan bu şerhtir. Bu mühim eseri şerh etmek isteyen herkes aklını, birikim ve dehasını ortaya koymak zorundadır. "Telif etmek isteyen biri aklını bir tabak içinde insanlara sunan gibidir" diyen kimsenin bahsettiği gibi Şeyh Hamûd da birikim ve aklını esere düşmüş olduğu bu şerh ile göstermiştir. Allah (*azze ve celle*) bu eserin aslını, sonra onu şerh eden şârih ve onu okuyan tâliplerine rahmet etsin ve onları bundan faydalandırsın.

Kitabın tashihi ile uğraşırken onun üzerinde -Allah'ın tevfikî ileyaptığım iyiliklerden bazıları oldu. Onun metinlerine [] parantez içinde başlıklandırmalarda bulundum. Eğer başlıkları takip eden metin aynı konu üzerinde ilerliyorsa ona sadece [şerh] şeklinde başlık atmakla yetindim. Ancak bir konu bitip diğer konuya geçtiyse tekrar [] parantez içinde ilgili konu hakkında yeni başlığa döndüm. Metinde izaha muhtaç ibare ve terimleri izah ettim. Eğer müellifin bir tercihi olduysa onu teyid eden harici örnekler zikrettim. Eğer onun görüşü tenkide açıksa ona işaretlerde bulundum. Kitaba geçmeden önce risalenin asıl sahibi olan İmam Tahâvî'nin hal tercemesini ekledim. Bu kitapta eğer Şeyh Hamûd şerhi çok kısa tutmuşsa onu meşhur Tahâvî şerhi olan İbn Ebi'l-İzz'den alıntılarda bulunarak kısa tutulmuş yerlere önemli olduğu için oradan bazı bölümler ekledim. Bunu da belki bir yerde yaptım. Onun tashihi yanında birde tezyini olsun istedim. Böylece bakan kimselerin hoşlanacağını düşündüğüm bir şema oluşturdum. Ben bu şemayı oluştururken birçok şey denemiştım. Ancak en son elinizdeki halinde karar kıldım. Bununla beraber tashihe başladığım esnada Arapça nüshasını da karşılaştırmak için beraberinde açtım orada ise aynı şemayı kullandıklarını gördüm. Güzel ve latif bir tevafuk oldu. İbn Balaban, İbn Ebi Hatim'in kitabına yaptığı düzenleme için ona "el-İhsan fî Takribi Sahih-i İbn Hibban" demişti. Elbette onun yaptığı gibi bir iyilik olmasa da okuyucuyu esere ısındıracak kadar bir ihsan da bulunmaya çalıştık. Benim eser için yaptığım bu küçük şeyleri Allah'ın mizanda büyütmesini temenni ederim. Sözü'n tümü ona hamd ile başlar ve hamd ile biter.

İMAM TAHAVİ’NİN TERCEME-İ HÂLİ⁴

İsmi ve Nesebi

O, İmam Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Seleme b. Abdülmelik el-Ezdi el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî’dir.

Ezd Arap kabilelerinin en büyüklerinden, boyları en ünlülerinden, dalları en köklü olanlarındandır. Kahtânî kabilelerindendir. Ezd b. el-Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân’a müntesiptir.

Buna göre o, babası cihetiyle Kahtânî, annesi cihetiyle Adnanlı’dır. Çünkü annesi Müzeynelî’dir. Annesi, İmam Şâfiî’nin arkadaşı İmam Müzenî’nin kız kardeşidir. Ha harfî fethalı, cim harfî sakın olmak üzere el-Hacrî de Ezd boylarındandır. Bu da Hacr b. Cezile b. Lahm olup buna Ruayn Hacrî’ndan onu ayırt etmek için Ezd Hacrî denilir.

Tahâvî ise aşağı Said’de Eşmûnîlerin kasabalarından Tahâ adlı bir kasabaya nispettir. Murtaza ez-Zebidî Şerhu’l-Kâmûs’ta şöyle demiştir: “Burası aynı zamanda Ümmü müdîn diye de bilinir. Tahâvî buraya nispet edilir.” Şimdilerde burası Minyâ müdüriyetine bağlı Semâlût merkezine tâbi Tahâ el-A’mide diye bilinir. Dr. Abdülmecid Mahmûd’un “*Ebû Ca’fer et-Tahâvî ve Eseruhû fi’l-Hadis*” (Ebû Ca’fer et-Tahâvî ve Hadis İlmindeki Etkisi) kitabında ulaştığı sonuç budur.

4. Terceme-i hâl bölümü Şerhu Muşkili’l-Âsâr kitabından özetlenerek alınmıştır. Bknz: Şerhu Muşkili’l-Âsâr, Beka Yayınları, İstanbul Temmuz 2021, Çeviren M. Beşir Eryarsoy, I, s.43-98,

Doğumu ve Yaşadığı Dönem

İmam Tahâvî, öğrencisi İbn Yunus'un kendisinden rivayet ettiğine göre h. 239 yılında dünyaya gelmiştir. Biyografisini yazanların büyük çoğunluğu bu hususta ona uymuştur, doğrusu da budur. Ancak aralarında sadece Vefeyâtü'l-A'yan sahibi (İbn Hallikân) onun h. 238 yılında dünyaya geldiğini söylemektedir. Daha sonra Sem'ânî'den onun h. 229 yılında doğduğunu nakletmiş ve bu son rivayetin sahih olduğunu belirtmiştir. Ancak bunun bir tahrif olduğunda şüphe yoktur. Doğrusu ise el-Ensâb kitabının baskısında iki yerde⁵ ve asıl yazmalarında geçtiği üzere h. 239'dur. Ondan sonra gelenler de ondan bu tahrifi Sem'ânî'nin kitabına müracaat etmeden öylece nakletmişlerdir.

H. 321 yılında vefat ettiği üzerinde İbnu'n-Nedîm dışında ittifak etmişlerdir. İbnu'n-Nedîm ise h. 322 yılında vefat ettiğini kaydetmektedir.

İmam Tahâvî, *Kütüb-i Sitte* sahibi hafız imamlar ve onlarla aynı tabakada yaşayanlarla çağdaştır. Hatta bazılarıyla ortak rivayetler nakletmiştir. Sahih sahibi İmam Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî vefat ettiğinde on yedi yaşında, Sahih sahibi Müslim b. el-Haccâc vefat ettiğinde yirmi iki yaşında, Sünen sahibi Ebû Davud es-Sicistânî vefat ettiğinde yirmi altı yaşında, el-Câmi' (Sünen) sahibi Ebû İsa et-Tirmizî vefat ettiğinde kırk yaşında Sünen sahibi Ahmed b. Şuayb en-Nesâî vefat ettiğinde altmış dört yaşında idi. Bu kitapta ondan pek çok rivayet nakletmiştir. Sünen sahibi Muhammed b. Yezîd İbn Mâce vefat ettiğinde de otuz dört yaşında idi.

İlmî Ortam

İmam Tahâvî'nin yaşadığı dönem, hadisin tedvini bakımından en verimli, pak sünnete hizmet itibarıyla de en bahtiyar bir dönemdir. Çünkü bu dönemde büyük muhaddis ve hafızlar, müthiş müellifler, çok maharetli münekkidler ortaya çıkmıştır. Hadis ilmi bu dönemde İslâm dünyasının muhtelif yerlerine yayılmış, hadis şeyhlerinden/üstadlarından ve hafızlarından hadis almak için ilmi seyahatler çoğalmıştır. Bu dönemde sünnet oldukça zengin eserlerde tedvin edilmiştir. Sanki bu asır bu şerefli ilmin tahsilinde bütün asırların özünü teşkil etmiştir.

İmam Tahâvî'nin Yetiştmesi

Tahâvî -Allah'ın rahmeti ona olsun bir ilim ve fazilet hanesinde yetişmiştir. Babası Muhammed b. Selâme ilim ehlinen birisi idi. Şiir ve şiir rivayeti hususunda oldukça bilgiliydi, annesi de Şâfiî'nin ilim meclislerine katılan Şâfiî'nin ilim arkadaşla-

rı arasında sayılır. Dayısı İmam Müzenî ise İmam Şâfiî'nin arkadaşlarının en fâkihi olup onun ilmini yayan kişidir.

Büyük bir ihtimalle onun ilk kültürel birikiminin kaynağı bu evdir. Daha sonra Amr b. el-Âs mescidinde kurulan ilim halkalarına katılmaya başladı. Kur'an'ı hocası Ebû Zekerîya Yahya b. Muhammed b. Amrus'un gözetimi altında ezberledi. Hocası hakkında "O mescid de yanında Kur'an'ı hatmetmediği bir sütun dahi yoktur" denilmişti. Tahâvî daha sonra dayısı Müzenî'den fıkıh öğrenmiş, ondan, Şâfiî'nin ilminden ve görüşlerinin manasından kaynaklanarak telif ettiği muhtasarını dinlemiştir. Bu kitap ile fıkıh öğrenen ilk kişi de odur. Dayısından hadis yazmış, onun Şâfiî'den naklettiği rivayetlerini h. 252 yılında dinlemiştir. Müzenî'nin tabakasındaki âlimlerin birçoğuna yetişmiştir. Onların çoğundan da hadis rivayet etmiştir. Yunus b. Abdula'la (h. 264), Harun b. Said el-Eyli (h. 253), Muhammed b. Abdullah b. Abdulhakem (h. 268), Bahr b. Nasr (h. 267), İsa b. Mersed (h. 261) ve onların dışında İbn Uyeyne ve İbn Vehb'in diğer arkadaşlarına ve bu tabakada bulunan başkalarına da yetişmiştir.

Şam'a Yolculuğu

Mısır valisi Ahmed b. Tolun Bimaristan'ı inşa etmişti. Bu Bimaristan'a ve ayrıca kadim mescide yani Amr b. el-Âs mescidine birtakım vakıflar yapmak istemiş ve bu vakfa dair gerekli belgeleri düzenlemek istemişti. Bu belgeleri yazıp hazırlama işini Dımeşk kadısı Ebû Hâzim Abdulhamîd b. Abdulaziz es-Sekûnî el-Bağdâdî üstlenmişti. Belgeler gelince vakıf şartları alanında uzman âlimleri, belgelerde vakfiyeyi ihlal edecek birtakım şeylerin olup olmadığını görmeleri için huzura getirdi, onlar da tetkik ettiler ve "Bunlarda olumsuz bir şey yok" dediler. O sırada genç bir delikanlı olan Ebû Ca'fer et-Tahâvî de bunları tetkik edince "Bunlarda yanlışlık var" dedi. Bunu açıklamasını istediler, o bu isteği kabul etmedi. Ahmed b. Tolun onu huzuruna getirtti ve ona "Sen bu yanlış benim gönderdiğim elçilere söylemediysen de bana söyle" dedi. Tahâvî "Yapmayacağım" deyince, İbn Tolun "Neden?" dedi. O dedi ki: "Çünkü Ebû Hâzim âlim bir adamdır. O haklı olabilir ve ben bunu görememiş olabilirim." İbn Tolun buna hayran kaldı ve onu mükâfatlandırarak ona "Ebû Hâzim'e git ve ona gerektiği üzere muvafakat et" dedi. Tahâvî ardından ona gitti. Bu sefer Ebû Hâzim hata yaptığını itiraf etti. Tahâvî Mısır'a geri dönüp de İbn Tolun'un meclisine gelince, İbn Tolun ona sordu, o da "Ebû Hâzim'in yaptığı doğru ve o haklı idi. Ben de onun görüşünü kabul ettim" diyerek aralarında olanı açıklamadı. Bu ise İbn Tolun'un nazarında onu daha da büyüttü. Bundan dolayı onu kendisine yakınlıktırdı ve ona ikramlarda bulundu.

Bu haberde Ebû Ca'fer'in uyanıklığına, ilmine, büyük meseleler hakkında kendisine fetva sorulması için ehliyet sahibi olduğuna, ilim ehlinin değerini bildiğine, te-vazûna ve ilmiyle övünmediğine delil teşkil edecek hususlar vardır.

H. 268-269 yılları arasında Şam'da bulunmayı bir fırsat olarak değerlendirmiş ve bu süre içerisinde Gazze, Askalân, Taberiyye, Beytu'l-Makdis ve Dimeşk arasında gidip gelmiştir. Buradaki şeyhlerden / hadis üstatlarından hadisler almış, onlardan yararlanmıştır. Kâdı Ebû Hâzım'den de fıkıh öğrenmiştir. O Irak fikhını Ebû Hâzım yoluyla İsa b. Ebân'dan, o Muhammed b. el-Hasan'dan, o Ebû Hanîfe'den öğrenmiştir. Aynı şekilde Ebû Bekir b. Muhammed el-Ammi'den, o Muhammed b. es-Semâa'dan, o Muhammed b. el-Hasan'dan, o da Ebû Hanîfe'den öğrenmiştir.

Tahâvî'nin Şam'a yolculuğundan başka bir yere yolculuk yaptığının bilinmemesi onun değerini azaltmaz. Çünkü Mısır o dönemde ilim ve rivayet ehli üstatlarla dolup taşıyordu. Bilgi ve hıfz sahibi olduklarına tanıklık edilen ilim adamları İslâm ül-kesinin her bir tarafından Mısır'a gidip geliyorlardı. Bu ilim adamları için hadis riva-yet etme ve hadis yazdırma (imla) meclisleri kuruluyordu. Bunlar çeşitli mezheplere mensup kimselerdi. Çağlarının kültürünü temsil eden birçok alanda da uzmanlıkları vardı. Kendisi de bunlardan yararlanmaya, onlardan rivayet almaya, onlarla birlikte fıkhıta derinleşmeye gayret ederdi. Uyanık hafızası, ilme aşırı derecedeki düşkünlü-ğü ve ilim tahsilindeki kesintisiz gayreti onların ilimlerini kendisine doğru çekme ve rivayetlerini alıp öğrenme fırsatını vermişti. Bunların sayıları 72 üstattan fazladır. Onun bu kitabında üstadlarından 150'ye yakın kişinin ismi vardır. Bu üstadların onun çok çeşitli kültürel yapısının oluşumundaki etkisi bir kısmı bize ulaşan eserle-rinde son derece açıktır.

Nitelikleri

Merhum Tahâvî Allah'ın Kitâbı'nı hıfzetmiş, hüküm ve manalarını bilen birisi idi. Aynı şekilde ashâb ve tâbiünden herhangi bir âyete dair nakledilmiş rivayetleri, nüzûl sebeplerini de bilirdi. Kıraat ilimlerine dair az rastlanır bir bilgisi vardı. Hadis hafızı idi. Hadislerin rivayet yollarını, metinlerini, illetlerini, ricalinin/ravilerinin durumlarını ayrıntılı olarak bilirdi. Arap diline, Arapların sözlerini kullanım teknik-lerine, bu dilin geniş kelime hazinesine, istiâre ve mecazlarına, Arapça lafızların hi-tabındaki hususiliğe, umumiliğe ve diğer anlatım tekniklerine dair bilgilerden bü-yük bir pay almıştı. Ashâbın, tâbiünün, mezhepleri takip edilen dört imamın ve onların dışında İbrahim en-Nehâî, Osman el-Bettî, Evzâî, Sevrî, Leys b. Sa'd, İbn Şubrume, İbn Ebî Leylâ ve el-Hasan b. Hay gibi diğer imamların da mezheplerine dair geniş bilgisi vardı. (Vakfiye) şartları ve belgeler ilminde oldukça maharetli idi.

Araştırma usulünde bağımsız bir kişiliği vardı. Kimseyi ne usulde ne furû'da taklit ederdi. Kendisi içtîhâdının kendisini ulaştırdığı hak ile beraber olurdu. İtikatta selef yolunu izlerdi. Bu yola uygun olarak meşhur akide metnini telif etmiştir.⁶ O, sema/hadis dinleme meclisinde oldukça uyanık bulunurdu. İşittiği her bir sözü iyice bel-ler ve meclis bittikten sonra onu hafızasına iyice yerleştirir, rivayetler arasındaki ince farkları birbirinden ayırt eder ve bunu tasnif ettiği eserlerinde de kaydederdi.

Onda bulunan bu nitelikler kendisine çeşitli ve alanında eşsiz, konusunda ileri giden ve diğerlerine göre daha çok faydalı bilgilerle dolup taşan eserler tasnif etme imkânı verdi.

Yumuşak tabiatlı, güzel huylu, geçimi güzel, oldukça edepli birisi idi. Yöneticiler ile ilişki kurar, onlara edep ve tevazu ile samimi öğütler verirdi. Hâkimlerle ve bilgi sahibi kimselerle oturup kalkar, ilmi meseleler hakkında onlarla müzakerede bulunur, onlardan yararlanır, onlara faydalı bilgiler aktarırdı. Mezâlimde (zulme uğrayan ahalinin belli günlerde davalarının görüldüğü meclislerde) hazır bulunur, oldukça zor ve gizli kapalı hususlarda görüşü alınırdı. Amr b. el-Âs meclisinde ilim halkaları

6. **Akaid Risalesi:** Akidetü't-Tahâviyye olarak tanınan meşhur risalesini, "Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed b. Hasen eş-Şeybani'nin" akidesini beyan etmek üzere kaleme almıştır. Özlü ifadelerle beyan etmiş olduğu bu akaid metni, nass merkezli bir anlayışa sahiptir. Eser dikkatli incelendiğinde "Selef" anlayışı üzere kaleme alındığı görülecektir. Bunun için onun risalesinin özelliklerinden bahseden herkes buna dikkat çekmiştir. Zira o risalenin çeşitli yerlerinde selefîn metoduna dikkat çeken ifadeler kullanır. Risalesini selefîn metodu üzerine yazdığına dair şu örnekleri zikretmek mümkündür: Tahâvî, rû'yetullah konusuna değinirken; **"Bunun nasıl olacağını açıklaması yüce Allah'ın murad ettiği ve bildiği şekilde gerçekleşir."** diyerek, kelimahin girmiş olduğu tartışma ve izahlara değinmez. Aynı konuya devam ederken, **"Şahsi görüşlerimizle teviller yaparak ve hevalarımıza göre vehimlere kapılarak bu konuya dalmayız."** sözleri ile konu hakkında tevillere dalanları ayıplamıştır. İ'tikadi konularda akıl merkezli izahlarda bulunmak isteyenlere karşı **"İslam'ın ayağı, ancak teslim oluşun ve teslimiyet gösterişin üzerinde sapasağlam durabilir. Her kim bilinmesine imkân verilmeyen bir hususu öğrenmeyi talep ederde anlayışı, teslimiyetle tatmin olmazsa bu talebi, onun katıksız tevhid'i, saf bilgiyi ve sağlıklı imanı elde etmesine engel olur."** ifadelerini kullanarak selefîn konu hakkında göstermiş olduğu duruşu net bir şekilde ortaya koymuştur. Bu tavrını kendi görüşü olarak değil bu gibi konularda Müslümanların ortak tavrı olarak belirtir ve şunları söyler; **"Zira rû'yetullahında, rububiyete izafe edilen her bir hususun da asıl te'vili, te'vili terk etmek ve teslimiyete sarılmaktır. Müslümanların dini de bu yol üzeredir."** Sıfatlar meselesine dair **"Allah'ın zâtı hakkında ileri geri konuşmayız, Allah'ın dini hakkında da tartışmalara girmeyiz."** diyerek kelimahin girmiş olduğu izahları reddetmiştir. Kullara kapalı olarak bırakılan meseleler olduğunu, bunlara dalınmaması ve üzerinde konuşulmamasını ifade ederek şunları söylemiştir **"İlmi bizim için müteşabih olan hususlarda: 'Allah daha iyi bilir' deriz."** Allah'a atfedilen sıfatlar hakkında **"şu şu anlama gelir"** şeklinde yapılan te'villeri reddederek şunları söylemiştir; **"Allah, yarattıklarından hiç kimseye benzemesi söz konusu olmaksızın, hem gazap eder hem razı olur."** Risalesini şu sözleri ile sonlandırmıştır; **"Bizi çeşitli hevalardan, farklı farklı görüşlerden, sünnet ve cemaate muhalefet eden, delalet ile ahitlemiş bulunan Müşebbihe, Mu'tezile, Cehmiyye, Cebriyye, Kaderiyye ve diğer bayağı mezheplerden muhafaza buyurmasını dileriz."** (Editorun Notu)

kurar ve bu meclislerinde hadis yazdırırdı. İnsanlar da ona telif etmiş olduğu eserlerini okurlardı. Emirler ona güvenirdi. O, Amr b. el-Âs camiinde sürekli olarak ilim halkaları oluşturmaya izin verilmiş dört kişiden biridir. Bu H. 321 yılının Safer ayında olmuştu. Ona muvafık olanlar da muhalif olanlar da adâletini, doğruluğunu, verâ ve zühd sahibi olduğunu, haramlardan uzak duran iffetli birisi olduğunu, şüpheli hallerden uzaklığını itiraf ve kabul etmişlerdir. İlim ehlinin ona güveni öyle bir dereceye ulaşmıştı ki, Şâfiî'nin ashâbından olan Ebû Ubeyd b. Harbeveyh onun adâletli birisi olduğunu ve şefaatinin/aracılığının kabul edilmesi gerektiğini benimsetmek için gayret göstermiştir. Farklı mezheplerde olsalar bile kâdıların kâtipliğini yapmaya, onların huzurunda şahitlerin adâletli olup olmadıklarını tayin etmeye ve fat edinceye kadar devam etti.

Hakkı Açıkça İfade Etmesi

İmam Tahâvi'nin ayrıcalıklı özelliklerinden birisi de inandığı hakkı açıkça söyleyerek durumu ve konumu ne olursa olsun hiç kimseye şirin görünmek gibi bir tutuma girmemesidir. Bu özelliği şu hususlarda açıkça görülmektedir:

a. Ebû Hanîfe mezhebinin yaygın olmadığı bir ülkede Şâfiî mezhebinden Ebû Hanîfe mezhebine geçmesi: İşte bu mezhep değişikliği, sonrakiler tarafından çok sayıda ve zalimce hamlelere hedef olmasına sebep olmuştur. Bütün bu hamlelerin hiçbirisi sağlıklı, ilmi bir ölçüye de dayanmamaktadır.

b. Mısır valiliği döneminde Ahmed b. Tolun'a kendisine ait bir arazi hususunda kendisine haksızlık yapıldığını söyleyip onunla tartışması: Ebû Ca'fer dedi ki: Said bölgesindeki arazilerden dedeme ait bir arazi kalmıştı. Bu sebeple onun huzuruna girmek ve karşı karşıya kaldığım haksızlığı ona söylemek istedim. O sırada ben genç birisi idim. Şu kadar var ki huzurunda bulunanları bilip tanımam benim etrafı bir şekilde konuşmama, delilimi ortaya koymama fırsat vermişti. Arazi hususunda onunla konuştum. Bana karşı birçok delil ileri sürdü, ben de ona kabul etmek zorunda bırakacak şekilde cevap verdim. Daha sonra bana kızmadan, bir baskı havası oluşturmadan bir davalının tartıştığı gibi benimle tartıştı. Ben de ona cevap verip ileri sürdüğü delilleri çürütüyordum. Sonunda durdu ve ileri sürecek bir delili kalmayınca bana bir süre bir şey söylemedi. Daha sonra bana "Nihayetinde benim seninle konuşmam buraya kadar geldi. Delilin senin lehine olduğu da ortaya çıktı. Fakat sen bize üç gün süre ver. Eğer bu süre zarfında lehime bir delil ortaya çıkarsa (onu da tartışırız), değilse o araziye ben sana teslim ederim" dedi. Ben de yanından ayrılıp gittim. Ben dışarı çıktıktan sonra İbn Tolun orada bulunanlara şöyle demiş: "Sizi benim aleyhimde kötü bir duruma tanık yaptım.

Yönetimim altındaki bir adama ‘Delilin senin lehine olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ben bir delil buluncaya kadar bana üç gün mühlet ver’ dedim. Şimdi ben yerine getirilmesini istediğim hükmü durduruyorum. Benim lehime bir delilin ortaya çıkması hâlinde onu huzuruna getirip o delili kabul etmek zorunda bırakmama kim engel olabilir. Bu, Allah’a yemin ederim öfkenin ta kendisidir. Sizler benim ona kendisine gönderdiğim elçilerim olun. Onun delilini kabul etmek zorunda kaldığıma göre araziye dair itirazımı da geri çektim. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de “Şüphesiz Allah güçlülerinden zayıfın hakkının alınmadığı bir ümmeti kutsamaz”⁷ buyurmuştur. Sonra da onun lehine kitabı (belgeyi) düzenledi.

Tahâvî durumu orada bulunanlardan öğrendikten sonra divana gitti ve itirazın ortadan kaldırılmış olduğuna dair mektubu aldıktan sonra da arazisini teslim aldı. Sonraları bu Ahmed b. Tolun’un menkubeleri arasında anlatılır oldu.

c. İbn Tolun’un vakıf belgelerinin yazılışında Ebû Hâzim’in hataya düştüğünü söylemesi: İbn Tolun Bimaristan’ı inşa edip hem Bimaristan için hem eski mescit için birtakım vakıflar vakfetmek ve bu vakıfların belgelerini düzenlemek isteyince vakfiyenin yazılışını Dimeşk kadısı Ebû Hâzim üstlendi. Bu belgeler geldiğinde İbn Tolun vakfiyeyi bozacak bir şeyin olup olmadığını tetkik etmek üzere vakfiye şartları ile ilgili ilim sahibi kimseleri huzuruna çağırdı. Onlar da vakfiyeyi inceleyince “Bunda (olumsuz) bir şey yok” dediler. O sıralarda genç birisi olan Ebû Ca’fer et-Tahâvî bunları tetkik edince “Bunda hata var” dedi. Kendisinden o hatayı açıklamasını istedilerse de o bunu kabul etmedi. Bu sefer Ahmed b. Tolun onu huzuruna getirtti ve ona “Benim elçilerime bu hatayı söylemedinse de hiç olmazsa onu bana söyle” dedi. Tahâvî “Bunu da yapmayacağım” dedi. İbn Tolun “Neden?” deyince, o “Çünkü Ebû Hâzim âlim birisidir. O haklı olabilir ve ben bunu fark etmemiş de olabilirim” dedi. Bu cevap İbn Tolun’un hoşuna gitti ve bundan dolayı da onu ödüllendirerek kendisine “O hâlde Ebû Hâzim’in yanına git ve gerektiği gibi ona muvafakat et” dedi. O da Ebû Hâzim’in yanına gitmek üzere çıkıp gitti. Ebû Hâzim hatasını kabul etti. Tahâvî Mısır’a geri dönüp İbn Tolun’un meclisine çıkınca İbn Tolun ona durumu sordu, Tahâvî “Ebû Hâzim isabetli ve doğrudur. Ben de onun dediğini kabul ettim” diye cevap vererek aralarında olanı açıklamadı. Onun bu tutumu İbn Tolun’un kendisine hayranlığını daha da arttırdı, onu kendisine daha da yaklaştırıp ona gereken iltifatı gösterdi.

7. Şâfiî, Müsned, II, 114-115; Taberânî, el-Mu’cemu’l-Kebir 10534 (Hadis mürsel, hasen li-gayrihidir)

d. Emri altındaki eminleri/kamu görevlilerini hesaba çekmeye teşvik hususunda Kâdî Ebû Ubeyd b. Harbeveyh'i eleştirmesi ve bunun için Nebî (sallallâhu aleyhi ve selâm)'in zekât toplamakla görevlendirdiği âmilllerinden birisi olan İbnu'l-Lutbiyye'yi hesaba çekmiş olduğunu delil göstermesi. Bu durum ise kâdî'nın eminlerinin ona kızıp öfkelenmelerine sebep teşkil ettiği için her birinin diğerine karşı tutumu değişinceye ve aralarındaki ilişkiyi bozuncaya kadar fitneyi körüklemelerine sebep olmuştu.

Tahâvî, müçtehit bir imamdır:

Tahâvî, Şâfiî mezhebini dayısı Müzenî'den okuyup öğrendikten sonra Hanefilerin mezhebini inceledi ve herhangi bir imam lehine hiçbir taassub göstermedi. Aksi-ne onların görüşleri arasından delili güçlü olduğu için doğru olduğuna inandığını seçerdi. Eğer benimsediği bu kanaatinde imamlardan birisine muvafakat etmişse ona açık bir delil ve istidlal neticesinde muvafakat etmiş oluyordu. Mücerred bir taklide binaen değil. Onun bu hâli kendileri için taklide razı olmayan, çağdaşı diğer âlimlerin durumu ile aynı idi. Çünkü hadis hafızları da fıkıh imamları da bunu kabul etmiyorlardı. İbn Zülâk dedi ki: Ben Ebu'l-Hasan Ali b. Ebî Ca'fer et-Tahâvî'yi şöyle derken dinledim: Babamı -Ebû Ubeyd b. Harbeveyh'in fazileti ve fıkıhında söz ettiği bir sırada şöyle derken dinledim: O çeşitli meselelerden söz ederek benimle müzakerede bulunurdu. Bir gün bir mesele hakkında ona cevap verdim. O bana "Ebû Hanîfe'nin görüşü böyle değil" dedi. Ben ona "Sayın kâdî! Ebû Hanîfe her ne dediysen ben de onu mu demeliyim" deyince, o "Ben senin ancak bir mukallid olduğunu sanmıştım" dedi. Ben de ona "Peki, mutaassıb birisinden başka kim mukallid olur ki?" deyince, o bana "Ya da ahmak birisi" dedi. (Râvî) dedi ki: Bunun üzerine bu söz Mısır'da hızla yayıldı, sonunda bir darb-ı mesel hâline geldi ve insanlar bunu iyice öğrendiler.

Şerhu Meânî'l-Âsâr adlı eserinin mukaddimesinde onun nerede olursa olsun delile uyup onu esas aldığını gösteren ifadeler de yer almaktadır. Bu mukaddime, "İlim ehlinde olan bir arkadaşı kendisinden inkârcılar ile Müslümanlar arasından zayıf kimselerin -nesh edici olanları ile nesh edilenlerine, hakkı getiren Kitab'ın ve üzerinde ittifak edilmiş bulunan sünnetin lehine tanıklık ettiği, gereğince amel edilmesi gereken hükümler ihtiva edenlerine dair bilgilerinin azlığı dolayısıyla birbiriy-le çeliştiğini sandığı ve Allah Resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem'den ahkâma dair nakledilmiş bulunan hadislere dair bir kitap telif etmesini, bunun için her bir kitabında (ana bölümünde)... nâsih, mensûh olanları, ilim adamlarının yorumlarını, birbirlerine karşı getirdikleri delilleri, aralarında görüşünü doğru gördüğü ve Kitap, sünnet

ya da icmadan delilin yahut ashâbın ya da onlara uyanların delil olabilecek mütevattir olarak nakledilen sözlerinin lehine tanıklık etmesi sebebiyle sahih (doğru) kabul edilmesi gereken kimselerin görüşünün lehine delili ortaya koymasını istediğini sonra da kendisinin bu konuyu inceleyip üzerinde düşünüp taşındığını, bu hususta oldukça ileri derecede araştırmalar yaptığını, bu türden onun istediği şekilde alt başlıklar oluşturduğunu..." belirtmektedir.⁸

Kitâbu'ş-Şurût'un mukaddimesinde⁹ delilsiz hiç bir kimsenin sözünün kendisini bağlamadığını açık bir şekilde ifade ederek şöyle demiştir: "Ben bu kitabı kendi içtihadımla Yüce Allah'ın Kitâbı'ndan insanlar arasında adâleti tespit etmek maksadıyla -kitabın baş tarafında 'insanlar arasında kâtiplik yapacak kişi'nin görevlerine dair zikrettiklerime uygun olarak ortaya koydum ve kitabımı buna dair çeşitli sınıflara ayırdım. Her bir sınıf hakkında bu husustaki hüküm ile ilgili olarak ve buna dair kitabın/belgenin yazılması hususundaki görüş ayrılıklarını zikrettim, aralarından her bir kesimin delilini açıkladım, onların görüşleri ve bu hususta kitaplarında kaydettikleri arasından bana göre sahih olanlarını da zikrettim. Başarıyı Allah'tan dilerim. Çünkü ancak O'nun verdiği güç ve takat ile bu gerçekleştirilebilir."¹⁰

Diğer taraftan ictihad edebilmek için gerekli araçları kesin olarak elde etmiş, ictihad edebilmek için sahip olunması gereken vâsıtalara kemâl mertebesinde bulunmuş iken onun ictihad etmesinin önündeki engel ne olabilirdi? Çünkü o bilgisi oldukça geniş, anlayışı gayet ince, kültürel ve ilmi birikimi oldukça çeşitli, hadisi bilmek ve nakletmek ile birlikte rivayetlere ve onların illetlerine dair ilmin yanında fıkıh ve Arap dilini bilen ve bunların hepsinde gerçekten sağlam bir bilgiye ulaşmış ve âdeta bunlarda bir derya hâline gelmiş bir hafız idi. Fakih Abdullah b. Ömer -İbn Zülâk'ın kendisinden rivayetine göre şöyle demiştir: Ebû Ca'fer et-Tahâvi'yi şöyle derken dinledim: "Kâdî Muhammed b. Abde'nin Perşembe günleri öğleden sonra bir fıkıh meclisi olurdu. Bu mecliste fukaha ve hadis âlimleri bulunurdu. Oturumu bitirip akşam namazını da kıldıktan sonra insanlar dağılır ve geriye sadece ihtiyacı olan kimseler kalırlardı. Bir gece kâdî'nın yanında üzerinde uzun bir sarık bulunan, sakalı güzel, kendisini tanımadığımız bir şeyh/üstad gördük. Meclis boşalıp kâdî namazını kıldıktan sonra döndü ve "Ebû Saïd -yani el-Firyâbiile Ebû Ca'fer kalsın" dedi. İnsanlar ayrılıp gittikten sonra kâdî kalkıp namaz kıldı. Namazını bitirince duvara yaslandı, önüne mumlar dikildi, sonra da "Herhangi bir husus hakkında konu-

8. İmam Tahâvi, *Hadislerle İslam Fıkıhı*, I, s. 43

9. *Kitâbu'ş-Şurût*, I, 21

10. Ebû Ca'fer'in Hanefî mezhebine muhalefet etmiş olduğu birtakım meselelere örnek olmak üzere adı geçen kitabının II, 189, 214-215, 259, 262-264, III, 161, 132, IV, 202, 233-236 ve 301-303. sayfalarına bakılabilir.

şun" dedi. O üstat "Ebû Ubeyde b. Abdullah b. Mes'ûd annesinden, annesi de babasından ne gibi bir rivayet nakletmiştir" dedi. Ebû Saîd el-Firyâbi bir şey demedi. Bu sefer ben dedim ki: Bize Bekkâr b. Kuteybe, ona Ebû Ahmed, ona Süfyân, ona Abdu'l-A'lâ et-Tâlibî, ona Ebû Ubeyd b. Abdullah, ona annesi, ona babasının rivayet ettiğiğine göre, Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) 'Şüphesiz Allah mü'min lehine gayret eder/kıskanır. O hâlde o da gayret etsin' buyurmuştur." (Ebû Ca'fer) Tahâvî dedi ki: Bunun üzerine o üstad bana "Sen ne söylediğinin farkında mısın?" dedi. Ben ona "Neyi kastediyorsun?" dedim. O "Dün öğleden sonra seni fukâhanın at koşturduğu meydanda onlarla beraber gördüm. Şimdi de hadis âlimlerinin at koşturdukları meydanda seni görüyorum. Bu iki ayrı ilmi bir arada bilen pek azdır" dedi. Ben "Bu Allah'ın lütfu ve ihsan ettiği bir nimettir" dedim. Kâdı onun beni nitelendirmesine hayran kaldı. Arkasından müzakereye geçtik.¹¹

İbn Kemâl Paşa'nın risalelerinden birisinde söylediği "Tahâvî hakkında rivayet bulunmayan meseleler hakkında ictihad edebilenler tabakasındadır. Bununla birlikte mezhep sahibine ne fer'i hususlarda ne de usule dair konularda muhalefet edebilir" şeklindeki sözlerine gelince; h. 1304 yılında vefat etmiş İmam Leknevî, *el-Fevâidu'l-Behiyye*'de bu kanaate şöylece cevap vermektedir: "İmam Tahâvî'nin derecesi pek üstün, rütbesi pek yücedir. Bundan dolayı usul ve furû'a dair birçok hususta mezhebin kurucusuna muhalefet etmiştir. Onun Şerhu Meâni'l-Âsâr ve onun dışındaki diğer eserlerini mütalaa eden bir kimse çoğunlukla delilin kuvvetli olması hâlinde mezhep sahibinin tercih ettiğine muhalif bir kanaati seçtiğini görecektir. Gerçek şu ki o muayyen bir imama intisab etmekle birlikte fer'i hususlara dair olsun, usule dair olsun, onu taklit etmeyen müntesip müçtehitlerdendir. Çünkü bu gibi kimseler ictihad edebilme niteliğine sahip kimselerdir. O mezhebe müntesip olmaları ise ictihatta mezhep imamının izlediği yolu izlemelerinden dolayıdır. Eğer âlim kişi bu mertebeden daha aşağıda ise bu durumda o kişi, o imamın kararlaştırdığı hüküm çıkarma kaidelerine göre hüküm çıkarabilen mezhep içindeki müçtehitlerden birisidir. İşte onu daha aşağı mertebede kabul edenlere rağmen onun (Tahâvî'nin) mertebesi hiçbir zaman bu mertebeden daha aşağıya düşmez."¹²

Muhaddis Mevla Abdulazîz ed-Dihlevî'nin *Bustânu'l-Muhaddisîn* adlı eserinde Arapça'ya tercüme edilmiş şu sözleri ne kadar da güzeldir: "Tahâvî'nin *Muhtasar*'ı onun müctehid olduğuna delildir. O Hanefî mezhebini katıksız olarak taklid eden bir mukallid değildi. Çünkü o, bu eserinde açıkça gördüğü güçlü deliller sebebiyle Ebû Hanîfe mezhebine muhâlif, çeşitli görüşleri seçip tercih etmiştir."

11. Zehebi, *Tezkiratu'l-Huffaz*, III, s.809-810; *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XV, s.30
12. *el-Fevâidu'l-Behiyye*, s.31

Özetle söyleyecek olursak, Tahâvî; Ebû Yusuf ve İmam Muhammed tabakasındadır. Dosdoğru kanaate göre o ikisinin mertebesinden daha aşağıya inmez. *Husnu't-Tekâdî*'de¹³ geçtiği üzere Şihâbuddin el-Murcânî (ö. 1306 h.) İbn Kemal Paşa'nın Tahâvî'yi, Hassâf'ı ve Kerhî'yi usulde olsun, furûda olsun Ebû Hanîfe'ye muhalefet edemeyenlerin tabakası olan üçüncü tabakada sayması ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Bu kanaatin bir kıymeti yoktur. Çünkü adı geçenlerin Ebû Hanîfe'ye muhalefet ettikleri meseleler sayılamayacak kadar çoktur. Onların usul ve furûda dair meselelerde çeşitli tercihleri olduğu gibi, kıyas yoluyla olsun, sem'i rivayetler olsun istinbat edilmiş görüşleri, akli ve nakli delilleri vardır. Nitekim bunun böyle olduğu fıkıh, hilâfîyat ve usûl kitaplarını takip edenler tarafından açıkça görülmektedir."

H. 1371 yılında vefat etmiş el-Hâvî sahibi, *el-İştikâk*'ta¹⁴ şunları söylemektedir: "Ve o hiç şüphesiz -Ebû Hanîfe mezhebine intisabını korumakla birliktemutlak müctehidlik mertebesine ulaşmış kimselerdendir."

İlim Ehlinin İmam Tahâvî Hakkındaki Kanaatleri

İbn Yunus, İbn Asâkir'in *Târîhu Dimeşk*'te naklettiğine göre, "O sika, sebt/güvenilir ve sağlam, fakih, akli idrake sahip birisi idi. Vefat ettiğinde geride onun gibi birisi yoktu" demiştir.¹⁵

Mesleme b. el-Kâsım, *es-Sıla* adlı eserinde, İbn Hacer'in *el-Lisân*'da naklettiğine göre şöyle demiştir: "Sika, sebt, değeri pek üstün, bedeni fıkha bürünmüş, âlimlerin ihtilafını iyi bilen ve tasnif basireti yüksek birisi idi."¹⁶

İbnu'n-Nedim, *el-Fihrist* adlı eserinde "İlim ve zahitliği itibariyle zamanında eşsiz birisi idi" demiştir.¹⁷

el-Cevâhiru'l-Mudiyye'de belirtildiği üzere İbn Abdilberr de şöyle demiştir: "Küfelilerin siretlerini, haberlerini ve fıkıhlarını en iyi bilen kişi idi. Bununla birlikte bütün fukaha mezheplerinde de bilgi sahibi idi."

13. s. 109

14. s. 41

15. *Târîhu Dimeşk*, VII, s. 368

16. *el-Lisân*, I, s. 276

17. s. 260

İmam Sem'ânî, *el-Ensâb*'da şöyle demiştir: "İmam, sika, sebt, fakih, âlim idi. Geriye kendisi gibisini bırakmadı."¹⁸

İbnu'l-Cevzî, *el-Muntazam*'da şöyle demektedir: "Sebt, anlayışlı, fakih ve akıllı birisi idi."¹⁹ İbnu'l-Cevzî'nin torunu da böyle demiş ve şunları da eklemiştir: "Fazilet sahibi olduğu, doğruluğu, zahitliği ve vera sahibi olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir." İbnu'l-Esir de *el-Lubâb*'da şunları söylemektedir: "Hanefilere mensup imam ve fakih birisi idi. Sika ve sebt idi."²⁰

İmam Zehebî şunları söylemektedir: "İmam, allame, büyük hafız, Mısır diyarının muhaddisi ve fakihi idi..." Sonra da şunları eklemektedir: "Bu imamın teliflerine bakan bir kimse onun ilimdeki yerini ve ne kadar geniş sahibi olduğunu görür."²¹

Zehebî *et-Târihu'l-Kebîr* adlı eserinde de otuz üçüncü tabakada şunları söylemektedir: "Fakih, muhaddis, hafız, önder kişilerden biri, sika, sebt ve pek akıllı birisi idi." *Tezkiratu'l-Huffâz* adlı eserinde de ayrıca onun biyografisini zikretmiştir.²²

Safedî şunları söylemektedir: "Sika, pek yüce, sebt, fakih ve çok akıllı birisi idi. Kendisinden sonraya bir benzerini bırakmadan vefat etti."²³

Yâfiî dedi ki: "Fıkıh ve hadis alanlarında oldukça maharet kesbetmiş, pek faydalı eserler telif etmiştir."

İbn Kesîr şöyle demektedir: "Hanefî fakihi, faydalı tasniflerin ve dopdolu faydalı eserlerin sahibidir. Sika ve sebt kişilerden, müthiş hafızlardan biridir."²⁴

Bedruddin el-Aynî de *el-Hâvî*'nin müellifinin naklettiğine göre şöyle demiştir: "Tahâvî'ye gelince; onun sika birisi olduğu, dinine bağlı, çok güvenilir, eksiksiz bir fazilet sahibi, hadis, hadisin illetleri, nâsihi ve mensûhu hususlarında geniş bilgi sahibi olduğu üzerinde ittifak edilmiştir. Bütün bu hususlarda onun yerini tutacak kimse gelmedi. Selef de halef de ondan övgüyle söz etmiştir..." Daha sonra imamlardan ona övgü mahiyetinde pek çok ifadeler kaydedip arkasından şunları söylemektedir: "Hadis ehlinde de Taberânî, Ebû Bekir el-Hatîb, Ebû Abdullah el-Humeydî,

18. *el-Ensâb*, VIII, s. 218

19. *el-Muntazam*, VI, s. 250

20. *el-Lubâb*, II, 276

21. *Siyeru A'lâmi'n-Nubela*, XV, s. 27

22. s. 808

23. *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, VIII, s. 9

24. *el-Biddâye ve'n-Nihâye*, XI, s. 186

Hafız b. Asâkir gibi tarihçilerle onlardan başka Hafız Ebu'l-Haccâc el-Mizzî, Hafız Zehebi, İmâduddin İbn Kesir gibi diğerleri ve bunların dışında eser telif etmiş olan kimselerden ondan söz eden herkes ondan övgüyle söz etmiştir.”²⁵

Kur'an'dan ve Nebvi hadislerden hüküm istinbatı hususunda Tahâvî'nin yaşça çağdaşı olanlardan ya da Sahih ve Sünen sahipleri arasından onunla ortak rivayetlerde bulunanlardan daha sağlam ve fıkıh itibariyle de daha oturaklı olduğunda aklı başında hiç kimse şüphe etmez. Çünkü bu husus ancak onun ve diğerlerinin sözlerinin tetkik edilmesiyle ortaya çıkar. Buna delil olan ve iddiamızı güçlendiren hususlardan biri, diğer nakli ve aklı ilimler ile ilgili faydalı bilgilerle dopdolu tasnifleridir. Hadis rivayeti ve ricâl (hadis ravileri) bilgisi ile üstatlarının çokluğuna gelince; onun da gördüğümüz gibi bu alanda Buhârî, Müslim ve onların dışında sahih Sahih ve Sünen sahibi kimseler gibi çok büyük, son derece sağlam ve hüccet bir imam olduğunu görüyoruz. Bunun da delili, rivayetlerinin çok geniş olması, bu hususta zikrettiğimiz gibi meşhur hadis imamları ile ortak rivayet nakletmiş olmasıdır.

Suyûtî, şunları söylemektedir: “İmam, allame, hafız, harika eserlerin sahibi... Sika, sebt ve fakih birisi idi. Ondan sonra onun gibisi gelmedi.”²⁶

Davudî'de “İmam, allame, hafız...” demektedir.²⁷

Mahmud b. Süleyman el-Kefevî, Tabakât'ında, Leknevi'nin el-Fevâidu'l Behiyye'de kendisinden naklettiği üzere şöyle demiştir: “O değeri çok yüksek bir imamdır. Ünü ufuklara yayılmıştır. Ondan söz eden güzel övgüler sayfaları doldurup taşımaktadır... Hadislerde ve haberlerde imam idi... Çok değerli ve muteber tasnifleri vardır.”²⁸

Vefatı

İmam Tahâvî (Allah'ın rahmeti ona olsun) Mısır'da h. 321 yılında Zilkade ayının başında Perşembe gecesi vefat etmiş ve el-Karafa es-Suğrâ'da Eş'asoğulları kabristanına defnedilmiştir. el-Karafa es-Suğrâ ise İmam Şâfiî'nin karafesidir. Tahâvî'nin kabri İmam Şâfiî'nin kabrine giden yolun sağ tarafının sonunda ve İmam Şâfiî caddesine paralel İmam Leys caddesindedir. Mezarı tarihi bir kubbe altındadır. Kabrin önündeki mezar taşı üzerinde adı, doğum ve vefat tarihleri yazılmıştır.

25. *Nuhabu'l-Efkâr*, s. 13

26. *Tabakâtü'l-Huffâz* s. 337

27. *Tabakâtü'l-Müfessirin*, I, 74

28. *el-Fevâidu'l Behiyye* s. 31

ESERİ TOPLAYAN KİMSENİN MUKADDİMESİ

- Bismillahirrahmânirrahîm -

Hamd yalnız Allah'a, salât ve selâm kendisinden sonra Nebi gelmeyecek olan son Peygamber'e olsun.

Ümmetin durumuna muttali olan akıllı bir kişi, ümmette sahih akîdeyi anlamada geniş bir boşluğun olduğunda şüphe etmez. Haçlı düşmanın İslâm beldelerini kolay bir şekilde yakıp yıktığı bu son olaylar, bizlerin sahih, geniş ve hayatın pratik ve ilmi bütün yönlerini kapsayıcı bir anlayışa ihtiyaç duyduğumuza çok açık bir delil oluşturmuştur. Bu son olaylar bizi bu düşmanın maddi yönünü ortaya çıkarmaya zorlamıştır. Tâ ki bununla sorumlu olanlar, Haçlı seferlerini devam ettirmek için bütün gücü ve kuvvetini toplayıp İslâm topraklarının derinliklerine kadar girdikleri o boşlukları kapatsınlar.

Yakın tarihte olan olaylar, İslâm ümmetinin geçmişte yaşamış olduğu tecrübelerle tekrardan karşı karşıya olduğunu ispat etmiştir. Bu olaylar sırasında, bizden olup düşmana aldanmış olanları avlamak için kullanmış oldukları demokrasi, dinler arası diyalog, azınlıkların hakları, inanç özgürlüğü, düşünce ve fikir özgürlüğü gibi parlak söylemlerin hakikatleri ortaya çıkmıştır. Filistin, Afganistan ve Irak'ta dökülen kan ve cesetler bu söylemlerin hakikatini ortaya koyan en açık tablodur.

Bizim bugün gördüğümüz bu olayların hakikatini karartma aynı zamanda ümmetin içinde birçok topluluğun -ister bunlar öncüler olsun isterse avamdan olsun- nümetleri yıkan bu yıkımlara teslim olması, ilim ehlini bir an önce bu durumu açıklamaya ve ümmeti uyarmaya sevk etmelidir. Çünkü herkesten önce bu yükü ve kederi yüklenmesi gerekenler ilim ehli kimselerdir.

İslâm ümmetinin, sahih akîdesini ve içinde bulunduğu durumu anlamaya en ihtiyaç duyduğu bu günlerde, ilim ve dine müntesip olan bazı toplulukların, insanların menheçlerini düzeltmesinin ve içinde bulundukları durumu anlamak için uykularından uyanmalarının önünde duran sağlam bir set olduklarını görüyoruz. Bir de bu topluluklar zillete, alçaklığa ve aldatmaya çağıran müesseseler kurmaya davet ediyorlar.

Diğer başka topluluklar ise kendi sahih menheçlerinden dönmelerine ek olarak menheci düzeltme merhalelerinin hezimete uğrayıp dağılıp gittiler. Bazıları ise bu hezimetin Müslümanların bu merhalede ihtiyaç duyduğu bir tatbik olduğunu anladı. Bu zaman zarfında bazı topluluklar kendi bakış açılarından daha barışçıl gözüken menheçlere davet ediyorlar. Hatta öyle bir gün geldi ki, bu gruplar -İslâm ümmetinin sapıklığı noktasında ittifak ettiği menhec ve inançlara Ehl-i Sünneti davet ettiler.

Bugün gördüğümüz bazı grupların sapkın menheçler, mürcieler ve liberalistler ile yaptıkları ittifaklar, yine başka dalalet ehli grupların inançlarını güzel görmeleri ve Haçlı savaşçılarla yaşamamızı bizden istemeleri, bize Ahzab Savaşındaki Kureyzaoğulları tecrübesini hatırlattı. Bunların hepsi ile birlikte hezimete uğramış bu gruplar Haçlı düşmana karşı ümmeti korkutmaktadırlar. Hâlbuki savunma savaşında güçlerin denk olması hesaba katılmaz. Allah (*azze ve celle*) şöyle buyuruyor; **“Eğer içinizde sizinle beraber cihada çıkmış olsalardı, bozgunculuk etmekten başka bir şeye yaramayacaklardı ve aranıza fitne sokmak için uğraşacaklardı. İçinizde onların lafına kanacaklar da vardı.”** (Tevbe, 47)

Şeyh Hamûd (*rahimehullah*) bu hezimete uğramış fikirleri ortaya çıkarmak ve insanlara beyan etmek konusunda büyük gayretleri vardı. Şeyh bazı münasebetlerde, kendi arkadaşlarından kahramanlıklarla dolu tarih bilgisine sahip olanlardan da bu fikirde olanların bulunduğunu açıklamıştır. Şeyh bunlardan bazılarıyla tartışıp onların fikirlerinden vazgeçmişti.

Ümmetin gördüğümüz bu duruma sürüklenmesine sebep olan ve ümmete büyük darbeler vuran olaylara ek olarak Müslümanların mukaddesâtını, vatanlarını ve değerlerini korumak için canını dişine takan Müslüman gençleri anmayı da unutmayacağız. Kendilerinde bulunan maddi ve manevi zayıflığa rağmen, yeryüzünün en büyük gücü olarak bilinen kuvvet onları tehdit ettiğinde sanki onlar şöyle söylüyorlardı; Müslüman olarak öldürüldüğümde Allah için hangi tarafa düştüğümü umursamam. Bunların hepsi Allah'ın vechi içindir o dilerse kopup parçalanmış azalarımı da mübarek kılar.

Bu gençlerin kendilerine en yakın akrabaların dahi sabretmelerine rağmen o gençleri karaladılar ve onların olmayan elbiseleri onlara giydirdiler. Onlara Müslümanları öldürme ve Müslümanları tekfir etme yalanını yapıştırdılar.

Hâlbuki bu elbiseleri düşmana yardımcı olan o yalancıların giymesi gerekiyordu. Bazı durumlarda bu gençlerin en yakın ve en güvendikleri kimseler dahi bu yalanlama ve karalamaya inandı. Ama Allah'ın yardımı ve desteği bu gençlerin dostudur.

Tahâvi'nin bu şerhini çıkarmak az da olsa boşluğu kapatma payı olacağını umuyoruz. Şeyh kitabın farklı yerlerinde insanların çoğunun açıklamaya ihtiyaç duyduğu güncel meselelere değinmiştir. Misal olarak düşmanın askerlerini Müslüman beldelere soktuğu bir zamanda Müslümanları bölüp parçalamak için cihadın terk edilmesini ve daha önemsiz meselelerle meşgul olmasını söyleyen menhecleri yayması ve benzeri meseleler.

Şeyh bu akideyi talebelerine er-Ras şerhinde sesli olarak şerh etmiş ve kasede kaydedilmiş. Bu dersler internette talebeler arasında dolaşıyordu. Ben bununla meşgul oldum ve onu bazı tekrarlardan arındırdım. Bazen konuları öne, arkaya aldım, hadislerin ve ayetlerin tahricini yaptım. Not düşülmesi gereken yerlere not düştüm. Bazı yerlerde Şeyhin bu şerhte zikretmediği benim ondan duyduğum şeyleri koydum. Çünkü Şeyh bu akideyi hazırlık yapmadan şerh ediyordu. Bundan dolayı bazı fasılalarda göreceğimiz gibi çok muhtasardı.

Bu şerhi neşretmemizin başlıca birkaç sebebi vardır.

Ehl-i Sünnetin akidesini yayma da ve bid'at ehline reddiye vermede bizimde payımız olsun.

- Âlim ve ilim talebelerinden birçok kişinin Ehl-i Sünnet itikâdı konusunda Şeyhin görüşlerini bilmek istemeleri.
- Şeyhin fırkalar ve onların görüşlerini bilmesi.
- Şeyhin bu şerhte hakikati gizlenmiş ve ümmetin bilmeye ihtiyaç duyduğu meseleleri açması.
- Şerhin kolay ve açık olması.

Kitapta olan hatalar tasarrufta bulunan bizlerin hatasıdır. Biz nasihate ihtiyaç duyanlardanız. Burada olan doğrular Allah'tandır. Allah'tan Şeyh Hamûd'u bağışlamasını ve derecesini yükseltmesini isterim. Bu kitabın neşrinde payı olan herkesin ecirini vermesini dilerim. Salât ve selâm Nebî Muhammed'e, onun sahâbesine ve kıyâmete kadar ona tâbi olacıklara olsun.

ŞEYH HAMÛD B. UKLÂ EŞ-ŞUAYBÎ'NİN SÎRETİ

Şeyh Ebu Abdullah Hamûd b. Abdullah b. Uklâ eş-Şuaybî el-Hâlidî, Cenâh ailesindendir. Hicri 1346 yılında Beride şehrinde doğdu. Buluğa ermeden Şeyh Abdullah el-Ömer'in eliyle hafızlığını yaptı. 1353 yılında çiçek hastalığından dolayı gözünün birini kaybetti. Kısa bir zaman sonra ikinci gözüne de sıçradı ve kör kaldı. 1467 yılında Riyad şehrine geçti ve ilmi ilk merhale olarak Şeyh Abdüllatif b. İbrahim'in derslerine başladı. Kısa bir zaman sonra şeyh Muhammed b. İbrahim'in derslerine intikal etti. Talebelerin arasında öne çıkana kadar Şeyh ile beraberlik yaptı. Şeyhinden hemen sonra onun mescidinde ders vermeye başladı. Şeyhin talebelerinden olan Şeyh Said b. Zair, Şeyh Muhammed'in bir yazı yazdığında Şeyh Hamûd'a sormadan onu yayınlamadığını söyledi.

Şeyh ilk başlarda bazı ilmî kuruluşlarda okumaya sonra da bazı dersleri tamamlamanın hemen ardından Şeriat Fakültesine başladı ve bu fakültelerden ilk mezun olanlardandı. İlk olarak Kâdı mertebesine tayin edildi ve Şeyh Emin eş-Şenkîti tayini duyurdu. Şeyh Muhammed b. İbrahim kendisine, dersine yardım etmesi için ondan yardım istedi. Aynı Şeriat Fakültesinde hoca oldu. İlmî dereceleri tek tek yükselerek sonunda Profesör oldu.

Şeyh Hamûd, Şeyh Allame Muhammed Emin eş-Şenkîti'ye öğrencilik yaptı. Ondandır tefsir, usul, nahiv, itikad, mantık ve diğer dersleri okudu. Şeyh Hamûd hocasından çok etkilenmişti. Yine Şeyh Hamûd Şeyh Abdurrahman el-İfriki ve Şeyh Yusuf ed-Debiî'den ve başka hocalardan ders aldı.

Elli sene boyunca Şeyhe yüzlerce kişi talebelik yaptı. Onlardan kimisi meşhur oldu hatta öyle ki bu talebeler arasından âlimler, salihler ve üniversitelerde hocalık yapanlar çıktı. Şeyhin talebelerinden kimisi şunlardır: Kral Suud Üniversitesinde

gazetecilik kısmı başkanı Şeyh Abdullah el-Guleyman, Kasım mahkemeleri başkanı Şeyh Abdurrahman Aclan, Şeyh Ali el-Hudayr ve başka âlimler.

Şeyhin birçok eseri vardır. Bunlardan bir kısmı şunlardır: Büyük İmamet, Açık Deliller, Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaatin Muhtasar Akidesi, Kâfirlerden Yardım Almada Tercih Edilen Görüş, Tahavi Akidesi Şerhi. Şeyhin yayınlanmış birçok farklı konuda fetva ve yazıları vardır.

Şeyhin aynı zamanda Amerika ve onunla beraber olanlara karşı cihadın farz olduğuna dair fetvası var. Şeyhin Taliban, Çeçenistan ve Filipin'deki cihad cemaatleri gibi cemaatleri desteklemenin gerekli olduğuna dair de fetvaları vardır.

Şeyh Hicri 1422 yılında yakalandığı bir kalp hastalığından sonra vefat etti. Allah'tan Şeyhi bağışlamasını ve kabrini genişletmesini isteriz.

EL-AKÎDETÜ'T TAHÂVÎYYE ŞERHİ

İmam Tahâvî (rahmetullahı aleyh) dedi ki:

هَذَا ذِكْرُ بَيَانِ عَقِيدَةِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ عَلَى مَذْهَبِ فَقَهَاءِ
السَّمَلَةِ: أَبِي حَنِيفَةَ النُّعْمَانِ بْنِ ثَابِتِ الْكُوفِيِّ، وَأَبِي يُوسُفَ يَعْقُوبَ
بْنَ إِبْرَاهِيمَ الْأَنْصَارِيِّ، وَأَبِي عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدَ بْنَ الْحَسَنِ الشَّيْبَانِي،
رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ وَمَا يَعْتَقِدُونَ مِنْ أَصُولِ الدِّينِ،
وَيَدِينُونَ بِهِ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

“Bu, Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat itikadının ve bu dinin fakihleri olan
Ebu Hanife en-Nu'man b. Sabit el-Kûfi, Ebû Yûsuf Yakub b.
İbrahim el-Beceli ve Ebu Abdullah Muhammed b. Hasen eş-
Şeybânî'nin üzere beyanıdır.”

[ŞERH]

Bu kısa metin İmam Tahâvî'nin Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin üzerinde ittifak ettiği
itikad meselelerinin çoğunu topladığı kitaptır. İmam Tahâvî, İmam Ebu Hanife'nin
mezhebinde hem hadiste hem de fıkhıta imamdır. İmam Tahâvî aynı zamanda itikat
meselelerinde de imamdır. Çünkü İmam Tahâvî, bu kitap hakkında konuşmamız
esnasında geleceği üzere her ne kadar onu Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat olmaktan çı-
karmayacağına dair mülâhazalar olsa da, menheci Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat menhe-
cidir.

Bu kısa metin Ehl-i Sünnetin çoğu inanç meselelerini içinde barındırdığından dolayı âlimler buna birçok şerh ve tâlik yazmıştır.

İmam Tahâvi bu metnin Ehl-i Sünnet imamlarının itikadı üzere yazıldığını ve Ehl-i Sünnet imamlarından olan Ebu Hanîfe, Ebu Yûsuf ve İmam Muhammed'i bu kitapta zikretmiştir. Hâlbuki Ehl-i Sünnet imamlarından bunlardan daha meşhur olan İmam Mâlik, Şâfiî ve Ahmed vardır. Ancak sadece bu üçünü zikretmesinin sebebi bu üçünün kendi mezhep imamlarından olmasıdır.²⁹

نَقُولُ فِي تَوْحِيدِ اللَّهِ مُعْتَقِدِينَ بِتَوْفِيقِ اللَّهِ: إِنَّ اللَّهَ وَاحِدٌ لَا شَرِيكَ لَهُ

[1]

“Allah’ı birleme konusunda, Allah’ın tevfiği ile inanarak deriz ki:
Şüphesiz ki Allah birdir, onun hiçbir ortağı da yoktur.”

[ŞERH]

[PEYGAMBERLERİN KENDİSİ SEBEBİYLE GÖNDERİLDİĞİ
ŞEY: TEVHÎD]

Tevhid, Allah’ı hak ettiği şeylerde birlemektir. Bu ister Allah’ın fiillerinde olsun, ister kulların fiillerinde olsun. Onu, azâmetine ve yüceliğine yakışmayan kötülüklerden tenzih etmektir. Bununla beraber Allah’a layık olan onun kemâlâtından olan şeyleri ispat etmektir.

29. Şeyh şerh yaptığı esnada İmam Tahavi’ye birkaç mülahazada bulunmuştur. Bunlardan birkaçı şunlardır:

1. O yaratmadan öncece sıfatları ile kadimdir.
2. Bunun tefsiri Allah’ın dilediği gibidir.
3. Bunun manası Allah’ın dilediği gibidir.
4. Teşbih ve tenzihten korunmamıştır.
5. Vahdaniyet sıfatıyla mevsuf, ferdaniyet ne’ti ile men’uttur.
6. Allah, hudut, gaye, erkân, aza ve edevattan yücedir.
7. Kul, ancak inkâr ile imandan çıkar.
8. İman, dille ikrar, kalp ile tasdiktir.
9. İman tektir ve iman ehl-i imanin esasında eşittir.
10. Kulların fiilleri Allah’ın yarattıklarındandır.
11. Allah onlara ancak güç getirebilecekleri ile sorumlu tuttu.

Onlarda ancak sorumlu tutulduklarına güç yetirebilirler. Burada olup da farklı manaya delalet etmesi muhtemel metinler de vardır. Ancak Şeyh bunlara değinmemiştir. Şeyh’in İmam Tahâvi’ye Ehl-i Sünnet imamıdır demesi, İmam Tahâvi’nin bütün görüşlerine katılıyor manasına gelmez.

Tevhid üç mertebedir:

- Rububiyet Tevhîdi
- Ulûhiyyet Tevhîdi
- İsim ve Sıfat Tevhîdi

Kulun gerçek manada muvahhid olabilmesi için tevhidin üç mertebesine de ihtiyacı vardır. Bunlardan birinde eksiklik ya da gevşeklik gösterir ise muvahhid olma vasfını yitirir.

Allah'ı Rububiyette birlemek: Allah'ı âlemi yaratmasında, fiillerinde, âlemi düzene koymasında ve tasarruf etmesinde birlemek demektir. Allah'a has ve özel olan fiillerde Allah'ın hiçbir ortağı yoktur.

Allah'ı Ulûhiyyet de birlemek: Allah'ı, kulların kendi fiillerinde birlemesi demektir. Allah'tan başka ilâh ve mabûd edinilmemesi gerekir. Kim olursa olsun ibâdetin herhangi bir kısmı Allah'tan başkasına yapılmaması gerekir. Kulların ibâdet olan fiillerinin hepsi yalnız ona yapılması ve ondan başkasına yapılmaması gerekir. Namaz, oruç, kurban kesmek, nezir (adak) ve yardım isteme gibi fiiller yalnız Allah'a yapılması gerekir.³⁰

Üçüncü kısım ise İsim ve Sıfat tevhididir. Bu ise Allah'ın bütün kemâl sıfatları ile tafsilatlı olarak vasıflandırılması ve onun bütün kötü sıfatlardan umumi şekilde arındırılması demektir.³¹ Onun için selef âlimlerinin bu konudaki kaidesi şudur: Bütün sıfatların teşbih ve temsilden uzak olarak açık bir şekilde ispat edilmesi, bütün ayıp ve eksikliklerden ta'til olmaksızın arındırılması. **"Onun bir benzeri yoktur, o iştien ve görendir."** (Şûra, 11) **"Onun bir benzeri yoktur"** cümlesinde genel bir tenzih ve arındırma vardır. **"O iştendir ve görendir"** cümlesinde ise tafsilatlı bir şekilde ispat

30. Tarih boyunca bütün kavga ve mücadelenin dönüp dolaştığı merkez burasıdır. Müşrik toplumlar ile Peygamberlerin kendisi üzerinde anlaşılmadığı konu da budur. Ulûhiyyet tevhidi kulların korku, umma, sevgi, hâkimiyet, dua, kurban, şifa, yardıma yetişme, tazim ve secde gibi yerlerde bu fiilleri sadece Allah'a yönelmesi ve başka hiçbir varlığa –ki bu bir salih kul, siyasi önder, ağaç veya put, cin, melek ya da Peygamber de olabilir yapmaması anlamına gelir. İnsanlık tarihi boyunca insanlar Peygamberlerle hep bu sebepten ötürü mücadele etmiş, inkâr ve yalanlama yoluna gitmişlerdir. Onlar Allah'ı inkâr etme küfrü ile küfre girmiyor –yani Rububiyet tevhidini ispat ediyor Allah ile birlikte başka varlıklara da ibadet, itaat ve temenni bağlamakla küfre giriyorlardı. Yani onlar ulûhiyyet tevhidin de Peygamberlere muhalefet ediyorlardı. (Editorün Notu)

31. Kelamcılar Allah'ın kemâl sıfatlarını icmalen ve umumen ispat eder ve kötü sıfatlardan ise tafsilatlı olarak nefyedip tenzih ederler. Ancak bu Peygamberlerin ispat ve nefiy yöntemine uymaz. Şeyh Hamûd'un ifade ettiği gibi onlar kemâl sıfatlarında talsilat ve ispata gittikleri halde tenzih tavrında umumi ifadelerle yetinmişlerdir. (Editorün Notu)

vardır. Çünkü görme sıfatı, işitme sıfatından farklıdır. İkisini de ayrı ayrı ispat etmiştir.

وَلَا شَيْءَ مِثْلُهُ، وَلَا شَيْءَ يُعْجِزُهُ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُهُ

[2]

“Onun bir benzeri, onu aciz bırakacak ve ondan başka ilah yoktur.”

[ŞERH]

[ALLAH'IN BENZERSİZ OLMASI]

Allah tektir³², ne isimlerinde ne sıfatlarında ne de fiillerinde ona denk olan hiçbir şey yoktur. O, bu konularda vahdâniyyet sıfatı ile mevsuftur. Ona hiçbir kimse benzeyemez. Hiçbir kimse onun yaptığını yapamaz. Ona bu evrende yaratma, düzene koyma ve tasarrufta bulunmada hiçbir kimse benzeyemez.

İmam Tahavi'nin “Onun benzeri yoktur” cümlesinin manası daha önce geçtiği üzere, genel bir şekilde tenzihtir. Ancak Ehl-i Sünnet yolundan çıkmış olan Ehl-i bid'at ise tafsilatlı bir şekilde tenzihte bulunurlar. Derler ki: Allah cisim veyahut cevher değildir. Allah bu âleme bitişik ve ayrı da değildir. Allah mahlûkattan uzak değildir ve hulûl etmemiştir. Bu şekildeki tafsilatlı bir tenzih Allah'ı yokluğa (mâdûma) götürür ve Allah hakkında eksiklik olur. Âlimler demişlerdir ki: Şayet Kralın birine Allah senin ömrünü uzatsın, sen güzel bir insansın, sen sıtma değilsin, sen berber değilsin, sen şöyle değilsin, sen böyle değilsin dense söylenen şeyler doğru olabilir

32. Burada “teklik” ile bahsedilen şey sayısal anlamda bir teklik değildir. Allah'ın birliği ve teklighinden kastedilen şey onun “İlahlığı” konusunda ki birliğidir. Yani korkulması, şifa umulması, dua edilmesi, kurban kesilmesi, kanunlarına uyulması, haberlerine inanılması, mutlak teslimiyet gösterilmesi, tek ve en değerli sevgi ile yalnızca onun sevilmesi, tekbir edilip sürekli tesbih edilmesi, onun için savaşıp onun için ölünmesi, onun için yaşanması gereken yegâne Varlık, İlâh ve Zât odur. Onun bu konularda hiçbir ortağı yoktur. Ancak sayısal anlamda birlemek tevhid değildir. Sayısal yani varlık anlamında onun tek varlık olduğunu söylemek küfürdür. Zira bu Vahdet-i vücud felsefesinin ortaya attığı bir saçmalıktır. Bu nazariye ile Peygamberlerin tevhidinden uzaklaşarak filozofların –içi şirk dolutevhidine bağlanan insanlar muvahhid değil yalnızca müşrik olurlar. Çünkü onlara göre varlık sahasında bulunan her şey O'dur. Köpekler, domuzlar, necasetler, Firavun ve Nemrutta O'dur. Hepsi birer İlah, İlah'ın varlık sahasındaki parçalarıdır. Çünkü ondan başka mevcud yoktur. Tarikatlar da çekilen “Lâ Mevcude İllallah” sözü bu şirk inancını yansıtan bir şirk cümlesidir. Ehl-i Sünnet imamlarının sözleri bu konuda kati ve kesindir. Onlar Tevhid ile bunun kastedilmediğini açıkça belirtmişlerdir. (Editörün Notu)

ama bu şekildeki bir övmeye kemâlat var mıdır? Bu söylenenler onun hakkında ayıp veya eksik midir? Evet, doğru, Kral bunların hiçbirisi ile mutassıf değildir. Ancak bu yüceltme olur mu? Bu şiirdeki misale benziyor;

Bilmez misin kılıcın değerinin düştüğünü,

Ona kılıç sopadan daha keskindir dediğinde!

Kılıcın sopadan daha keskin olduğu bir gerçektir, ama kılıcı sopa ile karşılaştırdığında onun değerini düşürür. Yine âlimlerin dediği gibi, soğanın kabuğundan daha hayırlıdır. Altının, soğan kabuğundan daha değerli olduğu doğrudur. Ama sen bu değerli madeni değersiz soğan kabuğu ile kıyaslarsan altına hakaret etmiş olursun. Sonuç olarak selefî tenzih etmesindeki yolu mucmel ve genel bir tenzih yapılmasıdır. **وَلَا شَيْءٌ مِثْلُهُ** "Onun benzeri yoktur" Onun dengi, onun benzeri, ondan üstün ve onun ortağı yoktur. İşte kendisinde kemâlâtı barındıran mücmel ve genel tenzih budur. Ancak tafsilatlı tenzih kendisinde kemâlât barındırmadığı gibi, yokluğa ve ayıplamaya sevk eder.

وَلَا شَيْءٌ يُعْجِزُهُ "Onu aciz bırakacak hiçbir şey yoktur." Allah'ın kuvvet ve kudretini ifade ediyor.

وَلَا إِلَهَ غَيْرُهُ "Ondan başka ilah yoktur." O ilahlıkta tektir. Ona bu konuda denk ilah olabilecek layık kimse yoktur. Ya da Allah'a yapılan ibadetlerin herhangi birisinin kendisine yapılarak ilah olmaya layık hiçbir kimse yoktur.³³

33. İşte bu söz ile bu kelimenin anlamı çizilmiş oldu. Allah'tan başka ilah yoktur demek; "Ondan başka dua edilen, kanun koyan, secde edilen, yardım istenen, rızık ve şifa veren, hıdayete ulaştırıcı" kimse yoktur (Editörün Notu)

قَدِيمٌ بِلَا اِبْتِدَاءٍ، دَائِمٌ بِلَا اِنْتِهَاءٍ

[3]

“O başlangıcı olmayan kadîm, sonu olmayan dâimdir.”

[ŞERH]

[KIDEM VE BEKÂ]

Selef, kadîm ismini Allah için kullanmaktan sakındıkları halde İmam Tahâvî bunu Allah'ın isimlerinden saymıştır. Selef, kadîm ismi hakkında der ki; Kadîm daha öncesinde hudus yani yokluk olana denir. Bu Allah'ın Kur'an ve sünnette vârid olan isimleri arasında yoktur. Çünkü Allah'ın isim ve sıfatları tevkîfidir yani kendisi hakkında Kur'an ya da Sünnette delil mevcut olandır. Allah hakkında Kur'an ve Sünnette geçmemiş her hangi bir isim ya da sıfatla isimlendirilemez ve sıfatlandırılmaz. Selef, Allah hakkında Kur'an ve Sünnette geçeni tercih etmiştir. Bu konuda ise Kur'an'da olan “O evvel, ahir, zahir ve batın olandır.” (Hadid, 3) Sahih hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu sözü gelmiştir: “Allah'ım evvel olan sensin, senden önce hiçbir şey yoktu.”³⁴ İmam Tahâvî burada “kadîm” ismini kullanmakla beraber İmam Tahâvî bundan “el-Evvel” ismini kastediyor, yoksa daha öncesinde yokluk olan manasındaki “kadîm”i kastetmiyor. Buna rağmen Selef-i sâlihîn burada “el-Evvel” isminin kullanılmasının evlâ olduğunu söylemiştir. Çünkü

Kur'an ve Sünnette geçen isim budur. İmam Tahâvî'nin burada “kadîm”den “el-Evvel” ismini kastettiğine dair delil ise “başlangıcı olmayan kadîm” demesidir. Yani Allah'ın varlığının başlangıcı yoktur. Çünkü onun varlığı vaciptir. Vacip olanın başlangıcı olmaz. Akl-i selim olan kimseler Allah'ın evveliyâtından başka bir şey kabul etmez.

قَدِيمٌ بِلَا اِبْتِدَاءٍ “Başlangıcı olmayan kadîmdir.” Burada havâdis olanların (sonradan yaratılmış olanların) başlangıcından ve bu konudaki mezheplerden bahsetmek güzel olur.

İlk mezhep, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaattir. Onlar derler ki: Sonradan yaratılanlar geçmişte silsile olduğu gibi gelecekte de silsile halinde olurlar.

İkinci mezhep ise Cehm b. Safvan ve ona tâbi olanların mezhebidir. Onlarda derler ki: Yaratılmışlar geçmişte silsile halinde olmadığı gibi gelecekte de silsile halinde değildir.

Üçüncü mezhep Eş'âri ve onların yolundan giden Küllabiye ve Mâturidilerin mezhebidir. Onlarda derler ki: Yaratılmışlar gelecekte silsile halindedir ancak geçmişte silsile halinde değildir.

Ehl-i Sünnet, Allah'ın varlığının başlangıcı olmadığı gibi fâildir ve fiillerinin evveli yoktur ancak fiilleri peş peşe gelir. Yani Allah'ın gökleri yaratması sonradan olmuştur ama gökleri yaratmadan önce başka bir şey yaratmıştır. Allah yarattığı her şeyi yoktan yarattı ancak o yaratılanların ilki değildir. Ondan önce yaratılan başka bir şey var. Tâ ki böylece geçmişten sonsuza kadar devam ettiği gibi gelecekte de devam eder. Cehm b. Safvan ve ona tâbi olanlar derler ki: Biz şayet mahlûkatın ezeli olarak teselsül ettiğini söyleyecek olursak Allah'a denk olurlar, bu ise caiz değildir. Yani Allah'ın varlığının başlangıcı olmadığı gibi mahlûkatında varlığının başlangıcı yoktur dersek Allah'a denk olurlar. Ancak onlar bizim söylediğimizi anlamadılar. Biz her mahlûkun başlı başlına varlığının başlangıcı yoktur demiyoruz. Biz mahlûkatın yaratılmaya başlamasının bir başlangıcı yoktur diyoruz.

Onların teselsülün gelecekte olmadığını söylemelerine gelince, onlar derler ki: Şayet biz mahlûkat için gelecekte teselsül var diyecek olursak o zaman mahlûkatın bekâda Allah'a ortak olması manasına gelir, bu ise şirktir. Ancak bunlar cennet, cehennem ve cennet nimetleri gibi mahlûkatın varlığının gelecekteki teselsülünü görmediler. Bunlar Allah'ın bekâsı ile mahlûkatın varlığındaki teselsülü birbirinden ayıramadılar. Allah'ın bâka sıfatı lüzumi ve vacip olan bir sıfattır. Ama cennet ve cehennem gibi varlıkların bekâsı Allah'ın onları devam ettirmesi iledir. Onlarda bulunan zâtî bir sıfat değildir.

Eş'âri ve onlarla aynı görüşte olanların mezhebine gelince. Onlar derler ki: Bizim mahlûkata geçmişte bir sınır koymamız gerekir. Çünkü Allah'ın geçmişte kendisi ile hiçbir varlığın olmadığı bir varlığı olması gerekir. Ve uzun bir zaman sonra Allah için fiil ve yaratma meydana geldi. Onlara şöyle cevap verilir: Sizin söylediğinize göre Allah için uzun bir zaman yaratma, ihdas ve fiil yoktu. Fiil ve ihdâs kemâliyattandır. O zaman Allah'ta yaratmadığı, ihdas etmediği ve yapmadığı o uzun zamanda nakıslık olduğu manasına gelir.

Eş'âri ve Küllabiye fırkalarına göre teselsülün geçmişte bir sınırı var. Cehmiyyede aynı şeyi söyler ancak bunların kendi aralarında fark vardır. Cehmiyye ve Mu'tezile'ye göre geçmişte Allah'ın fiillerinde teselsül kopuktur ve geçmişte teselsülün ol-

ması imkânsızdır derler. Eş'ârilere ise fiil Allah için mümkündü ancak Allah o vakitlerde onu yapmayı irade etmedi derler.

İmam Tahavi'nin **قَدِيمٌ بِلَا اِبْتِدَاءٍ** "Başlangıcı olmayan kadimdir" sözüne gelince, Allah'ın varlığının başlangıcının olmadığını kastediyor. Bu ise Allah'ın fiillerinin ve ihdâsının başlangıcı olmasına engel değildir.

İmam İbn-i Teymiyye, mahlûkatın cinsinin başlangıcı yoktur. Fertlerinin başlangıcı vardır, deyince muhalifleri ona senin bu sözün felsefecilerin "mahlûkat kadimdir" sözüyle aynı manaya geliyor dediler. Ancak felsefeciler ile İbn-i Teymiyye arasında fark vardır. Felsefeciler derler ki: Bu âlemde bulunan her şey öncesinde yokluk geçmemiş kadimdir. Çünkü bu âlemde mevcut olan her şey birbirinin parçasıdır. Felsefecilere göre yokluktan sonra bir şey ortaya çıkmamıştır. Bu âlem kadimdir, o zaman bundan ortaya çıkan her şey de kadimdir derler.

Cehmiyye mezhebine tâbi olanlar derler ki: Allah'a varlığında denk olacak hiçbir şey yoktur. Çünkü biz Allah ile havâdisler vardı, dersek bunların Allah'a mümasil yani denk olması gerekir. Ancak bunlar bir zât, bir şeyin kadim olmadığından, cins-i kadim olduğundan gafil kaldılar. Madem efratlar değil, bir zât bir şeyde değil, cins-i kadimdir o zaman mahzur olan şey gerekmez.

Biz felsefecilerin ve Ehl-i Sünnetin dediklerini anlamaya yaklaştırmak için deriz ki: Bu âlem yaratılmış, ancak kendisinden önce olan bir şeyden mi yaratılmış? Biz deriz ki, yoktan yaratıldı. Bir zaman yoktu, Allah onu yoktan var etti. Ancak o yaratılanların ilki değildi. Bundan önce arş vardı, arşta yoktan yaratılmıştı.³⁵ Böylece Allah'ın fiilleri ve mahlûkat sonsuza kadar devam ettiler. Felsefecilere göre, bu âlem kadimdir bunun bir başlangıcı yoktur. Onlara göre bu ev kadimdir. Çünkü ev, çimento ve taşlardan meydana gelmiştir. Taş ve çimento başka bir şeyden, o da başka bir şeyden, böyle sonsuza kadar devam eder. Onlara göre bu âlemin bir parçası yoktan var edilmemiştir.

35. Bu meselenin tartışma yönü şudur: Muayyen olan şu varlık (Dünya gibi) kadim midir? Ehl-i Sünnet buna hayır der. Bu yönüyle de Filozofların varlığın tümünün kadim olması görüşünden ayrılırlar. Ancak yaratma Allah ile birlikte bulunan ayrılmaz bir sıfat olduğu için muayyen olmayan ve bizimde bilmediğimiz daha önceden beri yaratılmış olan şeyler vardır, derler. Bu yönüyle de Eş'âri ve ona tâbi olanlardan ayrılırlar. Eş'ârilere "yaratılmış hiçbir mahlûk yoktu bunların hepsi sonradan yaratıldı" derler. Esasen bu konuda söylenilen her şey bir zan ve çabadır. Ehl-i Sünneti belki teyid edecek olan hadisler vardır. Mesela Buhari Bed'ül-halk bölümün "Önceden Allah vardı ve başka hiçbir şey yoktu. Arşı da suyun üzerindeydi." hadisini rivayet etmiştir. Buna istinaden "arş ve su" olduğuna göre bizim âlemimiz, cinler ve insanlar olmasa bile bizim bilmediğimiz bir cins mahlûk her daim vardır demişlerdir. Ancak bu da bir tahmindir. Esasen böyle konularda tevakkuf edip araştırmaya dalmamak gerekir. Vallah'u â'lem. (Editorun Notu)

لَا يَفْنَى وَلَا يَبِيدُ

[4]

“Onun varlığı sona ermez ve o yok olmaz.”

[ŞERH]

[BÂKİ OLAN ODUR]

Âlimlerin ıstılahına göre, Allah'ın sıfatları üç tanedir. Zâti sıfatları, fiili sıfatları ve kendisine haberî dedikleri sıfatlardır.

Birinci kısım sıfatlara gelince, bunlar zâti sıfatlardır. Bunlar Allah'ın zâtından ayrılmayan ilim, hayat, kudret, irade, işitme, görme ve kelâm sıfatlardır. İşte Eş'ârielerin, Mâturidîlerin ve Küllabiyyenin ispat ettiği sıfatlar bunlardır. Demişlerdir ki, akıl bunları ispat ediyor, bizde bunları ispat ediyoruz. Bunların dışındaki diğer sıfatları yok saymışlar.

Onların akıl ile yedi sıfatı ispat etmenin yolu şudur: Mahlûkattaki bu denge aklen ilme, mahlûkatta bulunan özellikler irâdeye delâlet eder. İlim ve irâde sıfatları ancak diri ve hayy olanda olur. Hayy olan ise ya işiten, gören, konuşan ya da sağır, dilsiz, kör olur. İlk üçü kemâl sıfatı olduğuna göre Allah, işiten, gören ve konuşandır. Bu yedi sıfatı akıl ispat ettiğinden dolayı biz de bunu ispat ediyoruz. Bunların dışındaki diğer sıfatları akıl ispat etmediğinden dolayı, biz de ispat etmiyoruz demişler. Şeyhu'l-İslam [İbn-i Teymiyye] de onlara reddiye vererek şöyle demiştir: Sizin bu yedi sıfatı ispat edip diğerlerini ispat etmemenize akıl ile delil getirmeniz doğru olmaz. Çünkü akıl bu yedi sıfatın ispatını kabul ettiğinde diğer sıfatlarında ispatını kabul ediyor. Ve akıl bu yedi sıfatın dışındaki diğer sıfatları da inkâr etmiyor. Madem akıl diğer sıfatların varlığına karşı değil, o zaman sizinde yok saymanız doğru olmaz. Çünkü aklın dışında bu sıfatları ispat eden deliller olabilir. Çünkü belli bir konuda belli bir delilin olmaması, o konuda başka bir delilin olmadığına delâlet etmez. Çünkü belli bir konuda özel bir delil olmayıp, o konuya ispat eden başka bir delil olabilir. Allah'ın sıfatları hakkındaki gerçekte budur. Aklın bu yedi sıfatın dışındaki diğer sıfatların var olduğuna delâlet etmediğini kabul etsek dâhi, yok olduğuna delâlet ettiğini kabul edemeyiz. Nasıl akıl onlara yedi sıfatın varlığını ispat ediyorsa, diğer sıfatların varlığını aklın dışında bir delil ispat edebilir. Sem'i yani nakli delillerde yedi sıfatın dışındaki diğer sıfatların var olduğunu ispat ediyor. Nakli deliller de kabul gören delillerin arasındadır. O zaman diğer sıfatların varlığını da kabul etmek gerekir.

Şeyh İmam İbni Teymiye onlara bir başka yol ile daha cevap vermiştir. Demıştır ki: Sizin kendisi ile yedi sıfatı ispat ettiğiniz akıl ile bizde diğer sıfatları ispat edebiliriz. Nasıl ki siz bu âlemin düzenini ilme, özelliklerini iradeye gösterdiyseniz bizde, ihsanı rahmete delil gösterebiliriz. Allah'ın kullarına olan ihsanı onun rahmetine, dostlarına olan ikramı onun muhabbetine, kâfir ve düşmanlarına olan azap ve intikamı aklen, onun öfkelenme sıfatına delalet eder. Sizin yedi sıfatı kendisiyle ispat ettiğiniz akıl yolu ile biz diğer sıfatları ispat ederiz.

İkinci kısım ise fiili sıfatlardır. Bunlar Allah'ın dilediğinde yaptığı, dilediğinde de terk ettiği inme [nüzûl], istiva, gelme, öfke, rıza, muhabbet, rahmet ve bunların dışındaki diğer sıfatlardır. Bunlara fiili sıfatlar dendiği gibi ihtiyârî sıfatlar da denir.

Üçüncü kısım sıfatlar ise özellikle kelim âlimlerinin kendisine haberî sıfatlar dediği el, ayak, parmak, göz, bacak gibi sıfatlardır. Bu gibi haberî sıfatları ispat edenler, bunlar ile sahîh ve sâlim kendisine muâriz bir delil olmayan deliller ile sabit olduğu için bizde bunları ispat ediyoruz demişlerdir. Yalnız Selef-i sâlihîn bunları ispat ettiğinde mahlûkâtın sıfatına teşbih etmeden [benzetmeden] ispat etmişlerdir. Allah'a özel olan her sıfat, isimde mahlûkâtın sıfatlarıyla müşterek olsa dahi, Allah'a izafe edilip kayıtlandığı zaman mahlûkâtın sıfatları ile farklılaşır. Misal olarak mutlak hayat, ilim, basar, kelam bir şeye izafe edilip kayıtlanmadan bunlarla vasıflanan herkeşe uygun olur. Ancak izafe edilip kayıtlandıktan sonra izafe edildiği şey ile kayıtlanmış olur. Misal olarak Allah'ın ilmi, hayatı, işitmesi ve görmesi izafe edilerek kullanılması Allah'ın sıfatlarını, mahlûkâtın sıfatlarından ayırmış olur. Nasıl ki Allah'ın kendisine layık, mahlûkata benzemeyen zâtı varsa aynı şekilde Allah'a layık mahlûkâtın sıfatlarına benzemeyen sıfatları vardır.

Allah'ın sıfatlarını inkâr eden muattilenin yapmış oldukları hataya gelince o da şudur. Onlar derler ki: İsimde ortaklık oldu mu, müsemmada da ortaklık olur. Biz hayat, ilim, basar ve rıza sıfatlarını bu âlemden sadece cisim olan şeylere sıfat olduğunu gördük. Şayet bunları Allah'a sıfat yapacak olursak, Allah'ın cisim olması gerekir. Ancak bunlara şöyle cevap verebiliriz: Sizin görmüş olduğunuz sıfatlar kendisinde kaim olan şeylere layıktırlar. Onlarda cisimdir. Ama Allah'ın sıfatlarına gelince onun zatında kâim olana layık sıfatlardır. Allah'ın zâtına hiçbir şey benzemez, onun sıfatlarına da hiçbir sıfat benzemez.

لَا يَقْنَى وَلَا يَبِيدُ “Sona erip yok olmaz.” Allah'ın bekâ ve diğer sıfatları Allah için vacip olan sıfatlardır. Böyle olunca, Allah'tan fenâ, tükenme ve yok olma sıfatları yok olmuş olur. Allah dâimdir, fenâ [yok] olmaz. Allah için yok olup gitmekte caiz değildir. Çünkü onun ebedi oluşu, ezeli oluşu gibidir. Nasıl ki ezeli olmasının başlangıcı yoksa aynı şekilde ebedi olmasının da sonu yoktur.

وَلَا يَكُونُ إِلَّا مَا يُرِيدُ

[5]

“Ancak onun dilediği olur.”

[ŞERH]

[MUTLAK İRÂDE ONUNDUR]

Bu cümlemin kazâ ve kader ile bir bağı vardır. Allah'ın mülkünde sadece onun dilediği olur. Allah'ın kevnî ve kaderî olarak irâde ettiği şey olur, irâde etmediği şey de olmaz. İrâde iki kısımdır: Kevni irâde (tabiat ile ilgili irâdesi), birde şerî irâde.

Kevnî irâde kesinlikle ve kesinlikle olması gerekir. İrâdeyi şerîyeye gelince, bu bazen olur, bazen de olmaz. Allah bir şeyin kevnî kaderi olarak meydana gelmesini isterse, o muhakkak ki olur. Ama şerî olarak isterse, o bazen meydana gelir, bazen de meydana gelmez. Allah, Ebu Cehil ve Ebu Lehep'ten kevnî ve kaderen kâfir olmalarını istedi, onlar da kâfir oldular. Ebubekir ve Ömer'den şerî olarak mümin olmalarını istedi, onlarda mümin oldular.

Sevgi, razı olma, şerî irade ve şerî emir bunların hepsi eşdeğer kelimelerdir. Allah'ın şer'ân irade ettiği bir şeyi Allah sevmiş, razı olmuş ve onu emretmiştir. Kevni irade ise genel bir meşietir. Daha önce olan kazâ ve kaderdir. Ehl-i sünnet iki irâdeye de iman etmiş ve ikrar etmiştir. Ama Mu'tezile ve onun yolundan gidenler, Allah'ın kullarının fiillerindeki irâdeyi kevnîyeyi inkâr etmişlerdir. Özellikle küfür, nifâk ve günah ile alakalı iradeyi inkâr etmişlerdir. Mu'tezile ve onların dışındaki Kaderiyye fırkalarına göre, Kur'an ve Sünnette vârid olan bütün iradeler, şerî irade olarak tefsir edilir. Onlara göre kulların fiillerinde kevnî irade yoktur. Çünkü Allah, kullarından küfrü, fısı ve günahı istedikten sonra onları cezalandırırsa zâlim olur. Ancak onlar Allah'ın hiçbir kimseye zerre kadar zulüm etmeyeceğini bilmediler. Evet, onlardan kevnî olarak günahı, fısı ve küfrü istedi. Ancak onlara peygamber gönderdi ve onlara, peygambere itaat etmelerini emretti, ona karşı gelmeyi de yasakladı. Onlara, peygambere itaat ettiklerinde kurtuluşa ereceklerini, peygambere isyan ettiklerindeyse zarara uğrayacaklarını haber verdi. Onlar ise kendi hür iradele-ri³⁶ ile Allah'ın gönderdiği yoldan başka bir yolu seçmeyi tercih ettiler. O zaman Al-

36. Burada Şeyh Hamûd kulun kendine ait bir iradesi olduğunu tasrih etmiştir. Yani kul imanı seçer, küfrü tercih eder, günah işler ya da hayra koşar. Bunların hepsini Allah (azze ve celle) kuluna bırakmıştır. Bununla birlikte onu muvaffak kılan, kolaylaştıran ve onunu açan; ihsanıyla kuluna yardım eden, fiilinin ortaya çıkmasını sağlayan da O'nun irade ve yardımıyla gerçekleşir. Allah kullarına nisbi ve küçük bir

lah onlara azap etmesinden dolayı âdil oldu, hâşâ zalim olmadı.

لَا تَبْلُغُهُ الْأَوْهَامُ وَلَا تُدْرِكُهُ الْأَفْهَامُ، وَلَا يُشَبِّهُ الْأَنَامُ

[6]

“Vehimler ona ulaşamaz, anlayışlar onu idrak edemez, o mahlûkata benzemez.”

[ŞERH]

[ALLAH'I İDRAK ETMEK MÜMKÜN OLMASADA SIFATLARI İLE ONU TANIMAK MÜMKÜNDÜR]

Anlayışlar onu idrak edemez, yani Allah'ın hakikatini idrak edemez. Bize gelince, biz Allah'ın mevcut olduğunu, onun arşın üstünde olduğunu ve onun her şeyden büyük olduğunu biliyoruz. Biz, onun bütün kemâlât, hayat, kudret ve diğer sıfatlar ile muttasıf olduğunu da biliyoruz. Ancak idrak etmek bilmekten farklı bir şeydir. Allah'ı ilimle ihata etmek ve çepeçevre kapsamak mümkün değildir. “Gözler onu idrak edemez.” (En'am, 103) Gözlerin Allah'ı göreceğini bildiğimiz halde, gözlerin onu idrak edemeyeceğini bize bildiriyor. Çünkü idrak farklı bir şey, ilim ve anlamak farklı bir şeydir.

İnsan, Allah'ın azâmetini ve celâletini ne kadar çok düşünürse düşünsün, Allah onun düşüncesinden daha büyüktür.

irade vermeyle kâinatın idare ve yetkisini kulları arasında paylaştırmaz. Böyle düşünen kimseler hata etmektedir. O kullarına duyma, görme, öfke, sevinç ve buna benzer bir takım sıfatlar vermiştir. Eğer bu sıfatları kullarına vermekle bir ortaklık olsaydı onlara bunları da vermezdi. İrade sıfatı da böyledir. Onlara diğerlerinde kendilerinin faydalanacakları kadar bir sınırla verdiği gibi irade sıfatından kendilerinin faydalanacağı kadar da vermiştir. İşte böylece Ehl-i Sünnet Cebriyye mezhebinden ayrılır. Ancak güç yetirme, olayları tümüyle kendisinin yapması gibi geniş ve mutlak bir iradeden onun uzak olduğunu; Allah'ın kontrolü, irade ve meşietine bağlı kaldığını söylemesiyle de Mu'tezile mezhebinden ayrılmıştır. (Editorun Notu)

حَيٍّ لَا يَمُوتُ، قَيُّومٌ لَا يَنَامُ

[7]

“Diridir ölmez, kayyumdur uyumaz.”

[ŞERH]

[EL-HAYY, EL-KAYYUM]

Hayat iki kısımdır, nakıs ve kâmil hayat. Allah'ın hayatı, kâmil olan hayattır. Beşerin hayatı ise nakıs olan hayattır. Çünkü insana uyku, uyuklama ve gafflet gelir. Allah'a bu gibi şeyler gelmediğinden dolayı onun hayatı kâmil hayattır.³⁷

Kayyum yani varlığı kendisinden olan, başkasını var eden ve yarattıklarından hiç kimseye ihtiyaç duymayandır. O hayy ve kayyumdur. Onun hayatı kâmilidir. Gökları ve yeri ikame eden odur. Kendi nefsi ile kaim olan, başkasını ikame edendir. O mah-lûkata muhtaç değildir ama bütün mahlûkat ona muhtaçtır.³⁸

رَازِقٌ بِلَا مَوْنَةٍ مُمِيتٌ بِلَا مَخَافَةٍ بَاعِثٌ بِلَا مَشَقَّةٍ خَالِقٌ بِلَا حَاجَةٍ

[8]

“İhtiyaç duymadan yaratan, sıkıntı duymadan rızık verendir.
Korkusuzca öldüren, meşakkatsizce diriltendir.”

37. Öncesinde bir doğum sonrasında bir ölüm; içinde bir hastalık yahut tehlike, tehdit edecek bir unsur ya da herhangi bir engel olmayan hayat ile el-Hayy'dır. (Editörün Notu)

38. el-Hayy ölü arazileri yağmurla, ölü kalpleri vahiyle diriltir. Kendi diri olduğu gibi hayat ve canlılığın da kaynağıdır. Kalpler günah, ihtilaf gibi şeylerle ölünce onu diriltecek olan Allah'a iltica edilir. Zira Nebi (aleyhisselam) insanların ihtilafından kurtulup canlılığın sebebi olan hidayet ve doğruluğu isterken “Cibril, Mikail ve İsrail'in Rabbi olan Allah'im” demıştır (Müslim). İbn Kayyim bunun sebeğini şöyle açıklar: “Bunun bir benzeri olarak Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ihtilafa düşmüş olan hak konusunda kendisini doğru yola iletmesi, hidayet etmesi için Rabbinde, Cebrail'in, Mikail'in ve İsrail'in Rabbi olmasını vesile kılmıştır. Zira kalbin diriliği, canlılığı hidayet sayesinde. Allah (subhanchû), adı geçen üç meleği hayatla ilgili olarak görevlendirmiştir. Cebrail'i, kalplerin diriliği olan vahiyle; Mikail'i, insanların ve hayvanların diriliğine sebep olan yağmurla; İsrail'i, âlemin diriliğine ve ruhların bedenlere dönüşüne sebep olan sura üfürme vazifesiyle görevlendirmiştir. Dolayısıyla hayatla ilgili vazifelerin kendilerine yüklendiği bu muazzam meleklerin Rabbi oluşunu, Allah Teâlâ'ya vesile kılmanın, talep edilen şeyin gerçekleşmesinde etkisi bulunmaktadır.” (Culeyyîl, el-Esmâ'ul-Husna s.175)

[ŞERH]

[ENGELSİZ İRADE VE MUAZZAM KUDRET]

Allah, mahlûkatı ihtiyaç duyduğundan dolayı mı yarattı? Hayır, onlara muhtaç değildir. Allah, mahlûkatı kendisine ibadet etsin diye yarattı. Yoksa azınlığını çoğaltmak, zayıflığını kuvvetlendirmek için yaratmadı. Allah kendi nefsi ile kaim, başkaları ise onunla kaimdir. Onun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Her şey ona muhtaçtır.

“Sıkıntı duymadan rızık verendir.” Allah, onları rızıklandırır ve hepsinin rızıkını var eder. Bu Allah’a ağır gelmez. Onu aciz bırakmaz. “Korkusuzca öldürendir.” Mahlûkatın eceli geldiğinde onların canını alır, onlardan korkmaz. Hiç kimse onu korkutamaz, o hiç kimseden korkmaz. “Meşakkatsiz diriltendir.” Bu konu ile alakalı bahis ilerde gelecektir. Ancak Allah’ın ayette buyurduğu gibi onları diriltir ve Allah’a zor gelmez. “Bir şeyi dilediği zaman onun emri, o şeye ancak ol demektir. O da hemen oluverir.” (Yâsin, 82) Hiçbir şey ona zor gelmez, hiçbir şey onu aciz bırakmaz. Onun, mahlûkatı diriltmesi ve öldürmesi insanların işleri gibi değildir. İnsanları yaratmak istediğinde “ol” der onlar da olurlar.

مَا زَالَ بِصِفَاتِهِ قَدِيمًا قَبْلَ خَلْقِهِ، لَمْ يَزِدْ بِكُونِهِمْ شَيْئًا لَمْ يَكُنْ
قَبْلَهُمْ مِنْ صِفَتِهِوَكَمَا كَانَ بِصِفَاتِهِ أَزَلِيًّا، كَذَلِكَ لَا يَزَالُ عَلَيْهَا أَبَدِيًّا،
لَيْسَ بَعْدَ خَلْقِ الْخَلْقِ اسْتِفَادَ اسْمِ الْخَالِقِ، وَلَا بِإِحْدَائِهِ الْبَرِيَّةِ
اسْتِفَادَ اسْمَ الْبَارِي. لَهُ مَعْنَى الرُّبُوبِيَّةِ وَلَا مَرْبُوبٍ، وَمَعْنَى
الْخَالِقِ وَلَا مَخْلُوقٍ. وَكَمَا أَنَّهُ مُخَيِّ الْمَوْتَى بَعْدَ مَا أَحْيَا، اسْتَحَقَّ
هَذَا الْاسْمَ قَبْلَ إِحْيَائِهِمْ كَذَلِكَ اسْتَحَقَّ اسْمَ الْخَالِقِ قَبْلَ إِنْشَائِهِمْ.
ذَلِكَ بِأَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَكُلُّ شَيْءٍ إِلَيْهِ فَقِيرٌ، وَكُلُّ أَمْرٍ عَلَيْهِ
يَسِيرٌ، لَا يَحْتَاجُ إِلَى شَيْءٍ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

[9]

“O “Hâlık / Yaratıcı” sıfatını mahlûkatı yarattığından itibaren kazanmadığı gibi, “Bâri / Yoktan Var Eden” sıfatını bütün yaratıkları meydana getirmekle de kazanmış değildir. O, kendisini Rab olarak tanıyacak hiçbir varlık yokken “Rubûbiyyet”in manasına sahipti. Hiçbir mahlûk yokken de “Hâlık” olmak manasına sahipti. O hayat verdikten sonra ölüleri diriltten olduğu gibi, onlara hayat vermeden önce de bu isme müstehaktı. Aynı şekilde bütün yaratıkları var etmeden önce de O Hâlık ismine müstehaktı. Çünkü O, herşeye kâdir’dir, herşey O’na muhtaçtır. Her iş, O’nun için kolaydır. O’nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. “Onun benzeri hiçbir şey yoktur, o çokça işiten ve görendir.”

(Şûra, 11)

[ŞERH]

[SIFATLARI EZELİ VE EBEDİDİR]

O, sıfatları yaratmadan öncede kadimdi. Yani o yaratmadan önce “Hâlık”, rızık olmadan önce de “Râzık” idi. Bu, Allah uzun bir zaman herhangi bir şey yapmadan durdu, sonra yarattı diyenlerin mezhebine uygundur. Bu mesele **أَبْدَاءُ قَدِيمٌ بَلَا** “Başlangıcı olmayan kadimdir” metninin açıklamasında geçen teselsül meselesiyle alakalıdır.

لَمْ يَزِدْ يَكُونِهِمْ شَيْئاً لَمْ يَكُنْ قَبْلَهُمْ مِنْ صِفَتِهِ “Allah’ın mahlukatu yaratmadan önceki sıfatları, mahlukatu yarattıktan sonra fazlalaşmadı.” Yani mahlûkatı yaratması ile “Hâlık” sıfatı fazlalaşmadı. Allah, onları yaratmadan önce de “Hâlık” sıfatı ile mevsuf idi. Hâlıklık vasfını mahlûkatı yarattıktan sonra kazanmadı. O ezelden hâlık olduğu gibi, muhyi, mumit ve fâildir. Yani geçmişte onda olan sıfatlar gelecekte de onda olacaktır. Onun sıfatları kadim olduğu gibi bâki ve dâimdir. Yok olup kesintiye uğramaz. Yani bizim, insanları yarattıktan sonra hâlık diye isimlendirdiğimiz insanları yaratmadan önce de hâlık idi. Hâlık, onun sıfatlarındandır. O yaratmadan önce de hâlık ismi onun için kullanılabilir. Tabi bu, yaratmıyordu sonradan yaratmaya başladı diyenlere göre.

İmam Tahâvî, Allah’ın sıfat ve isimlerinden daha önce bahsetti ve Ehl-i Sünnetin bu konudaki menhecini zikretti. Burada bu menhecin dayanağı olan şeyi zikretmeyi istedi. Bu Ehl-i Sünnetin akidesinin üzerine inşâ ettikleri esastır. O da Allah Rasû-

lû'nün, Allah için ispat ettiği şeyi daha tafsilatlı olarak ispat etmeleridir. Allah'ın azâmetine ve şânına yakışmayan şeyleri ise tafsilat olmadan mucmel ve umum bir şekilde nefyetmek. Bu kaideyi, şu ayeti kerimeden almışlardır **“Onun benzeri hiçbir şey yoktur, o çokça işiten ve görendir”**. لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ. **“Onun benzeri yoktur.”** Bu mücmel ve umumi bir nefyidir. Muattıla [sıfatları iptal eden kimseler] fırkasının yaptığı gibi tafsilatlı bir nefiy değildir. Bu nefiy de kemâlin ispatı vardır. Çünkü kendisinin benzeri olmayan ancak kemal sıfatına sahiptir.

Tafsilatlı tenzihe gidenlere gelince, bunlar bu tafsilatları ile sonunda yokluğa ulaşırlar. Madem ki âlemin üzerinde değil, o zaman alemin içinde de değil, dışında da değil, aleme bitişikte değil, ayrı da değildir. Bunlar, bu şekilde en sonunda yokluğa ulaşırlar.

“Onun benzeri hiçbir bir şey yoktur.” Bazı alimler özellikle Kur'an'ı lûgat ciheti ile tefsir etmeye çalışırken كَمِثْلِهِ kelimesinin başındaki harf olan, ۛ teşbih harfinin zaid olduğunu söylerler ve ayetin manası bu harf olmadan da anlaşılıyor, demişlerdir. Ancak Kur'an'da zaid harf demeyi caiz görmeyen âlimler demişlerdir ki: “Onun benzeri yok” şayet onun benzeri olduğunu farz edecek olsaydık, onun benzerinin dahi bir benzeri olmazdı. Peki, onun bir benzeri nasıl olur? Buradaki harf zaid harf değildir, bilakis tekit içindir.

“O sem'i ve basirdir.” وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ Bunun manası, manaları birbirinden farklı olan kemal sıfatlarının Allah için ispat edilmesidir. Yoksa dalalet ve ta'til ehlinin dediği gibi ilim, hayat manasında, hayat, kudret manasında yani bütün sıfatlar tek manaya delalet eder, o da Allah'ın zatıdır. Ama selef-i sâlihîn, Allah için bütün kemal sıfatlarını ispat eder. Bunun bazı şartları vardır;

- Bu sıfatın delili ya Allah'ın kelâmı ya da Rasûlullah'ın sünneti olması kaydıyla.
- Bu sıfatların tafsili olarak, dalâlet ehlinden farklı bir şekilde ispat edilmesi gerekir. Çünkü onlar sıfatların ispatında icmale giderler ve derler ki: Allah'ın varlığını sıfatlar ile kayıtlamak caiz değildir. Ama Kur'an nuru ile aydınlanmış olanlar ise kemal sıfatlarını Allah'a tafsili olarak ispat ederler. Kur'an'da varid olan sıfatları ispat ederler. Kur'an'da varid olmayan sıfatlar iki kısma ayrılır.

Birinci kısım: Kur'an'da varid olmayıp, hak ve batılı ispat eden sıfatları ne ispat ederler ne de yok sayarlar. Misal olarak, Allah'ın cisim olarak sıfatlandırılması Bunun ne Kur'an'da ne de sünnette ispatı hakkında hiçbir delil varid olmamıştır. Selef-i

sâlihın bu gibi sıfatları ne ispat ederler ne de nefyederler ve derler ki: Biz Kur'an ve sünnetin ispat ettiği şeyleri ispat eder ve Allah hakkında ayıp olan şeyleri de nefyederiz. Bu konuda daha fazla açıklama ilerde gelecektir.

İkinci kısım: Kendisinde ayıp ve nakıslık olan sıfatları nefyederler.

Yukarıda geçen ayet ve benzerleri Allah'ın sıfatlarını nefyeden ve Mu'attile sahiplerini kızdıran ayetlerdendir. Çünkü bu ayetlerde Allah'ın sıfatlarının ispatı vardır.

خَلَقَ الْخَلْقَ بِعِلْمِهِ

[10]

“Mahlûkatı ilmiyle yarattı.”

[ŞERH]

Allah, onları bildiği bir halde yarattı. Kâdir olarak onları meydana getirdi. Onları yaratmadan önce onlar hakkında bir şey bilmiyor değildi. Bilakis onları yaratmadan önce, onların yaratıldıktan sonraki hallerini dahi biliyordu. Olan şeylerin hakkında, olmayıp şayet olsaydı nasıl olurdu, onu da bilir. Allah'ın ilmi sonsuzdur, onu kimse ihâta edemez. Genel ve kapsayıcıdır. Ondandır, hiçbir şey gizli kalmaz. O yarattığını bilir. Onları ilmi ve kudreti ile yarattı. Sonlarını bilmeden onları yaratmış değildir. Onların durumlarını onları yaratmadan, onların amellerini onlar işlemeden önce biliyordu. Onlara güç getirerek yarattı. Hiç kimseden yardım almadı, hiçbir şey onu aciz bırakmadı. “Onun emri bir şeyi irade ettiğinde ona ol demektir. O da hemen olur.” (Yâsîn, 82) Allah irade ettiği şeyi icat etmede hiçbir şeye ihtiyaç duymaz. Sadece ona ol der ve o da hemen oluverir.

خَلَقَ الْخَلْقَ بِعِلْمِهِ “Mahlukâtı ilmiyle yarattı.” Bu cümle ile Allah, kulun şerden ve günahattan ne yapacağını bilmeden onları yarattı diyen Mu'tezile ve Kaderiye fırkasına reddiye vermeyi kastediyor. Allah günah ve şerri ne biliyordu, ne de yarattı. Allah, kulu yarattıktan sonra kul o fiilleri ortaya çıkardı derler. Yine kul fiilleri işlemeden Allah o fiilleri bilmez diyen Mutezile ve Kaderiye reddiyedir.

Kaderiye fırkası tabaka tabakadır. Bunlardan ilki, Allah'ın şerri bilmesini inkâr ederler. Hayrı ise Allah'ın bildiğini ve ondan olup, Allah'ın hayrı kolaylaştırıp, hazırlayanın Allah olduğunu söylerler. Ancak İbn-i Abbas onları şu sözü ile iyi tanıtmıştır. “Nefsime elinde tutana yemin olsun ki, onların durumları daha önce Allah'ın şer-

ri bilmeyip, takdir etmediğine götürdüğü gibi, hayrı da bilmediğine ve takdir etmediğine götürecektir.”³⁹

Onların muteahhirleri, Allah, kulların fiillerinde ne şerri ne de hayrı onlar işlemeden bilmez, derler.

وَقَدَّرَ لَهُمْ أَقْدَارًا، وَضَرَبَ لَهُمْ أَجَالًا

[11]

“Onlara kaderler takdir etti ve onlara eceller tayin etti.”

[ŞERH]

Yani her şeyi kullarına takdir etti. Onlara, onların ilerde yapacağı hayrı ve şerri takdir etti. Onların mutlu mu, yoksa bedbaht mı, kâfir olarak mı, yoksa Müslüman olarak mı öleceklerini takdir etti. İşte Mu'tezile ve Mu'tezile'nin dışındaki Kaderiyye grubunun inkâr ettiği budur. Onlar, Allah mutlak olarak bir şey takdir etmedi. Çünkü kulun kendi fiillerini icat etmesini Allah'ın takdir etmesi muhaldir derler. Çünkü Allah, kulun fiillerini takdir etmiş olsa zâlim olur. Allah âdil olduğuna göre zulüm ona muhaldir. O zaman Allah, kulların fiillerini takdir etmiştir, demek gerekir.

وَضَرَبَ لَهُمْ أَجَالًا “Onlara eceller tayin etti.” Bu cümle, eceller öne de geçmez, gecikmez de diyen Mu'tezileye reddiyedir. Onlar maktul ecelinden önce ölmüş derler. Çünkü maktulun belli bir eceli var. Şayet o ecelden önce cinayet veya başka bir şey ile öldürülecek olsa ecelinden önce ölmüş olur. Bu da Mu'tezile fırkasının dalalet ve sapıklıklarındandır. Çünkü onların dışındaki bütün İslâmi fırkalar, ölen eceli ile ölmüştür der. İster bu ölüm katledilme, ister yanma, ister yaşlanarak, ister çocukken olsun. Allah, onun hayatına bir sınır koyup, takdir etmiştir. O koyulan sınırdan önce de, sonra da ölemez.

39. Ahmed Müsned, 3054; İbni Hacer, Metalibu'l-âliye, 2936

وَلَمْ يَخَفَ عَلَيْهِ شَيْءٌ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَهُمْ، وَعَلِمَ مَا هُمْ عَامِلُونَ قَبْلَ
 أَنْ يَخْلُقَهُمْ، وَأَمَرَهُمْ بِطَاعَتِهِ وَنَهَاهُمْ عَنْ مَعْصِيَتِهِ وَكُلُّ شَيْءٍ
 يَجْرِي بِتَقْدِيرِهِ وَمَشِيئَتِهِ، وَمَشِيئَتُهُ تَنْفُذٌ، لَا مَشِيئَةَ لِلْعِبَادِ إِلَّا مَا
 شَاءَ لَهُمْ، فَمَا شَاءَ لَهُمْ كَانَ، وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ

[12]

“Yaratıkları yaratmadan önce hiçbir şey O’na “gizli” değildi. Onları yaratmadan önce, onların ne şekilde “amel edecekler” ini biliyordu. Onlara kendisine itaat etmelerini emretmiş ve kendisine isyan etmelerini yasaklamıştır. Her bir şey O’nun takdiri ve dilemesi ile cereyan eder. O’nun dilemesiyle gerçekleşir. Kulların ise Allah’ın kendileri için dilediğinden başka istekleri geçerli olmaz. Böylece onlar için O’nun dilediği şeyler olur, dilemediği hiçbir şey olmaz.”

[ŞERH]

[İLMİ İLE HERŞEYİ KUŞATMIŞ VE TAKDİR ETMİŞTİR]

Allah, mahlûkatı yarattı ve onlara kaderler takdir etti. Kendisine itaat etmelerini emredip, isyan etmelerini yasakladı. Takdir etme ile emretme arasında bir fark yoktur. Çünkü genel olarak takdir etti, özel olarak şerî emir ile emretti, irâdeyi şer’iyye ile eş manada olan emir budur. Çünkü irade de, meşiette iki çeşittir.

- Birincisi umumi takdir, kader ve kaza manasında olan meşiet, kevnî meşiettir.
- İkincisi ise insanın yaptığını seven, emreden ve kendisinden razı olduğu şerî emirlerdir.

Allah, onlara kaderler takdir etti, aynı zamanda emretti ve yasakladı. Bu ikisi arasında bir zıtlık yoktur. Bunu büyük sahâbe Sürâka b. Mâlik’in hadisi beyan ediyor. O: “Ya Rasûlullah bize, sanki şuan yaratılmışız gibi dinimizi açıklar mısın?” dedi. “Biz bugün niye amel ediyoruz? Daha önce kalemin yazıp kuruyan şeyden dolayı mı yoksa ilerisi için mi?” Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki “Hayır, kalemin kendisi ile kuruduğu, kaderin kendisi ile cereyan ettiği şeyden dolayı.” Dedi ki: “O zaman niye amel ediyoruz?” Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Amel işleyin, çünkü herkese ken-

disi için yaratıldığı şey ona kolaylaştırıldı” buyurdu.⁴⁰ Yani insana şöyle demesi caiz olmaz. Ben iman ediyorum ki, Allah, benim için hayrı da, şerri de takdir etmiştir.

Şayet bana hayrı ya da şerri takdir ettiyse ben amel işlesem de, işlesem de o, bana ulaşacak. Bunun sebebi olarak şöyle diyebiliriz; Kendisine itaat etmemiz emredilen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bildirdi ki: “*Muhakkak ki Allah, her şeyi hükmetti ve takdir etti*” biz buna iman ediyoruz. Yine bize kadere dayanmamayı, Allah’a itaat etmeyi emretti, onu inkâr etmeyi de yasakladı. Hakiki Müslüman o kimsedir ki, Allah ve Rasûlunun kader ve kaza konusunda haber verdiklerine iman eder. Aynı zamanda din ve şeriatten emrettiklerine itaat eder.

İmam Tahâvî burada kaza, kader, emir ve nehyi bir araya getirmiş ki; Cebriyye fırkasının ortaya koyduğu şüpheyi defetsin. Onlar derler ki: Allah, bana hayrı ve şerri takdir ettiyse o zaman amel işlemenin bana ne faydası var? Cevaben deriz ki: Bize Allah’ın her şeyi takdir edip, hükmettiğini haber veren, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) amel etmemizi bize emretti. Biz habere iman ederiz, emre ise itaat ederiz. Allah, hükmettiği şeyin kesin olacağını, bundan kaçışın olmadığını haber vermiştir.

Allah’ın “**Allah dilediğini siler, dilediğini bırakır, kitabın anası onun yanındadır**” (Ra’id 38) ayetinin manası, Allah genel takdirden sonra gelen tafsilatı siler, kevnî mahfuzda takdir ettiği kesinlikle silinmez.

Allah’ın meşietî geçerli olur. Onun meşietî ile beraber hiç kimsenin meşietî olmaz. Kulunda meşietî ve iradesi vardır. Ancak kulun meşietî ve iradesi, Allah’ın meşietî ve iradesine bağlıdır. Allah’ın buyurduğu gibi “**Siz, Allah istemedikçe isteye-mezsiniz**” (Tekvir, 29) Kullar istese de istemese de, Allah’ın istediği olur. Kul ne kadar çaba gösterirse göstere, Allah’ın irade ettiği kevnî irade hayırdan olsa şerde olsa gerçekleşir. Bu bazı âlimlerin şiirlerinde nezm ettikleri gibidir.

Ben istemesem de senin istediğin olur.

Benim istediğim, sen istemedikçe olmaz.

Ben istemesem de senin istediğin olur ya Rab.

*Benim istediğim şayet istemezsen olmaz ya Rab.*⁴¹

Bu selefi salihin irade ve meşiet hakkında mezhebinin tam olarak beyanıdır. Kulun fiilleri ve iradesi tam olarak açıklanmıştır.

40. Muslim, 2648; Buhari farklı bir lafızla, 1362

41. Amr b. Süleyman, el-İşkar, s. 21

يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ، وَيَغْصِمُ وَيُعَافِي فَضْلًا، وَيُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ، وَيَخْذِلُ
وَيَبْتَلِي عَذْلًا

[13]

“O’ndan bir lütuf olmak üzere dilediğine hidayet verir, dilediğini korur ve dilediğine afiyet verir. Adaletin gereği olarak da dilediğini saptırır ve dilediğini yardımsız ve belalarla yüz yüze bırakır.”

[ŞERH]

[HİDAYET VE DALALET]

Bu meseleler kaza, kader ve adâlet meselesidir. Bu, şayet bizi Allah başarıya ulaştırır manasında hidayet verir, desek. Allah’ın zâlim olması gerekir. Allah nasıl filan kişiyi hidayete ve başarıya ulaştırır. Filan kişiyi de hidayette alıkoyar ve saptırır, diyen Mu’tezile, Rafizî ve bunların düşüncesinde olan fırkaların saptığı meseledir.

Hidayetin Ehl-i Sünnete göre iki manası vardır. Beyan ve irşad manasındaki hidayet. İlham ve başarıya ulaştırma manasındaki hidayet. İrşad ve beyan manasında olan hidayet Allah’tan, Rasûl’den ve mümin âlimlerden de olur. Bu doğru yolu beyan etme ve ona irşad etme aynı zamanda dalaletten sakındırma ve ona düşmekten alıkoymaya denir.

Başarıya ulaştırma ve ilham etme manasındaki hidayet ise, sadece Allah’tan olur. Allah (*azze ve celle*) “**Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin**” (*Kasas, 56*) diye buyuruyor. Buradaki hidayet başarıya ulaştırma ve ilham verme manasındaki hidayettir. “**Sen Allah’ın yolu olan, doğru yola hidayet edersin**” (*Şûra, 52-53*) buradaki hidayet ise beyan ve irşad manasındaki hidayettir. “**Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin**” yani onu başarıya ulaştıramazsın, ona yardım edemezsin, bunların hepsi Allah’ın elindedir.

Bu mesele kaza ve kadere iman edip, ispat edenler ile Kaderiyye fırkası arasında büyük çekişmelerin ve tartışmaların yaşandığı meseledir. Onlar derler ki: “Biz nasıl, birini hidayete erdireceğine, diğerini saptıracağına iman edeceğiz? Sonrada Allah saptırdığı kişiye nasıl zulmetmemiş olmayacak?” Bu şüpheye âlimlerin çoğu cevap vermiştir. O cevap ise şudur; “Hidayet, Allah’ın mülküdür, O’da mülkünü dilediğine verir, dilemediğine ise vermez. Çünkü mâlik kendi mülkünde tasarrufta bulunma

hakkına sahiptir.”⁴² Mu'tezilî olan Kadı Abdulcebbar el-Hemazani ile Eş'ârî olan Ebu İshak el-İsferâini arasında bir münazara vâki oldu. Abdulcebbar, es-Sahib b. Abbad'ın evine girer ve orada Ebu İshak ile karşılaşır. Abdulcabbar onu görür görmez hemen “Fuhşiyattan/kötülükten münezzehtir (Allah'ı) tüm noksan sıfatlardan tenzih ederim” der.

Ebu İshak ise cevap olarak şöyle der: “Kendisi ile batılın kastedildiği bir söz. Mülkünde dilediğinin dışında bir şeyin olmadığı Allah eksik bütün münezzehtir.” Abdulcebbar onun ne kastettiğini anlayıp şöyle der: “Rabbimiz kendisine isyan edilmesini mi irade ediyor?” Ebu İshak: “Rabbimize zorlamı isyan ettiler?” Abdulcebbar: “Şayet Rabbim beni hidayetden engelleyip bana kötüyü verirse, bana iyilik mi yoksa kötülük mü yapmış olur?” Ebu İshak: “Eğer senin olanı sana vermediyse kötülük yapmış olur, ancak kendinin olanı vermediyse O, dilediğine rahmetini verir.” Mutezilî olan Abdulcebbar sustu ve verecek bir cevap bulamadı.

42. Burada bazı ince meseleler vardır. Allah'ın dilemesi alelâde, keyfi ve bilgisizce bir dileme değildir. Bu dilemenin içinde ilim, hikmet, adâlet ve çeşitli sıfatlar vardır. Allah kullarından kimin hangi duruma sahip, hangi niyet ve gidişata meyillî olduğunu bilir. Onun aziz şeylere layık olduğunu gördüğünde aziz kılar. Onun nankör, kibirli, inatçı ve asi olduğunu gördüğünde onuda mahrum bırakır. Bu dilemenin içinde biri Allah'ın sıfatları vardır, ki, hikmet gibi; diğeri ise kulun fiileri vardır, ki, iman ya da isyan gibi. Bunların bir araya gelmesi ile ortaya bir netice çıkar. Bizde bunu ifade ederken sürecin nihayetine ulaştırın sebebi dile getiririz. Ancak bunun bir sürece bağlı ve ona uyumlu ilerlemediğini düşünürsek o zaman sapık fırkaların itirazı gibi itiraz eden kimseler çoğalır. Ancak mesele tarif ettiğimiz gibi kulların fiileri, duyguları ve ahlakları ile başlar ve Allah'ın dilemesi, ihsan ve mahrum bırakması ile neticelenir. Dikkat edilmesi gereken bir hususta Allah'ın el-Kerim olmasıdır. Bununla kastettiğimiz şey Allah'ın hidayetini ihsan ederken cimri davranmayıp bol bol dağıtması ve cömert olmasıdır. Allah kullarına zekât, infak ve ihsanı emretmiş; cömertlik hasletini cennette bir ağaç kılmış ve ona tutunan kimseye de cenneti vaad etmiştir. Cimriligi cehennem de bir ağaç kılmış ve ona sarılan kimseye de onu vaad etmiştir. Böyle olduğu halde hidayet, lutf ve kerem noktasında hiç cimrilik yapabilir mi! Allah eksiklikten münezzehtir. (Editorün Notu)

وَكُلُّهُمْ يَتَقَلَّبُونَ فِي مَشِيَّتِهِ بَيْنَ فَضْلِهِ وَعَذْلِهِ

[14]

“Bütün hepsi onun meşiet-i, adaleti ve lütfu arasında dönüp durur.”

[ŞERH]

Daha önce kaza ve kadere imanın Ehl-i Sünnetin esas temelleri arasında olduğunu söylemiştik. Ve Allah, kullarını yaratmadan önce her şeyi takdir edip, hükmetmiştir. Daha önce hidayet-in iki kısım olduğunu, tevfi-k yani başarıya ulaştırma hidayet-inin Allah’a özel olduğunu, irşad ve beyan hidâyet-inin Allah’tan, Rasûlullah’tan ve âlim kullardan da olabileceğini söylemiştik.

Burada ise şöyle dedi: **وَكُلُّهُمْ يَتَقَلَّبُونَ فِي مَشِيَّتِهِ بَيْنَ فَضْلِهِ وَعَذْلِهِ** “Bütün hepsi onun meşiet-i, adaleti ve lütfu arasında dönüp durur” Allah’ın kullarına hayrı ve şerri takdir etmesiyle beraber onlar Allah’ın adâleti ve lütfu arasında dönüp dururlar. Yani Allah, kullarına ya adâleti ya da lütfu ile muamele eder. Şayet onları hayra muvaffak kılar, hidayet yollarını onlara kolaylaştırıp onları hidayete ulaştırır ise bu Allah’ın lütfundandır. Yok onlardan hayrı alıkoyar ve onları hidayete ulaştırmaz ise bu zulüm değil onun adâletinden olur. Daha önce Mu’tezile’nin “Şayet Allah, kendisine isyan edilmesini irade etse, sonrada bundan dolayı asi-yi cezalandır-sa, bu adalet olmaz” sözlerini beyan etmiştik. Kaderiyye ve Mu’tezile fırkasına göre Allah ancak kaza ve kaderi inkâr etmeleri ile adaletli olabilir. Ama Ehl-i Sünnete göre, Allah’ın emirleri iki şey arasında dönüp durur. Ya kullarına adaleti ile ya da lütfu ile muamelede bulunur. Şayet onları hayra muvaffak kılar ise bu onun lütfundan, hayra muvaffak kılmaz ise bu onun adâletindendir. Çünkü bir şeyin mâliki kendisinde bulunan bir şeyi başkasına vermemekle zalim olmaz bilakis adâletli olur. Çünkü bütün akıllar, bir şeye mâlik olan onu başkasına verir ise onun lütf olacağı, vermez ise zulüm olmayacağı konusunda ittifak etmişlerdir. İşte musannıfın şu cümlesinin **وَكُلُّهُمْ يَتَقَلَّبُونَ فِي مَشِيَّتِهِ بَيْنَ فَضْلِهِ وَعَذْلِهِ** “Bütün hepsi onun meşiet-i, adaleti ve fazileti arasında dönüp durur.” manasıdır.

وَهُوَ مُتَعَالٍ عَنِ الْأَضْدَادِ وَالْأَنْدَادِ لَا رَادَّ لِقَضَائِهِ، وَلَا مُعَقِّبَ
لِحُكْمِهِ، وَلَا غَالِبَ لِأَمْرِهِ ءَامَنَّا بِذَلِكَ كُلِّهِ، وَأَيَقِنَّا أَنَّ كَلًّا مِنْ عِنْدِهِ
وَإِنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ الْمُضْطَفَّى، وَنَبِيُّهُ
الْمُجْتَبَى، وَرَسُولُهُ الْمُرْتَضَى

[15]

“O, zıtları / muhalifleri olmaktan ve misilleri / denkleri olmaktan
münezzeh ve uzaktır. O’nun kazasını reddedecek kimse yoktur.
Kimse O’nun hükmüne karşı çıkamaz, kimse O’nun emrine karşı
gelemez. Bütün bunlara iman ettik. Bunların hepsinin O’nun
katından olduğuna inandık. Muhakkak Muhammed aleyhisselam
O’nun seçilmiş (Mustafa) kuludur. Seçkin (Mücteba)
peygamberidir, kendisinden razı olunmuş (Mürtedâ)
Rasûlü’dür.”

[ŞERH]

[TEVHÎD VE ONUN AYRILMAZ PARÇASI OLAN SÜNNET]

Allah, denkleri ve zıtları olmaktan yücedir. en-Nid ve dîd kelimeleri mana olarak
birbirine yakın kelimelerdir. Müranir ve mümasil kelimeleri ise aynı manada olan
kelimelerdir.⁴³

Buradan önce, metinde geçen bütün cümleler İmam Tahâvî’nin مَعْتَقِدِينَ بِتَوْفِيقِي
“Allah’ın yardımı olduğuna inanarak deriz ki: Allah bir-
dir, O’nun ortağı yoktur” cümlesi ile alakalıdır.

Şimdi Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında bahse başladı. Bilindiği üzere
imanın ilk rûknü Allah (azze ve celle)’nin vahdâniyyetine imandır. İkinci rûknü ise nü-
büvvetin ve risâletin Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e ait olduğudur. Muhammed
(sallallâhu aleyhi ve sellem)’in, peygamberliğini ve risâletini ikrar etmedikçe Allah’ın vahdâ-

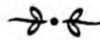
43. N-d-d; Birşeye özünde ortak olan şeye “nedidu’ş-şey” denir. Bu tümüyle değil de bir çeşitte benzerliktir.
Bu benzerlik bütün sıfat, tavır ve eşkâl ile değil; sadece onun bir yönüne benzerlik taşımadır. (bkñ: Rağıb
el-İsfehâni, Müfredat, II, s.413) Mesela bir çocuğu diğer çocuğa benzeten biri, çocuğun tümüyle değil de
saç ya da göz rengi ile benzetirse buna “endad” anlamında bir ortaklık, benzerlik yapmış olur. Burada
da şu kastedilmektedir: Allah’a her yönüyle hiçbir şeyin benzemesi mümkün olmadığı gibi; bir yönü ve
cihetiyle bile olsa benzemesi mümkün değildir. (Editörün Notu)

niyyetini ikrar etmek herhangi bir fayda vermez. Bundan dolayı Cibrîl (aleyhisselâm) kendisine İslâm'ın rükünlerinden sorulduğunda, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle cevap vermişti; "Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in, O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmendir"⁴⁴

“Muhammed, O'nun seçilmiş (Mustafa)⁴⁵ kuludur.” Yani Allah'ın ezeli ilmi ile O'nun risâlet ve peygamberliğe daha uygun olduğunu bildiğinden dolayı risâlet ve nübüvvet için onu seçti ve yeryüzüne peygamber olarak gönderdi.

“O'nun Rasûlü'dür.” Rasûl, Allah'ın kendisine şeriat vahyedip aynı zamanda bunu tebliğ ile görevlendirdiği kişiye denir. Nebî böyle değildir. Çünkü o, kendisine şeriat vahyedilmiş olsa dahi bunu tebliğ ile görevlendirilmemiş kişiye denir. Rasûl ile Nebî arasındaki bağ, umum husus bağıdır. Bütün Rasûller Nebî'dir, ancak bütün Nebî'ler Rasûl değildir. Rasûl, Nebî'den daha özeldir. Çünkü Nebî olmadan Rasûl olunmaz. Çünkü Nebî'lik Allah'tan kendisine vahiy ile haber gelen. Rasûl ise daha sonra kendisine bu haberleri, tebliğ ile emrolunan kişidir. Nebî, kendisine gelen vahyi emrolunmadan tebliğ etse de yine Nebî olarak kalır.

Nebî, kendisinden önceki risâleti tasdik edendir, diyenlere şöyle cevap verilir: Âdem (aleyhisselâm)'da bir Nebî idi, kendisinden önce hiçbir risalet geçmemiş idi. O zaman Nebî hakkındaki bu tarif bütün Nebî'leri ve Rasûlleri kapsamayan eksik bir tariftir. Sahih olan daha önceki imamların üzerinde ittifak ettiği tarif, az önce yukarıda zikrettiğimiz tariftir. Çünkü o, tebliğ ile emrolunmamış olsa dahi bütün Rasûl-leri kapsıyor.

44. Buhari, 4777; Müslim, 1

45. Istifa'dan "seçilmiş kimse" demektir. (Editorun Notu)

وَإِنَّهُ خَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ، وَإِمَامُ الْأَتْقِيَاءِ، وَسَيِّدُ الْمُرْسَلِينَ، وَحَبِيبُ رَبِّ
الْعَالَمِينَ وَكُلُّ دَعْوَى نُبُوَّةٍ بَعْدَ نُبُوَّتِهِ فَغَيٌّ وَهَوَى

[16]

“O, peygamberlerin sonuncusu, müttakilerin imamı, Rasûllerin efendisi, âlemlerin Rabbinin habibidir. Ondan sonraki her nübüvvet iddiası, sapıklık ve hevâ’ya tâbi olmalıdır.”

[ŞERH]

[MUSTAFA (sallallahu aleyhi ve sellem) NÜBÜVRETİN SON MÜHRÜDÜR]

Şeriatin usullerinden biride, Peygamberliğin Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile son bulduğuna iman etmektir. Bu hem Kur’an’da hem de Sünnette gelmiştir. Ahzâb suresinde “Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Ancak o Allah’ın Rasûlu, nebilerin sonuncusudur.” (Ahzâb, 40) Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’de kendisinin peygamberlerin sonuncusu olduğunu ve kendisinden sonra peygamber gelmeyeceğine dair haber vermiştir. Müslümanlarda, peygamberlerin sonuncusu Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) olduğu ve onun risaletin sonuncusu olan risalet olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Müslümanlardan hiç kimse bu konuda muhalefet etmemiştir. Bundan dolayı risalet ve peygamberlik iddiasında bulunan kişiye, Müslümanlar kâfir hükmü vermiştir.

“O, muttakilerin imamı, Rasûllerin efendisi, âlemlerin rabbinin habibidir.” Musannıfın küçük bir risale yapmasına rağmen bu cümleleri buraya koyması metinde bir uygunluk ve düzen olması içindir.

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisinden sonra nübüvvet iddialarının ortaya çıkacağını bize haber vermiştir. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor: “Benim ümmetimden otuz yalancı olacak. Her biri kendinin Nebî olduğunu zannedecek. Ben nebilerin sonuncusuyum, benden sonra nebi yoktur.”⁴⁶ Gerçektende hepsi ortaya çıktı. Bunlardan bazıları Esved el-Ansi, Museyletu’l-Kezzab ve Secâh’tır. Bunların dışında birçok peygamberlik iddiasında bulunan olmuş, ancak hiçbirini başarıya ulaşılamamıştır.

"Otuz yalancı olacak, her biri kendinin peygamber olduğunu zannedecek." Bu cümle hasır içindir. Bundan dolayı hiç kimse otuzdan fazla peygamberlik iddiasında bulunamaz, dememiştir. Son zamanlarda meydana gelen peygamberlik iddiaları ise akıllardaki problemden dolayıdır. Ben Şeyh Muhammed b. İbrahim'e talebe olduğum vakit peygamberlik iddiasında bulunan iki ya da üç kişiye rastladım, hepsi de deliydiler. Rasûlullah'ın haber verdiği kişiler gerçekten peygamberlik iddiasında bulunup, kendilerini destekleyenlerin olduğu ve gücü bulunan kimselerdir. Toplumdan ona tâbi olanlar olur. Rasûlullah'ın hadisinin en güzel yorumu budur.

Peygamberi diğerlerinden ayıran âlâmet ve işâretler olması gerekir. Bu âlâmet kendisinde bulunduğu vakit peygamber olduğu bilinir. Ama bu âlâmetler olmadan onun peygamberliğine hüküm verilmez. Peygamber (*aleyhisselam*)'dan sonra hiç kimsenin peygamber olması veyahut buna âlâmet getirmesi mümkün değildir.

İşte burada Mu'tezile'nin evliyaların kerametlerini inkâr etmelerinin sapıklık olduğunu anlıyorsun. Onlar bunu inkâr etmeye sebep olarak, şayet biz kerametleri kabul edecek olursak Nebî ile veli karışır şüphesini sunuyorlar. Bunlara şunu söylemek gerekir:

- Âlimler keramet ile mucizeyi birbirinden ayırmışlardır.
- Acaba Rasûlullah'tan sonra gelmesi beklenen bir Peygamber mi var ki onu veli ile karıştıralım?

Mucizeler çoktur, bunlar Rasûller ve Nebîlerin âlâmetleridir. Bunlar âdet dışı olaylardır. Bu konu ile alakalı ilerde daha fazla açıklama gelecektir.

وَهُوَ الْمَبْعُوثُ إِلَى عَامَّةِ الْجِنِّ وَكَافَّةِ الْوَرَى بِالْحَقِّ وَالْهُدَى
وَبِالنُّورِ وَالضِّيَاءِ

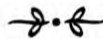
[17]

“Bütün insanlara ve cinlere hak ve hidayet ile nur ve ışık olarak gönderilmiş bir peygamberdir.”

[ŞERH]

[O AYDINLIĞIN VE HİDAYETİN KAYNAĞIDIR]

Bu Rasûlullah'ın bütün insanlara peygamber olarak gönderildiğini itikad eden selef-i sâlihinin itikadının beyanıdır. Daha önce peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderilirlerdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise bütün insanlığa peygamber olarak gönderildi. “De ki: Ey İnsanlar! Ben Allah'ın hepinize göndermiş olduğu Rasûlüyüm.” (Araf, 158) Buradaki insan lafzı umumi olan lafızlardandır. Birde kendisine lâm-ı tarif bitişirse, bütün insanları kapsar. Rasûlullah kendine verilip daha önceki peygamberlere verilmeyen her şeyi açıkladığında şöyle buyurdu: “Peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderilirlerdi, ben ise bütün insanlığa gönderildim.”⁴⁷ Müslümanlar bunda icmâ etmişlerdir. Ancak din düşmanı Yahudilerin iddia ettikleri şeye gelince, biz Muhammed'in risâletinin ancak Araplara geldiğini ikrar ediyoruz. Bu kendisine iltifat edilmeyecek küfür ve dalalettir. Müslümanlar, Rasûlullah'ın bütün insanlara gönderildiği konusunda icma etmişlerdir.

47. Buhari, 335; Müslim, 521

وَإِنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ، مِنْهُ بَدَأَ بِلَا كَيْفِيَّةٍ قَوْلًا، وَأَنْزَلَهُ عَلَى رَسُولِهِ
وَحْيًا، وَصَدَّقَهُ الْمُؤْمِنُونَ عَلَى ذَلِكَ حَقًّا، وَأَيَّقَنُوا أَنَّهُ كَلَامُ اللَّهِ
تَعَالَى بِالْحَقِيقَةِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ كَكَلَامِ الْبَرِيَّةِ، فَمَنْ سَمِعَهُ فَرَعَمَ
أَنَّهُ كَلَامُ الْبَشَرِ فَقَدْ كَفَرَ، وَقَدْ ذَمَّهُ اللَّهُ وَعَابَهُ وَأَوْعَدَهُ بِسَقَرٍ حَيْثُ
قَالَ تَعَالَى: ﴿سَأُصْلِيهِ سَقَرَ﴾. فَلَمَّا أَوْعَدَ اللَّهُ بِسَقَرٍ لِمَنْ قَالَ: ﴿إِنْ
هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ﴾، عَلِمْنَا وَأَيَّقَنَّا أَنَّهُ قَوْلُ خَالِقِ الْبَشَرِ، وَلَا
يُشَبِّهُ قَوْلَ الْبَشَرِ

[18]

“Muhakkak ki Kur’ân, Allah’ın kelâmıdır. O’ndan keyfiyetsiz bir
şekilde sözlü olarak sâdır olmuştur. Allah onu Rasûlune vahiy
olarak indirmiştir. Müminler de bu şekilde onu hak bilerek tasdik
etmişlerdir. Onun hakikaten Allah’ın kelâmı olduğuna kesin
inanmışlardır. O yaratılmışların sözü gibi mahlûk değildir. Kim
Kur’ân’ı iştirde onun beşer kelâmı olduğunu iddia ederse kâfir
olur. Allah böyle bir kişiyi kınamış, ayıplamış ve onu sekara
atmak ile tehdit etmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Ben
onu sekara sokacağım.” (Müddessir, 26) Yüce Allah “Bu insan sözünden
başka bir şey değildir.” (Müddessir, 25) diyen kimseleri, sekar ile tehdit
ettiğine göre kesin olarak şunu bilmiş ve inanmış oluyoruz ki; O
insanları yaratanın kelimasıdır/sözüdür ve insanların sözüne hiçbir
şekilde benzemez.”

[ŞERH]

[KUR’ÂN ALLAH’IN KELÂMIDIR]

Bu kısım Ehl-i Sünnetin, Allah’ın keliması ile alakalı mezhebini beyan ediyor.
İmam Tahâvî’de Ehl-i Sünnetten biridir. O da söylediği şeylerin Ehl-i Sünnetin gö-
rüşleri olduğunu belirtiyor. Kendisinin de az bir kısmı hariç Ehl-i Sünnetin yolunda
yürüyor. Arap lügatında “kelam” en az iki kelimedenden meydana gelip, mana ifade
eden cümlelere denir. Allah’ın kelâmı ise onun kendisi ile konuştuğu meleklerden
ve peygamberlerinden duyduğudur. Allah’ın keliması hakkında mezhepler ara-

sında birçok farklı görüş vardır. Tahâvî metni şârihleri bu mezheplerden dokuzunu zikretmişlerdir, ancak bunların temeli de üç mezheptir.

Birinci mezhep: Ehl-i Sünnetin mezhebidir. Kur'an, Tevrat ve İncil "Allah'ın kelamıdır" derler. Allah, meleklerinden veya peygamberlerinden birileri ile konuşmak istediği zaman işitilecek şekilde harf ve sesler ile konuşur. Bu konu ile alakalı Kur'an'da birkaç ayet vardır. "Allah'ın kelamını işitinceye kadar ona mühlet ver." (Tevbe, 6) "Allah, Musa ile gerçekten konuştu." (Nisa, 164) "Musa tayin ettiğimiz vakitte gelince Rabbi onunla konuştu." (Araf, 143) Allah'ın dilediği zaman konuşacağına delalet eden bu ve benzeri ayetler vardır. Kelam sıfatı da diğer sıfatlar gibi Allah'ın sıfatlarındandır. Allah'a layık olduğu keyfiyette ispat edilir.

Biz, Allah'ın konuştuğuna ve kelâmının işitilecek şekilde olduğuna iman ederiz. Ancak bunun keyfiyetine ve aslının nasıl olduğuna gelince burada vakfederiz. Çünkü biz, sıfatların manalarına ve hakikatine iman etmekle memuruz. Keyfiyetine gelince, beşere bu konuda bir yükümlülük yoktur. Kelam, Allah'ın kelamıdır, onun ile Cibril'e konuşur, Cibril onu duyar sonra Rasûlullah'a ulaştırır. Bazen de Musa (aleyhisselam) ile olduğu gibi direkt olarak konuşur ve Muhammed (aleyhisselam) ile İsrâ gecesi konuştuğu gibi.

Bu konuda selef arasında bir ihtilaf yoktur. Selefin hepsi lafız ve manalar beraber Allah'ın kelamı olduğuna iman konusunda ittifak etmişlerdir. Yoksa manasız lafızlar ya da lafızsız manalar Allah'ın kelamın değildir. İbn-i Teymiyye demiştir ki: Buna delil, Rasûlullah'ın şu hadisidir. Abdullah İbn-i Üneysin (radiyallahu anı), Rasûlullah'tan şunu rivayet etmiştir. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) dedi ki; "Allah insanları kıyamet günü başı açık, ayakkabısız çıplak diriltir. Yakında olanın işittiği gibi uzakta olanın da işiteceği şekilde nida eder. Melik benim, Deyyan benim."⁴⁸ Bu selefin, Allah'ın kelam sıfatı hakkındaki mezhebinin görüşüdür.

İkinci mezhep: Eş'âri, Küllabiye ve Maturidiyye mezhebidir. Eş'ârilere Küllabiye ile Maturidi mezheplerinin menhecleri ve meşreplerinden biridir. Yani onların arasında meydana gelecek ihtilaf lafzi ihtilafıdır.

Bunların, Allah'ın kelamı hakkındaki görüşleri şudur: Allah'ın kelamı onun zâtında kaim olan meselelerdir. Ancak duyulacak bir şekildeki kelama gelince, bunlar onu ikrar etmiyorlar. Harf ve seslerden oluşan ve duyulan kelam beşer kelamıdır diyorlar. Allah'ın zâtında kâim olan kelam demek, emrin, nehyin, istifhâmın ve haberin manaları Allah'ın zâtında kâimdir. Bunlardan birini kâim etmek istediğinde Ceb-

48. Buhari, 775-355,99; Edebu'l-Müfred, 970; Ahmed, Müsned, 16042

rail (*aleyhisselam*)'ın onu anlamsına izin veriyor. Bu şekildeki kelamın tefsir edilmesi onun mahlûk olması anlamına gelir.⁴⁹ Çünkü onlar Cibril'in iştirip kendisi ile tabir ettiği ve Rasûlullah'a naklettiği bir kelam ile konuştuğunu söylemiyorlar. Onlar, Cibril'in Allah'ın irade ettiğini anlayıp onun ile konuştuğunu söylüyorlar.

Onlar her ne kadar ikrar ettikleri yedi sıfattan biride kelam sıfatı olsa da bu şekilde ikrar ediyorlar. Onlar Allah'ın kelam sıfatını, Cibril'in Allah'tan anlayıp kendi lafızları ile Rasûlullah'a aktardığı manalar olarak ikrar ediyorlar. Onlara göre lafızlar mahlûktur. Onlar lafızların mahlûk olma konusunda Mu'tezile ve Cehmiyye ile ittifak ediyorlar. Ancak dileyen kişinin anlayacağı manalar olma konusunda birbirlerinden ayrılıyorlar. Ve diyorlar ki, bildiğimiz şekilde konuşmak Allah için muhaldir. Çünkü bunun için dile, dudaklara, boğaza ve ses tellerine ihtiyaç vardır.

Ancak onlara şöyle cevap verebiliriz: Sizin söylediğiniz şeyler mahlûkatın durum ve sıfatlarındandır. İnsan konuşmak için bu gibi aletlere ihtiyaç duyar. Ama Allah'ın zatı nasıl ki mahlûkatın zatına benzemiyorsa, sıfatlarından olan kelam sıfatı da mahlûkatın sıfatlarına benzemez. Yoksa biz, Allah'ın sıfatları bunların anladığı şekilde açıklamaya çalışsak, Allah'ın sıfatlarının hepsi iptal olur.⁵⁰

Çünkü bu sefer herkes Cehmiyye gibi söyleyebilir. Misal olarak irade, ilim ve hayat gibi akli sıfatlar ile Allah'ı sıfatlayamayız. Çünkü biz, bu sıfatlara ancak mahlûk olarak müşahede ettik. Şayet Allah'ı bunlar ile sıfatlarsak mahlûkata benzer. Böylece Allah'ın sıfatlarına, kulun sıfatlarına gereken şeyler lazım olur.

Nasıl ki Allah'ın haber verdiği gibi bazı şeylerde kelam, dudaksız, dilsiz ve boğaz olmadan meydana gelmişse Allah bunlara ihtiyaç duymadan konuşabilir. Misal olarak Allah, gökler ve yerler hakkında şöyle buyuruyor: **"Sonra duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yeryüzüne: 'İsteyerek veya istemeyerek bana gelin' dedi. İkisi de (isteyerek geldik) dediler."** Yerin ve göğün dili mi var? Allah onların konuştuğunu haber veriyor.⁵¹ Kelam ve konuşmak için ancak bizim kendisine, şahid

49. Bu konuda İbn-i Kudâme'nin el-Burhan fî Beyanil Kur'an'ına bakabilirsiniz s.52.

50. Eğer kelam için dil, dudak, boğaz ve tellere ihtiyaç varsa; Hayat için kalp, damar, ruh, kan, gıda ve benzeri şeylere ihtiyaç vardır. Duymak için kulağa, hava ve titreşime, kulak çekicine ihtiyaç vardır. Görmek için göze, renge, karanlık odacığa ihtiyaç vardır. Kudret için güce, kasa, sinir ve diğer şeylere ihtiyaç vardır. İlim için hafızaya, kaleme, deftere, tahsile ve öğreticiye ihtiyaç vardır. Eğer sıfatları iptal etmek istersen bunları çoğaltır ve en nihayetinde açık ve tam bir Cehmi olursun. Ancak bunları kabul ederken neyle kabul ediyorsan Kelam ve diğer sıfatları da oyle kabul edersin. (Editörün Notu)

51. Kıyamet günü eller ve ayaklarda konuşacaktır. Ancak bu kelimacılara şunu sormak gerekir: Siz ellerde ve ayaklar da bir çift dudak, dil, diş ve ses için bir tel görüyor musunuz! Sizin şahidliğiniz sınırlı olduğu halde Allah'ın yaratma ve yerine getirme araçlarını nasıl sınırlandırınız? Bunlar Allah'ı gereği gibi takdir edememenin ve şahid oldukları şeylere şahid olamamanın bir sebebidir! Akılsa buyurun Nubüvvetin

olduğumuz mahlûkat ihtiyaç duyar. Allah, insanın hayâline gelecek her şeyden daha yücedir. Bundan dolayı insan Allah'ın konuşması ve görmesi için şuna şuna ihtiyaç var, demesi mümkün değil. Allah, mahlûkat ile mukayese edilemeyecek kadar yücedir. Kullarda olması mümkün eksikler ve ayıplar, Allah için caiz değildir.

Eş'ariler ve Küllabiye Kalam sıfatı konusunda bu görüştedir. Ancak onların arasındaki fark: Küllabiye, Kur'an'ın Allah kelimasının hikâyesi olduğunu, bizzat Allah kelâmı olmadığını söylüyorlar. Eş'ariler ise Kur'an Allah kelâmından ibarettir, Allah kelâmı değildir. O, Cibril'in kelâmıdır, diyorlar. Onların arasındaki fark işte böyledir. Birisi Allah kelimasının hikâyesi, diğeri Allah kelâmından ibarettir diyor. Eş'ariler kendini şöyle savunuyor: Hikâye etmek demek benzetmek demektir. Biz, Kur'an'ın Allah'ın kelâmından bir hikâyedir dersek sanki Kur'an Allah'ın kelâmına benzer demiş oluruz.

Üçüncü mezhep: Cehmiyye ve Mu'tezile grubudur. Bunlar, Allah'ın kelâmının lâfzen ve manen mahlûk olduğunu ve Allah onu levhi mahfuzda veya istediği mekânda yaratmıştır. Cebrail (*aleyhisselam*)'da oradan nakletmiştir, derler.

Allah'ın konuşması ise Allah'ın onu ağaçta yaratması ile olmuştur. Bu birkaç yönden batıldır.

a) Şayet ağaçta yaratmış olsaydı, o ağacın kelâmı olmuş olurdu. Nasıl ki bizde yarattığı kelâm, bizim kelâmımız, hayvanlarda yarattığı ses ise hayvanların sesi oluyorsa, bu da aynen böyledir.

b) Şayet kelâmı ağaçta yaratmış olsa, o zaman ağaç kendisine ibadet edilmesine davet ediyor olur. Çünkü Allah, Musa'ya **"Muhakkak ben, senin rabbimim"** (*Tâhâ, 12*) diye nida etmiştir. Ağaç, ey Musa ben senin rabbimim der mi? Kelâm, Allah'ın kelâmı olunca Musa ağaç tarafından/yönünden işitti. Allah'ın kelâmı, ağaç veya başka bir yerde yaratılması mümkün değildir. Evet, Allah levh-i mahfûza yazdı, ancak konuştu ve yazdı. Yoksa konuşmadığı şeyleri yazmış değildir.

Bundan dolayı Me'mun'un huzurunda Abdülaziz el-Kinani ile Bişr el-Merisi arasında Abdülaziz sebr ve taksim kaidesi ile delil getirince, Bişr el-Merisi susup teslim olmak zorunda kaldı. Abdülaziz, Bişr el-Merisi'ye senin, Allah yarattı dediğin o kelâmı Allah nerede yarattı, bana haber ver? Allah onu kendi nefsinde mi yarattı veya başka bir yerde mi yarattı, yoksa mekânın olmadığı bir yerde mi yarattı? Dördüncü bir taksim yok. Soru, karşıdakine gem vuracak bir soru olunca Bişr cevap veremedi.

Me'mun, Abdüaziz Kinaye'ye dönerek: "Bîşr cevap vermekten aciz kaldı. Bunlardan biriyle cevap verseydi, sen nasıl cevap verecektin" dedi.

Abdülaziz: "Ey müminlerin emiri ben, ona Allah kelamını kendi yüce zatında mı yarattı, diye sordum. Şayet o "evet" ile cevap verseydi kâfir olurdu. Çünkü o, Allah'ın zatını sonradan yaratılmışlara mekân yapmış olurdu. Allah'ın zatını sonradan yaratılmışlara mekân yapmanın küfür olduğuna dair icma vardır. Şayet kendisi dışındaki mahlûkatta yarattı, deseydi. O zaman ben, ona Allah'ın kelamı ile yaratılmışların kelamı arasındaki farkı soracaktım. Çünkü bunların hepsi de Allah'ın başkasında yarattığı seslerdir. O zaman Allah'ın kelamı ile bu sesler arasındaki fark ne olabilir? Yok, mekânsız bir yerde yarattı, deseydi ki bunu söyleyemez, şayet söylese. O zaman ona, mahlûkatın mutlaka bir yerde olması gerektiği beyan edilirdi. Çünkü mahlûkat mekânsız olamaz. Bîşr el-Merisi böyle alt olmuş oldu.

Bu üç kısımdan biri, Mutezile'nin söylediği kısımdır. Allah kelamını kendisi dışında bir mahlûkata yarattı. Musa ile kelamını ağaçta yarattı. Muhammed ile olan kelamını levhi mahfuzda yarattı. Bunlar, Allah'ın kelamı ile beşer kelamının arasına bir fark koymuyorlar. Bunlar, insanların Allah'ın kelamı hakkındaki görüşlerinin hulâsasıdır.

وَإِنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ، مِنْهُ بَدَأَ بِلَا كَيْفِيَّةٍ قَوْلًا وَأَنْزَلَهُ عَلَى رَسُولِهِ
وَحَيًّا وَصَدَقَهُ الْمُؤْمِنُونَ عَلَى ذَلِكَ حَقًّا وَأَيَقْنُوا أَنَّهُ كَلَامُ اللَّهِ تَعَالَى
بِالْحَقِيقَةِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ كَكَلَامِ الْبَرِيَّةِ

[19]

“Şüphesiz ki Kur’an, Allah’ın kelimasıdır. Ondan keyfiyetsiz bir şekilde sözlü olarak sadır olmuştur. Rasûlüne vahiy olarak indirdi. Müminler bu şekilde onu hak bilerek tasdik etmişlerdir. O’nun hakikaten Allah’ın keliması olduğuna kesin inanmışlardır. Mahlûkat keliması gibi yaratılmış değildir.”

[ŞERH]

بِلا كَيْفِيَّةٍ “Keyfiyetsiz” Bu Allah kelimasından keyfiyeti kaldırmaktır. “Sözlü” olarak sadır olmuştur. Yaratılmış olarak değil. Bu Kur’an’ın Allah’tan mana olarak sadır olmuştur, diyen Eş’ari ve onlarla aynı görüşte olanlara reddiyedir.

“Rasûlü’ne vahiy yolu ile indirdi.” Bazen vahiy, vasıta yolu ile olur. Allah, Cibril’e vahiy ile konuşarak bildirir. O da Rasûlullah’a vahiy yolu ile ulaştırır. Bazen de başka yollar ile olur. Kur’an ilimlerinde yazıldığı üzere vahyin farklı yolları vardır.

Müminler, Kur’an’nun vahiyle Allah katından geldiğini tasdik etmişlerdir. Bunun mecazi değil hakikaten olduğuna iman etmişlerdir.⁵² Onun hakikaten Allah’ın keliması olduğuna inanmışlardır, mecazen değil. Cehmiye ve Eş’ari’nin dediği gibi mecazen değil.

Yine Mutezile, Cehmiye ve Eş’ari’lerin dediği gibi mahlûk değildir. Burada problem Eş’ari’lerin Ehl-i Sünnete en yakın olduğu söylenmesidir. Ancak sen onlara kelam sıfatı tarafından baksan onların Mu’tezile ile Allah konuşmadı, söylemedi görüşünde muvafakat ettiklerini görürsün. Kader ve kulların fiilleri arasından baksan onların Cehmiyye olduğunu görürsün. Çünkü onlar kulun herhangi bir fiil olduğunu kabul etmezler. Onlara Allah’ın sıfatları açısından baksan, ispat ettikleri yedi sıfat hariç Cehmiyye olduğunu görürsün. Nerede yakınlıkları! Onlar Ehl-i Sünnetten tamamen uzaklar.

52. Kur’an’da asıl olan hakikattir. Bu hakikatten başkasına ancak racih olan manadan mercuh olan manaya çevirecek bir delil olursa dönülür.

Bunlar Ehl-i Sünnet ile sahâbelerin hükmünde onlar ile dostlukta ve Allah'ın onlardan razı olma konusunda muvafakat ederler. Onlarda kimseyi dalalete ve küfre nispet etmezler. Bunların Ehl-i Sünnet muvafâkiyetleri Selahaddin Eyyubi ve daha öncede sahâbeler birde Mutezile ile olan tartışmalarındandır.

Bunların yedi sıfatı ispat etmeleri de Ehl-i Sünnetin menhecine göre değildir. Kelam sıfatı mesela Allah'ın zatında kaim olan manadır, lafız ise Cebrail (aleyhisselam)'a ait ve mahlûktur, derler. Onlar bu konuda açık konuşup, Allah'ın konuşmadığını söylemiyorlar. Onlarda Mu'tezile ve Cehmiyye gibi konuşabilmesi için dile, dişe ve dudaklara ihtiyacı var diye illetlendiriyorlar. Onların mezhebinin gerçeği ilerde anlatacağımız üzere budur. Dense ki bunlar Ehl-i Sünnet diye isimlendiriliyorlar. Denilir ki, bunları Ehl-i Sünnet diye isimlendiren kendileridir. Ehl-i Sünnet, onlara bu ismi vermiyor. Sefârini hakkında söylenenlere gelince, Sefârini Ehl-i Sünnettendir. Ancak onunda bazı ayak sürçmeleri vardır.

فَمَنْ سَمِعَهُ فَرَعَمَ أَنَّهُ كَلَامَ الْبَشَرِ فَقَدْ كَفَرَ، وَقَدْ ذَمَّهُ اللَّهُ وَعَابَهُ
وَأَوْعَدَهُ بِسَقَرٍ حَيْثُ قَالَ تَعَالَى: ﴿سَأُضْلِيهِ سَقَرَ﴾. فَلَمَّا أُوْعِدَ اللَّهُ
بِسَقَرٍ لِمَنْ قَالَ: ﴿إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ﴾، عَلِمْنَا وَآيَقْنَا أَنَّهُ قَوْلُ
خَالِقِ الْبَشَرِ، وَلَا يُشْبِهُ قَوْلَ الْبَشَرِ وَمَنْ وَصَفَ اللَّهُ بِمَعْنَى مَنْ
مَعَانِي الْبَشَرِ فَقَدْ كَفَرَ، فَمَنْ أَبْصَرَ هَذَا اعْتَبَرَ وَعَنْ مِثْلِ قَوْلِ الْكُفَّارِ
انْزَجَرَ، وَعَلِمَ أَنَّهُ بِصِفَاتِهِ لَيْسَ كَالْبَشَرِ

[20]

“Her kim Kur'an'ı işitirde onun beşer kelamı olduğunu iddia ederse, kâfir olur. Allah böyle bir kimseyi lanetlemiş, ayıplamış ve onu cehenneme atacağını bildirmişdir. Yüce Allah “Bu insan sözünden başka bir şey değildir” diyen kimseyi cehennem ile tehdit ettiğine göre; kesin olarak şunu bilmiş ve inanmış oluyoruz ki: O insanları yaratanın kelimidir ve insanların sözüne hiçbir şekilde benzemez. Kim Allah'ı beşere ait sıfatlar ile vasıflandırırsa kâfir olur. Artık kim bunları basiretiyle anlarsa, gerekli şekilde ibret almış olur ve kâfirlerin sözlerine benzer söz söylemekten uzak durur. Yüce Allah'ın sıfatlarının, beşerin sıfatlarına benzemediğini de kesin olarak bilmiş olur.”

وَالرُّؤْيَةُ حَقٌّ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ بِغَيْرِ إِحَاطَةٍ وَلَا كَيْفِيَّةٍ

[21]

“Cennet ehli için ihata ve keyfiyet olmadan Rablerini cennette görmeleri haktır.”

[ŞERH]

[RÜ'YET, ALLAH'IN CENNETTE GÖRÜLMESİ]

Kıyamet günü cennet ehlinin Rablerini görmeleri haktır. Allah'ın cennette görülmesi sıfatı Ehl-i Sünnet ile bunu kabul etmeyen fırkalar arasındaki ihtilaf edilmiş sıfatlardandır. Müslümanların cumhuru bunu kabul edip, ispat ediyorlar. Mu'tezile, Cehmiyye ve bazı Eş'âri'ler hariç, onlar Allah'ın dünyada da ahirette de görülmesi mümkün değildir diyorlar. Sebep olarak şöyle diyorlar: Görmenin manası gözün karşıdaki bir şeyi algılamasıdır. Şayet Allah böyle olacak olursa, mekânda yer edinmiş olur. Bu da Allah hakkında bir eksikliklerdir. Bundan dolayı Allah'ın görüleceğini inkâr etmişlerdir. Ve bu konuda varid olan delilleri kendi asıl manasından alıp, kendi akılları ile tasavvur ettikleri manalara yorumlamışlardır. Kendileri de yaptıkları te-villerin hata olduğunu biliyorlar.

Sonuç olarak Mu'tezile, Cehmiyye ve bazı Eş'âri'ler, Allah'ın görüleceğini kesin bir şekilde inkâr etmişlerdir. Eş'âri'lerin cumhuru, Allah'ın görüleceğini ispat etmiş-tir, ancak onlarda Ehl-i Sünnetin menhecine göre değildir. Onlar demişler ki: Allah görülecek, görülme onun sıfatındandır. Ancak bir mekânda değil. Bununla Ceh-miyye ve Mu'tezile'nin şüphesinden kurtulmak istemişler. Bundan dolayı İbn-i Tey-miyye bu meselede Eş'âri'ler için hunsa yani “çift cinsiyetli” diyor. Görülmesi için bir mekânda olması gerekiyor, yoksa görülmez. Allah bir mekânda olmadığına göre yani görülmeyecek, şüphesinde Mu'tezile ve Cehmiyye'ye katılmadıkları için Mu'tezile değiller. Ehl-i Sünnet gibi ikrar etmediklerinden dolayı onlardan da değil-ler. Bu fırkaların dışındaki diğer fırkalar ise Allah'ın görüleceğini inkâr ederler. Bu konuda onların birçok delili vardır. “O gün nice parlak yüzler vardır, rablerine ba-karlar” (Kıyame, 22-23) Buradaki ناظرة (bakarlar) kelimesinin manası, o gün müminler, Rablerine bakacaklar manasındadır. Diğer birayet ise şudur: “İyilik işleyenler için güzellikler birde fazlası vardır.” (Yunus, 26) Muhakkik müfessirler buradaki “fazlalığı” Allah'a bakmak olarak tefsiretmişlerdir.⁵³ Yine şu ayette buna delildir. “Hayır hayır,

53. Tirmizî, 2552; Rasûlullah'tan “İyilik işleyenler için güzellikler birde fazlası vardır.” ayeti hakkında şunu rivayet etmiştir. “Cennet ehli cennete girince bir münadi seslenir; “Allah'ın

doğrusu onlar o gün Rablerini görmekten mahrumdurlar.” (*Mutaffifin*, 7-15) Ne zaman ki kâfirlerin cezası, Rablerini görmekten mahrum bırakılacaklarını zikretti, anlaşıldı ki müminler bundan mahrum kalmayacak ve onlar Rablerini görecektir. Rasûlullah'ın şu hadisi de buna delildir: “Siz ayın on dördünde kameri gördüğünüz gibi, Rabbinizi göreceksiniz ve Allah'ı görmede birbirinizle çekişmeyeceksiniz.”⁵⁴ Ehl-i Sünnete göre, müminlerin Allah'ı görmeleri vaciptir. Bunun sabitliği konusunda herhangi bir şüphe yoktur.

Allah'ın görülmesini inkar edenlere gelince daha önce geçtiği üzere, onlar her şeyin görülebilmesi için o şeyin belli bir şekil ve belli bir mekanda olması gerektiğini, tâ ki göz ışınları onu algılayabilsin, diyorlar. Allah hakkında ise bu mümkün değildir. O zaman Allah görülemez, birde şu ayeti delil getiriyorlar; “**Beni göremezsin**” (*Araf*, 143) bu ayet Allah'ın görülemeyeceğine delalet ediyor. Selef-i sâlihın ise onlara cevaben “**Beni göremezsin**” beni bu dünyada görmeye güç yetiremezsin, demektir. Allah'ın görülmesi normal bir insanın gözle görülmesi kadar basit değildir. Allah'ın görülmesi için normal bir gözden daha kuvvetli bir göze ihtiyaç vardır. Musa (*aleyhisselâm*) “**Rabbim bana kendini göster de sana bakayım**” dediğinde Allah “**beni göremezsin**” diye cevap verdi. Yani sen beni göreceksin değil. Çünkü senin gözlerin bu güçte değil. Beni göremezsinin manası, ben görülmem demektir. Şayet Allah'ın görülmesi muhal yani imkânsız olsaydı, Musa'ya “ben görülmem” derdi. Ama “beni göremezsin” yani beni bu dünyada göremezsin dedi.

Ehl-i sünnetin delillerinden biride, Allah'ın görülmesini kabul etmeyenlerin delilinin bizzat kendisidir. Derler ki, ayette geçen “**ن**” kelimesi mutlak “nefye” delalet etmez. Buradaki “**ن**” belli bir zaman ile kayıtlı olan nefiydir. Bunun delili ise Allah'ın kâfirler hakkında “**Onlar onu temenni edemezler**” (*Bakara*, 95) yani ölümü buyuruyor. Başka bir ayette onların ölümü temenni ettiklerini beyan ediyor. “**Derler ki: Ey Malik rabbin artık bizim canımızı alsın.**” (*Zuhruf*, 77) Onların birinci ayette “**ن**” kelimesini kullanmaları onların belli bir zamana kadar ölümü temenni edemeyeceklerine delalet ediyor. İkinci ayet ise onların daha sonra ölümü temenni edeceklerine delalet ediyor. Musa ile ilgili ayetteki “**ن**” de belli bir zaman ile kayıtlıdır.⁵⁵

size bir söz var.” Onlarda derler ki: “Bizlerin yüzünü aydınlatmadı mı, bizleri cehennem ateşinden kurtarıp bizi cennete sokmadı mı?” Evet, yaptı derler, o an örtü açılır.” Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki: “Allah'a yemin olsun ki, kendisine bakmaktan daha büyük bir nimet onlara vermemiştir.”

54. Buhari, 554; Müslim, 633

55. Eğer mutlak olarak yani dünya ve ahirette bunun mümkün olmadığını belirtmiş olsaydı ayette o zaman “**ن**” edatı kullanılırdı. Zira bu mutlak nefiydir. Geçmişte de gelecekte de olmasını mümkün görmezdi. (Editorün Notu)

Yine Musa (*aleyhusselam*) hakkındaki şu ayet; “Dediler ki: Ta ki Musa bize dönünceye kadar ona ibadet etmekten ayrılmayacağız.” (*Taha, 91*) Musa’nın dönüşü “لن” kelimesinin ifade ettiği ebediyyeti sonlandırıyor.

Allah’ın dünyada görülmesi ise selef ehlinin arasında ihtilâfıdır. Ehl-i Sünnet, Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) dışındakilerin gözünün zayıfladığından dolayı dünyada göremeyeceği konusunda icma etmişlerdir. Delilleri Rasûlullah’ın ise şu hadistir: “O’nun örtüsü nurdur. Şayet birisi için açacak olsa, yüzünün nuru ve parlaklığından, yarattıklarından gözünün ulaştığı yerde bulunanlara kadar yakardı.”⁵⁶ Yani insanların gözü dünyada Allah ile karşılaşmaya ve onu görmeye güç yetiremez. Ancak Mustafa (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in, dünyada Rabbini görüp, görmediği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazı selef ve sahâbeler gördüğünü söylüyorlar. İhtilaf sebebi ise, Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e sen Rabbini gördün mü? diye sorulduğunda, “O nurdur, nasıl göreyim?” başka bir rivayette “Nur gördüm” diye cevap vermesidir. Derler ki: Rasûlullah’ın “O nurdur, nasıl göreyim?” cümlesi, onu dünyada gördüğüne delalet eder.⁵⁷

Şeyh İbn-i Teymiyye’den aktarılan uykuda Allah (*azze ve celle*)’nin görülmesi caizdir, meselesi ihtilaf edilen mesele ile alakası yoktur. Çünkü imamın bahsettiği rüyadaki görme hakiki bir görme değildir.⁵⁸ Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in “Bilin ki hiç biriniz ölmeden rabbini göremez.”⁵⁹ Hadisindeki ölmeden maksat gerçek ölümdür, rüya değil.

Ahirette görmeye gelince, daha önce geçtiği üzere selef-i sâlihîn, dinin ve hidayet imamları müminlerin ahirette Rablerini göreceklere dair icmaları vardır. Müminlere verilecek en güzel nimetin ise Rablerinin vechine bakmak olacaktır. Hadis daha önce geçmişti.

56. Muslim, 179; İbni Mace, 196-195

57. İbn Kayyım (*rahmetullahi aleyhi*), bu konudaki görüşleri toplayıp şöyle demiştir: Osman b. Sait ed-Darimi, *Ru’ye* kitabında isra gecesi Rasûlullah’ın rabbini görmediğine dair icma hikâye ediyor. Bazıları icmadan İbn-i Abbas’ı ıstisna ediyor. Bizim şeyhimiz İbn-i Abbas’ın ihtilafının hakiki olmadığını söylüyor. Çünkü İbn-i Abbas, başındaki gözler ile gördü demiyor. İmam Ahmed iki görüşünden birinde buna dayanarak, Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*), Rabbini gördü diyor, ama başındaki gözler ile gördü demiyor.

58. Şeyh İbn-i Teymiyye *Fetava*, III, 390; Kitabın da mümin kişi ruyasında imanın kuvvetine göre rabbini farklı şekillerde görebileceğini söylüyor. İmanın sahih ise ancak güzel görür. Rüyada gormenin hükmü, hakikaten görme ile farklıdır.

59. Muslim, 2631; Tirmizi, 2235; İbn Mace, 4077

Bazıları selefin bu ve benzeri konularda ihtilaf etmesini delil alarak şöyle diyorlar: Siz, size muhalefet edenlerin muhalefetinden dolayı bid'atçılıkla suçluyorsunuz. Hâlbuki selefte ihtilaf etmiş ve siz bunu naklediyorsunuz. Evet, bizde selefin ihtilaf ettiğini söylüyoruz. Ancak onların ihtilafı Rasûlullah'tan gelen farklı lafızlardan dolayıdır. Her biri bir lafzı delil alıyor. Rasûlullah, Rabbini gördü diyenler "*Nuru gördüm*" hadisini delil alıyorlar. Bunlar az olanlardır. Rasûlullah, rabbini görmedi diyenler ki bunlar çok olanlardır, "*O nurdur, nasıl göreyim?*" hadisini delil alıyorlar. Birde Mesrah b. Edda'nın, Aişe'ye Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*), Rabbini gördümü, diye sorduğunda "*Senin söylediklerinden tüylerim ürperdi. Kim sana Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*), Rabbini gördü derse yalan söylemiştir*" diye cevap vermesini delil almıştır. Sizin ihtilaf ettiğiniz ve lafızları zahir manalardan çevirmeniz gibi yapmamışlar. Mu'tezile, Cehmiyye ve bazı Eş'âri'ler gibi akli delillere dayanarak ihtilaf etmemişlerdir.

لَأَهْلِ الْجَنَّةِ "Cennet ehli için." cümlesi Allah'ı ahirette görmek müminlere özel bir durumu ifade etmektedir. Kâfirler için böyle bir durum yoktur. Bunun delilide şunlardır: "Hayır, hayır onlar o gün rablerini görmekten mahrumdurlar" (*Mutaffifin*, 7-15) ayeti birde Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) "*Allah kıyamet günü kendi suretinin dışında bir surette gelir. Bütün müminler hemen secde ederler. Allah'a riya ve gösteriş için secde edenler, secde etmek isterler ama sırtları tek tabaka olur.*"⁶⁰ Bu hadiste münafıkların Rablerini göreceklerini söylemiyor.

Kimileri onların Allah'ı göreceğini söylemiş, ancak müminlerin görmeleri gibi değildir. Allah'ın onlara kızma ve gazap görmesi olacak. بَغْيٍ إِحَاطَةٍ "İhataşız" ihataşın manası idrak etmektir. Yani görenin gördüğünü bütün yönleri ile görmesidir. Bu Allah hakkında olmayacaktır. Bundan dolayı görmeyi inkâr edenler "Gözler onu idrak edemez" ayeti ile delil getirdiğinde selef onlara "Görmek idrak değildir. Görmeye sadece görenin gördüğünü mutlak olarak görmesidir. İdrak ise gözlerin gördüğü şeyi tam manada bütün yönleri ile ihata edip idrak etmesidir." diye cevap vermişlerdir. Allah görülecek, ancak bütün yönleri ile ihata edilemeyecektir. Sen, şu semayı görürsün, göğün hepsini ihata edebiliyor musun? Yeri de görüyorsun ama ihata edebiliyor musun? İşte görmek ile ihata arasındaki fark budur.⁶¹

60. Buhari, 7439; Müslim, 183

61. Bu tıpkı onun Esmâsı hakkındaki bilgimiz gibidir. Biz Allah'ın bir takım isimlerini adedi yüze ulaşacak şekilde biliriz. Ancak onun bütün isimlerini, özelliklerini ve sıfatlarını bütünüyle bilemeyiz. Çünkü onun kendisine sakladığı ve bizimde bilmediğimiz daha fazla ismi vardır. Görmekte de durum böyle olacaktır. Zaten buna güç yetirmemizde mümkün değildir. (Editörün Notu)

وَلَا كَيْفِيَّةَ “Keyfiyetsiz.” Allah’ı hangi keyfiyetle hangi şekilde göreceğimizi söyleyemeyiz. Biz sadece onu, Allah ve Rasûlu haber verdiği üzere göreceğiz. Onu hangi keyfiyetle göreceğiz, sorusuna gelince, buna ancak İmam Malik’e istiva hakkında soru sorulduğunda verdiği cevabı verebiliriz. “İstiva malumdur, keyfiyeti meçhuldür buna iman vaciptir. Bunu sormak ise bid’attır. Bu bid’atçıyı çıkarın.”⁶² Biri nasıl göreceğiz, diye sorsa ona deriz ki; İstiva malumdur, keyfiyet meçhuldür buna iman vaciptir. Bunu sormak ise bid’attır.

62. Beyhâkî, el-Esma ve's-sıfat, s.408

كَمَا نَطَقَ بِهِ كِتَابُ رَبَّنَا: ﴿وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاصِرَةٌ﴾ * إِلَى رَبِّهَا نَازِرَةٌ ﴿وَتَفْسِيرُهُ عَلَى مَا أَرَادَهُ اللَّهُ تَعَالَى وَعَلِمَهُ وَكُلُّ مَا جَاءَ فِي ذَلِكَ مِنَ الْحَدِيثِ الصَّحِيحِ عَنِ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَعْنَاهُ عَلَى مَا أَرَادَ

[22]

“Yüce Allah’ın kitabında beyan ettiği şekli ile haktır. “O gün nice parlak yüzler vardır. Rablerine bakarlar.” (Kıyame, 22-23) Bunun tefsiri Allah (azze ve celle)’nin irade ettiği ve bildiği üzeredir. Bu konuda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’den gelen bütün sahih hadisler onun dediği gibidir. Manası da onun irade ettiği gibidir.”

[ŞERH]

Muattile grubu bu ayette geçen bakmak manasına gelen “ناظرة” kelimesini ne Arap lügatında⁶³, ne şer’an⁶⁴ caiz olmayan “rablerinin sevaplarını beklerler” manasında tevil etmişlerdir.

63. Ehli Sünnet, heva ehlinin “O gün aydınlık yüzler vardır. Rablerine bakacaklardır” ayetini tahrifine birkaç açıdan reddiye vermişlerdir:

1- “İla” harf-i ceriyle kullanılmış olan “nazar” kelimesi, Arap dili alimlerinin de dediği ve beklemek manasına geldiğini söyleyenleri eleştirdiği gibi beklemek veya benzeri başka bir mana ihtimali taşımaksızın hakiki gözle görme manasını ifade eder. (Bkz. el-İhtilaf fi’l-Lafzi ve’r-Reddu ale’l-Muşebbihe: 30) Ebu Cafer en-Nehhas der ki: “Bu kelimenin manasının beklemek olduğunu söyleyenler hata etmiştir. Ali bin Süleyman (Ahfeş es-Sağir) şöyle derken işittim: “Nazartu ileyhi/Ona nazar ettim” cümlesi “Onu bekledim” manasına gelmez. Beklemek manasını ifade etmek için “ila” harf-i ceri kullanılmadan “Nazartuhu” denir. Bu, İbrahim bin Muhammed bin Araf (Neftaveyh) ve başkalarının da görüşüdür.” Ezheri dedi ki: “İla Rabbihe Nazıra/Rablerine nazar etmektedirler” cümlesinin manasının “O’nu bekliyorlar” şeklinde olduğunu söyleyen kişi hata etmiştir. Çünkü Araplar, beklemek manasına kastettiklerinde “Nazartu ile şeyin/Bir şeye nazar ettim” demezler. Ancak “Nazartu fulanen” derler. Şair de şöyle demiştir: “Ey Sadıroğulları, ben sizi bunca zaman bekledim.”

2- “Nazara” fiili vecih/yüz kelimesi ile birlikte kullanıldığında, hakikaten görmek manası kastedilir. Ebu Hasan el-Eşari der ki: “Ayetteki “nazara” fiiliyle beklemek manasını kastedilmesi caiz değildir. Çünkü “nazara” fiili, vecih kelimesi ile birlikte kullanıldığında yüzde bulunan gözlerle görmek manası kastedilir.” Bakılları de bu görüştedir. Bu konu için İbn Nehhas’ın l’rabu’l-Kur’an adlı eserine bakılabilir. O, bu konuyu dokuz sayfa boyunca işlemiştir. Ben az bir tasarruf ile bu satırları, D. Muhammed bin Abdullah es-Seyf tarafından tasnif edilen el-Eseru’l-lkdi fi Teaddudi’l-Tevcihi’l-l-rabi li Ayeti’l-Kur’an (2/950) adlı eserden naklettim.

64. İnşallah Şeyh, yedi sıfattan bahsederken onların bu konudaki çelişkilerine değinecektir.

Buradaki tefsirde, mananın tefsirini kastediyorsa bu hatadır, selef böyle söylemiyor. Ancak tefsirden maksadı yukarıda da geçtiği üzereyse, yani keyfiyetin tefsiri “Allah’ın irade ettiği ve bildiği gibidir” şeklindeyse bu doğrudur. Fakat tefsir lafzının kullanılması iki manayı da ifade ediyor.

وَمَعْنَاهُ عَلَى مَا أُزَادَ “Onun irade ettiği gibidir.” Cümlesinde biraz kapalılık var. Acaba manayı Allah (*azze ve celle*)’den başkası mı bilmiyor, yoksa Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*)’den başkası mı? Yoksa Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*), o manayı tefsir eder öğretir. İmamın bu cümlesinde biraz kapalılık var. Çünkü selevin ihtilafına göre manalar bize malumdur. Biz bu manaları tefsir eder, beyan eder, onunla konuşur, açıklar ve başka lugatlara tercüme ederiz. Manaları Allah’tan başkaları bilemez diyenler, bunlar “Mufavvıda” topluluğudur. Mufavvıda ehli de selevin mezhebi değildir. Mufavvıda grubu ise iki kısımdır.

1. Sıfatlar ile ilgili ayetlerin zâhiri murattır, ancak onu Allah’tan başkası bilmez.
2. Sıfat ayetlerinin zâhiri murad değil. Bu ayetlerin ne zâhiri ne de bätinî bir manası yoktur. Bunlardan gaye sadece Allah’a kulluktur.

لَا نَدْخُلُ فِي ذَلِكَ مُتَأَوِّلِينَ بِأَرَائِنَا وَلَا مُتَوَهِّمِينَ بِأَهْوَائِنَا فَإِنَّهُ مَا سَلِمَ
فِي دِينِهِ إِلَّا مَنْ سَلِمَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلِرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَرَدَّ عِلْمَ مَا اشْتَبَهَ عَلَيْهِ إِلَى عَالِمِهِ

[23]

“Şahsî görüşlerimizle teviller yaparak ve hevalarımıza göre vehimlere kapılarak bu konuya giremeyiz. Muhakkak ki Allah’ın dininde, yalnız Allah ve Rasûlü’ne teslim olan kurtulmuştur. Kendisi için müteşabih/kapalı olan konuların bilgisini, bilene [Allah’a] havale edenler dışında hiç kimse kurtuluşa eremez.”

[ŞERH]

[MÜTEŞABİHLERİN TEVİLİ ALLAH'A AİTTİR]

Buna görüşlerimizle tevil ederek, hevalarımız ile zanda bulunarak giremeyiz ama onu tefsir edip, açıklarız ve dilimizden bildiğimiz ile konuşuruz. Bize Allah’tan ya da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’den bir delil sabit olduğunda biz o nass hakkında zanda bulunmayız ve tevil etmeyiz. Onu lügatımızdan bildiğimiz kadarıyla tefsir ederiz. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), “Siz, *rabb*inizi göreceksiniz”⁶⁵ buyurmuş. Lügatımızda görmenin ne olduğunu biliniyor. Ancak bu görmenin keyfiyetine dalıp, girmeyiz. Aynı şekilde Allah (azze ve celle) “*Rahman arşa istiva etti*” (Tâhâ 5) buyuruyor. İstivayı lügatımızda bilir, tefsir eder, başka lugatlara tercüme ederiz. Ancak istivanın keyfiyetinin nasıl olduğunu biz bilemeyiz.

Allah ve Rasûlü’ne teslim olmak; Allah ve Rasûlü’nden gelenlere iman etmek, tasdik etmek ve itikad etmektir. Ancak aklın irade edemediği veya aklın şaşkınlığa düştüğü bir şey olduğunda, o Allah ve Rasûlü’ne teslim olur. Bu delillere karşılık vermez, aklı almadığından, idrak edemediğinden dolayı inkâr etmez. Çünkü akıllar sınırlıdır ya da akıllar Allah’ın yarattığı bu evrende bir zerredir. Onun ile Allah’ın hikmetlerinin mûratlarına hükmedemeyiz. Allah ve Rasûlü’nde bir şey sahih bir şekilde sabit olduğunda onu tasdik eder, iman eder ve bildiğimiz kadarıyla beyan ederiz. Aklımızın idrakinde aciz kaldığı şeyi ise bilen kimse olarak Allah’a bırakırız.

65. Buhari, 554; Müslim, 633

Ayet ve hadislerden kapalı, müteşabih olanlar Allah ve Rasûlü'ne havale edilir. Müteşabih olan nasslar hakkında uzunca bir bahis vardır. Sıfat ile ilgili olan nasslardan mıdır, yoksa tefsir edilip açıklanabilir nasslardan mıdır? Ehl-i Sünnet sıfatları ispat edenlerin, Allah'ın sıfatları ile ilgili nasslar tefsir edilip, açıklanabilir ve başka dillere tercüme edilebilecek muhkem nasslar olduğunda ittifak etmişlerdir.

Sıfatların keyfiyetine gelince, bunlardan bazılarını "Allah'tan başkasının bilmediği müteşabihlerdendir" denir. Onlar hakkında dalıp, konuşulmaz. Selef âlimlerinin dediği gibi, keyfiyet açısından müteşabihtir dense, bu doğrudur. Fakat nassın manası müteşabihtir dense, bu batıl olur. Çünkü naslar malumdur ve manaları dilimizde bilinmektedir. Misal olarak, Rasûlullah bir sıfat hakkında konuşmuş ise ya da Kur'an'da mevcut ise onun manası malumdur ve biz onu dilimize göre tefsir ederiz. Çünkü her şeri hakikatin Arap lûgatından alınmış bir aslı vardır. Ancak Şâri onu bazı yerlerde kayıtlayıp, tahsis etmiştir. Misal olarak sıyam (oruç) lûgatı yeme, içme, yürüme, yazmadan ve bütün şeylerden uzak durmaya demektir. Şâri Teâlâ, bu lûgatı hakikatinden alıp, şeri bir hakikate esas, dayanak yapmıştır. Ve sonra buna bazı kayıtlar ekleyip, Müslümanlara farz kılmıştır. Oruca sadece imsak "geri durma" yerine, güneşin doğuşundan batışına kadar orucu bozan şeylerden imsak etmek (kendini tutmak) demektir, demiştir. O zaman sonuç olarak ortaya şu çıkıyor; Şeri hakikatlerin hepsinin aslı, lûgatı hakikattir. Ancak Şâri kendisine bazı kayıt ve özellikler eklemiştir.

İmam Tahâvî'nin buradaki müteşabihten maksadı, şeriatte sabit olmuş manalarda ister bu geçmiş ümmetler ve ahiret ile ilgili haberler olsun ya da sıfatlar olsun manasını anlamadığımızdan dolayı reddedip, yalanlayamayız. Bilakis iman eder ve doğruluğunu tasdik ederiz. Ancak Allah daha iyi bilir, deriz. Misal olarak Kur'an'da geçen hurufu mukattaa, müfessirlerin cumhuru bunlar iman ettiğimiz müteşabih-tendir, derler. Her ne kadar bazıları bunlara manalar bulmaya çalışmış olsalar dahi, biz Allah daha iyi bilir, deriz.

وَلَا تَثْبُتَ قَدَمٌ فِي الْإِسْلَامِ إِلَّا عَلَى ظَهْرِ التَّسْلِيمِ وَالِاسْتِسْلَامِ. فَمَنْ
رَامَ عِلْمَ مَا حَظَرَ عَنْهُ عِلْمُهُ وَلَمْ يَقْنَعْ بِالتَّسْلِيمِ فَهَمُّهُ، حَاجَبُهُ
مَرَامُهُ عَنْ خَالِصِ التَّوْحِيدِ، وَصَافِي الْمَعْرِفَةِ، وَصَحِيحِ الْإِيمَانِ.
فَيَتَذَبَّدُ بَيْنَ الْكُفْرِ وَالْإِيمَانِ وَالتَّصْدِيقِ وَالتَّكْذِيبِ، وَالْإِقْرَارِ
وَالْإِنْكَارِ، مُوسَّوْسًا تَائِهًا شَاكًا، لَا مُؤْمِنًا مُصَدِّقًا، وَلَا جَادًا مُكْذِبًا

[24]

“İslam’ın ayağı ancak teslim oluşun ve teslimiyet gösterişinin üzerinde sapa sağlam durabilir. Her kim öğrenilmesi mümkün olmayan bir şeyi öğrenmeye talip olur ve mevcut bilgisi ile kanaate sahip olmazsa, onun bu talebi, kendisinin halis tevhidi, safi marifeti ve sahih imanı elde etmesine engel olur. Böyle bir kimse vesveselere kapılmış, şaşkın, şüphe ve tereddüt içerisinde yolunu şaşırmış bir halde; küfür ile iman, tasdik ile yalanlama, ikrar ile inkâr arasında gider gelir. Ne tasdik eden bir mümin, ne de yalanlayan ve inkâr eden bir kimse olur.”

[ŞERH]

[İMAN TESLİMİYETTİR]

Allah ve Rasûlü’nün emirlerine teslim olmak, şerî kaidelerden biridir. Mümin, Allah ve Rasûlü’nün emirlerini alır, iman eder, doğruluğunu tasdik eder ve boyun eğer. Bunun için hikmetini ve maslahatını bilmesi gerekmez. Şayet bunlardan kendisine bir şey ortaya çıkarsa bunu söyler ve amel eder. Şerî nasslara iman etmek bunların hikmetini bilmeyi gerektirmez. Çünkü Allah’ın kanunlarında hikmet bazen açık, bazen de gizli olur. İnsanın akli, nassları ve hikmetini anlama noktasında zayıftır. İnsanın hikmetini anladığı nasslara iman etmesi, anlamadığı ise inkâr etmesi ya da açık manasının dışındaki bir manaya tevil etmesi caiz değildir. Çünkü Allah’ın hükümlerinin hikmetinin azını biliyoruz. Çoğu bizden gizlenmiştir. İslam teslimiyet üzerine kâim olur. Kim Allah ve Rasûlü’ne teslim olur ise yani emirlerine teslim olur ise manasındadır.

“Kim talip olursa” Yani kendisi ile mükellef olmadığı ilmi araştırır ya da ona ulaşmaya çalışır ise, kapalı olan hikmetler gibi, bu kişi sürekli şekk ve şüphe içerisinde olur. Aklının aldığına iman eder, aklının almadığını inkar eder ya da zâhir, açık manasının dışında bir manaya tevîl eder. Böyle kişiler sürekli hak ile batıl arasında gidip gelip şüphe içerisinde olurlar. Ne iman ehlinde mümin, ne de inkar ehlinde kafir olur. İmam Tahavi'nin dediği gibi; **وَلَا جَاحِدًا مُكَذِّبًا، وَلَا مُؤْمِنًا مُصَدِّقًا،** “Ne tasdik eden mümin, ne de inkâr eden kafir.”⁶⁶

Biz şunu söylemiyoruz, şeriatın ahkâmı bir şey ile illetlenmemiş, bağlanmamıştır demiyoruz. Evet, Allah ve Rasûlü'nün hükümleri bir hikmet üzeredir. Ancak bu hikmetler bazen açığa çıkar, bazen gizli kalır.

“Kim öğrenilmesi mümkün olmayan bir şeyi öğrenmeye talip olursa.” Yani sıfatların keyfiyetlerini ya da hakikatlerini bilmeye çalışır ise yani kim bunlara talip olursa onun talebi onu şüpheyne sokar. Şüphe eden ise mümin olamaz. Kendisine bir emir ulaştığında bunun hikmetini araştırır, şayet ulaşır ise iman eder. Ulaşmaz ise reddeder. Ve böylece şüpheyne düşer ve tevhid dairelerinden çıkar. Çünkü tevhid katıksız teslim olmaktır.

Şayet sana amelî bir iş ulaştığında teslim ol, iman ve ikrar et. Sana lazım olan budur. Sana düşen hikmetine ulaşmak için uzun araştırmalar yapmak değildir. Şeriatın özü tasdik, iman ve ameldir. Deliller ve nasslar ile amel ve iman etme hükümlerin hikmetlerini bilme ve Allah'ın bunlardan ne kastettiğini bilme olan kişi hüsrana uğramıştır.

66. **مُذْتَبِّهِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضَلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا** (İman ve küfür) arasında tereddüt içindelerdir. Ne (tam olarak) bunlardan (müminlerden) ne de onlardandır (kâfirlerden). Kimi de Allah saptırmissa sen ona bir yol bulamazsın.” (Nisâ, 143)

وَلَا يَصْحُ الْإِيمَانُ بِالرُّؤْيَا لِأَهْلِ دَارِ السَّلَامِ لِمَنْ اعْتَبَرَهَا مِنْهُمْ
بَوَهِمٍ أَوْ تَأَوَّلَهَا بِفَهْمٍ إِذْ كَانَ تَأْوِيلُ الرُّؤْيَا وَتَأْوِيلُ كُلِّ مَعْنَى
يُضَافُ إِلَى الرُّبُوبِيَّةِ بِتَرْكِ التَّأْوِيلِ وَلَزُومِ التَّسْلِيمِ، وَعَلَيْهِ دِينُ
الْمُسْلِمِينَ وَمَنْ لَمْ يَتَوَقَّ النَّفْيَ وَالتَّشْبِيهَ زَلَّ وَلَمْ يُصِبِ التَّنْزِيهَ

[25]

“Cennette Allah’ın görülmesini herhangi bir vehim ile kabul eden yahut belli bir anlayışa tevîl edenlerin rü’yetullâha inanmaları sahîh olmaz. Zira rü’yetullâhında, rububiyete izafe edilen her bir hususunda asıl olan tevîl ve tefsiri terk ederek teslim yoluna bağlanmaktadır. Müslümanların dini de bu yol üzeredir. Sıfatları nefyetmekten ve teşbihten sakınmayan kişinin ayağı kayar ve tenzihe isabet etmez.”

[ŞERH]

[MÜTEŞABİHLER TEVİL EDİLMEZ]

Evet, rü’yetullâhı ilim ve fehme yoranlar rü’yetullâha iman etmiş olmaz. Çünkü Allah’ın sıfatlarını nefyedenlerden kimileri rü’yetullâh hakkında gelmiş olan nassları “Cennet ehli, Rablerini bilecek, anlayacak” diye tevîl ediyorlar. İmam Tahâvî bunun iman olamayacağını, tevîl olduğunu söylüyor. Temel usul meselelerinde ise tevîl kabul edilmez. İmam Tahâvî, Allah’ın cennette görüleceğinden ve bunun delillerinden bahsettikten sonra, kim bu delilleri “Cennet ehlinin Allah’ı bilecek, anlayacak” diye tevîl edecek olursa bu tevîli batıl olur dedi.

Tevîl, tevîlin terk edilmesidir. Yani müminden istenilen tevîli terk etmesidir, tâ ki sahîh olan tevile ulaşabilsin. Bu da teslimiyet ve tevîlin terkidir. Rü’yetullâhı fehme, bilmeye ya da başka bir şeye tevîl etmek, yormak sapıklıktır. Çünkü bu konuda istenilen teslimiyettir, tevîl değildir.

Teşbih ve nefiyden sakınıp, uzaklaşmayan tenzihten de uzak durması kaçınılmazdır. Çünkü şer’an istenilen tenzih, teşbihi (benzetmeyi) terk etmektir. Tenzih, felsefecilerin kullanmış olduğu kaide ve kurallar değildir. Teşbihten sakınmak, Allah ve Rasûlü’nün, Allah için ispat ettikleri şeyleri onların irade ettiği gibi teşbih olmadan ispat etmektir. Allah’ı eksikliklerden ve noksanlıklardan tenzih edip, sakın-

dırmaktır.

Allah'ın sıfatlarını nefyedenlerin Allah'ı tenzih etmek için yürüdükleri yola gelince, bu ta'til yani sıfatları reddetme yoludur. Onlar, Allah cevher, araz (özellik) cisim değildir; âlemin üstünde de altında da değildir dediklerinde, bu Allah'ın vucubiyyetini ta'til etmektir. Çünkü sonunda yokluğa götürür. Çünkü ancak olmayan bir şey bu söyledikleri ile vafedilir. Var olan ise onun varlığını diğerlerinden ayıracak özellik ve sıfatların olmasını gerektirir.

Şeyhu'l-İslam İbn-i Teymiyye der ki: Kelam âlimlerinin, Allah'ı sıfatlandırırken teşbihten sakınmak diye ıstılah haline getirdikleri şey onların hata etmesine sebep olmuştur. Onlar sıfatların ispatı teşbihtir derler. Hâlbuki Allah'ı tenzih etmek gerekir. Bundan dolayı sıfatlar nefyedilmeden tenzihin hâsıl olamayacağını söylemişlerdir.

Şeyhu'l-İslam İbn-i Teymiyye yine der ki: Ne Kur'an'da ne de sünnette "teşbihin nefyi" diye bir şey varid olmamıştır. Kur'an ve sünnette varid olan, Allah'ın bir mislinin, denginin, ortağının olmadığıdır. Ancak "teşbihin nefyi" diye bu lafızda bir şey gelmemiştir.⁶⁷

Şeyh onlara davalarında reddiye vermeyi kastediyor. O da sıfatların nefyinden maksat teşbihi nefyetmektir. Onlar Allah'tan teşbihi nefyetmek vaciptir, dedikten sonra sıfatları inkâr ediyorlar ve işte teşbihi nefyetmek budur, diyorlar. Tevhid ancak sıfatları nefyetmek ile olur. Kim sıfatları nefyetmez ise o muvahhid olamaz. Sıfatların nefyi ile olan tevhid, Mutezile'nin temel esaslarındandır.

67. Birde mevcut olan iki şey arasında illakî bir benzerlik vardır. Veleve ki mevcut olmasa dahi. Şeyh İbn-i Teymiyye "Beyanu Telbisi Cehmiyye" kitabında hiçbir şeye hiçbir yönü ile benzemeyen bir şeyin olması aklen mümkün değildir, demiştir.

فَإِنَّ رَبَّنَا جَلَّ وَعَلَا مَوْصُوفٌ بِصِفَاتِ الْوَحْدَانِيَّةِ، مَنُوعُوتٌ بِنُعُوتِ
الْفَرْدَانِيَّةِ، لَيْسَ فِي مَعْنَاهُ أَحَدٌ مِنَ الْبَرِيَّةِ وَتَعَالَى عَنِ الْحُدُودِ
وَالْغَايَاتِ، وَالْأَرْكَانِ وَالْأَعْضَاءِ وَالْأَدَوَاتِ، لَا تَحْوِيهِ الْجِهَاتُ السُّتُّ
كَسَائِرِ الْمُبْتَدَعَاتِ

[26]

“Şüphesiz yüce ve celil olan Rabbimiz vahdaniyyet sıfatları ile mevsuftur. Bir ve tek olma vasıflarına sahiptir. Yarattıkları arasında O'nun gibi hiçbir şey yoktur. O “Allah” sınırlardan ve nihai noktalardan, erkan/parça ve organlardan münezzehtir. Yarattılmış hiçbir şey onu çepeçevre edemediği gibi altı yönde onu ihata edemez.”

[ŞERH]

[TECSİM VE TEŞBİH]

Allah, vahdaniyet sıfatları ile mevsuftur. Yani Allah kendisinden başkasının mevsuf olmadığı sıfatlar ile mevsuftur. Ve teklik vasıflarına sahiptir. Metinde geçen sıfat ve nu'ut kelimeleri aynı manadadır. Vahdaniyet ve Ferdaniyet kelimeleri de öyle. Şeyh sadece metinde bir güzellik olsun diye ikisini de zikretmiş. Şayet birini zikretmiş olsaydı yeterli olurdu. Selef-i sâlihîn, Allah'ı vasıflandırdıklarında vâhid, ferd, samed, ehad olarak vasıflandırıyorlardı. Misal olarak Allah “**Onlar tuzak kuruyor, bende tuzak kuruyorum**” (Tarık, 15-16) buyuruyor, hâşâ Allah'ı “hilebaz” diye isimlendiremeyiz. Çünkü biz Allah'ın verdiği habere iman eder, Allah'ın onlara tuzak kurduğunu tasdik ederiz. Ancak bu haberden bir isim türetmeyiz.

Selef bu gibi açıklamalardan hoşlanmazdı.⁶⁸ Çünkü bu gibi şeyler hakta olabilir, batıl da olabilir. Allah her şeyden daha büyük, daha yücedir. Mekânın veya zamanın onu ihata edememesi açısından hak olabilir. Ancak Muattile grubunun yaptığı gibi nefiyde tafsilata gitme konusunda batıl olabilir. Bundan dolayı bu gibi cümleleri Allah (azze ve celle) hakkında kullanmayı terk etmek evladır.

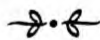
68. “Sınırlardan ve nihai noktalardan, erkan/parça ve organlardan münezzehtir” sözlerini kastediyor. Zira biz nefyin umumi ifadelerle, ispatın ise tafsilatlı ifadelerle olduğunu yukarıda söylemiştik. Şeyh de buna temas etmiş ve bunun doğru bir yol olduğunu da göstermişti. Burada İmam Tahâvî de tafsili bir nefye gitti. Bunun için Şeyh Hamûd “Selef bunlardan hoşlanmazdı” demiştir. (Editorun Notu)

Mesela cisim, cihet ve mekânda yer edinme gibi. İbn-i Teymiyye bunlar hakkında uzun ve güzel cümleler kullanmış. O şöyle der; Bu gibi cümleler Allah hakkında tefsir ve açıklama yapılmadan kullanılmaz. Allah rükunlardan yücedir, dediğinde rükundan neyi kastediyor? Sınırlardan yücedir, sınırdan maksat nedir? Cihetten yücedir, cihet nedir? Şayet maksadını açıklarda, açıklamasında batılı barındırıyorsa reddedilir, kabul edilmez. Şayet açıklaması hakkı barındırıyor ise ona denilir ki: "Senin niyetin sahih ancak kullandığın lafızlar sonradan meydana çıkmış lafızlardır. Bunları Allah için kullanmak luzumi değil."

Birisi, Allah cihetlerden yücedir, münezzehtir, derse. Ona şöyle denir: Senin cümlel mücmel olduğundan dolayı hakkı da, batılı da taşıyor olabilir. Allah için cihet ispat eden kişiye, sen cihetten "ululuk" sıfatını kastediyorsan niyetin sahih ancak kullandığın lafızlar bid'at olan lafızlardandır, denir. Kur'an'da ve sünnette varid olmadığından dolayı selef "cihet" lafzını kullanmamıştır.

Şayet cihetten sınırlı olan mekânı kastettiğini söyler ise ona da senin kastettiğin manada lafızlar batıldır, denir. Aynı zamanda "cisim" lafzı da selefte göre Allah hakkında kullanılmaz. Her kim Allah için ispat eder ya da nefyeder ise ondan tefsir etmesini isteriz. Mutlak olarak redd de edilmez, kabulde edilmez. Allah'a cisim ispat edene denir ki: Sen bu cisimden ne kastediyorsun? Şayet bundan mahlûkatın cismi-ne benzeyen farklı şeylerden meydana gelen bir şey kastediyorsan, kullandığın lafız ve kastettiğin mana batıldır. Yok, cisimden Allah'ın zatını kastediyorsan, kastettiğin mana doğru ama kullandığın lafızlar selefın kullandığı lafızlara aykırıdır.

Aynı şekilde Allah'tan cismi nefyedene senin cümlel mücmel, hakkı ve batılı da taşıyor olabilir. Allah'tan nefyettiğin manadan neyi kastediyorsun? Bize cismi tefsir et. Şayet cinsinden maksadın mahlûkatın cismi gibi farklı şeylerin bir araya gelerek oluşturduğu cisimdir, derse. Ona senin maksadın doğru, Allah bundan yücedir. Ancak kullandığın lafız ve tabir sahih değil. Selef bunu söylemezdi. Şayet maksadım, Allah'tan zatı tenzih etmek derse. Yani Allah kendiliğinden kaim olan zattan yücedir. Ona denilir ki: Senin kullandığın lafız ve kastettiğin mana batıldır.

وَالْمِعْرَاجُ حَقٌّ، وَقَدْ أُسْرِيَ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعُرِجَ
بِشَخْصِهِ فِي الْيَقَظَةِ إِلَى السَّمَاءِ، ثُمَّ إِلَى حَيْثُ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الْعُلَى،
وَأَكْرَمَهُ اللَّهُ بِمَا شَاءَ، وَأَوْحَى إِلَيْهِ مَا أَوْحَى، ﴿مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا
رَأَى﴾. فَصَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْأَخِرَةِ وَالْأُولَى

[27]

“Mi’rac haktır. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) gece yürütülmüştür. Uyanırken bedeni ile semâvâta yükseltilmiştir. Daha sonra Yüce Allah’ın istediği yüceliklere çıkarılmıştır. Allah ona dilediği ikramlarda bulunmuş ve vahyettiği şeyleri vahyetmiştir. “Kalp gördüğünü yalanlamadı” (Necm, 11) Dünyada da, ahirette de Allah’ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.”

[ŞERH]

[İSRÂ VE MİR’AC]

Mi’rac, urûc kökündendir. Bu Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in kendisi ile göklerle yükseltildiği araçtır. Rasûlullah’ın göğe yükseltilmesi hakkında birçok hadis varid olmuştur. Bundan öncede İsrâ olayı gerçekleşmiştir. Ümmet İsrâ ve Mi’raca iman konusunda ittifak etmiştir.

Cibril’in beraberliği ile gece vakti Mekke’den Beytul Makdis’e yürütülmüştür. Beytul Makdis’e ulaştıktan sonra peygamberlere namaz kıldırması oradan da semâ’ya yükseltilmiştir. Cibril (aleyhisselam) onun için göğün kapılarının açılmasını istemiş, bir semâ’dan diğer semâ’ya tâ ki sidretü’l-müntehâya ulaşınca kadar kapılar açılmıştır. Allah orada vahyettiğini vahyetmiş. Vahyettiklerinin arasında aslında elli vakit olan beş vakit namaz da vardır. Buhari ve Müslim’de bu konuda şu hadis rivayet edilmektedir: “Sonra beni bir yere yükselttiler, orada kalemlerin seslerini duyuyordum. Allah, ümmetime elli vakit namaz farz kıldı. Ben bununla döndüm tâ ki Musa’ya uğradım. Allah, sana ümmetin üzerine ne farz kıldı, dedi. Elli vakit namaz dedim. Rabbine geri dön ümmetin buna güç yetiremez dedi. Musa (aleyhisselam) beni geri döndürdü. Allah yarısını düşürdü. Ben yine (Musa’ya) geri döndüm, yarısını düşürdü dedim. Rabbine dön ümmetin buna güç yetiremez dedi. Bende geri döndüm yarısını düşürdü. Musa’ya geri döndüm. Rabbine dön ümmetin buna güç yetiremez dedi. Bende döndüm. “O elli olduğu

halde beştir" dedi. "Artık benim katımda söz değiştirilemez." Ben Musa'ya döndüm. Rabbine dön dedi. Rabbimden utanıyorum dedim. Sonra sidretü'l-muntehâya kadar götürüldüm. Renkler ile kaplanmış ne olduğunu bilemedim. Sonra cennete girdirildim, birde ne göreyim orada lulu taşlarından köşkler var. Toprağı ise miskti.⁶⁹ Sonra yere indi. Mekke'de sabah namazını kıldı. İşte İsrâ ve mi'rac budur.

Müşriklerin arasında bir kargaşa meydana geldi ve Rasûlullah'ı yalanlamak için fırsat kolladılar. Dediler ki: "Bizimle beytu'l-makdis arasında bir aylık mesafe var. Yerle, gök arasında bundan daha fazlası var. Bu ise bir gecede beytu'l-makdis oradan semâ'ya tekrar beytu'l-makdis oradan Mekke'ye döndüğünü söylüyor." Dediler ki: Bu batıllığına delil istemeyecek bir şey değil. Ancak Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) doğru söylediğine dair bazı işaretler söyledi. Onların beraberinde filanın olduğu kervanından haber verdi. Kervanda bir devenin kaçtığını söyledi. Kervan geldiğinde müminlerin imanı daha da arttı. Kâfirlerin ise inadı ve küfrü arttı.

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) için meydana gelen bu olay ile Allah (azze ve celle), Rasûlullah'a birkaç kez ikramda bulundu. Bunlardan birinde Rasûlullah semâ'ya yükseltildi. Allah, Rasûlullah ile aracısız konuştu ve ona beş vakit namazı farz kıldı. Bu da namazın faziletine ve büyüklüğüne delâlet eder. Çünkü diğer olanlar melek vasıtasıyla vahiy yoluyla getirdi. Namaz ise direkt Allah'ın Rasûlullah ile konuşmasıyla farz kılındı.

İnsanlar isrâ ve mi'rac hakkında ihtilaf ettiler. Acaba mi'rac uykuda mı gerçekleşti, yoksa uyanıkken mi? Ne zaman ki Kureyş'liler bunu inkâr edip; "Bu sefer kabul ve akledilmeyecek bir şey getirdi. Biz bunun doğruluğundan şüphe ediyorduk artık bunun yalan söylediğine kanaat getirdik" dediler. Şayet bu uykuda olmuş olsaydı Kureyş'liler buna karşı çıkmaz yalanlamazlardı. Çünkü bunlar uykuda olanlara karşı çıkmazlardı. Kureyş'liler buna karşı çıkıp, yalanlayınca anlaşıldı ki isrâ uyanık bir ruh ve cesed ile olmuştu. Allah (azze ve celle) şöyle buyuruyor: "Gece vakti kulunu Mescidi Haram'dan Mescidi Aksa'ya yürüten Allah eksiklik ve noksanlıklardan münezzehtir." (İsrâ, 1) Abd "kul" kelimesi lugatta ruh ve beden birleşimine kullanılır.

Burada bazı âlimlerin farklı görüşleri de vardır. İsrâ ruh ile gerçekleşti ancak ceset bunun farkında idi. Aişe'den rivayet edildiği gibi. Hz. Aişe dedi ki: "Rasûlullah'ın cesedi kaybolmadı ancak isrâ ruh ile oldu."⁷⁰ Aynı söz Muaviye (radıyallahu anhu)'dan rivayet edilmiştir.

69. Buhari, 349; Muslim, 162

70. Taberi bunu ilgili ayetin tefsirinde bu şekilde rivayet etmiştir ancak senedinde kopukluk vardır.

İsra meselesinde üç farklı görüş vardır;

1. İsra uyanıkken ruh ve ceset ile oldu. Bu görüşlerin en sahihidir.
2. İsra sadece ruh ile gerçekleşti.
3. İsra uykuda gerçekleşti.

Uykuda olduğunu söyleyenler, Şerik'in rivayeti ile delil getiriyorlar. Mi'rac olayını anlatıp bitirince dedi ki, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sonra uyandım baktım ki mescidi haramdayım." Dediler ki: Rasûlullah'ın "sonra uyandım" sözü, bunun uykuda olduğuna işarettir.

Muhalipler "sonra uyandım" sözünü Rasûlullah'ın söylemediğini, bunu Şerik'in ziyade ettiğini iddia ederek cevap vermişler.⁷¹

Aişe'nin, Rasûlullah isrâ olayından uzun bir zaman sonra evlendiği rivayetine gelince. Aişe (radiyallahu anha) annemiz sadece konuşulan ve kendisinin duyduğunu rivayet ediyordu. Yani kendisi olaya bizzat şahit değildi. Ehl-i Sünnetin bu ihtilafı rivayetlerde olan lafız farklılıklardan dolayıdır.

İsra ve mi'rac Rasûlullah'a özel olaylardı. Rasûlullah'a özel olan başka şeyler de vardır. İsra, mi'rac, Kevser havuzu, şefa'at ve birçok fazilet gibi. İsra ve miraç meseleleri hakkında özet olarak bunları söyleyebiliriz.

71. Buhari, 7517; Bu rivayette miracın vahiy gelmeye başlamadan önce olduğu söyleniyor. Hâlbuki rivayette beş vakit namaz farz kılındığı var. Ibnu'l Kayyim. Zadu'l-Mead'da, Şerik'ten hadisi rivayet eden hafızların lafızlarda hata yaptığını söylüyor.

وَالْحَوْضُ الَّذِي أَكْرَمَهُ اللَّهُ تَعَالَى بِهِ غِيَاثًا لِأُمَّتِهِ حَقًّا

[28]

“Ümmetine yardım olsun diye Allah’ın Rasûlullah’a ikram ettiği havuz haktır.”

[ŞERH]

[KEVSER HAVUZU]

Ümmetine yardım olsun diye Rasûlullah’a ikram ettiği havuz yani Allah (azze ve cel-
le) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in vasıtasıyla ümmetine yardım etmiştir. Bu konu-
da birçok hadis vardır. Kur’an’ı Kerim’deki şu ayette buna delâlet ediyor. “Biz sana
kevseri verdik.” (Kevser, 1) Çünkü havuz, kevserin uzantısıdır. Enes (radiyallâhu anhu) hadi-
sinde dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashâbıyla beraberdi, bir anda bir bay-
gınlık geldi, sonra tebessüm ederek başını kaldırdı. Biz, seni güldüren nedir ya Rasû-
lullah dedik. Buyurdu ki; az önce bana bir sure indi ve okumaya başladı. “Rahmân
ve Rahim olan Allah’ın adıyla, Muhakkak ki biz sana kevseri verdik. O halde
sende Rabbine namaz kıl ve kurban kes.” (Kevser, 1-2) Sonra dedi ki: “Kevser nedir bili-
yor musunuz?” Biz Allah ve Rasûlü daha iyi bilir dedik. Bunun üzerine: “O üzerinde
birçok hayrın olduğu, Rabbimin bana bahşettiği nehirdir. O kıyamet günü ümmetimin
uğrayacağı havuzdur.” buyurdu.⁷²

Bu hadisten anlaşılan Kevser havuzunun kendisidir. Ancak âlimler, kevserin
cennetteki bir nehir olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)
“O, Rabbimin bana bahşettiği nehirdir”⁷³ buyuruyor. Bu nehrin havuza döküldüğünü,
kevserin havuz olmadığını ve kevserden iki gözenin nehre aktığını söylemişlerdir.
Hadiste havuzun genişliğinden bahsediliyor. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Havu-
zumun genişliğinin miktarı Yemen’deki San’a ve Eyle şehirleri arası kadardır.”⁷⁴ buyur-
muş. Başka rivayetlerde “Onun uzunluğu ve genişliği bir aylık mesafe kadardır. Onun
kapılarının sayısı gökteki yıldızların sayısı kadardır.”⁷⁵ buyurmuştur. Başka rivayetler-
de havuzun özellikleri anlatılmıştır. “Kim oradan bir kere içecek olursa, ondan sonra

72. Buhari, 4964; Müslim, 400

73. Tirmizi, 2542

74. Buhari, 6500/Müslim, 2303

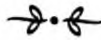
75. Aynı hadis.

ebediyen susamaz."⁷⁶ "Onun suyu süttten daha beyaz, baldan daha tatlıdır."⁷⁷

Bazı bid'atçılar bu özelliklere itirazda bulunarak, kardan daha soğuk ise insanlar nasıl içecek ve nasıl lezzet alacaklar? Karın kendisi içilemez, bu ondan daha soğuk, demişlerdir. Ancak Allah, oraya gelecek insanlara oradan içme kuvveti verecek, bu da daha fazla lezzet almaya sebep olacaktır.

Bazı rivayetlerde her ne kadar bütün peygamberlere havuz verdiği söylene de, havuz Rasûlullah'a özeldir. O havuzdan içebilmek için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetini muhafaza etmek gerekir. Oradan uzaklaştırmanın sebepleri ise din-den dönme (irtidat) ya da dini değiştirmedir (bid'at çıkarmaktır). Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Ben sizi havuzun başında bekleyeceğim."⁷⁸ "Bana bazı topluluklar uğrayacak ben onları tanıyacağım, onlar beni tanıyacak -ya da ben onları tanıdığım da benden uzaklaştırılacaklar-. Ben, onlar benim ümmetimden derim. Onlar senden sonra neler neler çıkardılar, sen bilmezsin denir. Ben uzak olsunlar, uzak olsunlar -ya da benden sonra değışene yazıklar olsun derim."⁷⁹

Rasûlullah'ın sünnetine tutunmak ve tâbi olmak, havuza varabilmenin sebeplerindendir. Ehl-i Sünnetin yolunu bırakarak, farklı farklı yollara dalmak, havuzdan uzaklaştırılmanın sebeplerindendir.

76. Müslim, 2299

77. Buhari, 6575; Müslim, 2289

78. Buhari, 6589/Müslim, 2289

79. Buhari, 6583/Müslim, 2290

وَالشَّفَاعَةُ الَّتِي ادَّخَرَهَا لَهُمْ حَقٌّ، كَمَا رُوِيَ فِي الْأَخْبَارِ

[29]

“Hadislerde rivayet edildiği üzere onun “ümmeti” için saklamış olduğu şefaattir.”

[ŞERH]

[ŞEFAAT]

Şefaatt kelimesi ikilemek manasına, şef'i kelimesinden çoğalmaktadır. Kişinin talebi şefaattçi ile birleşince bu kelime kullanılmıştır. Yani talep sahibi, talebine cevap veren şefaattçi ile birleşmiş olur.

Şefaatt iki kısımdır.

1. Geçersiz şefaatt (memnu'u)
2. Caiz olan şefaatt

Geçersiz olan şefaatt iki kısımdır.

1. Şirk ve bid'at olan şefaatt
2. Böyle olmayan şefaatt, şayet şefaatt, şefaatt etmeye gücü yetenin yanında dünya işlerinden birinde olursa bu bazen caiz olur. Bazen memnu'u, yani caiz olmaz.

Şefaatt mübahın tahsili ya da mübah'ın def'i için olur ise bu caiz hatta mendub olur. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurduğu gibi; “Şefaatt edin ecir kazanın, Allah, Nebisinin lisanı ile dilediğini hükmeder.”⁸⁰

Ancak şefaatt batılı elde etme, Allah'ın hadlerinden (cezalarından) birini düşürme ya da affettirme şeklinde (bir aracılık halinde) olursa bu sahih olmaz, haram olur. Bunun delili Huzeyme kabilesinden hırsızlık yapan kadın için Usâme b. Zeyd'in, Rasûlullah'a şefaatte (aracılıkta) bulunmasını istediklerinde Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çok kızdı ve şöyle buyurdu; “Sen Allah'ın hadlerinden birinde şefaatte mi bulunuyorsun? Nefsim elinde olana yemin olsun ki, Muhammed'in kızı Fatıma çalsa onunda elini keserdim.”⁸¹

80. Buhari, 1432; Ebu Davud, 5132; Nesai, 2557

81. Buhari, 3475; Müslim, 1688

Hadlerde (şerî cezaların uygulanmamasında) şefaât (aracılık yapmak), caiz olmayan (bir şeydir, hatta bunun da ötesinde) haramdır. Hadiste olduğu gibi, "Onu sultana ulaştırdığında Allah, şefaâtçiye ve şefaât edene lanet eder."⁸¹

Şirk olan şefaât ise Allah'tan başkasının güç yetiremeyeceği bir şeyi Allah'ın gayrısından istemektir. Bu şartlar yerine gelmeyince şirk olur. Ancak şartlar oluşunca ehli olan kışiden istemekte bir sıkıntı olmaz. Bu da bazı şartlar ile olur.

1. Allah'ın şefaâtçiye şefaât etmesi için izin verdiği kişilerden olması.
2. Allah'ın şefaât eden kışiden razı olması.

Allah'ın gayrısından istenilen şefaât ya da Allah'ın gayrısının dışında herhangi birisinin güç getiremeyeceği bir şeyde şefaât istemek caiz değildir. Misal olarak ölüden, cansız varlıklardan ve putlardan Allah ile kendisi arasında aracılık yapmasını istemesi şirk olan şefaâtlere aittir. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) gönderilmeden önce müşriklerin durumu böyledi. Onlar putlara tapar, putlardan kendileri ile Allah arasında aracı, şefaâtçi olmasını isterlerdi. Yoksa onlarda kendi elleri ile oydukları putların diriltip, öldürdüğüne ve rızık verdiğine inanmıyorlardı. Onlar, putlardan Allah ile kendi aralarında aracı, şefaâtçi olmalarını istiyorlardı. Kim Allah'tan başkasının güç yetiremediği bir konuda, Allah'tan başkasından şefaât etmesini isterse durumu, bu müşrikler ile aynıdır. Kur'an, müşriklerin putlarına ibadet etmelerini, onlara yalvarmanın ve onları yüceltmenin sebebinin yalnızca kendileri ile Allah arasında aracılık yapmalarını istemelerinden dolayı olduğunu birçok ayette açıklıyor. Allah (azze ve celle) buyuruyor ki: "Biz bunlara, bizi yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz." (Zümer, 3) "Ey Muhammed! Deki: Allah'ı bırakıp da ilah olduğunu zannettiklerini çağırın. Gökte ve yerde zerre kadar bir şeye sahip değillerdir. Onların yerde ve gökte hiçbir ortağı yoktur. Allah'ın onlardan bir yardımcısı da yoktur. Allah'ın izin verdiği dışındakinin şefaati fayda vermez." (Sebe, 22-23) Meşru olan şefaât Allah'tan ve Allah'ın izni ile Allah'ın razı olduğu kışiye istenilen şefaattir. "Göklerde nice melekler vardır ki; Onların şefaâatleri ancak Allah'ın izniyle, dileddiği ve hoşnut olduğu kimselere verir." (Necm, 26)

Şefaât Peygamberlerden, evliyalardan⁸³ ve salihlerden olur. Ancak yukarıda zikrettiğimiz şartlar ile gerçekleşir. Allah (*azze ve celle*), Peygamber (*sallallâhu aleyhi ve sellem*)'e birçok şefaât hakkı vermiştir. Allah, Rasûlullah'a mevkîf ehli arasında hüküm verilmesi (mahşer alanında bekleyen bütün insanların hesaplarının başlaması için) için şefaât hakkı vermiştir. Cennet ehline, cennet kapılarının açılması için şefaât edecektir. Rasûlullah'a amcası için şefaât etmesi: Rasûlullah'a "Amcana şefaât etmen ona fayda sağladı mı" diye sorulduğunda; "Evet onu ateşin diplerinde buldum ve kenara çıkardım."⁸⁴ buyurmuştur.

Şefaatin bunun dışında başka çeşitleri de vardır. Ateşten çıkmaları için kebair ehline şefaât edilmesi: Rasûlullah'ın buyurduğu gibi büyük günah işleyenlere şefaatte bulunacaktır. "Benim şefaâtım ümmetimden büyük günah işleyenler içindir."⁸⁵ Bunlara, kendilerine verilen ceza tamamlanmadan önce lütufta bulunulsun diye şefaât edecektir.

Ebu Said (*radiyallâhu anhu*)'nun hadisinde Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) şöyle buyuruyor, "Allah (*azze ve celle*) buyuruyor ki: Meleklerim şefaât etti, Peygamberim şefaât etti, müminler şefaât etti, yalnız Erhamu'r-Râhimin kaldı. Ateşten bir kabza alır daha önce hiçbir hayır işlememişleri çıkarır."⁸⁶

Büyük günah işleyenler hakkına şefaatte bulunmak, Ehl-i Sünnete göre haktır. Çünkü Ehl-i Sünnetin büyük günah işleyenler hakkındaki mezhebi onlara Peygamberler şefaât edip cehennemden çıkaracaktır.

Hariciler ve Mu'tezile şefaati tevil edip "Kim büyük günah işleyip cehenneme girecek olursa oradan bir daha çıkamayacak" demişlerdir. Buna şu ayet ile delil getirmişlerdir, "Şefaâtçilerin şefaati onlara fayda vermeyecek." (*Müddessir*, 48) Bu batıl bir delil getirmez. Çünkü ayette kastedilenler kâfirlerdir. Kâfirlere ne şefaât nede başka bir şey fayda vermez. Ancak büyük günahta ısrar ederek ölen ehl-i tevhide gelince, onlar, Allah'ın onları affetmesine hak sahipleridir. Şefaâtçilerin şefaatine hak sahibidir. Şefaatin özeti de budur.

83. Burada Şeyh'in bahsettiği evliyalar, Allah'a yaklaşıırken Nebi (*aleyhisselâm*)'ın koyduğu ilkeler ve yollar ile yaklaşan kimselerdir. İlim tahsil eden, Allah için öfkelenen, şirkten sakınan, cihad eden, ilişkilerini razı olunmuş bir ahlaka taşıyan kimselerdir. Onlar post sahibi değil konuşan gönüllerin sahibidir. Onlar Allah'ın hakkını yerine getiren muvahhid olan kimselerdir. Sen insanlar arasında evliya dendiğinde müstekbir koltuk sahiplerinin anlaşıldığını görürsün! Bilakis onlar Rahman'ın değil lanetli Şeytanın evliyasıdır. Onlar şâkîlerin imamıdır. İsimleri siccın defterlerinde kayıtlıdır. (Editorün Notu)

84. Buhari, 3883; Muslim, 209

85. Ebu Davud, 4739; Tirmizi, 2435

86. Muslim'in rivayet ettiği bir hadisın parçası, 183; Ahmed, 11898

وَالْمِيثَاقُ الَّذِي أَخَذَهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ آدَمَ وَذُرِّيَّتِهِ حَقٌّ

[30]

“Allah Teâlâ'nın Âdem ve zürriyetinden aldığı ahit/söz haktır.”

[ŞERH]

[TEVHÎD'E DAİR MÎSAK/FITRAT DELİLİ]

İmam Tahavi, Allah'ın şu ayetine işaret ediyor. “Hani Rabbin Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerinden almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak. Ben sizin rabbiniz değil miyim? Demişti. Onlarda, Evet, şahit olduk, demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, (Biz bundan habersizdik) dememeniz içindir.” (Araf. 1-2) Misak lugatta manası ahit, akittir. Allah (azze ve celle) kullarından kendisine ortak koşmayacaklarına dair ahit almıştır. Fakat bu ahit, Allah'ın onlar ile konuşarak aldığı ahit midir? Yoksa başka bir şekilde olan bir ahit midir? Bu konuda iki görüş vardır:

1. Buradaki ahit alma hakiki bir ahittir. Allah (azze ve celle), Âdem (aleyhisselâm)'ın sulbünden zürriyetini çıkarıp huzurunda onlara “Ben sizin rabbiniz değil miyim” diyerek kendi nefislerine şahit tuttu. Onlarda evet, şahit olduk, dediler. Bu şehâdeti ikrar ettiler, iman ettiler ve Allah bu şahitlik ile onlardan ahit almış oldu. Bu görüş sahipleri delillerini şu ayeti kerimenin zâhirinden almışlardır: “Hani Rabbin, Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) demişti. Onlarda evet, şahit olduk, dediler.” Bu görüşü destekleyen hadisler varid olmuştur. Onlardan biri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den varid olan şu hadistir: “Allah, ne'man -“urafe” denilen yerde Âdem sırtından misakı aldı. Onun sulbünden çıkacak olan bütün zürriyetini çıkardı, önüne tohumlar gibi serdi, sonra onlar ile karşılıklı konuştu. “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” dedi. “Evet, sen bizim Rabbimizsin, biz şahit olduk, dediler.”⁸⁷ Bu konuda Ebu Hureyre, Enes b. Malik (radiyallâhu anhuma) ve başka sahâbelerden de hadisler gelmiştir.

2. Allah'ın, Âdem (aleyhisselâm) ve zürriyetinden aldığı ahit bir öncekilerin söylediği gibi bir ahit değildir. Bilakis Allah (azze ve celle) kendinin vahdaniyyetine, rububiyetine ve uluhiyyetine delâlet edecek ayetler ve alâmetler ikâme etmesidir. Bu ikinci görüşte olanlar, Allah'ın Âdem (aleyhisselâm)'ın sulbünden zürriyetini çıkarmadı, onları kendi nefislerine şahit tutmadı, onlarında ağızından sözlü olarak ikrar ve cevap çık-

87. Ahmed Musned. 2455; Nesai Sunen-i Kubra, 11191

madı, diyorlar. Ancak Allah (*azze ve celle*) kendi birliğine tabiattan ayetler, âlâmetler edinmesi sanki onların kendi nefislerine şahitlik yapması Allah'ın onların Rabbi olduğunu ikrar etmeleri yerine geçmiş oldu.

Çoğu tefsir ve hadis âlimleri birinci görüşü tercih etmişlerdir. Kelam âlimleri ise ikinci görüştedirler. Bazı tefsir sahipleri de ikinci görüşe meyletmişler. Birinci görüşteki âlimlerin ayet ile delil getirmelerine ise birkaç şekilde reddiye vermişlerdir.

Bunlar, Allah (*azze ve celle*) “**Hani Rabbin Âdemoğullarından söz almıştı**” diyor. Onlar: “Şayet olay hadislerde haber verildiği gibi gerçekleşmiş olsaydı, Âdem’in oğullarından aldı demez, Âdem’den aldı, derdi. Ancak Âdemoğullarından aldı diyor, bu da sözün kendisinden alınanların Âdemoğulları olduğuna delalet ediyor. Yani onlar doğup dünyaya geldikten sonra onlardan söz almış oluyor” diyorlar.

Birde Âdemoğullarının kendilerinden kendi aleyhlerine tutulmadığına dair delildir. O zaman insanın doğduktan sonar hatırlamadığı şahitlik ahitte ne gibi fayda ya da onların aleyhine delil olabilir? Hâlbuki Allah'ın onlardan ahit aldığını hatırlatması onların aleyhine delil olsun diyerdir. Madem insan doğup büyüdükten sonra bu ahdini hatırlamıyorsa o zaman hadislerde haber verilen Âdem'in sulbünden zürriyetini çıkarıp onlardan söz alınması zahiri mananın dışında başka bir şeydir.

Evet, bu itirazlar yerinde itirazlardır. Çünkü Allah (*azze ve celle*) Âdemoğullarından söz, ahit aldı diyor. Âdem’den aldı demiyor.

Bu ikinci görüş birçok tefsir âliminin görüşüdür. Allah'ın Âdem (*aleyhisselam*)'ın zürriyetini kendi aleyhlerine şahit tutmasından maksat, Allah (*azze ve celle*)'nin kendi vâhdâniyyetine delâlet eden âlâmetler, deliller ve şahitleri göz önüne dikmesidir. Tahâvî metninin şârihi bu konuyu ele alıp, uzun uzadıya şerh etmiştir. Bu konuda İbnü'l-Kayyım ve İbn-i Kesir'den nakiller yapmıştır. Sende bu konuyu derinlemesine düşündüğünde bu görüşün (yani ikinci görüşün) daha evlâ olduğunu göreceksin.

Buhari'de Enes (*radıyallâhu anhu*)'dan gelen şu rivayet ise, “Allah cehennem ehlinde azabı en az olana der ki; Yeryüzündekilerin hepsi senin olsaydı, fide olarak verir miydin? Evet, der. Allah ben, sen Âdem'in sulbündeyken daha kolay olanı istedim. Bana şirk koşma dedim, sen ise şirki tercih ettin.”⁸⁸ Burada şahit tuttuğuna dair bir şey yok. Sadece Âdem'in sulbünden zürriyetini çıkardığı var.

88. Buhari, 3334; Muslim, 2805

وَقَدْ عَلِمَ اللَّهُ تَعَالَى فِيمَا لَمْ يَزَلْ عَدَدَ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ، وَعَدَدَ
مَنْ يَدْخُلُ النَّارَ

[31]

“Yüce Allah ezelden cennete ve cehenneme gireceklerin sayısını bildi.”

[ŞERH]

[ALLAH'IN İLMİ HERŞEYİ KUŞATMIŞTIR]

Allah (azze ve celle) bunu ezelden biliyordu. Bu ilim ona sonradan hâsıl olmadı. Allah (azze ve celle)'nin bunun ile olan ilmi geçmiş bir ilimdir. Aynı şekilde sonradan meydana gelen her şeyi Allah Teâlâ, o şey meydana gelmeden onu ezelden bilir. Tahâvî'nin bu cümlesi selevin mezhebidir. Allah eşyayı takdir etmeden önce onları bilir. Sonrada onları takdir eder, sonrada ilmine denk onu yazar. İmam Tahâvî'nin bu cümlesinde Mu'tezile'nin aşırı gidenlerine ve onlarla “Allah, kulların fiillerini yaratıp, meydana getirmeden bilemez” diyenlere reddiyedir. Bu görüşte olanlar, Allah'ın kulların fiilleri hakkında, yaratmasını, takdirini ve ilmini inkâr ederler. Bu ise bu ümmetin ve selevin tümünün hilafına bir görüştür.

Bu kaza ve kader meselesi büyük bir mesele olup insanların genelinin şaşırduğu bir meseledir. İnsanlar bu konuda üç kısımda dalalette düşmüştür. Bilindiği üzere kaza, kader ve meşiet yakın manada olan lafızlardır. “Allah şunu takdir etti, bunu kaza etti şunu istedi (meşiet etti)” denir. Ancak, bu kelimelerden maksat kevnî irade ise hepsiyle tek bir mana murat edilir.

Şeyhu'l-İslam İbn-i Teymiyye bu konu ile alakalı konuşmuş. Kaza ve kaderi birkaç mertebeye taksim etmiştir.⁸⁹

Kaza ve kaderin ilk kısmı ilimdir: Bu, Allah'ın ezelden ve ebediyyen kendisi ile mevsuf olduğu sıfatlardır. Allah'ın kâinat, gelecek, geçmiş ve olmayacak ama olsaydı nasıl olurdu ile ilgili ilimdir.⁹⁰

İkinci mertebe: Allah'ın, kulların ve bu âlemlerin durumunu bilip bunu Levhi

89. İmam İbnu'l-Kayyim'in Şifâu'l-Alil kitabına bakabilirsiniz.

90. İbn-i Teymiyye, imamlar bir şey olmadan önce ilerde olacak şeyleri Allah'ın bildiği konusunda ittihak etmişlerdir, der.

Maḥfuz'a yazmasıdır.⁹¹

Üçüncü mertebe: Allah'ın istemesidir. Yani, Allah'ın olacağını bildiği şeylerin vucuda gelmesini istemesidir.⁹²

Dördüncü mertebe: Vucudu takdir edilen şeylerin zamanında meydana gelmesidir.⁹³

İnsanlar kaza ve kader konusunda üç fırkaya ayrılmışlardır;

1. Kaza ve kadere iman etmişler. Meydana gelen her şeyin kaza ve kader ile olduğuna iman etmişler. Bunlar, Allah'ın dilediğinin olacağına, dilemediğinin de olmayacağına iman ederler. Allah, kullara takdir ettiği şeyi onlar için kolaylaştırır. Kullara da fiil ve meşiet (irade) vermiştir. Kul kendi meşietini yapar, ancak kulun meşietini Allah'ın meşietine tâbidir. İşte bu, Ehl-i Sünnetin mezhebidir.

2. Kaza ve kaderi inkâr edenler. Bunlar, kul kendi fiilini yaratıp, meydana getirmeden Allah onların fiillerini bilmez, derler. Bu, Mutezile'den olan Kaderiyye ve başkalarının mezhebidir.

Kaderiyye denilince, kendisinden kaderi inkar eden ve Allah'ın kulların fiillerinin yaratıcısı olmadığını söyleyenler kastedilir. Ama Kaderiyye, Mu'tezile'yi, Râfi'î'leri ve başka taifeleri de kapsar. Bu meseleyi ilk ortaya atan Basralı Yahudilerden Susen isimindeki Yahudi'dir. Kaderin olmadığını ilk gizli söyleyen odur. Sonra ondan alıp, yayan Mâbed el-Cühenî, Gaylan ed-Dimeşki ve başkaları olmuştur. Sonra bu dalâlet ve bid'at evreler geçirip, gelmiştir. Buna kaide koyup, mezhepleşmesine öncülük eden Vâsıl b. Atâ'dır. Kaderin inkârı yanında Allah'ın sıfatlarının inkârı ve iki menzil arasında bir menzil (el-menzile beyne'l-menzileteyn) görüşü de onundur. Günahkârlarında ebediyyen cehennemde kalacağını o söylemiştir.

Daha sonra bu bid'at gelişti, yayıldı ve gruplara ayrıldı. Kaderiyye fırkası ilk başlarda; "Allah günahı, küfrü, fıskı takdir etmez, o hayrı takdir eder ve yaratır" derlerdi. İbni Abbas'a bunlar ulaşınca: "İslamda işlenen ilk şirk budur. Nefsimi elinde tutana yemin olsun ki, bunların bu görüşü, (yakında onları) "Allah hayrı da takdir etmedi" görüşüne götürecektir. Nasıl ki (şimdi) şerri Allah takdir etmemiştir, diyorlarsa

91. Hanbelî'lerin tabakaları; İmam Ahmed'e şekavet ve saadet kula yazılmış mıdır, dedim. Evet, Allah'ın ilminde o olmadan ve Levhî Maḥfuz'da vardır, dedi.

92. İbn-i Kuteybe, hadis ehli Allah'ın dilediğinin olacağı, dilemediğinin ise olmayacağı konusunda ittifak etmişlerdir der.

93. İbn-i Teymiyye, kulların fiillerinin hepsi Allah'ın yaratması ile der.

(ilerde de bunu diyeceklerdir)” dedi.⁹⁴ İbni Abbas’ın beklediği şey yakın zamanda vuku buldu. Yakın birkaç sene önce Kaderiyye fırkası Allah’ın kulun fiillerinde ne hayrı, ne de şerri takdir etmediği konusunda ittifak etti.

Bu, fırkaların temel esaslarıdır. Her biri kendisine bir yerlerden delil alabilir. Kaderiyye fırkasında kendisine delil aldığı şüpheleri vardır. Onlar şöyle der: Biz, Allah’ın şerri, günahı takdir edip, yarattığını söylesek Allah zalim olur. Nasıl olur, bir kula günahı takdir edecek, onu yaratacak sonrada bundan dolayı kula azap edecek. Ancak Allah kendilerinden razı olsun, imamlar bunlarla münazarada bulunup, tartışmış ve bunların delillerini iptal etmişler. İmam Şâfiî: “Kaderiyye fırkasıyla deliller ile münazarada bulunun. Şayet ikrar ederlerse sadece hasım olular, inkâr ederlerse kâfir olurlar” der.

Bu şöyledir, kaderî birisi kulların fiillerini Allah yaratmamıştır derse, ona sorulur; “Allah o fiilleri biliyor muydu, bilmiyor muydu?” “Hayır” derse, o zaman Allah’ın cehalet ile vasıflanması gerekir. Kim Allah’ı cehalet ile vasıflarsa icma ile kâfir olur. Ancak evet, “Allah biliyordu” derse, “Allah bildiğinde onları fiillerinden çevirebilir miydi, çeviremez miydi?” Şayet “evet çevirebilirdi ama çeviremedi” derse. “O zaman nasıl oluyor? Onları gûnahtan çevirmeye gücü yetiyordu ama çeviremedi. O zaman Allah zalim olur.” dersin. Burada kendisinden kaçmış oldukları şeye yakalanmış olurlar. Şayet “Allah’ın onları gûnahtan çevirmeye gücü yetmez miydi” derlerse icma ile kâfir olurlar.

Mutezilî olan Abdulcebbar el-Hemazâni ile Eş’ârî olan Ebu İshak el-İsferâini arasında münazara cerayen eder. Abdulcebbar, Ebu İshak’ın yanında olduğu bir vakitte es-Sahib b. Abbâd’ın yanına girer: Abdulcebbar hemen: “Fuhşiyattan münezzehtir olan Allah eksik sıfatlardan uzaktır” der. Bunun ardından Ebu İshak: “Hak olan cümle ile batıl kastedilmiştir. Mülkünde kendi dilediğinden başkası olmayan eksik sıfatlardan beridir” der. Abdulcebbar: “Rabbimiz mülkünde isyan olunmayı irade eder mi” der. Bu sefer Ebu İshak: “Rabbimize zorla mı isyan ediliyor” der. Abdulcebbar: “Sen ne dersin” dedi. “Allah hidayeti benden alıp bana kötüyü takdir etse, iyilik mi yapmış olur, yoksa kötülük mü?” Ebu İshak: “Şayet senin olanı senden almışsa zulmetmiş olur. Ama kendinin olanı sana vermediyse, O dilediğine rahmetini lutfeder eder” dedi. Mutezile Abdulcebbar cevap bulamayıp, yenilgiye uğradı.

Abdulcebbar fuhşiyattan münezzehtir olan Allah, noksan sıfatlardan beridir, de-yince. Ebu İshak, onun Allah’ın günahkârları yaratmaktan tenzih ettiğini anlamıştı. Onun için mülkünde dilediğinin dışında bir şey olmayan Allah noksan sıfatlardan

beridir, dedi. Ebu İshak'ın bu cümleden maksadı, Abdu'l-cebbbar'a mademki sen, Allah'ın kötülükleri irade etmediğini söylüyorsun, buna rağmen kötülükler hâsıl oluyor. O zaman bu onun mülkünde onun irade etmediği şeylerin gerçekleştiği anlamına geliyor. Abdulcebbar, Ebu İshak'ın ona üstün geldiğini anlayınca dedi ki: "Beni hidayetten alıkoyarsan ne dersin? Yani, biz biliyoruz ki başarıya ulaştırmak Allah'ın mülküdür, ancak beni hidayetten alıkoyarsa zalim olmuş olmaz mı?" Ebu İshak cevaben şöyle dedi: "Hayır, olmaz. Çünkü başarıya ulaşmak senin mülkün olmuş olsaydı. Ve Allah senin hidayetine engel olmuş olsaydı, o zaman zalim olurdu. Eğer başarı Allah'ın mülküyse ve seni ondan alıkoymuşsa niye zalim olsun? Çünkü malik kendi mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunabilir." Orada bulunanlar hep birlikte, vallahi bunun bir cevabı yok, dediler.

Daha önce söylemiştim, kelimeler âlimleri rivayet yolu ile gelen nassları akidede delil olarak almaz. Ancak bu delil onların lehine olursa o zaman hasmını kendi silahı ile vurma bâbından delil alırlar. Onların kulun kendi fiilini yarattığına delil olarak aldıkları nasslardan biride şu ayettir; **"Yaratanların en güzeli Allah'ın şanı yüce oldu."** (Mûminun, 14) Diyorlar ki: Bu ayet, Allah'ın dışında başka yaratıcıların olduğuna delalet ediyor. Ve yaratma sıfatı, yerme sıfatlarındandır. Ancak selef, onların bu teviline ve anlayışlarına reddiyeler vermiştir. Demişler ki: Bu ayetteki yaratıcılar kelimesinin manası vücuda getirilenler değildir. Çünkü (halık) kelimesi lugatta farklı manalara gelir:

1. Yarattı yani vücuda getirdi. "Yeri ve gökleri yarattı." gibi.
2. Denilir ki: "Terzi elbiseyi yarattı" Yani ölçtü, biçti manasındadır.

O zaman **"Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı yüce oldu"** ayetinin manası, takdir ve tasvir edenlerin en güzeli olan Allah'tır. Yoksa ayetin manası, yoktan var edenlerin, vücuda getirenlerin en güzeli Allah, manasında değildir. Arap lügatında yaratmanın farklı manalarda kullanılması çoktur.

Kaderiye mezhebinin özeti de budur. Bu mezhebi anlatmak ve cevap vermek daha fazla uzayabilir. Ancak bu kısa bir bilgi niteliğindedir.

3. Kader ve kaza meselesinde üçüncü mezhep: Ehl-i Sünnet gibi kaza ve kaderi ispat edip, iman eden Cehmiyye⁹⁵ grubudur. Bunlarda Allah'ın kullarına her şeyi takdir ettiğine iman ederler. Ancak onlar Allah'ın takdir etmesi konusunda aşırıya giderler. Onlar kul fiillerinde mecburdur, kulun herhangi bir etkisi yoktur derler.

⁹⁵ Metinde Cehmiyye kelimesi kullanılmıştır. Ancak bu muhtemelen sehven kullanılmıştır. Zira bunları dile getirenler Cebriyye mezhebidir. Bunun için Cehmiyye yerine Cebriyye olmalıdır. (Editörün Notu)

Kulun fiilleri hakikatte Allah'ın fiilleridir. Kulun bir meşiet, iradesi yoktur. Kur'an bu fikre muhalif fikirler ile doludur. Allah Teâlâ buyuruyor ki; **"Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip, ona kötülük duygusunu ve takvasını ilham edene and olsun ki, nefsinin arındırarak kurtuluşuna ermiştir"** (Şems, 7-9) "ilham etti" cümlesinde başarıya ulaştırdı, yardım etti manası vardır. "kötülüklerin" demesinde ise günahların kuldandığına işaret vardır. Çünkü fucuru, günahı kula nispet etmiştir. Kulun herhangi bir fiili olmamış olsaydı, takvayı ya da günahı kula nispet etmezdi. Bu konuda deliller pek çoktur.

Kendilerine delil aldıkları şeylerden biride, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) savaşların birinde yerden bir avuç çakıl alıp müşriklerin üzerine serpiştirdi. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Attığında gerçekte sen atmadın, fakat Allah attı"** (Enfal, 17) fiil Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sâdır olmasına rağmen, Allah Teâlâ fiili Rasûlullah'tan nefyetti. Bu da kulun bir fiilin olmadığına delalet eder. Kuldan sâdır olan fiiller gerçekte Allah'ın fiilleridir.

Ehl-i Sünnet bunlara farklı cevaplar vermiştir. Demişler ki: Bu atma fiili lugatta farklı manalarda kullanılmış;

1. Atılan şeyin yerinden çıkması manasında
2. Bizzat atıldığı yere isabet etmesi anlamında

Misal olarak, okun yaydan atılması, kurşunun tabancadan atılması, bazen bu isabet olmasa da attım diye kullanılır. Bazen de bizzat hedefe isabet etmesi durumunda kullanılır. Rasûlullah'tan nefyedilen isabet ettirmek manasındaki atmadır. Yani attığında müşriklere sen ulaştırmadın, Allah isabet ettirdi. Çünkü isabet Allah'ın iradesi ve istemesi ile olur.

جُمْلَةً وَاحِدَةً، فَلَا يُزَادُ فِي ذَلِكَ الْعَدَدِ وَلَا يَنْقُصُ مِنْهُ وَكَذَلِكَ
أَفْعَالُهُمْ فِي مَا عَلِمَ مِنْهُمْ أَنْ يَفْعَلُوهُ، وَكُلُّ مَيْسَرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ

[32]

“Bütününüyle tek defada bilmiştir. Bu sayı ne fazlalaşır ne de azalır.
Onların yapacaklarını bildiği fiilleri de aynı şekilde bilmiştir.
Herkes, ne için yaratılmışsa o kolaylaştırılır.”

[ŞERH]

Yani onların adedini bir defada bildi. Şu manada Allah Teâlâ'nın ilmi tedrici değildir, yani Allah cennete gireceklerin bazısını, cehenneme gireceklerin bir kısmını bildi şeklinde değildir. Allah hepsini bir kerede bilmiştir. Çünkü Allah'ın ilmi kapsayıcıdır. Allah Teâlâ “Ondan zerre kadar bir şey gizli kalmaz” (Sebe 3) buyuruyor. Allah bunu gerçekleşmeden önce bildi.

Bu şey kaza ve kaderdir. Herkese kaza, kaderi kolaylaştırır. İmam Tahâvî'nin bu cümlesi Rasûlullah'ın sabit olmuş olan hadisine mutabıktır. İbn-i Malik dedi ki: “Ya Rasûlullah, şimdi yaratılmışız gibi dinimizi bize beyan et. Niye bugün amel işliyoruz? Kalemın kendisiyle kuruduğu, kaderin kendisiyle devam edip gittiği şeyden dolayı mı, yoksa ilerisi için mi?” Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “Hayır, kalemın kendisiyle kuruyup, kaderin kendisi ile akıp giden şeyden dolayı” Sürâka o zaman amel ne için, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Amel edin herkese kendisi için yaratılmış olduğu şey kolaylaştırılır”⁹⁶ buyurdu.

Yine Müslim'de Ali (radiyallâhu anhu)'dan şöyle bir rivayet gelmiştir: Biz Bakî'u'l-Ğar-kad denilen yerde bir cenazede iddik. Bize Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geldi ve oturdu. Bizlerde etrafına oturduk. Elinde bir çubuk vardı. Başını eğik bir şekilde ve çubuğuyla yeri kazıyordu. Sonra buyurdu: “Sizden hiç kimse, kendisine ruh verilmiş hiç kimse yok ki, muhakkak Allah onun cennetteki ve cehennemdeki yerini yazmıştır. Onun said mi (iyimi), yoksa şâki mi (kötü mü) olacağını da yazmıştır.” Adamın biri

96. Buhari, 1362; Muslim, 2647: Kardeşim yukarıdan beri bahsedilen kaideler altında bu meseleyi zapdet. Ancak bununla birlikte şunu bil ki: Allah (azze ve celle) kader odasının mumlarını söndürmüş, perdenin üzerine başka bir perdeyi çekmiştir. Bundan sonra sen ondan bir şey göremezsin. Burası mahrem bir yerdir. Gözlerini sana ait olmayan yerde neden gezdiriyorsun. Sen bununla sorumlu tutulmuş da değilsin. Sen sana haber verilenle yetin. Kaidelerine riayet et. Bundan ilerisine geçme. Çünkü orada senin için faydalı bir şey yoktur. Zaten bir şeyler elde etmek istesende gerisin geriye elin boş dönersin. (Editorün Notu)

dedi ki: "Ya Rasûlullah o zaman ameli bırakıp bizim için yazılanı bekleyelim mi?" Rasûlullah, "*Kim cennet ehlinden ise cennet ehlinin amelini yapar. Kimde cehennem ehlinden ise o da cehennem ehlinin amelini yapar*" buyurdu. Sonra buyurdu ki: "*Amel edin, herkese kendisi için yaratılmış olduğu şey kolaylaştırılır. Saadet ehli, saâdlerin amelini yapar, şekavet ehli olan ise şâkîlerin amelini yapar*" sonra şunu okudu; "**Onun için kim verir, Allah'a karşı gelmekten sakınır, en güzel sözü tasdik eder ise biz onu en kolay olana kolayca iletiriz. Fakat kim cimrilik edip, kendini Allah'a muhtaç görmez ve en güzel sözü yalanlar ise bizde onu en zor olana kolayca iletiriz.**" (Leyl

5-10)

Bu konuda insana düşen görev kaza ve kadere iman etmesi, kendisine emredileni yapması ve ikisi arasında bir tenakuzu var etmemesi, tâ ki şeytanın destekçileri "Nasıl bize takdirde bulunuyor, sonrada bizi cezalandırıyor" diyerek kalbimize şüphe sokmasın. "Bize küfrü takdir edip sonrada ondan sakındırıyor mu? Bu çelişkidir" denmesin! Bunlara iblis denir, çünkü bunların ortaya attıkları şüpheler iblisin şüphelerine benziyor. Çünkü o şöyle diyordu; "**Ben ondan daha üstünüm. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan**" (Araf, 12) nasıl olurda kuvvetli olan ateşten yaratılmış, zayıf olan çamurdan yaratılmış olana secde eder. Bunlarda biz, Allah'ın takdir ettiğine, bize ona itaat etmemize ve ona isyan etmememizi emrettiğine iman ediyoruz. Ancak bu çelişkilidir. Nasıl olurda bir şeyi emrederde sonra tersini emreder?

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ne zaman kaza ve kaderden bahsedip, Allah'ın meşiet ve iradesinin kaza ve kaderden sonra olduğunu, insanın bütün hareket ve sekanatı Allah'ın yaratması ve takdir etmesi ile olduğunu söyleyince sanki bunlar bunu problemlili gördüler. Dediler ki: Ya Rasûlullah sevap ve azap Allah'ın iradesi ve kadere mi bağlı, yoksa bizim yapacağımız amellere mi? Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): Hayır, kaza ve kadere bağlı. Size ise amel etmek düşer. Herkese kendisi için yaratılmış olan kolaylaştırılır. Ehli saadetten olan onların amelini yapmaya gayret eder. Ehli sekavetten olan ise onların amelini yapmaya gayret eder. Yani insan Allah'ın emirlerini terk etmeye kaza ve kader ile delil getiremez. Ya da emirleri yerine getirip kaza ve kadere bir tarafa bırakamaz. Kişiye düşen tasdik edip emirleri yapmaya gayret etmesidir.

وَالْأَعْمَالُ بِالْخَوَاتِيمِ. وَالسَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ بِقَضَاءِ اللَّهِ تَعَالَى،
وَالشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ بِقَضَاءِ اللَّهِ تَعَالَى

[33]

“Ameller sonuçlarına göredir. Said/mesut kimse Allah’ın kazası gereği mutlu olan kimsedir, şaki olan kimsede Allah’ın kazası gereği bedbaht olandır.”

[ŞERH]

Yani Allah Teâlâ mutlu ve bedbaht olmayı insanın hayatını kendisi ile sona ereceği şeye bağlamıştır. Hayır ile bitirecek olursa o saadet ehlinden olur. -Allah korusun- buna aykırı bir şey ile bitirecek olursa o zamanda şekavet ehlinden olur. Hayatını bitirmeden önceki şeylere bakılmaz. İtaatkâr, abid, emirleri yerine getiren bir kul olarak görülmesinden dolayı o kesin cennetliktir denilmez. Günahkâr, âsi bir kişi olarak görülmesinden dolayı kesin cehennemliktir denilmez. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyuruyor ki: “Sizden birinizin anne karnında yaratılışı kırk gündür. Sonra bunun gibi kan pıhtısı olur. Sonra yine bunun gibi kırk günde et parçası olur. Sonra melek gönderilir ve dört şeyi yazması emredilir. Rızkı, ameli, eceli, saâdlerden mi yoksa şâkilerden mi olacağı yazılır. Sonra ruh üflenir.” Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra buyurdu ki: “Nefsimi elinde bulundurana yemin olsun ki, sizden biriniz cennet ehli ameli işler, tâ ki kendisi ile cennet arasında bir zira’ kalır. O zaman kitabı öne geçerde cehennem ehli ameli işler ve cehenneme girer. Ve sizden biri cehennem ehli ameli işler, tâ ki kendisi ile cehennem arasında bir zira’ kalır, kitap öne geçer cennet ehli ameli işler ve cennete girer.”⁹⁷ İtibar sonuçlarıdır. Said ve şâki olmak sona bağlanmıştır. İnsan bazen hayatını kötü veya kâfir yaşar, hayatının sonlarında Allah ona hidayet verir, İslam’a girer, doğru yaşar. Allah’ın mümin kullarından olur, hayatını hayır ile sonlandırır. Bazen de bunun tersi olur.

Said, Allah’ın kendisine mutluluğu takdir ettiği kimsedir. Şâki ise Allah’ın kendisine bedbahtlığı takdir ettiğiidir.

وَأَصْلُ الْقَدَرِ سِرُّ اللَّهِ تَعَالَى فِي خَلْقِهِ، لَمْ يَطْلُغْ عَلَى ذَلِكَ مَلَكٌ
مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ وَالتَّعَمُّقُ وَالنَّظَرُ فِي ذَلِكَ ذَرِيعَةُ الْخِذْلَانِ،
وَسَلَّمَ الْجِرْمَانِ، وَدَرَجَةُ الطُّغْيَانِ فَالْحَذَرُ كُلُّ الْحَذَرِ مِنْ ذَلِكَ
نَظَرًا وَفِكْرًا وَوَسْوَسَةً

[34]

“Kader asıl itibarı ile yüce Allah’ın mahlûkatında olan bir sırrıdır. Buna ne mukarreb/yakınlaştırılmış melekler, ne de gönderilmiş peygamberler muttali/şahit olmuştur. Bu hususta derinliğe dalmak ve üzerinde çokça düşünmek, ilahi yardımdan uzak kalmaya götüren yol, mahrumiyete ulaştıran bir merdiven, tuğyana ileten bir basamaktır. O bakımdan bu husustaki kıyas, düşünce ve vesveselerden olabildiğince sakınmak gerekir.”

[ŞERH]

İbn-i Abbas (*radiyallahu anhu*) demiştir ki: “Kader, Allah’ın yarattıklarındaki sırrıdır. Onu açığa çıkarmayın.”⁹⁸ Kader konusunda derine dalmamak ve insana gizli olan şeyleri ortaya çıkarmak için inat etmemek gerekir. Misal olarak illetler, hikmetler ve sırlar. Bunları öğrenmek için derine dalmamalıdır. Çünkü bunlar Allah’tan başkasının bilmediği gizli ilimlerdir.

Kaza ve kader eş anlamlı kelimelerdir. Kader aynı zamanda kazaya kullanılır. Bazen de kazanın dışında emir ve hüküm verme manasında kullanılır. “*Senin Rabbin, yalnız ona ibadet etmenizi kaza etti*” (*İsra*, 23) ayetindeki kaza, emretti ve hükmetti manasındadır.

“Buna ne mukarreb/yakınlaştırılmış melekler, ne de gönderilmiş peygamberler muttali/şahit olmuştur.” Allah Teâlâ kaza ve kader sırrına ne Rasûlünden ne meleklerden ne de bir başkasından şahit tutmamıştır.

“Bu hususta derinliğe dalmak ve üzerinde çokça düşünmek, ilahi yardımdan uzak kalmaya götüren yol, mahrumiyete ulaştıran bir merdiven, tuğyana ileten bir basamaktır” Yani bu konuda derinleşmek zikrettiği tuğyan, mahrumiyet, rezil-

98. İbn Ebi'l-İzz, *Tahavi Şerhi* s.320

Burada derinleşmekten kasıt, kaza ve kaderin bilinmesi mümkün olmayan taraf ve yönlerini araştırmaktır. Kaza ve kaderin Kur'an ve sünnette geldiği şekli ile ise âlimler araştırmış, incelemiş ve bu konuda inkârcılar ile tartışmışlardır. Yine derinleşmekten maksat, Kur'an ve sünnetin dışında farklı yollar kullanarak kaza ve kaderi ortaya çıkarmaya çalışmaktır. Âlimlerin kerih görüp sakındırdıkları derinleşme budur. Bir gün insanlar kader hakkında tartıştıkları bir vakitte Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkıvermiş. Kızgınlıktan ötürü yüzünde narçiçeği açmış gibiydi ve şöyle buyurdu: "Size ne oluyor da Allah'ın kitabının bir kısmını diğer bir kısmıyla çarpıştırıyorsunuz. Sizden öncekiler bununla helak oldu."⁹⁹ Sonucu çatışma olan derinleşme ve sonu hayrete düşme olan araştırmalardır sakıncalı olan.

Yani bu konuda aşırıya giderek düşünmek ve kıyaslamaktan kaçınmak gerekiyor. Bu konuda vesveselerden de uzak durmak gerekiyor.

- Kıyas: Bu vesveselerin ilk geldiği mertebedir.
- Tefekkür: Kaderi nasslarda varid olmadığı yönleri ile incelemek ve düşündürmektir.
- Vesvese: Tefekkürden sonraki merhaldir.
- İnsan ilk kıyas yapar sonra düşünür, tefekkür eder daha sonra ise vesvese yapmaya başlar. Bundan dolayı Tahâvî metninin şârihi şöyle der: İnsana ilk vacip olan Allah'ı bilmesidir. Kıyas, tefekkür, şüphede bulunması değil. Eş'âri'lere göre ilk vacip olan araştırmadır. Yani Allah'ın Rabliğine dair deliller aramasıdır. İmam Tahâvî ise selevin yolunun Allah'ı birleme ve ona kulluk etme olduğunu söylüyor. Yani her şeyden önce Allah'ı birlemek ona hakkıyla kulluk etmektir.

فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى طَوَى عِلْمَ الْقَدَرِ عَنْ أَنَامِهِ وَنَهَاهُمْ عَنْ مَرَامِهِ كَمَا
 قَالَ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ: ﴿لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ﴾ فَمَنْ
 سَأَلَ لِمَ فَعَلَ فَقَدْ رَدَّ حُكْمَ الْكِتَابِ وَمَنْ رَدَّ حُكْمَ الْكِتَابِ كَانَ مِنَ
 الْكَافِرِينَ

[35]

“Muhakkak ki, Allah Teâlâ kader ilmini kullarından gizlemiş, bunun peşine düşmeyi yasaklamıştır. Allah’ın kitabında buyurduğu gibi; “O yaptıklarından sorulmaz, ancak onlar sorgulanacaklar.” (Enbiya, 23) “Niye yaptı?” diye soran kimse kitabın hükmünü reddetmiş olur. Kimde kitabın hükmünü reddederse kâfirlerden olur.”

[ŞERH]

Allah kader ilmini onlardan gizlemiş ve açığa çıkarmaya çalışmalarını da onlara yasaklamıştır.

O takdir edip hükmetmiştir. Hiç kimsenin ona itiraz etme hakları yoktur. “Niçin böyle takdir etti?” diyemezler. Çünkü o “Yaptıklarından sorulmaz, onlar yaptıklarından sorgulanacaklar!” İşte bu selef-i sâlihinin kaidelerindendir. İbn-i Teymiyye’nin “Tedmuriyye” fetvalarında zikrettiği yedi kaideden biridir. “Kula, Allah ve Rasûl’ünden sahih yolla gelen şeylere hem amel hem de itikat yüzünden iman etmesi vaciptir.” Bu hüküm veya itikatta illet, hikmet, sırrı sormadan iman edip telsim olması gerekir. Ben bu itikatta ya da emirde hikmeti bilirsem iman eder, amel edirim diyemez. Ona teslim olup iman etmesi gerekir. Onun imanını itikattaki ve emirdeki sırrı bilmeye dayanmaması gerekir. Çünkü Allah “Yaptığından sorulmaz.”

“Niye yaptı?” diye soran kimse kitabın hükmünü reddetmiş olur. İmam Tahâvî burada “O yaptıklarından sorulmaz” ayetine işaret ediyor. Kim Allah’ın “niye” veya “neden” yaptığını soracak olursa ayetin hükmüne karşı gelmiş olur.

Kitabın hükmünü her kim reddedecek olursa kâfirlerden olur. Her meselede (bu böyledir) sadece bu meselede değil. Kitabın herhangi bir hükmünü kim inkâr eder, karşı çıkar ve ondan yüz çevirecek olursa kâfirlerden olur. Allah (azze ve celle) buyuruyor ki: “Her kim Allah’ın indirdikleri ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta

kendileridir.” (Mâide, 44) “Hayır! Rabbine ant olsun ki, onlar aralarında çıkan çekışmeli işlerde seni hakem tayin edip, sonrada verdiği hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.” (Nisa, 65) Bu ayet kitabın hükmünü reddedenin imanının olmadığını, önceki ayet ise kitabın hükmünü reddedip başka kanunlar ile hükmedenin imanının olmadığını söylüyor.

فَهَذِهِ جُمْلَةُ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ مَنْ هُوَ مُنَوَّرٌ قَلْبُهُ مِنْ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ
تَعَالَى، وَهِيَ دَرَجَةُ الرَّاسِخِينَ فِي الْعِلْمِ لِأَنَّ الْعِلْمَ عِلْمَانِ: عِلْمٌ فِي
الْخَلْقِ مَوْجُودٌ، وَعِلْمٌ فِي الْخَلْقِ مَفْقُودٌ، فَإِنْكَارُ الْعِلْمِ الْمَوْجُودِ
كُفْرٌ، وَادِّعَاءُ الْعِلْمِ الْمَفْقُودِ كُفْرٌ، وَلَا يَثْبُتُ الْإِيمَانُ إِلَّا بِقَبُولِ
الْعِلْمِ الْمَوْجُودِ وَتَرْكِ طَلْبِ الْعِلْمِ الْمَفْقُودِ وَتَوْمُنِ بِاللَّوْحِ وَالْقَلَمِ

[36]

“İşte bunlar Yüce Allah’ın dostlarından kalbi nur ile aydınlanmış kimselerin ihtiyaç duyduklarının özetidir ve bu ilimde derinleşDat arasında olan “bilinen” ilimdir. Diğer mahlûkat arasında olmayan ilimdir. Var olan ilmin inkârı küfür olduğu gibi olmayan ilmi bilmeyi iddia etmekte küfürdür. İman, var olan ilmi kabul edip, olmayan ilmi talep etmeyi terk etmedikçe sabit olmaz. Biz levhe ve kaleme de iman ederiz.”

[ŞERH]

[İNSAN İÇİN İLMİN SINIRI VE LEVHİ MAHFUZ]

İmam Tahavi’nin maksadı kaza ve kader konusunda anlattıkları da olabilir, baştan buraya kadar geçenlerde olabilir.

[İlmin İkiye Ayrılması]

Mefkûd ilim: Gaybî olan ilim ve şeriatın sırları ile hikmetleridir. Hiç kimsenin gayba muttali olması ya da gaybî bilmesi mümkün değildir. “Gaybî bilen odur. Gaybına kimseyi muttali etmez.”

Mevcûd ilim: Şeriat ilimleridir. Bunların inkârı küfür olduğu gibi gaybi olan ilimleri bildiğini iddia etmekte küfürdür.

Mutedil olmak şeriat ilimlerini ikrar, gaybi ilimlere de güç getiremeyeceğini ikrar etmeyi gerektirir.

[Levhi Mahfuz Hakkında]

Allah Teâlâ'nın kalem ile Levhi mahfuza kıyamet gününe kadar olacakları yazdığına iman etmek Ehl-i Sünnetin esaslarındandır. Levh'ten maksad levhi mahfuzdur. Allah Teâlâ'nın "Nûn, kaleme ve onların yazdıklarına yemin olsun" (Kalem, 1) âyetinde kendisine yemin ettiği kalem racih olan görüşe göre kendisiyle levhi mahfuza yazdığı kalemdir.

Kalem bahsinde âlimler iki meseleyi ele alırlar. Bir, kalem mi daha önce yaratıldı yoksa arşı mı? Bazıları ilk yaratılan şeyin arş olduğunu söyler. Bazıları da kalemin olduğunu söyler. Bu meselede ihtilafın sebebi ise bu konuda gelen farklı rivayetlerdir. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "Allah kalemi yarattığında ona yaz dedi" buyuruyor.¹⁰⁰

Bu hadis farklı lafızlarla gelmiştir. Bunların bir kısmı şöyledir; "Allah'ın ilk yarattığı kalemdir" "Muhakkak ki Allah'ın ilk yarattığı kalemdir" "Allah kalemi ilk yarattığında ona yaz dedi" bu lafızların her biri farklı manalar ifade eder.

Bazıları ilk yaratılanın arş olduğunu söyler. Bunların delilleri Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şu hadisidir; "Allah vardı onunla birlikte hiçbir şey yoktu, onun arşı suyun üstünde idi"¹⁰¹ bu hadis Arşın kalem, eşyaları yazmasından önce mevcut olduğuna delalet ediyor. Arşın kalemden kalemden önce mevcut olduğunu söyleyenler bu hadisi delil alırlar. "Allah vardı, onunla birlikte hiçbir şey yoktu." Ne kalem, ne levh nede başka bir şey.

Kalemin ilk yaratılan şey olduğunu söyleyenler, "Allah'ın ilk yarattığı kalemdir" hadisini ve diğer hadisleri delil almışlardır. Bu hadis kalemin ilk yaratılan şey olduğuna açık delildir demişler.

Ancak arş'ın ilk yaratılan şey olduğunu söyleyenler buna birçok cevap vermişler. Onlar bu hadisin bu âlemde ilk yaratılan şeyin kalem olduğuna delil olduğunu söylüyorlar. Allah'ın ilk yarattığı şey hakkında değil. Çünkü bu hadisin vurud sebebi bir

100. Ebu Davud, 4700; Tirmizi, 2155

101. Buhari, 4718; İmam Ahmed, Müsned, 19876

topluluğun Rasûlullah'a; "Ya Rasûlullah biz sana bu âlemden ilk yaratılan şeyin ne olduğunu sormak için geldik" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Allah kalemi ilk yarattığında ona yaz dedi" buyurduğu rivayet edilir. Dediler ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in "Allah ilk kalemi yarattı" sözündeki kastı, bu meşhûd âlemde ilk yaratılanın kalem olduğudur. Çünkü Rasûlullah'ın hadisinin cevap olduğu soru da buydu. Yoksa mutlak anlamda ilk yaratılan kalem değildir.

Her durumda bu bir ihtilaftır. İbn Kayyım "Nûnî"ye adlı kitabında buna işaret etmiştir. İnsanlar Deyyan olan, Allah'ın kendisi ile kitabı yazdığı kalem hakkında ihtilaf ettiler. Arştan önce miydi, yoksa sonra mı? Ebu'l-Alâ el-Hemadani'ye göre iki görüş vardır. Kimilerinin arştan önce kimilerinin arştan sonra olduğunu tercih ettiğini zikretti. O arşın önce yaratılmasını tercih etti. Hak olan arşın önce olması, çünkü yazma olmadan o erkan sahibiydi. İbnu'l-Kayyım (rahimehullah), Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisine işaret ediyor, "Allah var idi, onunla birlikte hiçbir şey yoktu. Onun arşı suyun üstündeydi"¹⁰²

Elbâni'nin bu konudaki sözlerine gelince, o şöyle diyor: "Zikredilen ihtilaf genel manasıyla âlimlerin ilk yaratılan bir şeyin olduğu konusunda ittifak etmiş olmalarıdır. Ancak başlangıcı olmayan havâdisin "mahlûkun" olduğunu söyleyenler bu ittifağa muhalif olmuşlardır. Çünkü onlar ne kadar bir mahlûk varsa ondan öncede bir mahlûk vardır. Bu sonsuza kadar devam eder. İbn-i Teymiyye'nin bazı kitaplarında bunu açıkça söylediği gibi. Dense ki, ilk yaratılan arştır. Başı olmayan havâdis mahlûk ile itiraz edecekler. Bunu söylemeseler dahi ittifaka muhalif olmuşlardır. Bunu düşün! Çünkü bu önemli bir meseledir."¹⁰³

Elbâni, İbn-i Teymiyye (rahimehullah)'ın sözlerini anlayamamış. İbn-i Teymiyye kalemden önce mahlûkun olmadığını iddia etmiyor. O Rasûlullah'ın "Allah ilk kalemi yarattı" hadisine cevap veriyor. Meşhûd olan bu âlemde ilk yaratılan kalem, hadisten mûrad edilen budur. Bu âlemin dışında başka mahlûkatlarda vardır. Allah'ın ebediyetinin evveli olmadığı gibi, varlığının da evveli yoktur. Onun var ettiklerini ve yarattıklarını bu meşhûd âlem ile sınırlayamayız. Çünkü onun evveli olmadığı gibi, fiillerinin de evveli yoktur. Ancak o mahlûkattan herhangi biri kendisinden önce bir şeyin olmadığı kadim yoktur. Bilakis hepsi hâdis (yaratılmış) ondan önce bir hâdis vardır. Bu sonsuza kadar devam eder.

102. İbn-i Teymiyye Minhâcu's-Sunne bknz; I, s.361

103. Elbâni Ebu'l-Izz, Şerhine düştüğü talik bknz; s.178

Şeyh İbn-i Teymiyye'ye karşı çıkanlar kendine dayandığı kaideyi anlayamamışlardır. Çünkü onu felsefeciler ile eşit tutuyorlar. Onlar, felsefeciler âlem kadimdir diyorlar. Şayet onlar İbn-i Teymiyye'nin maksadını anlasalardı bunu demezlerdi. İbn-i Teymiyye ile felsefeciler arasında fark vardır. Felsefeciler, bu âlemde ne kadar bir parça varsa o bir kaimden meydana gelmiştir derler. Onlara göre kadimlik bu âlemin hepsini kapsamıştır. Onlara göre bu âlemde hâdis bir şey yoktur. Onlara göre sonradan meydana gelen her şey kadim bir şeyden meydana gelmiş, o kadimde başka bir kadimde ilâ nihaye böyle devam eder gider. Ancak İbn-i Teymiyye (*rahimehul-lah*), bütün sonradan yaratılmış olanlar yoktan var edilmişlerdir. Fakat bu yaratılanların ilki değil, ondan öncede yoktan yaratılmış bir şey var ve sonsuza kadar bu böyle devam eder, der. Ona göre mahlûkatın cinsi kadimdir ama cüzleri sonradan yaratılmıştır. İbn-i Teymiyye'nin görüşünün özeti budur. Şeyh Elbânî onu anlamamıştır. Şayet anlamış olsaydı ona söylediklerini nispet etmezdi.¹⁰⁴

104. Burada çok küçük bir yer faydasız görüldüğünden çıkarılmıştır.

وَبَجْمِيعِ مَا فِيهِ قَدْ رُقِمَ فَلَوْ اجْتَمَعَ الْخَلْقُ كُلُّهُمْ عَلَى شَيْءٍ كَتَبَهُ
 اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ أَنَّهُ كَائِنٌ لِيَجْعَلُوهُ غَيْرَ كَائِنٍ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ. وَلَوْ
 اجْتَمَعُوا كُلُّهُمْ عَلَى شَيْءٍ لَمْ يَكْتُبَهُ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ لِيَجْعَلُوهُ كَائِنًا
 لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ. جَفَّ الْقَلَمُ مِمَّا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

[37]

“Ve orada yazılmış olan her şeye de iman ederiz. Yüce Allah’ın orada olacak diye yazdığı bir şeyin olmaması üzere bütün mahlûkat toplanıp bir araya gelseler, buna güç yetiremezler. Aynı şekilde yüce Allah’ın orada olmayacak diye yazmış olduğu bir şeyin olması için bütün mahlûkat toplanıp bir araya gelseler yine buna güç getiremezler. Kalem kıyâmete kadar olacak şeyleri yazmış ve artık mürekkebi kurumuştur.”

[ŞERH]

Allah’ın oraya yazdığı ve belirlediği eşyaların kaderlerine de iman ederiz. Yani Allah Teâlâ levhi mahfuza her şeyin kaza ve kaderini yazdığına ve dünyada bütün meydana gelen hayır ve şerrin levhi mahfuzda yazıldığına iman ederiz.

Şayet yeryüzü ehli toplansalar Allah’ın olacak diye yazmış olduğu bir şeyi değiştirmek isteseler, onlar buna güç yetiremezler. Aynı şekilde Allah Teâlâ levhi mahfuzda olmayacak diye yazdığı bir şeyi olması için bütün yeryüzü ehli bir araya gelseler ona engel olamazlar. Bu Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in: “Kalemler kaldırıldı, sahifeler kurudu”¹⁰⁵ dediği gibidir. Ne kadar bir şey var ise onun yazgısında sona gelmiştir. Şeyh İbn-i Teymiyye’nin dediği gibi; Yerde ve gökte ne kadar sükûnet varsa muhakkak ki onu yaratan Allah Teâlâ’dır. Kaderler ve olacak şeyler yazılmış kalem-ler kaldırılmış, sahifeler kurumuştur. Her şey sona ermiştir. Meydana gelen her şey daha önce belirlenen kader gereğidir.

وَمَا أَخْطَأَ الْعَبْدَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبْهُ، وَمَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئْهُ وَعَلَى
 الْعَبْدِ أَنْ يَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ قَدْ سَبَقَ عِلْمُهُ فِي كُلِّ كَائِنْ مِنْ خَلْقِهِ،
 فَقَدَّرَ ذَلِكَ تَقْدِيرًا مُحْكَمًا مُبْرَمًا لَيْسَ فِيهِ نَاقِصٌ وَلَا مُعَقَّبٌ وَلَا
 مُزِيلٌ وَلَا مُغَيِّرٌ وَلَا مُحَوِّلٌ وَلَا نَاقِصٌ وَلَا زَائِدٌ مِنْ خَلْقِهِ فِي سَمَاوَاتِهِ
 وَأَرْضِهِ وَذَلِكَ مِنْ عَقْدِ الْإِيمَانِ وَأُصُولِ الْمَعْرِفَةِ وَالاعْتِرَافِ بِتَوْحِيدِ
 اللَّهِ تَعَالَى وَرُبُوبِيَّتِهِ، كَمَا قَالَ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ: ﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ
 فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا﴾، وَقَالَ تَعَالَى: ﴿وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا﴾
 فَوَيْلٌ لِمَنْ صَارَ لِلَّهِ تَعَالَى فِي الْقَدْرِ خَصِيمًا، وَأَخْضَرَ لِلنَّظَرِ فِيهِ قَلْبًا
 سَقِيمًا لَقَدْ التَّمَسَّ بِوَهْمِهِ فِي فَحْصِ الْغَيْبِ سِرًّا كَتِيمًا وَعَادَ بِمَا قَالَ
 فِيهِ أَفَّاكَ أَثِيمًا

[38]

“Kulu ıskalayıp geçen ona isabet edecek değildir. Ona isabet
 edekte ıskalayacak değildir. Kulun şunu bilmesi gerekir ki,
 mahlûkatında olan her şeyle ilgili ilmi ezelidir. O bakımdan o,
 bunu son derece muhkem ve kat’i yapmıştır. Göklerde ve yerdeki
 yaratıklardan hiçbir kimse bunu bozamaz, kimse bunu
 engelleyemez, yok edemez, değiştiremez, başka bir yere havale
 edemez, eksiltemez, fazlaştıramaz işte bunlar iman edilmesi
 gereken esaslar, marifetin temelleri, Allah Teâlâ’nın tevhidi ve
 rububiyyetinin itirafıdır. Allah Teâlâ’nın kitabında buyurduğu
 gibi “Ve o her şeyi yaratıp inceden inceye takdir ve tayin etmiştir.”
 (Furkan, 2); “Allah’ın emri yerini bulan bir kaderdir.” (Ahzab, 38) Kader
 konusunda Allah’a hasım olana ve bunu araştırmak için hasta bir
 kalp hazır edene yazıklar olsun. Çünkü bunlar, vehimleriyle
 gaybtan son derece gizli bir sırrı ortaya çıkarmaya çalışmışlardır.
 Buna dayanarak söyledikleri ile de günahkâr bir iftiracı olup
 çıkmışlardır.”

[ŞERH]

Kaza ve kader bahsinin konularından biride kula isabet eden şeyin onu ıskalamayacağına, onu ıskalayan şeyinde ona isabet etmeyeceğine iman etmesidir. Allah'ın kul için olacak diye takdir ettiği şey muhakkak meydana gelecektir, bundan bir kaçış yoktur. Allah'ın olmayacak dediği şeylerin ise olması mümkün değildir. Çünkü her şey Allah'ın isteği ve iradesi gereği meydana gelir.

Kaza ve kader ile ilgili geçen bütün bahisler iman akdindendir. Yani Allah'ın her şeyi bildiğini, yazdığını, takdir ettiğini, onu değiştirecek hiçbir gücün olmadığına iman etmek vaciptir. Aynı şekilde kula isabet eden şeyin ıskalamayacağına, ıskalayan şeyin isabet etmeyeceğine iman etmek, imanın tamamlanması için gerekli vacip olan şeylerdendir. Hepsi kaza ve kadere iman kapsamındadır. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu üzere kaza ve kadere iman etmek, imanın temel esaslarındandır. *"Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Rasûllerine, ahiret gününe birde kaderin hayrına ve şerrine iman etmendir"*¹⁰⁶

Mu'tezile ve onların yolunda yürüyen kader inkârcıları Allah'a hasım olanlardan sayılır. Sanki onlar Allah ile hasımlaşan kimse gibidir. Diyorlar ki: "Nasıl oluyor da bize günahları takdir edip sonrada bizi cezalandıracak." Onlar davacı durumdadır çünkü onlar kaza ve kadere itiraz edip inkâr ediyor ve şöyle diyorlar: "Şayet Allah bir şeyi takdir edip sonrada bundan dolayı cezalandırırsa zalim olur." Allah'ın kaza ve kaderine itiraz bâbından kaderi inkar ederler. Kader konusunda Allah'a hasım olana yazıklar olsun.

"Bunu araştırmak için hasta bir kalp hazır edene yazıklar olsun." Yani Allah (azze ve celle)'nin kaza, kader ve hikmetinde Allah ile davacı olana yazıklar olsun. Birde kaza ve kaderi araştırmak için hasta bir kalp hazırlayana da yazıklar olsun. Çünkü kaza ve kader konusunda ortaya koydukları şüpheler kalplerinin hastalığındandır. Bedenlerin hastalandığı gibi kalpler de hastalanır. Kalplerin hastalığının geneli şüphelerdendir. Bazen kalp hastalıkları şehvetlerden de olabilir. Ancak kalp hastalıklarının temeli şüphelerdir.

Allah kaderinin, meş'ietinin, fiillerinin ve hikmetlerinin sırlarını kullardan gizlemiştir. Bu sırlara ne mürsel bir Nebi'yi, ne de mukarreb bir Meleği muttali kılmamıştır. İbn-i Abbas'ın dediği gibi: "Kader Allah'ın sırlarıdır onu ortaya çıkarmayın." Allah Teâlâ kaderin ilmini bizden gizli tutup, bizi bunun maksadından sakındırdığı müddetçe, bizim elde etmemiz mümkün olmayan şeylerin peşine düşüp araştırmamız gerekir. Çünkü bu Allah'ın kaza ve kaderinin sırrıdır.

Kaza, kader ve gaybın sırlarını araştırma ve şiddetli yorgunluktan sonra yanında zararlar döner. Ancak bu bir zaman ondan gizli kalır ve bu konuda söyledikleri kendisi ile günahkâr olacağı yalan ve batıl şeylerdir. Çünkü kast edip araştırdığı bu şeyler, beşerin ulaşmasının muhal olduğu şeylerdendir. Bundan dolayı zararlar ve yorgunlukla dönmek zorundadır.

وَالْعَرْشُ وَالْكُرْسِيُّ حَقٌّ، وَهُوَ مُسْتَعْنٍ عَنِ الْعَرْشِ وَمَا دُونَهُ، مُحِيطٌ
بِكُلِّ شَيْءٍ وَفَوْقَهُ وَقَدْ أَعْجَزَ عَنِ الْإِحَاطَةِ خَلْقُهُ

[39]

“Arş ve kürsî haktır. Onun arşa ve arşın dışındakilere ihtiyacı yoktur. O her şeyi kuşatandır ve her şeyin üstündedir. Mahlûkat, onu ihata etmekten acizdir.”

[ŞERH]

[ARŞ VE KÜRSÎ]

Arş kelimesi tearruş kökünden gelip yükselmek ve üstün olmak manasına gelir. Arş cennetin çatısı, mahlûkatın en üstündedir. Allah (azze ve celle)’de arşa istiva etmiştir. Kur’an ve hadislerde çokça varid olduğundan bu Ehl-i Sünnetin iman esaslarından-
dır. Arşı taşıyan melekler vardır. Allah (azze ve celle), “o gün üstlerinden Rabbinin arşını sekiz melek taşır” (Hakka, 17) buyurmuştur. Allah (azze ve celle) arşın üstündedir.

“Her şeyi kuşatmış ve üstündedir.” Başka nüshalarda “Üstündeki bütün her şeyi kuşatmıştır” şeklinde geçmekte olmasına rağmen doğru olan elimizdeki nüshadır. Çünkü bunun manası, Allah her şeyi ihata etmiş ve her şeyin üstündedir. Diğer nüshanın manası ise, Allah her şeyi kuşatmış, arşın üstündedir.

Bizim metnin manası Allah (azze ve celle)’nin ihatasını özelleştirmektir. Yani Allah arşın üstündeki, altındaki ve arştan başka her şeyi ihata etmiştir. Arş’ın üstünde Allah’tan başka hiçbir şey yoktur, çünkü feleklerin hepsi üst üstedir, bunların hepsinin üstünde ise arş vardır. Kürsüye gelince, bazı âlimlerin dediği gibi arşın önünde onun başlangıcı gibidir. İbn-i Abbas (radiyallâhu anhu)’dan şöyle söylediği rivayet edilir: “Kür-

si, Allah (*azze ve celle*)'nin iki kademin yeridir"¹⁰⁷ arş hakkında birçok ayet ve hadis vardır.

Kürsi hakkında da ayet ve hadisler vardır. "Onun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır" (*Bakara*, 255) arşın merdiveni durumunda olan kürsü gökleri ve yeri kaplamıştır. O zaman arş hakkında ne dersin? Büyüklük bakımından arşın üstünde olan Allah (*azze ve celle*) hakkında ne dersin? Madem ki kürsü, arşın merdiveni durumunda, o zaman arşın büyüklüğünü Allah'tan başkası takdir edemez. Göklerin her biri bir felektir. Dünya seması yeri, ikinci sema birincisini, üçüncü sema ikincisini böylece tâ ki yedinci sema altıncısını, arş ise bütün mahlûkatı içine almıştır. Bazı âlimler kabuğun yumurtayı kapladığı gibi arşta bütün âlemi kaplamıştır der.

Allah bütün bunların hepsinin fevkindedir. Bunların hepsini gücü ve kudreti ile taşıyan o dur. Onun bütün bunlara ihtiyacı yoktur. Her şey ona muhtaçtır.

Allah, mahlûkatının tümünü ihata etmiştir. Mahlûkatı, onu ilmi ile ihata etmekten acizdir. Görerek de onu ihata etmekten acizdirler. Güç ciheti ile de ihata edemezler. Onlar, Allah'ı hiçbir yönden ihata edemezler. O'nu görürler, bilirler ancak ne görmekle ne ilimle onu ihata edemezler. Allah her şeyi ihata etmiştir. Hiçbir şey onu ihata edemez.

وَقُولُوا: إِنَّ اللَّهَ اتَّخَذَ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا، وَكَلَّمَ مُوسَى تَكْلِيمًا إِيْمَانًا
وَتَصَدِيقًا وَتَسْلِيمًا

[40]

"Biz deriz ki: Allah, İbrahim'i dost edinmiş, Musa ile de gerçekten konuşmuştur. Buna iman eder, tasdik eder ve teslimiyetle kabul ederiz."

[ŞERH]

[HULLET VE TEKLİM]

Bu ikisi Allah'ın sıfatlarındandır. Biri fiili sıfatlardan ihtiyari sıfat olan dostluktur. Dostluk ise halis bir sevgidir. İkincisi ise selefın iman ettiği kelam sıfatıdır.

¹⁰⁷. Taberani, 12404; Taberi, 5792

Hullet dostluk sıfatıdır. Allah Teâlâ, İbrahim (aleyhisselam)'ı dost, sevgili edinmiştir. Allah Rasûlü'de Allah'ın dostudur. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Ben ümmetimden birini dost edinecek olsaydım, Ebubekir'i dost edinirdim. Fakat arkadaşınız Rahman'ın dostudur" buyurmaktadır.¹⁰⁸ Dostluk İbrahim'e sabit olduğu gibi Rasûlullah'ta da sabit olmuştur.

Cehmiyye, Mu'tezile ve Eş'ârilere halis dostluk olan muhabbeti inkâr ederler. Derler ki: Muhabbetin manası, mahbubta olan bir şeyden dolayı sevenin nefsinde bir eserin meydana gelmesine denir. Allah, kendisinde bir şeyin meydana gelmesinden münezzehtir. Ancak selef-i sâlihîn, Allah ve Rasûlü, Allah'ın muhabbetiyle vâsıf etmişler, diğer sıfatları nasıl ispat ettiyse bunu da Allah için ispat etmişlerdir. Allah Teâlâ "Allah ilderde bir topluluk getirecek, Allah onları sever, onlarda Allah'ı sever" (Mâide, 54) buyurmaktadır. Allah Teâlâ sever ve sevilir. Muhabbet Allah'ın zâtında kâim olan bir sıfattır. Allah (uzze ve celle) herhangi bir sıfatı kendisi için ispat ettiği müddetçe bizler sapık, dalalet ehli mütekellimlerin sözüne bakmayız. Allah, dostlarını kendi zâtıyla sever. Allah'ın dostlarını sevmesi, dostlarının onu bu sevgiye zorlaması ile değildir. Dostlarını sevmesi onun zâtında olan bir sıfattır. Nasıl ki ilmi, görmesi, duyması ve rahmeti onun zâtında kaim olan bir sıfatı bu da onun gibidir. Muhabbet ve hullet/dostluk aynı manadadır. Ancak dostluk, muhabbetin özüdür. Buhteri der ki:

"Sen benim ruhumun aktığı yerden aktın.

İşte bu sebeple dostla halil denildi."

Hullet ile hallet farklı manalara gelir. Hallet ihtiyaç ve fakirlik manasına gelirken hullet ise sevginin özü manasına gelir.

Burada şöyle bir soru gelebilir. Ebu Hureyre (radiyallahu anhu) diyor ki: "Dostum bana üç şey vasiyet etti; Vitir kılmadan uyumamayı..."¹⁰⁹ Ebu Hureyre nasıl dostum bana vasiyet etti der. Hâlbuki Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Şayet ben ümmetimden dost edinecek olsaydım, Ebubekir'i dost edinirdim" buyuruyor.

Buna cevap olarak şöyle denilebilir: Ebu Hureyre'nin hadisindeki dostluk, Ebu Hureyre (radiyallahu anhu) tarafındandı. Yani Ebu Hureyre, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) dost edinmişti. Yani o, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'i çok sevmiştir ve dost edinmişti. Fakat Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'ın dostudur. Ondan başka dost

108. Müslim, 2383; Tirmizî, 3656; İbn-i Mace, 93

109. Buhari, 1981; Müslim, 721

edinmemiştir.¹¹⁰

Kelam sıfatına gelince, selefin, kelam sıfatı bir cihetten zâti, bir cihetten fiili sıfattır, demesinin manası budur. Allah'ın kelam sıfatı hakkında birçok mezhep vardır. Tahâvî metninin şârihi Ebu'l-İzz yaklaşık dokuz mezhep zikrediyor. Ancak bunların arasından hak olan Ehl-i Sünnet ve'l-cemaatin mezhebidir: "Allah hakikaten konuşur. Konuştuğu zaman ses ve harfler ile konuşur ve onu gök ehli işitir ve anlarlar. Kendisiyle en çok konuştuğu Cibril'dir. Çünkü vahyi indiren O dur. Kendi lisânı ile Rasûlullah'a emredip, nehyettiği Cibril (aleyhisselam)'dır." Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyuruyor ki; "Allah (azze ve celle) yanındakinin duyduğu gibi uzaktakinin de duyacağı şekilde nida eder"¹¹¹ ve yine Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyuruyor; "Sizden hiç kimse yok ki, muhakkak Rabbi onunla aralarında bir tercüman olmadan konuşur"¹¹² hak olan mezhep işte budur. Ancak batıl, başka mezheplerde ortaya çıkmıştır. İlki, Cehmiyye ve Mu'tezile mezhebidir. Onlar derler ki: "Allah'ın kelamı mahlûktur. Allah konuşmaz, onunla konuşulmaz, nida etmez, kendisine münacatta bulunulmaz." Ve yine derler ki; "Konuşmak, dişlere, dile, dudaklara ve boğaza ihtiyaç duyar. Allah (azze ve celle) bunlardan münezzehtir." Bu batıl bir görüştür, buna birkaç şekilde cevap verilebilir;

1. Konuşma sizin söylediğiniz şeylere ihtiyaç duyar ama mahlûk cihetinden bu böyledir. Hâlık olan Allah Teâlâ her şeye kâdirdir. Konuşmaya ve istediğine işittirmeye de kâdirdir. Konuşmak için bu gibi aletlere muhtaç değildir.

2. Bazı mahlûkat bu aletler olmadan konuşmuş, söylemiş; Rasûlullah'a, minber inşa edildiğinde ağlayan kütük gibi "İtaatkâr olarak geldik, dediler."¹¹³ Rasûlullah hurma kütüğüne çıkarak hutbe veriyordu. Kendisine hutbe vermesi için minber yapınca bu kütük Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) için ağladı. Ağlamakta konuşmanın bir çeşidi olan sestir.

¹¹⁰. Burada bahsedilen dostluklar umumi dostluklar değil hususi dostluklardır. Zira Allah müminlerin ve saidlerin hepsinin dostu, vekili, sevgilisi ve hâmisidir. Ancak eğer İbrahim ya da Nebi (aleyhisselam) söz konusu edilerek ayrılıyorsa burada özel bir dostluk söz konusu edilmektedir. Nebi (aleyhisselam)'ın "Dost edinecek olsaydım" ile başlayan sözlerinden maksadı da bu özel dostluktur. Onun bu ifadesi "Gizli sırdaş, sevgili ve hâmi olarak özel dostum Allah'tır" anlamındadır. Zira Nebi (aleyhisselam) nimet günlerinde sevincini Rabbi ile; hüznün günlerinde de derdini yine Rabbi ile paylaşmıştır. Bu insanlardan bir dost ve yardımcı aramamasıdır. En özel sırların, en aziz duyguların paylaşıldığı hep Rabbimiz (azze ve celle) olmuştur. Burada Ebubekir ile olan umumi dostluğu nefyedilmemiştir. Zira O'nun Nebi (aleyhisselam)'ın yanındaki değeri herkes tarafından çok iyi bilinmektedir. Birgün onu üzen birisine karşı "Arkadaşımı bana bırakın!" diye onu savununca, sahâbe "Artık onu Nebi aleyhisselam'a bırakmıştık" demiştir. İşte bu onun umumi dostluğuna düşen hususi payıdır. (Editörün Notu)

¹¹¹. Buhari, 77

¹¹². Buhari, 6539; Müslim, 1016

¹¹³. Nesai, 1396; Ahmed, Müsned, 14142

Eş'âri, Küllabiyye ve Maturîdîlere gelince, bunlar Allah için kelâmı ispat ediyorlar. Ancak bunlarda Ehl-i Sünnet ve'l-cemaat gibi ispat etmiyorlar. Bunlar "Allah konuşur ve kelâm Allah'ın sıfatlarındandır" diyorlar. Fakat bunlar kelâmdan Allah'ın zâtında kaim olan manaları kast ediyorlar.

Eş'âriler her ne kadar kelâm sıfatını ispat etseler de, onlarla Ehl-i Sünnet arasındaki fark açıktır. Ehl-i Sünnet, Allah ses ve harfler ile konuşur, ondan ses işitilir diyorlar. Ancak Eş'âriler ve onlarla birlikte olanlar kelâm sıfatını ispat edip, Allah'ın sıfatlarından biri olduğunu söyleseler de fakat onlar Allah'ın harfler ve seslerle konuştuğunu söylemezler. Allah'a ispat ettikleri kelâmdan kasıtları, Allah'ın zâtında kaim olan manalardır. Misal olarak emir manası, nehiy manası, soru manası, haber manası. Bunlardan birini vahyetmek istediği zaman Cibril (*aleyhisselam*)'a ondan o manaları anlamasını haber verir. Cibril'de kendi sesi ile o manaları tabir eder. Bunlara göre harfler ve sesler mahlûktur.

O zaman onlar Allah'ın zâtında kaim olan manaları kelâm sayıyorlar. Ehl-i Sünnetin kelâm sıfatı olarak kabullendiği kelâmı inkâr ediyorlar. Ancak nefiste kâim olan manalara kelâm denilmez. Bunlar kendilerine Nasranî olan Ahtaldan delil getirmişler, o şöyle der: "Gerçek kelâm kalptedir. Dil kalbe delil kılınmıştır."

Diyorlar ki: Ahtal'ın bu şiiri, asıl kelâmın nefiste kaim olan manalar olduğuna delildir. Dildeki kelâm ise kalpteki kelâmın delilidir.

Âlimler ise bu beyte onların söylediklerine herhangi bir delil olmadığını birkaç şekilde söylemişler.

1. Bu beyti söyleyen Nasranî'dir. Nasranîler ise kelâm sıfatında sapmışlardır. Çünkü onlar İsa (*aleyhisselam*)'ı bizzat Allah'ın kelimesi yapmışlardır.

2. Başka bir rivayette beytte kelâm yerine beyan geçiyor. Yani asıl beyan kalptedir, şeklinde.

3. Bazıları da "Bu beytin Ahtal'e nispetinde şüphe var" diyor. Çünkü Ahtal'in divanında böyle bir beyt yok diyorlar.

4. Vele ki bu beyt Ahtal'e ait olduğu sabit olsa dahi, Ahtal kendi şiiriyle delil getirilecek şairlerden değildir. Selef-i sâlihîn Allah'ın kelâm sıfatının mahlûk olduğunu söylemenin küfür olduğunu kabul ederler. Bundan dolayı Halid b. İbrahim el-Kasri, Câd b. Dirhemi'yi öldürmüştür. Çünkü o, Allah'ın İbrahim (*aleyhisselam*)'ı dost edinmediğini ve Musa (*aleyhisselam*) ile konuşmadığını söylüyordu. Bu da Allah'ın kelâm sıfatının mahlûk olduğunu söylemenin ne derece büyük bir bid'at olduğuna işrettir.

وَنُؤْمِنُ بِالْمَلَائِكَةِ وَالنَّبِيِّنَ

[41]

“Biz meleklerle ve Nebîlere iman ederiz.”

[ŞERH]

[MELEKLER VE MÜRSELLER]

وَنُؤْمِنُ بِالْمَلَائِكَةِ وَالنَّبِيِّنَ “Biz meleklerle ve Nebîlere iman ederiz.” Meleklerle iman, imanın altı şartından biridir. Melek kelimesi kök olarak irsal manasında bir şeyi göndermeye denir. Melaika kelimesi me’luke kelimesinden olup, risale manasındadır. Çünkü Melek, Allah tarafından mürsel yani gönderilendir. İster Cibrîl gibi vahiy ile kullara gönderilsinler ya da tabiat işlerini düzene sokmaları için gönderilmiş olsunlar, hepsi mürseldir.¹¹⁴

Ehl-i Sünnet’in iman esaslarından biride meleklerin Allah’a isyan etmeyip, Allah’ın emirlerini yerine getirdiğine iman etmektir. Allah onları çeşitli işler ile sorumlu tutmuştur. Onlardan kimisi vahyi indirmekle, kimisi kulların ruhlarını kabzetmekle, kimisi kulların amellerini yazmakla, kimisi yağmurla, kimisi nebatat ile sorumludur. Kimisi de sadece ibadet ile meşguldür. “Gece gündüz tesbih eder, yorulmazlar.” (Enbiya, 20)

Melekler konusunda az bir taifeden başka kimse dalaletе düşmemiştir. Felsefeciler gibi, bunlar meleklerin işleri düzene sokan, akli bir kuvvet olduğunu yaratılmış zevâtlar olmadığını söylerler.

Bu Muhammed Abduh’un görüşünü destekleyen bir söylemdir. Onun melekler hakkındaki söylediği şeylerde mana olarak buna döner. Hayvanları meşgul eden kuvvetinde böyle bir şey olduğunu söyler. Bilindiği üzere Muhammed Abduh, Kur’an’ı selefın ve sahabelerin tefsirlerine kayıtlı kalmayarak kendi görüş ve aklı ile tefsir eder. Onun cümlelerini Muhammed Reşid Rıza’nın tefsirinde okuduğumuzda bu minvaldedir.

¹¹⁴. M-l-k; kuvvet, otorite ve ezici güç anlamlarına gelir. Melik kelimesi de bu anlamda idareci ve egemen otorite demektir. Meleklerin de sahip oldukları bu güçlü nitelikler sebebiyle bu ismi aldıkları söylenmiştir. (Editörün Notu)

Müslümanların hepsi meleklerin şerefli kullar olduğunda ittifak ederler. Allah onları kendisine itaat etsinler diye yaratmıştır. Onlara verdiği işlerle onlara ikram etmiştir. Onları bu âlemin işleri ile görevlendirmiş, onlar da Allah (*azze ve celle*)'nin emri, ilmi ve kudreti ile işleri düzene sokar.

Âlimler genelde onlar hakkındaki araştırmalarını faziletleri noktasında toplamışlardır. Âlimlerden kimisi melekleri salih insanlardan faziletli, kimileri de salih insanları onlara üstün görürler. Bu konuda racih olan görüş Ehl-i Sünnetin mezhebidir. Onlar Rasûllerin meleklerden üstün olduğu görüşündedirler. Bunu da birkaç yönde açıklarlar.

Mesela insanlarda şehvet duyguları vardır. Yeme, içme, cima, intikam, zulmetme gibi. Bununla beraber Allah onları bu şehvetlerin bir kısmını terk etmelerini onlardan istiyor. Onlarda Allah'a itaatten dolayı bu şehvetlerini terk ediyorlar. Bu büyük bir fazilettir. Melekler ise, Allah onlarda herhangi bir şehvet duygusu yaratmamıştır, bundan dolayı onlar o duyguyu söndürmeye ihtiyaç duymazlar. Bu cihetten beşer, meleklerden daha faziletlidir. Melekleri salih insanlardan daha faziletli görenlerin delillerinden bazıı şudur: Allah (*azze ve celle*); **“Ne Mesih Allah'ın bir kulu olmaktan geri durur ne de yakın melekler.”** (*Nisa, 172*) buyurmaktadır. Mesih (*aleyhisselam*)'ın Allah'a kulluktan geri durmaması sanki normal bir şeymiş, ancak devamında Mesih'ten daha güçlü, daha kuvvetli olan meleklerinde Allah'a kulluktan uzak durmadığını söylüyor. Bu da meleklerin faziletine delildir, diyorlar.¹¹⁵ Tahâvî metninin şârihi Ebu'l-İzz (*rahmetullahi aleyh*) meleklerin üstün olduğuna dair onlarca delil sunuyor. Aynı şekilde beşerinde üstünlüğüne dair onlarca delil sunuyor.

Ancak bazı âlimler bunun araştırılmasında herhangi bir faydanın hâsıl olmayacağı bir mesele olarak görüyorlar. Ne bir hüküm, ne de bir sorumlulukla bağlantısı olmayan vakti meşgul eden bir meseledir diyorlar.

Meleklerin nûrânî varlıklar olduğunu söyleyenlere gelince, bu delillerin umumi ifadelerinden alınmıştır. İbnu'l-Kayyım (*rahmetullahi aleyh*)'in delillerden ruhun hafif, şeffaf, nurani bir şey olduğunu anladığı gibi. Birde bir mecliste oldukları halde görün-

115. Bunların hûlasası olarak şöyle deriz: Melekler dünya içindeki insanlardan genel olarak daha faziletlidir. Zira insanların dünyada ki durumları onları, onların gerisinde bırakmaktadır. İnsanlara günah, şehvet, şüphe, tereddüt ve tembellik gibi şeyler arız olur. Ancak Meleklerde böyle şeyler yoktur. İnsanlar cennete girince onların durumu, meleklerin üzerine çıkar. Zira onların mükerrer misafirler gibi çağırılması, Melekler kafir ve müşrik olan insanlardan dünya ve ahirette tartışmasız üstündür. Salih ve müminler hakkında ki durum yukarıdaki gibidir. Peygamberler ise dünya ve ahirette onlardan üstündür. Bunlara yakın anlamdaki görüşü Şeyhu'l-İslam dile getirmiştir (bk: Mecmû'u'l-Fetavâ, IV, s.377-392 [Tercümesinde 256-271]). (Editörün Notu)

memeleri de buna dayanaktır. Ancak buna delil olacak bir şey yoktur.

والنبيين "Nebilere de iman ederiz." Nebi kelimesi de ya ne-be-e kelimesinden türemiş haber veren manasındadır. Ya da nübüvvet kökünden türeyip yüksek mekân anlamındadır. Ancak benim okuduğum ve anladığım kadarı ile ilan manasından olan ne-be-e kelimesinden olması daha racihtir. Çünkü Allah (azze ve celle) ona bildiriyor, o da insanlara bildiriyor.

Nebi, bazen Rasûlde olduğu gibi bazen sadece Nebî olur. Nebî ve Rasûl bazen ittifak ettikleri gibi farklılaştıkları yönlerde vardır. Nebi ve Rasûl arasındaki bağlantı mutlak umumluk ve hususluktur. Her Rasûl Nebî'dir, ancak her Nebi Rasûl değildir. Nebi mutlak olarak umum ifade eder. Rasûl ise mutlak olarak husus ifade eder. Rasûl, Nebi olmadan Rasûl olamaz. Ancak Nebi bazen Rasûl olduğu gibi bazen de sadece Nebî'dir.

Nebiliğin ve Rasûllüğün delilleri, alâmetleri ve mucizeleri vardır. Bundan dolayı âdet dışı olan şeyler ile mucizenin arasını ayırmışlardır. Kerâmet ile Rasûllerin mucizelerini de birbirinden ayırmışlardır. Her birini diğerinden ayıracak tarifler yapmışlardır.

Rasûlün kendisine ait alâmeti olması gerekir. Mucize ise Allah'ın Rasûlü'nün eliyle ortaya çıkardığı alâmettir. Allah, onun davasının hak olduğu anlaşılсын diye Rasûlü'nün elinden mucizeyi ortaya çıkarır. Allah'ın Rasûlü'nün elinden ortaya çıkaracağı mucizenin kendi kavminde büyük bir şey olması Allah'ın sünnetindendir. Bundan dolayı Musa (aleyhisselam)'ın kavminde sihir büyük bir şey olarak görüldüğünden dolayı -ki o zaman sihirbazların büyük bir gücü ve etkisi vardı-. O zaman ki sultanlar, âlimler ve toplum onların isteklerine cevap veriyordu. Musa (aleyhisselam)'ın zamanında bu üstün görülen bir özellik olduğundan dolayı mucizelerde bu kabil-dendi. Musa (aleyhisselam) ile Firavun'un sihirbazları münakaşada bulunduklarında sihirbazlar sihir konusunda bütün güçlerini toplayıp insanların gözünü boyadılar. Allah Teâlâ, Musa (aleyhisselam)'a sihir cinsinden ayetler verdi. Sihirbazlar asalarını ve iplerini yılanlar gibi hareket ettirip insanları korkuttular. Allah (azze ve celle)'de Musa (aleyhisselam)'a asasını yere atmasını emretti. O da büyük bir yılan oldu ve sihirbazların yere atmış oldukları asa ve iplerinden on kat daha büyük oldu ve onları yuttu. Bu da büyük bir mucize oldu. Musa (aleyhisselam)'ın bunun dışında da büyük mucizeleri vardır. Allah ona dokuz ayet vermişti ama en büyüğü sihirbazların asalarını ve iplerini yutan bir yılan haline dönüşen asasıdır. Öyle ki Firavunun sihirbazlarının dahi iman etmesine sebep oldu. Çünkü sihirbazlar güçlerinin yeteceği en büyük sihri yapmışlardı ve kendi sihirlerinden daha büyük bir şey görünce onun Allah katından olduğunu anladılar ve Allah'a hemen iman ettiler.

İsa (aleyhisselam) zamanında da tıp yaygındı. Toplumda doktorların yüksek bir değeri vardı. Bundan dolayı Allah (azze ve celle) İsa (aleyhisselam)'a bu kabilden mucizeler verdi. O Allah'ın izniyle dili tutulmuşları ve cilt hastası olanları tedavi ediyordu. Allah'ın izniyle ölüleri bile diriltiyordu.

Mustafa (sallallahu aleyhi ve sellem)'in döneminde revaçta olan fesehat, beleğat ve beyan- dı. Bundan dolayı Allah (azze ve celle) ona bu Kur'an'ı verdi. Bu ona verilmiş en büyük mucizeydi. Rasûlullah'a verilen bu mucize müşriklerin kendisiyle övündükleri, ki- birlendikleri fesehat ve beleğat cinsinden bir mucizeydi. Rasûlullah'ın bundan baş- ka mucizeleri olsa da en büyüğü buydu. Kendisiyle Kureyş'e meydan okuduğu buy- du. Allah (azze ve celle) bunun küçük bir mislini, on suresi kadar, sonra bir suresi kadarını getirin buyurdu. Ancak hepsini getirmekten aciz kaldılar. Böylelikle Kur'an onlara galip gelmiş oldu.

Allah (azze ve celle) her peygambere kendi kavminde meşhur olan şeylerle mücadele edeceği mucizeler vererek âdetini devam ettirdi.

Rasûl: Allah'ın kendisine âdet dışı şeyler vermesiyle birlikte düşmanlarına mey- dan okumayı emrettiği kişiye denir. Çünkü sıra dışı olan şeyler bazen Allah'ın evli- yalarına keramet olarakta verilir. Bazen de şeytânî olanlara verilir. Ancak hârukulâde olan şeylere meydan okuma birleştiği zaman bu mucize olur. Bundan dolayı âlimler mucizenin tarifinde şöyle der; "Düşmanlara meydan okuma ile beraber olan hâru- kulâde şeylere mucize denir. Bunu Allah, peygamberlik iddiasında bulunmuş kişi- nin elinde meydana getirir." Âlimler mucizenin tarifi hakkında ihtilaf etmiş olsalar da hepsinin ortak noktası düşmanlarına meydan okuma kaydıdır. Keramet böyle değildir. Bu Allah'ın salih kullarının elinde meydana getirdiği âdet dışı şeylere denir. Ancak bu âdet dışı şeylerle birlikte düşmanlara meydan okuma yoktur. Şeytânî olan âdet dışı şeyler ise Allah'ın salih olmakla bilinmeyen, doğru yolda olmayan kişilerin elinden meydana getirdiği âdet dışı şeylere (istidrac) denir. Mucize, keramet ve şey- tânî olan şeyler arasında fark işte budur.

Allah (azze ve celle) ne kadar bir peygamber gönderdiyse muhakkak ki ona beşerin kendi misline inanacağı ayetler, alâmetler vermiştir. Yani Allah Teâlâ peygamberleri- ne insanların aklını alacak normal hayatta olmayan ve kendisi ile düşmanlarına mey- dan okuyacağı mucizeler vermiştir.

Peygamberlere iman, iman esaslarından biridir. Bütün Müslümanlar Nebîlerin ve Rasûllerin Allah'ın kendisine vahyedip, insanlardan seçtiği ve vahyine özel kıldığı beşerdir diye ittifak etmişlerdir.

Fakat İslam felsefecileri diye isimlendirilenler, aynı şekilde İslam iddiasında bulunan azgınlar Nebilerin nübüvvetini inkâr ederler. Onlar Nebiler hakkında kültür sahibi, etkili şahsiyeti olan aynı zamanda kâmil idrak, irade ve hayale sahip olan kişilerdir. Onlar bu üstünlükleriyle insanlara kendilerinin Rasûl olduğunu hayal ettirirler. Yoksa onların bu üstün vasıflarından başka diğer insanlardan bir farkı yoktur derler.

Allah (azze ve celle) Rasûllere iman, sabır ve Allah'a tevekkül etme kuvveti vermiştir. Bu özellikler Hûd (aleyhisselam)'da çok açık görülüyor. Hûd tek başına bir adamdı. Allah (azze ve celle) onu kavmine gönderiyor. O da onları imana davet ediyor, ancak kavmi onu yalanlıyor ve ona delilik nispet ediyorlardı. "Dediler ki; Ey Hûd! Sen bize açık bir delil getirmedi. Biz senin sözünle ilahlarımızı terk edecek değiliz. Biz sana iman edekte değiliz. Biz ancak bazı ilahlarımızın sana kötülük dokundurduğunu söyleriz." Yani ilahlarımızın sana delilik ve aptallık dokundurduğunu söyleriz. Hûd (aleyhisselam) ne dedi? Onlardan korktu mu? "Deki: Ben Allah'ı şahit tutuyorum. Sizde şahit olun, sizin ondan başka şirk koştuklarınızdan beriyim. Haydi, hepiniz toptan bana tuzak kurun ve sonra da bana göz açtırmayın." (Hûd, 54-55) Sizin bütün tuzaklarınıza rağmen ben sizden de, sizin şirkiniz ve ibadetinizden de beriyim. Ben yalnız Allah'a kulluk ederim. Size meydan okuyorum topluca bana elinizde bulunan kötülüklerle, azapla, zulümle tuzaklar kurun ve bana mühlet de vermeyin. Kuvvetinin sebebi sabır, onların çokluğuna, kuvvetine aldırış etmemesinin sebebi ise; "Ben, hem benim hem de sizin rabbiniz olan Allah'a dayandım. Yer yüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki; Allah onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbin dosdoğru bir yol üzeredir." (Hûd, 56) Bütün peygamberlerin kendi kavimlerine karşı duruşu böyledir.

Mustafa (sallallahu aleyhi ve sellem) kendi kavmine tek başına hiçbir yardımcısı, veziri, dayanağı olmadan gönderildi. Onlardan her çeşit azar, küfür, dayak, azap çeşidini gördü buna rağmen sabretti bunlardan hiçbirinden etkilenmedi. Tâ ki Allah (azze ve celle) onu düşmanlarına karşı destekleyip, galip çıkarıncaya kadar. Sonunda hüküm onun eline geçti düşmanları ise rezil rüsva, perişan ve yok olup gittiler. Bütün Peygamberlerin yolu böyledi.

وَالْكِتَابِ الْمُنَزَّلَةِ عَلَى الْمُرْسَلِينَ، وَنَشْهَدُ أَنَّهُمْ كَانُوا عَلَى الْحَقِّ
الْمُبِينِ

[42]

“Rasûllere indirilen kitaplara iman ederiz. Onların apaçık hak
üzere olduklarına şahitlik ederiz”

[ŞERH]

[İNSANLAR İÇİN AYDINLATICI KAYNAK; RASÛLLER VE KİTAPLAR]

Kitaplar, Allah'ın Nebilerine indirmiş olduğu vahiydir. Tevrat, İncil, Zebur, Kur'an, İbrahim ve Musa (aleyhisselam)'ın sahifeleri ve başkaları. Çünkü Allah Teâlâ Peygamberlerine indirdiği kitapların bir kısmını bize beyan etmiş, bir kısmını da gizlemiştir.

Ehl-i Sünnetin bu konudaki mezhebi Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e indirilenler hariç diğerlerine genel bir şekilde iman etmektir. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e indirilenlere ise tafsilatlı bir şekilde iman edilmesi gerekir.

Biz, Allah Teâlâ'nın Musa (aleyhisselam)'a Tevrat'ı, İsa (aleyhisselam)'a İncil'i, Davud (aleyhisselam)'a Zebur'u, İbrahim ve Musa (aleyhimusselam)'a sahifeler indirdiğine iman ederiz. Ancak geçmiş Peygamberlere indirilen kitaplara iman etmek ile Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e indirilenlere iman etmek arasında fark vardır. Biz Kur'an'ın dışındaki diğer kitaplara da iman ediyoruz, ancak Kur'an ve Sünnet desteklemedikçe onlarla amel etmek bizi bağlamaz. Biz, Allah'ın Musa'ya kelamını indirdiğine iman ederiz ki, bu Tevrat'tır. İsa'ya da kelamını indirdiğine iman ederiz, bu da İncil'dir. Hz. Davud'a kelamını indirdiğine iman ederiz, bu da Zebur'dur. Bizim İncil'e olan imanımız Hristiyanların İncil'e olan imanını gibi değildir. Çünkü onlar İncil'in kendisi ile konuştuğu kelamı olduğuna iman etmezler. Onun Peygamber kelamı olduğuna iman ederler. Peygamberler ise onlara göre Yuhanna, Markus, Matta ve Pavluster. Kelamı ortaya koyan bunlardır. Onlar İncil'in Allah'tan İsa'ya indiğine iman etmezler. Onlar, bu Peygamberlerin İsa'dan öğrendikleri adap, ahlak, nasihatleri topladıkları kitap olduğunu iddia ediyorlar.

Hıristiyanlara göre Rasûl, adamlar ya da İsa (*aleyhisselam*)'ın öğrencileridir. Bizim Rasûllere olan imanımız bunların imanı gibi değildir. Biz Allah (*azze ve celle*)'nin Rasûllerle, Musa (*aleyhisselam*) ile ya direk ya da melekler vasıtası ile onlarla konuştuğuna iman ederiz. Bizim geçmiş kitaplara imanımız geneldir. Biz, Allah'ın kitaplar indirdiğine ancak onların kesinlikle tahrif edildiğine iman ederiz. Çünkü Allah (*azze ve celle*) bize onların tahrif edildiğini haber veriyor. Bunun Kur'an ve sünnetten misalleri çoktur.

Bizim Kur'an'a imanımıza gelince, biz onun Allah katından indirilmiş bir kitap olduğuna iman ediyoruz. Ona şer'an tâbi olup, onun ile kayıtlı kalmamız gerektiğine iman ediyoruz. Biz, Kur'an'ın Allah (*azze ve celle*) tarafından indirilmiş bir kelam olduğuna iman etmekle mükellefiz. Ancak geçmiş kitaplar böyle değil. Biz onlara genel olarak iman etmekle mükellefiz ve onlardaki ahkâmlar ile de sorumlu değiliz. Aynı zamanda Allah (*azze ve celle*) bize nasıl ki bazı Rasûlleri bildirmiş, bazılarını da gizli tutmuş ise kitaplarından bazılarını da bildirmiş, bazılarını da gizli tutmuş. "Biz sana daha önce bazı Rasûllerin kıssalarını anlattık, bazılarını da anlatmadık."¹¹⁶

Yine biz, Allah (*azze ve celle*)'nin kitabından bazı ayetler ile amel etmemizin vacip olduğuna, Rasûlullah (*sallâllâhu aleyhi ve sellem*)'e inmiş bazı ayetlerle amel etmenin neshedildiğine¹¹⁷ iman ederiz. Allah (*azze ve celle*), "Biz bir ayeti neshettiğimizde ya da unuttuğumuzda ya onun mislini ya da daha hayırlısını getiririz" (*Bakara, 106*) buyurmaktadır.

Nesh, iman edilmesi vacip olan haktır. Yahudiler ise neshi inkâr edip, bunun mümkün olmayacağını söylüyorlar. Allah bir hüküm verdiği zaman onun neshedilmesi caiz olmaz. Çünkü biz, Allah bir ayeti ya da hükmü indirdi, sonrada onu neshetti dersek, bundan şu ortaya çıkar; "Allah için başka bir görüş meydana çıktı. Önce hüküm şöyleydi, sonra değişti." Yani işlerin sonunun Allah'a gizli kaldığı anlamına gelir. Allah (*azze ve celle*)'nin yeni bir hükmü ortaya çıktı, yeni bir hüküm koydu, derler. Bu görüşleri birkaç yönden batıldır.

Bunların en açık olanı, Allah Teâlâ zaman ve gereksime göre hüküm indirir. Peygamberine bir vakitte bir hüküm indirir, o hükmün maslahatı bitince başkası ile onu nesh eder. Nasıl ki; Allah Teâlâ savaşlarda ilk zamanlar bir sahabenin on müşriğe karşı sabretmesini vacip görmüştü; "Şayet sizden yirmi kişiye sabreden olursa, iki yüz kişiye galip gelirler" (*Enfal, 65*) ama bundan sonra kâfirlerin gücü zayıflayıp, saha-

¹¹⁶. Nisa, 164

¹¹⁷. Nesh; indirilen bir ayetin hükmünü indirilen başka bir ayet ile kaldırmak anlamında bir terimdir. (Editorün Notu)

beler çoğalınca ve bu hükmü gerektiren sahabeler ortadan kalkınca, bunu daha hafif bir hükümle nesh etti: “Şimdiyse, Allah yükünü hafifletti ve sizde bir zaaf olduğu-
nu bildi. Eğer içinde sabırlı yüz kişi olursa, iki yüz kişiye galip gelirler.” (Enfal, 66)
Bir kişi iki kişiye galip gelecek. Allah maslahattan dolayı bir hüküm ortaya koyar.
Sonra o maslahat ortadan kalkınca onu başka bir hüküm ile nesh eder.

Bazıları, neshin o hükmü tahsis etmek olduğunu söylüyor. Fakat tahsis, nesihten farklı bir şeydir. Allah (azze ve celle) Beytu'l-makdis'e yönelmeyi Beytu'l-Harama dön-
mekle nesh etti. Bu, birinci hükmü tahsis etmektir denilebilir mi? Neshin tarifini
araştırıp öğrenen kişi, neshin manasının taşıyıp, izale etmek olduğunu görecektir.

Bizlere düşen, muhkem olan ayetler ile amel etmektir. Mensuh olanlarla ise itti-
fakla amel edilmesi vacip değil ya da hükmü kalmamıştır.

وَنُسَمِّي أَهْلَ قِبْلَتِنَا مُسْلِمِينَ مُؤْمِنِينَ، مَا دَامُوا مِمَّا جَاءَ بِهِ النَّبِيُّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعْتَرِفِينَ، وَلَهُ بِكُلِّ مَا قَالَهُ وَأَخْبَرَ مُصَدِّقِينَ
غَيْرِ مُنْكَرِينَ

[43]

“Biz kiblemizin ehlini Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in
getirdiklerini itiraf ve onun söyleyip haber verdiklerini tasdik
ettikleri müddetçe Müslümanlar, müminler olarak isimlendiririz”

[ŞERH]

[EHL-İ KIBLE VE İSLAM HÜKMÜ]

Bu isimler ve hükümler ile alakalı bir meseledir.

“Ehli kible” Kim Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in dinini din edinir ve kibleye
doğru namaz kılar, sonrada İslam’a girerse, bu ehl-i kible’den sayılır. Rasûlullah (sallal-
lahu aleyhi ve sellem)’in hadisinde; “Her kim bizim namazımızı kılar, kiblemize yönelir ve
kestiklerimizi yerse o Müslüman’dır. Bizim lehimize olan şeyler onunda lehine bizim
aleyhimize olan şeyler onunda aleyhinedir.”¹¹⁸

Mesele Müslüman kimdir? Bu konudaki bahis uzunca bir bahistir. Bu gün yeryüzünde Müslümanların sayısının bir milyar olduğu söyleniyor. Ancak Müslüman sadece İslam iddiasında bulunan değildir. Ya da nüfus cüzdanında yahut pasaportunda Müslüman yazan kimse değildir. Müslüman, İslam'ın rukunlarını yerine getiren kimsedir. İslam'ın rukunları ise Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed (aleyhisselam)'ın onun Rasûlü olduğuna şehâdet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak ve hacca gitmektir.

Müslüman'ın alameti, bu beş rukündür. Kim buları yerine getirirse, o Müslüman'dır. Cibril hadisinde, Cibril (aleyhisselam), Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e İslam'ı sorunca, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu; "İslam, senin Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun elçisi olduğuna şehadet etmen, namaz kılman, zekât vermen, ramazan orucunu tutman ve beyti hac etmendir."¹¹⁹ Müslüman işte budur. Bunlardan bazılarını yapmazsa İslam'ı bozulur. Biz bunları yapanın daima Müslüman olacağını söylemiyoruz. Bazen Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed (aleyhisselam)'ın onun elçisi olduğuna şehadet eder, namaz kılar, zekât verir, oruç tutar, hac yapar fakat kâfirdir. Yani bu kişi İslam rukunlarını yerine getirmekle beraber onu kâfir yapacak bir şey yapıyor olabilir. Böyle bir kişi rukunları yapmakla beraber kâfirdir.

Çünkü bu rukunların insan için sabit kalmasının şartları ve kaidesi vardır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Müslüman'ın kanının dokunulmaz olmasını İslam rukunlarına bağlamıştır. Hadisin rivayetlerinden birinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor; "Ben insanlarla Allah'tan başka ilah olmadığına, benim de onun Rasûlü olduğuma şehadet getirip, namaz kılıp, zekât verinceye kadar onlarla savaşmakla emir olundum."¹²⁰ Nüfus cüzdanlarında Müslüman oluncaya kadar demiyor.

Müslümanların karartısı büyük olsa da, onların sayısı azdır. Çünkü günümüzde Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Rasûl olduğuna şehadet edip, namaz kıldığı, zekât verdiği, oruç tuttuğu ve hac ettiği halde beşeri kanunlar ile hükmedenler var. Yani hükmünde beşeri kanunları yasa ediniyor. İşte bu kâfirdir.

Beşeri kanunlarla hükmeden, bunun Allah ve Rasûlü'nün hükümlerinin yerine geçtiğini zanneden, namaz kılıp, oruç tutsa ve Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet etse, bu kişi kâfirdir. Bu musibet günümüzde bütün Müslümanların yöneticilerini içine almıştır. Bütün Müslümanların liderleri beşeri kanunlarla hükmediyorlar. Bunlardan bazıları parmak sayısını geçmeyecek meselenin dışında bütün her

¹¹⁹. Buhari, 50; Müslim, 9

¹²⁰. Buhari, 25; Müslim, 22

şeyde beşeri kanunlarla hükmediyor. Kimisi de hayatın bazı yönlerinde şeriat ile hükmediyor ama çoğunda yine beşeri kanunlarda hükmediyor. Müslümanların liderlerinden kimisi namaz kılıp, oruç tuttuğunu görürsün, ancak bunun yanında ticarî davaları çözüme kavuşturmak için beşeri mahkemeler açmışlardır. Bu meselelerin çözümü için şer'i mahkemelere izin vermiyorlar. Bankaların davalarının, işçi davalarının, para davalarının çözülmesi için şer'i mahkemelere gidilmesine engel olunur. Bu davalar için kanunlar çıkararak, şer'i mahkemelere gidilmesine müsaade etmezler.

Özet olarak bugünkü Müslümanların yöneticileri, genel olarak hepsi beşeri kanunlar ile hükmediyor. Bunların bir kısmı tam anlamıyla beşeri kanunları tatbik ediyor. Kimileri ise çok az mesele hariç diğer bütün meselelerde beşeri kanunlar ile hükmediyor. Tabi insanın kâfir olmasına sebep olacak şeyler çok fazladır.¹²¹

121. Buraya kadar Şeyh'in söylediklerinin üzerinde düşünen bir kimse onun söylediklerinin doğru olduğunu görecektir. Nebi (aleyhisselam) kendi yaşadığı coğrafya da insanların genel durumlarına aykırı olan ve açıkça İslam'i benimsediğini fark ettiren bir takım alametleri "İslam hükmü" için yeterli görmüştü. Bu alametler o gün Putperest ve muharref'din sahiplerinden müslümanları ayıran bir unsurdur. Ancak bugün gelinen noktada bu alametler insanların küfür ve imandan hangi safa mensup olduğunu ayıran bir unsur olmaktan dışarı çıktı. Zira namaz kılan, oruç tutan kimseleri görürsün. Sonra onları kâfirlerle dostluk kurduğunu, küfür yasaları ile hükmettiğini, batıl inançları benimsediğini, küfür sahiplerini savunduğuna şahit olursun. Bununla beraber o kişi Müslüman ismini de taşımaya devam etmek ister. Ona göre Allah'ın emirleri vicdan da sınırlıdır. Modern çağda bu hükümleri uygulamak mümkün değildir.

Bütün bunlar bir araya gelince ağır bir küfür ortaya çıktığı halde bazı insanlar onların kâfir olduklarını söylemekten çekinip imtina ederler. Ancak şeriatla itibara alınan şey kişinin itikadına muhalif olan şeylerden korunmasıdır. "Lâ ilâhe illallah" kelimesini bozan unsurlardan kaçınmasıdır. Eğer kişi bunlardan korunmazsa namaz kılıp oruç tutması onu İslam dairesi içinde tutmaz. Eğer ameller akidenin önünde olsaydı Yahudiler namazları, oruçları, kurbanları ve kibleleri ile asla kâfir olmazlardı. Ancak Allah (azze ve celle) onların amellerini bir kenara bırakıp inançlarına eğildi. Peygamber öldürmeleri, kitabı tahrif etmeleri, ateşte sayılı günler dışında kalmayacaklarına inanmaları, şeriat ile yönetmemeleri ve müşrikleri dost edinmelerini gündeme getirdi. Böylece onları küfür sahipleri olarak isimlendirdi.

Bu toplumlarında küfür Ehl-i kitabın küfürü ile aynıdır. Onlar kitabın bir kısmına iman ederler; böylece namaz kılar, kadir gecesini arar, bayram kutlar, kurban keser, hacca gider. Ancak kitabın geri kalan kısmını inkâr ederler; böylece kendilerine yasaklandığı halde küfür yasaları ile hükmeder, kâfirleri dost edinir. onların ordularında onlar için çalışır, cihadı terör, İslam şeriatını ilkellik olarak görürler. Mirası, nikâhı, ticaret ve muamelatı kendi yanlarından uydurdukları şeyler ile karara bağlarlar. Böylece onların küfrü, yaptıkları amellerine rağmen ortaya çıkmış olur. Münafık olan kimsede böyle değil midir? O Allah'ı az da olsa zikreder, tembel de olsa namaz için ayağa kalkar, sırtını dönsede cihad için hazırlanır, imsa eder ve zekâtı verir. Ancak gizli bir yalanlama ile yalanlar, gizli bir şekilde kâfirlerle dostluk kurardı. Böylece onun ismi Müslüman olmaktan çıkarıldı.

Bugün ki insanlar ise onların gizli yaptıklarını aleni yapıyorlar. Çünkü insan hakları, medeniyet ve devletler onların yanında yer alıyor. Böylece devlet güvencesi altında Allah'a isyan ediyorlar ve hala da Müslüman olmak istiyorlar. Bu insanların imanları kültürel bir imandır. Kişiye fayda sağlayan şeri bir iman değildir. Bazı iman şeriatla aykırı olan imandır ve sahibi onunla mümin olamaz: "İşte onlar gerçek kâfirlerin tâ kendileridirler." (Nisa, 151) İbn Kesir şöyle dedi; "Yani Allah onların kendisine iman ettiklerini ileri sürdüklerini inkâr etti ve onların küfürleri kaçınılmaz ve kesin olmuştur. Çünkü bu iman şeriatla uygun bir iman değildir." (ed-Dürrü'n-Nesir fi'htisari Tefsiri'l-Hâfız İbn Kesir, s.282)

مُؤْمِنِينَ “Müminler, Müslümanlar diye isimlendiririz” Bu İmam Tahâvî'nin akidesinin temeline göredir. Çünkü o Mürcie'yi fukahâdandır. Ona göre iman tasdiktir. Ameli imanın içine dâhil etmiyor. Bundan dolayı Müslüman günah-kâr, asi olsa da kâmil bir mümindir. Onlara göre insanlar, iman açısından farklı de-ğillerdir. İnsanlar arsındaki fark takva ve fazilettedir. İmam Tahâvî'nin “Onun ehli imanun aslında birdir” sözü ilerde gelecek. Yani imanın aslı bütün insanlarda eşittir, birdir.

İmam Ebu Hanife'nin iman tarifinde racih görüşü “iman tasdiktir” o parçalan-mayan tek parçadır. Fakat kalpteki tasdik dille bilindiğinden dolayı dediler ki; “Dille ikrar imanın rûknüdür, parçası değil.” Çünkü dille ikrar olmazsa kişinin tasdik edip, etmediği bilinmez. Amel ise mecazen imana kullanılabilir.

Onlar bu görüşleriyle ehli-sünnet olmaktan çıkmazlar. Çünkü onlar da amelin va-cip olduğunu söylüyorlar. Namazın, zekâtın, orucun, haccın farz olduğunu söylü-yorlar. Onlar da ameli terk edenin dünyada da, ahirette de cezalandırılacağını söy-lerler. Fakat amele, iman demiyorlar. Ameli terk edene kâfir demezler.¹²²

Tipki şu ayette bahsedildiği gibi: “Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve Ahiret Gününe inanmayan” (Tevbe, 29) Bu ayet kitap sahibi olan kimselerin Allah'a ve ahiret gününe iman etmediklerini ifade etmiştir. Ancak bununla birlikte kitap ehli Allah'a ve ahiret gününe iman ettiklerini söyleyen kimselerdir. Peki, ayet onların imanlarını neden yalanlamaktadır? Bunun sebebi onların Allah'a; ahiret gününe ve Peygamberlere Allah'ın istediği gibi iman etmemelerinden dolayıdır. Onlar Allah'ın kullarıyla yaptığı güreşte yenildiğini, Mûsâ'nın çadırına geldiğini, Onun sevgili çocukları olduğunu, çocuk edindiğini, Onu (azze ve celle) -cumartesi ashabında olduğu gibialdatabileceğine inanan kimselerdi. Bu bakımdan böyle bir iman kültür, taklid ve tahrif edilmiş bir imandır. Bu iman şeriatın ortaya koyduğu, vahyin tanıttığı şeri bir iman değildir. Onlar ahiret gününde sayılı günler dışında azap görmeyeceklerini, İsâ'nın hesap gününün sahibi olduğuna inanıyorlardı. Peygamberlerin [Saul gibi] risalete ihanet ettiğini(Tevrat, I.Samuel 15:1-23), Dâvud'un evinde put olduğunu(Tevrat, I. Samuel 19:13), Lut'un kendi kızlarıyla ilişkiye girdiğini(Tevrat, Tekvin 19:30-38) ve Nuh'un sabahlara kadar içip gelinlerine çıplak yakalandığına inanırlar(Tevrat, Tekvin 9:21-24). Onlar bu şekilde iman ettikleri için imanları, sevgi bağları, dinlerine olan tutkunluklarının hepsi reddedildi. Sanki hiç iman etmemiş kimseler gibi kabul edildiler. Hâlbuki onlar Musa (aleyhisselam)'ın kurtuluşuna sevinen bunun içinde oruç tutan kimselerdi! Ancak iman ettik demelerine rağmen kâfir kabul edildiler. Zira Allah'a, ahiret gününe ve Peygamberlerine Allah'ın koyduğu ölçü, şart ve bilgi üzerine iman etmeyen kimse iman ettiğini söylese bile mümin kabul edilmez.(Editörün Notu)

¹²². Ebu Hanife ameli imandan -Mürcie mezhebinin saymadığı gibisaymamıştır. Bu noktada Ebu Hanife Mürcie ile aynı sözde buluşmuş ancak sonuç bölümünde onlardan ayrılmıştır. Nitekim Mürcie amelleri terkeden kimsenin fasık olmayacağını, herhangi bir azap çekmeyeceğini, günahının kendisine bir zarar vermediğini iddia etmiştir. Bu haliyle Ebu Hanife onlardan ayrılmış kişinin amelleri terketmesi sebebiyle günahkâr olacağını Allah'ın dilerse azap dilerse bağışlayacağını zikretmiş, buna mukabil namazı terkeden kimse hakkında hapis, zekâtı ve bir belde de ezanı tümüyle terkedenler hakkında savaş fetvası vermiştir. Hariciler amelleri terkeden, farzı, müstehabı, mekruhu ve genel olarak vaz edilen diğer amellerin en ufakını terkeden kimsenin kâfir olacağını, ebedi cehennemde kalacağını söylemişlerdir. Bu sebepten oturu onu tekfir etmiş dünya hukmü olarak murted saymış ve öldürülmesini vacip kabul etmişlerdir.

Namazı terk eden ise İmam Ebu Hanîfe'ye göre öldürülmez. Hapsedilir, ya namazı kılanı, ya da ölene kadar orada tutulur. Bu tarîku salâtın (namazı terk edenin) cezasıdır. Diğer üç imam ise namazı terk edenin öldürülmesini vacip görürler. İmam Mâlik ve Şâfiî'ye göre namazı terk eden hadden (namaz cezası olarak) öldürülür. İmam Ahmed b. Hanbel'e göreyse riddeten yani mürted olarak (kâfir olduğu için) öldürülür.

Sonuç olarak Ehl-i Sünnetin cumhuru her zaman Müslüman'ı mümin diye isimlendirmiyor. Bazen Müslüman kâmil bir mümin olur bazen de imanı nâkıs bir mümin olabilir.

İslâm'ın lugattaki tarifi: "Alçalma ve boyun eğme"dir.

Şeriattaki tarifi ise: "Boyun eğmeyle beraber emirleri yerine getirme ve yasaklardan kaçınma"ya denir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu gibi; "Sizden birinin cinlerden bir arkadaşı ve meleklerden bir arkadaşı vardır." Dediler ki; Sende mi? Ya Rasûlullah; "Bende. Yalnız Allah ona, bana karşı yardım etti de Müslüman oldu" buyurdu.¹²³

İslâm'ın lugat manası ile şer'i manası arasındaki farktan dolayı bu hadisin şerhi hakkında âlimler ihtilaf etmişlerdir. Kimisi hadiste geçen "teslim oldu" kelimesini bana boyun eğdi, bana teslim oldu demiştir. Diğer bir kısım âlim ise bunu İslâm'a girdi, Müslüman oldu diye açıklamışlardır. Buna delil ise hadisin devamında gelen cümledir; "bana yalnız hayrı emrediyor."

İslam ile imanın arasındaki farkı Allah (azze ve celle)'nin şu ayeti açıklıyor; "Bedevi-

Mutezile el-menzile kaidesi gereğince Haricilere yaklaşmış ahirette böylesinin ebedi cehennem de kalacağına kani olmuşlardır. Ancak Haricilerden dünyevi ahkâm konusunda ayrılmışlardır. Onlar amelî terkedeni kâfir saymamış fasık kabul etmişlerdir. Savaşı, katli ve diğer şeyleri caiz görmemişlerdir. Ehl-i Hadis, Ehl-i Sünnet âlimleri amelin imandan olduğuna dair sözlerinde Hariciler ile aynı hukme ulaşmış ancak amellerin -bazısı dışındaterkini küfür saymamışlardır. Onlar ameller ile imanın artıp eksileceğini kabul etmiş, amelleri terkedenden kimselerin mahşerde büyük bir hesaba çekileceğine inanmış, dünyevi anlamda gerekli bir ahkâm söz konusu ise onu uygulamaya koyulmuşlardır. Mesela fasığın şahadetini kabul etmemiş, içki içene had uygulamış, iftira atan kimseyi -şeriattın takdir ettiği hakkında sarıh/açık nasslar olduğu için küfür kabul etmiş, terkedenden kimseyi tekfir etmiş, hakkında irtidat hükmünü uygulayıp cehennemlik olduğuna itikat etmişlerdir. Namazı terketmek hakkında ki bu amelin terki küfürdür. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyen kimselerin küfrü gibi. Bu noktada Hariciler olarak ayırdığı ve terki hakkında küfür olarak tespit ettiği amellerin terkini küfür kabul etmemiş ama nassın istisna bu, amel imandan mıdır meselesinin ulaştığı ve doğrudan doğruşlerin kısa bir özetidir. (Editorün Notu)

123. Müslim, 2814; Ahmed, *Müsned*, 3648

ler 'İman ettik' dediler. De ki; 'İman etmediniz, fakat boyun eğdik' deyin." (Hucurat. 14) Bu lugattaki İslâm'ın, imandan farklı bir şey olduğunu açıkladı. Siz şimdiye kadar Müslüman olmadınız, fakat biz teslim olduk, boyun eğdik, emrine girdik deyin.

İman ile ilgili açıklama ilerde gelecek. İmanın hakikati, şer'i iman ile lugavi iman arasındaki fark, âlimlerin ihtilafı ve mezhepleri.

"Peygamber (sallallahu aleyhi ve selam)'ın getirdiklerini itiraf ettikleri müddetçe" İtiraf, tasdikten farklı bir şeydir. İmam Tahâvî'nin muradı; itiraf edip, tasdik ederse: Yoksa insan bazen itiraf ettiği halde karşı çıkıp inkâr edebilir. Ama tasdik eden her hâlukarda itiraf ediyordu.

"Peygamber'in söyleyip, haber verdiği her şeyi ikrar ettiği müddetçe" Onlar Rasûlullah'ın doğruluğunu ve söylediği her şeyin hak olduğunu tasdik edenlerdir. Bazen tasdik ile itirafın manası birbirine yakın olabilir.

Cehm b. Safvân ve ona tâbi olanlar imanı, Allah'ı bilmek olarak tarif ederler. Yani insan Rabbini bilirse kâmil iman sahibi olur. Allah'ı inkâr edip, şeriata karşı çıksa dahi, Allah'ı bildiği müddetçe o kâmil bir mümindir.

وَلَا نَخُوضُ فِي اللَّهِ وَلَا تُمَارِي فِي دِينِ اللَّهِ. وَلَا نُجَادِلُ فِي الْقُرْآنِ

[44]

"Biz, Allah hakkında tartışmaya dalmayız. Bizler, Allah'ın dininde şüpheye düşmeyiz ve Kur'an hakkında tartışmaya girmeyiz."

[ŞERH]

[DİNDE HEVÂ'YA UYARAK TARTIŞMAK]

Yani biz, Allah (azze ve celle) hakkında zanlarla, şüphelerle başkası ile tartışmaya dalmayız. Bilakis biz, ona iman eder, ona yakışmayan her şeyden onu tenzih ve onun hak ettiği bütün kemal sıfatlarını da onun için ispat ederiz. Biz, Allah şöyle değil, şöyle değil, âlemin üstünde değil, altında değil demeyiz. Yani bizler, Allah (azze ve celle) hakkında dalalete, fesada, bid'ata götüren cümleler ile tartışmayız. Bizler, Allah (azze ve celle)'nin sıfatları, fiilleri ve isimleri hakkında ancak Kur'an ve sünnette varid olmuş şeylerle konuşuruz. Biz, Cehmîyye, Mu'tezile ve başkaları gibi yapmayız. Onlar İslâm'a şüpheler soktu, kendileri de saptı, başkalarını da saptırdılar. Mesela, onların

Allah hakkında mufassal olumsuzluğa gitmeleri, sonu olmayan felsefeye dalmaları, bilakis sonu dalalet ve yokluk olan felsefeye dalmaları gibi. Biz, bunlar gibi olmayacağız. Bizler, Allah ve Rasûlüne teslim olacağız. Tartışmalara, çekişmelere, şüphelere asla girmeyeceğiz.

Metinde geçen "el-mira" kelimesinin manası, kendi nefsinin haklı çıkarmak için tartışmaya girmek ya da sapık, batıl, bid'at olan mezheplere ve görüşlere yardım etmek amacı ile tartışmaktır. Biz, bunların hiçbirini yapmayacağız.

Tartışma bazen hakla olabilir. Allah (*azze ve celle*) kitabında buyurduğu gibi; "İçlerinden zulüm edenler hariç, kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin." (*Ankebut, 46*) Ancak inatlaşarak, delilsiz ve mezhebine yardım etmek amacı ile olursa batıl olur.

Tartışmalar şayet taassuh, haklı da olsa haksız da olsa karşıdakine galip gelme niyeti ile olursa, bu batıl olur, caiz olmaz. Fakat bir meselede sonuca ulaşmak maksadı ile münakaşada bulunursa, tartışmacılardan her biri hak olduğuna inandığı görüşe delil getirecek ve her biri hakkı ortaya koymak amacı ile tartışıyorsa ve hakaret, sövmek gibi şeylerde yoksa bu caizdir. Az önce yukarıda zikrettiğim ayetten dolayı. Sanki Allah (*azze ve celle*), kitap ehli ile güzel yolun dışındaki yolla mücadele etmeyin demiş. O zaman Müslüman kardeşler buna daha layıktır. Bazıları hak olsun, batıl olsun sadece kendi görüşünü haklı çıkarmak, kendi menhecini, kendi görüşünü haklı çıkarma hasmına galip gelmek amacı ile tartışır, bu tartışma caiz değildir. Çünkü bu başkaların hakkına tecavüz olur ki, bu da caiz değildir. Yani sen sırf kardeşine galip gelmek için, haksız olduğunu bildiğin halde tartışmaya girecek olursan bu caiz olmaz. Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in buyurduğu gibi; "Ben de bir beşerim, sizler de bana davada bulunuyorsunuz. Sizden biriniz delilini arz ederken daha güzel bir dil kullanabilir. Ben de duyduğuma göre hükmederim. Ben kime kardeşinin hakkını hükmedecek olursam onu almasın. Çünkü ben ona ateşten bir parça biçmiş olurum. Şimdi onu ister alsın, ister terk etsin."¹²⁴ Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şunu anlatmak istiyor; Tartışmacılardan, davacılarından biri diğerinden daha fasih, daha ikna edici bir şekilde delilini sunabilir. Bu, onu aldatmasının yaptığı işin helal olduğunu zannettirmesin. Ben ona ateşten bir parça biçmişimdir, ister onu alsın, ister onu terk etsin. Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) yine buyuruyor ki; "Allah'ın kendisinden en çok buğzettiği kişi çokça tartışandır."¹²⁵ Batıl dahi olsa hasmına galip gelen dil sahibidir, konuşkan-
dır.

124. Buhari, 2458; Müslim, 1713

125. Buhari, 2457; Müslim, 2668

وَلَا تُجَادِلْ فِي الْقُرْآنِ “Kur’an hakkında tartışmaya girmeyiz” Maksudı, biz Kur’an mahluk mu, değil mi tartışmasına girmeyiz de olabilir; ya da o lafızla manadır veya sadece manadır tartışmaları da olabilir. Bundan maksadı, din düşmanlarının yaptığı gibi Kur’an’a açık muhalif olan şeylerle Kur’an’a karşı koymayız da olabilir.

Ya da biz, Kur’an’a sırf muhalif olalım, oradan buradan şeyler getirip Kur’an hakkında tartışmaya, mücadeleye girmeyiz. Kur’an’ın el kesme meselesinde Kur’an’a muarız olan Ebu Ala el-Meari’den aktarıldığı gibi, o şöyle söylüyor; “Ne günahı vardı da bir dinarin, dörtte birine karşı kesildi.” Bu bir tenakuzdur. Bize ancak susmak düşer. Biz, buna karşı Rabbimizin ateşinden ona sığınırız.

وَنَشْهَدُ أَنَّهُ كَلَامُ رَبِّ الْعَالَمِينَ

[45]

“Onun, âlemlerin Rabbinin keliması olduğuna şahitlik ederiz”

[ŞERH]

Bu bütün Müslümanların Cehmiyye, Mu’tezile, Eş’ârilere ve Ehl-i Sünnetin söylediği bir cümledir. Hepsisi; “Biz Kur’an’ın Allah’ın keliması olduğuna şahitlik ederiz” derler. Ama acaba onlar Allah (azze ve celle) harf, ses ve işitilecek şekilde konuştuğunu mu kast ediyorlar? Yoksa onlar –tıpkı Cehmiyye ve Mu’tezile gibi Allah’ın kelimasının manası Allah’ın mahlûkatından bir mahlûktur mu diyorlar?

Cehmiyye ve Mu’tezile, Kur’an Allah’ın kelimasıdır diyorlar. Bundan, Allah onu yaratmıştır diye kastediyorlar. Allah’ın kulları denildiği gibi, yani Allah onları yaratmıştır. Onlar bu cümleyi söylüyorlar. Fakat onu Ehl-i Sünnetin tefsir ettiği gibi, tefsir etmiyorlar.

Eş’ârilere, Kullabiyye ve Mâturidiyye mensup olanlarda İmam Tahâvî’nin ibaresini kullanıp, Kur’an Allah’ın kelimasıdır diyorlar. Bununla maksatları, “Kur’an’ın manası Allah’ın kelimasıdır” demektir. Ancak sesler ve harfler mahlûktur diyorlar. Onlara göre acaba lafız, mana, harfler ve sesler Allah’ın keliması mı, yoksa bunların bir kısmı mı Allah’ın keliması? Onlar, Allah’ın keliması bunların bir kısmıdır diyorlar. O da Allah’ın zâtında kâim olan manalardır. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in Cibril’den işittiği şeyler ise Cibril’in kelimasıdır. Yani Cibril (aleyhisselam)’dan çıkan sesler, harfler ve lafızlar onundur. Onlar, Allah işitilecek bir lafız ile konuşmaz diyorlar. Bu Allah’ın keliması Rasûlullah’ın sünnetine muhalif olduğundan dolayı batıl bir görüştür.

Ehli hakka gelince, onlarda İmam Tahâvî'nin dediği gibi "Kur'an Allah'ın kelamıdır" derler. Ancak onlar bununla lafız, mana, harf ve sesi kastederler. Şeyh İbn-i Tey-miyye'nin dediği gibi; "Kur'an harf ve manaları ile Allah kelimasıdır." Manasız sade harflerden değil. "Harfsiz manalarda değil."¹²⁶ Bazılarının iddia ettiği gibi, Allah'ın kelamı manasız harfler değildir. Ya da harfler ve sesler ezelde yaratılmış. Eş'ârielerin dediği gibi; harfsiz manalarda değil. Bilakis lafız, mana, harf ve seslerin tümü birlikte Allah (azze ve celle)'nin kelimasıdır.

Bunu en güzel Kur'an açıklayıp, ortaya koymuştur. "Allah'ın kelamını işitinceye kadar ona sığınma hakkı ver" (Tevbe, 6) yine aynı şekilde, "Musa belirlediğimiz vakitte gelince Rabbi onunla konuştu" (Araf, 143) yine Fetih suresinde buna delalet eden ayetler var. Ve buna delaleti de apaçık, "Allah'ın kelamını değiştirmek istiyorlar." (Feth, 15) Abdullah b. Uneys'in hadisinde olduğu gibi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu birçok yerde söylemiştir; "Allah insanları kıyamet günü çıplak, ayakkabısız ve sünnetsiz diriltir. Yakındakinin işiteceği gibi uzaktakinin de işiteceği bir sesle nida eder. Melik benim, Deyyan benim."¹²⁷ Hadiste nida ve ses zikredilmiş. Hadiste Allah kendi nefsindeki manaları Cibrîl (aleyhisselam)'a anlaşılar kıldı. Cibrîl (aleyhisselam)'da konuştu demiyor. Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor; "Allah (azze ve celle) şemada bir şeyi hükmettiğinde melekler saygıdan kanatlarını çıkarırlar."¹²⁸

Kur'an ve sünnet açıkça ve sarîh bir şekilde Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğuna, ondan başlayıp tekrar ona geri döneceğine, mahlûk olmayıp gökten indiğine delalet eden deliller ile doludur. Doğru yoldan çıkmış belli başlı fırkaların dışındaki bütün ümmetin görüşü budur. Bunlar Cehmiyye, Mu'tezile gibileridir. Bunlara cevaplar verilip, görüşleri tamamen çürütülmüştür. Daha önce de Abdulaziz el-Kinânî ile Bişr el-Merisi arasında geçen münazarayı zikretmiştik.

Abdulaziz, Bişr el-Merisi'ye: "Sen Kur'an'ın mahlûk olduğunu mu söylüyorsun" dedi. O da: "Evet" dedi. Abdulaziz: "Dördüncüsü olmayan üç soruya cevap ver" dedi. "Senin dediğini kabul edelim, Kur'an mahlûk olsun. Allah onu kendi zatında mı yarattı, yoksa kendi zatının dışında başka bir yerde mi yarattı veya mekansız bir yerde mi yarattı? Bunların dördüncüsü yoktur." Bu bildiğiniz üzere cedel münazara- da sebr ve taksim diye isimlendirilir. Buradaki taksim akli sahih bir taksimdir. Abdulaziz, Bişri Merisi'yi susturup iyice taşılayınca Bişr dedi ki; "Allah onu diğer şeyyanı yarattığı gibi yarattı" derim. Abdulaziz: "Bana bu üç tanesinden biri ile cevap ver"

126. Akidetü'l-Vasitiyye; Mecmû'u'l-Fetava, III, s.144 (Tercümesinde III, s.159)

127. Buhari, 77; hadisi muallâk olarak zikretmiştir.

128. Buhari, 4800; İbn Mace, 194

mek zorundasın yoksa sen yenilmiş olursun" dedi. Bısr yine: "Ben onları eşyayı yarattığı gibi yarattı derim" dedi. Halife Me'mun; "Ey Abdulaziz, Bısr cevap veremedi, sen bize kelamını açıkla" dedi. Abdülaziz: "Ey müminlerin emiri, şayet nefsinde yarattı deseydi kâfir olurdu. Çünkü Müslümanlar Allah'ın zatının mahlûkata mekân olamayacağına ittifak etmişlerdir. Başka yerde yarattı deseydi, o zaman bizde Allah'ın kelamı ile insan kelamı, köpeğin havlaması ve eşeğin anırmasındaki farkı so-rardık. Çünkü bunların hepsi başka zatlarda yaratılmış seslerdir. Allah'ın kelamıyla bunlar arasında ne gibi fark olurdu? O zaman Allah'ın kelamının onlardan üstünlüğü ne ile olurdu? Onu mekânsız bir yerde yarattı deseydi ki, böyle bir şey diyeceğini zannetmiyorum. Çünkü bütün akıllar mahlûkun bir mekânda olması gerektiğini bilir." Böylece Bısrı Merisi yenilgiye uğramış oldu.

Sonuç olarak Allah (*azze ve celle*)'nin kelam sıfatı hakkında insanların birkaç farklı görüşü vardır.

1. Ehl-i Sünnetin sahâbelerden ve tâbiinden olan selef-i sâlihîn ve bunlara tâbi olan hidâyet imamlarının mezhebi. Bunlar Kur'an yaratılmaksızın Allah katından indirilmiş, ondan zuhur etmiş ve ona geri dönecek. Kur'an lâfzen, manen, harf ve seslerle Allah'ın kelamıdır derler.

2. Eş'ârîyye, Kullabiye ve Mâturîdiyye mezhebidir. Bunlar Allah'a nispet edilen, Allah'ın kelamından murad Allah (*azze ve celle*)'nin zâtında kâim olan manalardır. Allah (*azze ve celle*) bir şeyi anlatmak istediğinde, onu Cibril (*aleyhisselâm*)'a anlaşılır kılar ve Cibril (*aleyhisselâm*)'da onu konuşur. Allah (*azze ve celle*) için işitilir bir kelamla konuşması muhaldir. Bunlar, konuşma dişlere, dudaklara, boğaza ihtiyaç duyar, der. Bu ise mahlûkatın özelliklerindendir.

Ancak bunların hakikati kendisi ile insanlara gizledikleri bu şüpheye âlimler söyle cevap vermişlerdir; "Saydığınız bu şeylere ihtiyaç duyan kelam mahlûkatın kelamıdır. Halık olan Allah (*azze ve celle*)'nin kelamı ise bunlara ihtiyaç duymaz. O irade ettiği yol ile konuşur.

Birde kelam sizin saydığınız bu aletler olmadan mahlûkattan da zuhûr edebilir. Misal olarak, Allah (*azze ve celle*)'nin şu ayeti kerimesinde olduğu gibi; "Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi, ona ve yeryüzüne (isteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin dedi. Her ikisi de istiyerek geldik) dediler." (*Fussilet, 11*) Yeryüzünün dişleri, dudakları ve boğazı mı var? Gök için bunlar mı var? Bunun dışında farklı şeylerde var. Misal olarak, Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*)'in bıraktığı hurma kütüğü. Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) onun üzerinde hutbe okumayı bıraktınca

ağlamıştır. Ve daha birçok Allah ve Rasûlü'nün konuştuğu, bize haber verdiği mahlûkat var. Fakat bu mahlûkatın konuşması için saydıkları bu aletleri yoktu. Onların, Allah (azze ve celle)'nin duyulacak ses ile konuşması onun hakkında caiz olmaz sözleri batıldır. Sebepleri ise şunlardır;

1. Mahlûkatın konuşmak için bu aletlere ihtiyaç duymaları konusunda Allah (azze ve celle) mahlûkata kıyas edilmez.

2. Kendisinde saydıkları bu aletler olmadan konuşan mahlûklar vardır.

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ، فَعَلَّمَهُ سَيِّدَ الْمُرْسَلِينَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ كَلَامُ اللَّهِ تَعَالَى، لَا يُسَاوِيهِ شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ الْمَخْلُوقِينَ، وَلَا نَقُولُ بِخَلْقِهِ، وَلَا نَخَالِفُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ

[46]

“Onu Rûhu'l-emin indirdi. Onu Rasûllerin Efendisi Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e öğretti. O mahlûkatın hiçbirinin kendisine denk olmayacağı Allah'ın kelimidir. Onun mahlûk olduğunu söylemeyiz ve Müslümanların cemaatine muhalefet etmeyiz.”

[ŞERH]

[VAHYİN GELİŞ KEYFİYETİ İCMÂ'YA MUHALEFET ETMEMEK]

Onu Rûhu'l-emin olan Cibril (aleyhisselam) indirdi. Onu Rasûllerin Efendisi Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) öğretti.

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelen vahyin farklı yolları vardır. (Vahyin geliş yolu) tek bir yol değildir. Cibril bazen Rasûlullah'a bir adam suretinde gelip vahye diyordu. Bazen Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kalbine üflüyordu. Her hâlükarda vahyin farklı yolları vardı. İmam Suyuti “*el-İtkan*” adlı kitabında bu konudan çok güzel bahsediyor. Kur'an, Cibril (aleyhisselam)'ın Kur'an'ı Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e indirdiğini haber veriyor. “*Sakındırılanlardan olasin diye ruhul emin onu senin kalbine indirdi*” (Şuârah, 193-194) “Onu kendisine pek güçlü ve kuvvetli öğretti” (Necm, 5) diğer bazı ayetlerde ise onun Cibril (aleyhisselam)'ın sözü olduğunu söylüyor;

“Muhakkak ki Kur'an çok şerefli elçinin sözüdür.” (Tekvir, 19-20) Bundan maksat, onu Rasûlullah'a o getirdi ve ulaştırdı. Bu ayetle Hakka suresindeki; “**Muhakkak ki Kur'an çok şerefli bir elçinin sözüdür.**” (Hakka, 40-41) Buradaki elçiden maksat Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'dir. Tekvir suresindeki elçiden maksat ise Cibril (aleyhisselam)'dir. Onu, Rasûlullah'a vahyin değişik yollarıyla öğretti.

Evet, Kur'an'ın mahlûk olduğunu söyleyen Müslümanların cemaatine muhalefet etmiştir. Bunlar Ehl-i Sünnet ve kendilerinden sahâbelerin ve tâbiinin olduğu selef-i salihindir. İmam Tahâvî, Cehmiyye ve Mu'tezile'ye itibar etmediğinden dolayı, Kur'an'ın mahlûk olduğunu söyleyenin Müslümanların icmâsını bozmuş olacağını söylüyor.

وَلَا تُكْفِّرُ أَحَدًا مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ بِذَنْبٍ

[47]

“Ehl-i kible den hiç kimseyi günahından dolayı tekfir etmeyiz.”¹²⁹

[ŞERH]

[TEKFİR KAİDELERİ]

Ehl-i Sünnete göre günah, -küfre götürecek günahlardan olmadığı müddetçeğünahıan dolayı ehl-i kibleyi tekfir etmez. Ya da işlemiş olduğu günahı helal görmediği müddetçe Ehl-i Sünnetin halefinin ve selefının tuttuğu yol budur. Bu konuda insanların dört mezhebi vardır:

1. İlk mezhep: Ehl-i Sünnetin mezhebidir. Bunlar, Müslüman'ın işlediği günahımandan çıkaran bir günah olmadığı veya işlediği günahı helal görmediği müddetçe imandan çıkmaz derler. Bunun Kur'an ve sünnetten delili çoktur. Kur'an'ın âsiyi ve fasığı mümin diye isimlendirdiği çoktur. Rasûlullah'tan bu konuda hadis çoktur. Ehl-i Sünnetin, günahların küfrü gerektirmediğine ve kişinin günahı gereği İslâm ve imandan çıkmayacağına dair getirdikleri en büyük delil Allah Teâlâ'nın şu ayetidir; “Eğer müminlerden iki grup birbirleri ile vuruşurlarsa, hemen aralarını düzeltin. Şayet ikisinden biri diğerine saldırırsa, onlarla Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın. Muhakkak ki müminler kardeşler o halde kardeşlerinizin arasını

¹²⁹ İmam Tahavî bu metinde büyük günahlardan dolayı Müslümanları tekfir eden Haricilere cevap vermiştir. Ebu'l-İzz ise birçok âlimin, Tahavî'nin ibaresinin kullanılmaktan sakındığını nakletmiştir. İmam Tahavî'nin ibaresinin yerine “Her günahla tekfir etmeyiz” kullanılması daha iyidir.

düzeltin.” (Hucurat, 9: 10) Allah Teâlâ başka bir topluluğa karşı zulmeden –ister bu topluluk devlet olsun isterse Müslüman iki topluluk olsunbüyük günah işlemiş olur. Buna rağmen Allah Teâlâ bunu kitabında mümin diye isimlendirmiştir. Ehl-i Sünnet günahından dolayı imandan çıkarmaz. Ona imanı eskimiş derler. Bu gibi kişilere imanı nakıs kişiler derler. Delilin gerektirdiği budur.

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şarap içmiş bir adam getirildi. Ona **“vurun”** dedi. Ebu Hureyre, bizden kimisi eliyle, kimisi ayakla, kimisi elbisesiyle vuruyordu demiştir. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) arkasını dönünce topluluktan bazıları **“Allah belanı versin”** dediler. Rasûlullah; **“Öyle söylemeyin. Kardeşinize karşı şeytana yardım etmeyin”** buyurdu.¹³⁰ Sarhoş bir adam, birde had cezası yemiş bununla birlikte Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onu, ona sövene, azarlayana ve iftira atana kardeş sayıyor. Bu da müminin, Müslüman'ın günahı onu imandan çıkarmadığına delâlet eder.

Yine Allah Teâlâ'nın şu ayeti de buna delildir; **“Ancak öldürülen kimse, kardeşi tarafından af dilerse güzel olana tabi olsun ve diyeti ona güzellikle versin.”** (Bakara, 178) Bu ayeti kerime katili kısas hakkı olan maktulun velisine kardeş sayıyor. Burada ki kardeşlik iman, İslâm kardeşliğidir.

Sonuç olarak, deliller günah sahibini imandan çıkarmayacağı konusunda Ehl-i Sünneti destekliyor. Fakat günahı miktarınca imanı eksilir. Bununda delilleri çoktur.

Mu'tezilenin bazı fırkaları âsiyi fasık diye isimlendiriyor, ancak onlar fasığa Ehl-i Sünnet gibi hükmetmiyorlar. Onlar sadece isim olarak fasık diyorlar. Dünyada zâhiri haline bakıp, İslam ile hükmediyorlar. Ancak ahirette ebedi olarak cehennemde kalacağını söylüyorlar. İster fasık demiş olsunlar, ister iki menzil arasındaki menzil desinler.

2. İkinci mezhep: Hâriciler ve Mu'tezile arasında her ne kadarda bazı farklar olsa da ikisinin de mezhebinin sonucu aynıdır. Hâriciler büyük günah işleyenin imandan çıkıp, kâfir olduğunu ve ahirette ebedi olarak cehennemde kalacağını söylüyorlar. Mu'tezile ise dünyada imandan çıktığını söylüyor ama küfrüne hükmetmiyorlar. Onlar onun imandan çıktığını fakat küfre girmediğini, iman ile küfür arasında bir menzilde olduğunu, bunu da iki menzil arasında bir menzil (el-menzile beyne'l-menzileteyn) diye isimlendiriyorlar. Bu da Mu'tezilenin asıl temellerinden biridir.

¹³⁰. Buhari, 6781; Ebu Davud, 4487

Mu'tezileye göre dinin temeli beş şeydir. Araştıranlar bunu bilir:

- Tevhid
- Adâlet
- İyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak
- Tevhidi gerçekleştirmek
- İki menzil arasındaki bir menzil, bu asinin günahıyla imandan çıkıp, küfür dışında başka bir menzilde kalmasıdır. Hâriciler ile Mu'tezile arasındaki ihtilafta budur. Hâriciler ve Mu'tezile büyük günah işleyen imandan çıktığı konusunda ittifak etmişlerdir. Ancak Hâriciler imandan çıktıktan sonraki hükümde onlardan ayrılıyorlar. Hâriciler, büyük günah işleyen imandan çıktıktan sonra kendisi ile malı ve canı helal olan küfre girmiştir derler.

Mu'tezile de imandan çıktığını söylüyor. Ancak onlar onu kâfirin cehennemdeki yerinden daha hafif yere koyuyorlar. Hâriciler ve Mu'tezileye bu konuda kendi mezheplerine delil olacak nassların zâhirlerinden başka bir şey yok. Misal olarak Allah Teâlâ'nın şu ayeti; **"Şefaâtçilerin şefaati onlara fayda vermeyecek"** (Müddessir, 48) diyorlar ki; "Bu ayet âsilere şefaâtçi olunmayacağına ve onların orada ebedi kalacağına delâlet ediyor." Aynı şekilde Mu'tezile şu ayet hakkında; **"Sen kimi ateşe sokarsan artık onu perişan etmişsindir"** (A-li İmran, 192) şöyle diyorlar; "Bu ayet ateşe girenin artık oradan çıkamayacağına delildir. Mademki Allah onu perişan, rezil etmiş. O artık cennete girmeye hak kazanamaz. O ateşte ebedi olarak kalır."

Onların **"Şefaâtçilerin şefaati onlara fayda vermez"** ayeti ile delil getirmelerine gelince, bu ayetin öncesi ve sonrasının bu ayetin kâfirler hakkında olduğunu çok açık ortaya koyuyor.

Yine onların **"Sen kimi ateşe sokarsan artık onu perişan etmişsindir"** ayeti ile delil getirmelerine selef-i sâlihın şöyle cevap vermiştir; "Buradaki perişanlık, rezillik Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılıp, lanet edilmesi değildir. Buradaki perişanlık, rezillik utanmak manasındadır. Yani, 'Ey Rabbimiz sen Müslümanlardan kimi ateşe atarsan, bu onun utanmasına sebep olmuştur. Çünkü onun ateşe girmesine hükmedilip oraya girdiğinde onu akrabaları ve arkadaşlar görecektir, hâlbuki daha önce onun büyük günah işlemediğini zannediyorlardı. Onlar onu ateşte görünce utanacak.' **"Sen onu perişan etmişsindir"** manası, onu utandırmışsındır."

Sonuç olarak büyük günah işleyen kişi Mu'tezile ve Hâricilere göre ateşten ebediyyen çıkamayacak. Ehl-i Sünnete göreyse büyük günah işleyen kişi buna ısrar ederek ölecek olursa ve bu günah dinden çıkaran günahlardan değilse o zaman iki durumdan biri olur.

Allah Teâlâ bu kişiye fazileti ve rahmeti ile muamele edip onu bağışlar, af eder ve onu ilk anda cennetine sokar.

Onu kötü işlerden temizlemek için ateşe koyar sonra onu ya şefaâtçilerin şefaati ile ya da merhamet edenlerin en merhametlisinin rahmeti ile ateşten çıkarır.

Ehl-i Sünnetin mezhebinin aslı budur. Onlar bu konuda kesinlikle ihtilaf etmezler.

3. Üçüncü mezhep: Mürcienin mezhebidir. Mürcieler Allah'ın recâ (ümit) barındıran ayetlerine itimat etmiş ve onları tehdit ayetlerine tercih eden bir topluluktur. Onların bu ismi almasının birkaç sebebi vardır.

Bunların kendi aralarında tabakaları vardır;

Mürcie-i Mahzâ: Bunlar Cehm b. Safvân ve ona tâbi olanlardır. Bunlar iman ile hiçbir zaman günah zarar vermez derler. Bunlara göre kul Allah'ı bildiği müddetçe işlediği günah ne olursa olsun imanına zarar vermez. Bu günah ister namazın terki olsun, ister fuhşiyatı işlemek olsun. Çünkü onlara göre iman sadece Allah (azze ve cel-le)'yi bilmektir¹³¹

Bunlar amelin terkine ve haram olan günahın zarar vermediğine hükmettiklerinden dolayı kâfirlerden bir tabakadır. Bunlar imanda ikrar ve tasdiki şart koşmuyorlar. Bunlar (o kadar ileri gitmişlerdir ki); "Kişi Allah'ı bilen İblis, Firavun ve diğer Allah'ı tanıyan kâfirlerin kâmil bir mümin midir" diye soru sorarak cevaplar vermişlerdir.

Fukahânın Mürciesi: Bunlar ameli imanın aslından çıkaranlardır. Bunlar amelin iman diye isimlendirilemeyeceğini söylerler. Bunlar Mürcie-i mahzâ'dan çok çok hafiftirler. Çünkü bunlar günah işlemeyi ve ameli terk etmeyi mubah kılmıyorlar. Bunlar mümine salih amel işlemeyi, haramları terk etmeyi vacip kılıyorlar. Ama ameli imanın bir parçası saymıyorlar.

131. İbn-i Hazm bunları anlatırken şöyle der: Bunların ikinci kısmı imanın kalbi bir akit olduğunu söyleyenlerdir. Bunlar iman etmiş kişi açıkça küfür işlese dili ile bunu ilan etse, putlara tapıp Daru'l-İslam'da Yahudi ve Hristiyanlarla arkadaşlık yapsa, haça tapıp teslis inancını Daru'l-İslam'da ilan etse ve bunun üzerine ölse bu kişi imanı kâmil bir müminidir. Bu cennette Allah'ın dostudur, derler. Bu görüş Cehm b. Safvân es-Semerkandi'nin görüşüdür. (el-Fasl, III, s.122 [Tercümesinde III, s.524])

مَا لَمْ يَسْتَحِلَّهُ وَلَا نَقُولُ لَا يَضُرُّ مَعَ الْإِيمَانِ ذَنْبٌ لِمَنْ عَمِلَهُ

[48]

“Onu helal görmediği müddetçe, işleyene imanla birlikte günah bir zarar vermez de demeyiz.”

[ŞERH]

Bu icma iledir. Kim bir haramı helal görerek işleyecek olursa Müslümanların icmasıyla kâfir olur. Buna sadece İslâm'ın kaide ve kurallarını umursamayan karşı çıkar. Çünkü haramın helal olduğunu söyleyen Allah ve Rasûlü'nü yalanlamıştır. Şayet Kur'ân “Zinaya yaklaşmayın” (İsra, 32) diyor ise Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'de cezayı hak ettiği için içki içene sopa vurmuşsa Kur'ân ve Sünnet hırsızın elinin kesileceğini hükmetmiş ise ve bu cezalar bu işlerin haram olduğundan dolayı verilmişse, içkinin, zinanın, hırsızlığın haram olmadığını söyleyen Allah ve Rasûlü'nü açıktan açığa yalanlamıştır. Allah ve Rasûlünü açıktan yalanlayan ise Müslümanların ittifakı ile kâfir olur. Bundan dolayı bazı sahâbeler Allah (azze ve celle)'nin ayetini tevil edip, içki içince: “İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını, ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde (haram kılınmadan önce) tattıklarından dolayı günah yoktur. (Önemli olan inandıktan sonra iman ve iyi amelde sebattır). Allah iyi ve güzel yapanları sever.” (Maide, 93) Ömer (radıyallahu anhu) onlara had uygulayıp, sopa vurmuştur ve: “Onu helal görmüş olsalardı, onlara küfür ile hükmederdim ve bunda hiç kimse muhalefet etmezdi” demiş.¹³²

İmam Tahâvî fukahânın mürciyesinden olduğundan dolayı Mürcie-i mahzânın dediğini demesi mümkündür. Onlar iman ile birlikte günah zarar vermez derler. Ancak İmam Tahâvî, biz bunu demiyoruz dedi. Yani bize her ne kadar fukahânın mürciyesi denilse de, biz iman ile beraber günah zarar vermez konusunda Mürcie-i Mahzâ ile ittifak etmiyoruz. Biz günah zarar verir, imanı zayıflatır deriz. İmanı azaltır demiyoruz. Çünkü İmam Tahâvî'nin mezhebine göre iman artıp, azalmaz. Ancak kuvvetlenir, zayıflar. Günahlar imana zayıflaması ile onu işleyene de dünya ve ahirette cezalandırılması ile zarar verir.

¹³². Ebu'l-İzz'in şerhinde bu konudaki ittifaka bakabilirsiniz; 2, 446

نَرْجُو لِلْمُحْسِنِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ يَغْفُو عَنْهُمْ وَيُدْخِلَهُمُ الْجَنَّةَ
بِرَحْمَتِهِ، وَلَا نَأْمَنُ عَلَيْهِمْ

[49]

“Müminler arasında muhsin olanları affedeceğini ve rahmetiyle cennete koyacağını ümit ederiz. Ancak onlar hakkında emin olmayız”

[ŞERH]

[MÜMİNLER HAKKINDA HÜSN-Ü ZÂN BESLEMEKLE BİRLİKTE KİMSEYİ ALLAH'A KARŞI TEZKİYE ETMEYİZ]

Muhsin olanlar hakkında ümitli oluruz, kötülük işleyenler hakkında korkarız. Bu muayyen kişi hakkında cennet ya da cehennem ile şehâdet etme konusunda Ehl-i Sünnetin mezhebidir. Bir insanı sürekli salih amel işleyip, doğru yoldan ayrılmadığını gördüğümüzde onun bu güzel ameller işlemesinden dolayı onun için hayır ümit ederiz. Ona cennetle şahitlik yapmayız. Günah işleyerek kendi nefesine zulüm eden birisini de gördüğümüzde onu için korkar, şefkatte bulunuruz ama onun hakkında cehennemle şahitlik yapmayız. Ehl-i Sünnetin mezhebinin kendisi üzerine kurulu olduğu kaide budur.

İmam Tahâvî burada bir noktaya işaret ediyor. O da müminlerden muhsin olan cennete hak kazanır ama onu Allah (*azze ve celle*)'nin rahmeti ile kazanır. Yoksa yapmış olduğu ameller onun cennete girmesi için yeterli değildir. Sevabın ve cezanın amele bağlı olması konusunda üç mezhep vardır;

1. Birinci mezhep: İnsanın yapmış olduğu hiçbir amel onun cenneti kazanması için yeterli değildir. Amelle birlikte Allah (*azze ve celle*)'nin rahmeti ve lütfu da olması gereklidir. Ancak salih ameller sevap getiren sebeplerdir. Yani sevaplar ve cezalar sebeplerin müsebbibine bağlı olduğu gibi amellere bağlı olurlar. Ehl-i Sünnetin bu konudaki mezhebi budur. Bu konudaki delillerden biri şudur; “İşlemiş olduklarınızdan dolayı cennete girin” (*Nahl, 32; Araf, 43*) yani amellerinizin sebebi ile cennete girin.

2. İkinci mezhep: Kaderiyye ve Mu'tezile mezhebidir. Sevaplar ve cezalar amel-lere bağlılığı olan ivaz (karşılık olarak verilen) olan şeylerin kendisinin yerine ivaz olduğu şeylere bağlılığı gibidir. Onlara göre, amel olursa kesinlikle sevap olur. Kötü amel olursa ceza kesin olur. Buna Allah'ın iradesi, rahmeti, fazileti, affi girmez.

3. Üçüncü mezhep: Eş'âri ve Cebriyye'den birçoğunun mezhebidir. Sevabın ve cezanın amelle hiçbir bağı yoktur. Sevap ve ceza Allah'ın iradesi kazası ve kaderine bağlıdır. Allah'ın kendisi hakkında sevap kazanacak dediği muhsin de olsa, müsi de (isyanîkar da) olsa sevabını alır. Allah'ın cezalandıracak dediği de muhsin de olsa, müsi de olsa cezalandırılır. Bunlara göre ceza ve sevabın amel ile bir alakası yoktur.

Ehl-i Sünnet “İşlemiş olduklarınızdan dolayı cennete girin” ayeti ve başka naslarla delil getirmiş, sevap ve cezayı amele bağlamıştır.

Mu'tezile ise onlarla aynı ayeti “İşlemiş olduklarınızdan dolayı cennete girin” delil almışlar. Ancak onlar bu ayetin amellerin sevaptan ivaz olduğunu yani amellerin karşılığı olduğunu, Allah (*azze ve celle*)'nin burada herhangi bir iradesi, rahmeti, fazileti olmadığını söylüyorlar.

Cebriyye ve onlarla aynı görüşte olanların dayanağı ise şu hadisi şeriftir: Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştur; “Sizden hiçbiriniz ameli ile cennete giremeyecek.” “Sende mi ya Rasûlullah” dediler. “Hayır, bende” dedi. “Ancak Allah beni rahmeti ve fazileti ile kuşatırsa.”¹³³

Kaderiyye yukarıda zikrettiğimiz amellerin, sevabın karşılığı alabileceğine işaret eden ayeti delil almışlardır. Cebriyye ve Eş'ârîler ise amelin ne hakikaten sebep olma açısından sevabın karşılığı olmayacağına işaret eden hadisi delil almışlardır. Fakat Ehl-i Sünnet ise iki delili bir arada delil olarak almışlardır.

Sahih olanda budur. Sizin “İşlemiş olduklarınızdan dolayı cennete girin” ayetinin zâhiri amellerin cennet ya da cehenneme sebeptir. “Sizden hiçbiriniz amelleri ile cennete giremeyecek” hadisinin zâhiri, ameller ne cennete ne de cehenneme girmeye (mücerret bir) sebep olamaz. Ancak selef-i sâlihîn delilleri cem etmişler (bir arada değerlendirmişler) ve şöyle demişler; “Ayette geçen (be) bağlaç harfi sebep içindir. O zaman ayetin manası, amellerinizin sebebiyle cennete girin olur. Sadece ameller cennet ve cehenneme girmeyi gerektirmez. Hadiste geçen bağlaç harfi olan (be) ise ivaz karşılık manasına gelen harftir. Yani sizin amelleriniz tek başına cennete girmek için yeterli değildir. Amellerle beraber Allah'ın iradesi, rahmeti ve fazileti gereklidir.”

Delillerinin zâhirlerini alan Mu'tezile, Eş'ârîyye ve onlarla olan fırkalar hakka ulaşmakta başarılı olamamışlardır.

¹³³. Buhari, 6467; Müslim, 2818

“Sizden hiçbiriniz amelleri ile cennete giremeyecek” delillerine cevap ise buradaki bağlaç harfinin ivaz için yani karşılık için olduğunu söylemiştik. Yani ameller tek başına cennetin karşılığı olamaz. Burada şuna işaret vardır, insanın ameli hangi dereceye ulaşırsa ulaşsın, tek başına cennete girmeye yeterli olmaz. Allah (azze ve celle) bu dünyada çeşitli nimetlerle ihsan etti. Onun için insanın ameli hangi dereceye ulaşsın ulaşsın bu nimetleri karşılayamaz. Buna sahih bir hadisle delil getirmişlerdir. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) geçmiş ümmetlerden kendisini ibadete adanmış birini zikretti.

Bu kişi mabedinde Allah'a ibadetten başka bir şeyle meşgul olmuyormuş. Hatta rızkını dahi Allah onun için hazırlıyormuş. Her gün bir tane nar veren bir ağacı varmış, onunla ihtiyacını karşılıyormuş. Mabedinin yanında bir göze akıyormuş o da oradan içiyormuş. Bu adam ibadetten başka bir şeyle meşgul olmuyormuş. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdular ki; “Kıyamet günü olunca bu adam Allah (azze ve celle)’nin huzuruna getirilir ve amelleri ona arz edilir. Allah Teâlâ: “Kulumu rahmetimle cennete koyun” der. Adam amellerini çok görür ve şöyle der: “Hayır, ya Rabbi amellerim ile gireyim.” Bu sefer Allah Teâlâ: “O zaman benim ona verdiğim nimetler ile onun amellerini kıyaslayın” buyurur. Ölçerler ve derler ki; “Onun amelleri senin ona verdiğin göz nimetini bile karşılamadı.” Adam bunu görünce: “Ya Rabbi senin rahmetinle” der.

Rasûlullah'ın **“Sizden hiçbiriniz amelleri ile cennete giremeyecek”** hadisi, yani ameller tek başına cennete girmeye yeterli değildir. Amelle birlikte Allah (azze ve celle)'nin iradesi, rahmeti ve fazileti olması gerekir.

وَلَا نَشْهَدُ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ، وَنَسْتَغْفِرُ لِمُسِيئِهِمْ وَنَخَافُ عَلَيْهِمْ وَلَا
نُقْنِطُهُمْ

[50]

“Onlar için cennetle şahitlik etmeyiz. Günahkârlar için istiğfar ederiz. Onlardan ümidimizi de kesmeyiz”

[ŞERH]

Bu meselede âlimler üç ya da dört mezhepte ihtilaf etmişlerdir:

1. **Birinci mezhep:** En racih, en kuvvetli olanı Ehl-i Sünnetin mezhebidir. Kişinin ameli hangi mertebeye ulaşırsa ulaşsın, muayyen bir kişi için onun cennet ehlinden olduğuna şahitlik edilmez. Ve yine kişinin ameli ne kadar kötü olursa olsun, muayyen bir kişi için cehennem ehli olduğuna şahitlik edilmez. Ancak muhsin olanlar için ümit beslenir. Kötülerin akıbetinden korkulur.

Ama muayyen şahıslar için cennet veya cehennemle şahitlik yapılmaz. Fakat kendisi hakkında sarih, sahih delil varid olmuşsa o zaman yapılır. Bundan dolayı şöyle denilir; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in bizzat cennetlik olduğuna şahitlik ettiğine bizde şahitlik ederiz. Ukkaşe b. Mihsan gibi. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne zaman ki: “Benim ümmetimden yetmiş bin kişi hesapsız, azapsız cennete girecek” deyince Ukkaşe b. Mihsan: “Allah’a beni onlardan kılması için dua eder misin?” dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki; “Sen de onlardansın.”¹³⁴ Bu hadis Ukkaşe’nin bizzat cennet ehli olduğuna delildir. Aşere-i Mübeşşere de böyledir. Ebubekir, Ömer, Osman, Ali ve geri kalan altı kişinin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hepsinin bizzat cennet ehli olduklarına şahitlik yapmıştır. Aynı şekilde Sabit b. Kays b. Şemmas (radiyallâhu anhu), Allah (azze ve celle)’nin şu ayeti inince “Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırduğınız gibi, Peygambere sesinizi yükseltmeyin. Siz farkına varmadan amelleriniz boşa gider.” (Hucurat, 2) Benim amellerim boşa gitti. Ben sesi yüksek olan biriyim. Rasûlullah’a sesimi yükseltirim diyerek evinde kaldı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), onu sorunca dediler ki; “O evinde ağlıyor ve benim amellerim boşa gitti” diyor. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem); “Bilakis o cennet ehliendir” buyurdu.¹³⁵ Sabit b. Kays, Rasûlullah’ın bizzat cennetlik olduğuna şahitlik yaptığı kimsedir.

¹³⁴. Buhari, 5705; Müslim, 216

¹³⁵. Buhari, 3613; Müslim, 119

Aynı şekilde kimsenin cehennemlik olduğuna da şahitlik etmeyiz. Ancak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den cehennemlik olduklarına delil varsa. Çünkü Ehl-i Sünnetin saadet ve şekavet meselesinde mezheplerinin bağlı olduğu şey insanın kendisi üzerine öldüğü durumdur. Biz bir insanın sürekli itaatkâr, mescide bağlı, Allah yolunda cihat ettiğini de görsek onun sonundan emin olmayız. Çünkü mürted olarak ölebilir. Yine bir insanı kâfir, asi, açıktan günah işlediğini de görsek, onun hakkında "Bu cehennem ehlidir" diye şahitlik etmeyiz. Çünkü o tevbe edip, Müslüman olup güzel bir hayat yaşayabilir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu gibi; "Sizden biriniz cennet ehli amelî işler, tâ ki kendisi ile cennet arasında bir zira kalırda o zaman kitap öne geçerde cehennem ehlinin amelini işler ve oraya girer. Sizden birinizde cehennem ehlinin amelini işler, ta ki kendi ile cehennem arasında bir zira kalır, o zaman kitap öne geçer cennet ehlinin amelini işler ve oraya girer."¹³⁶ Delil bir kimsenin cehennem ehlinden olduğunu söylerse, biz de o kişinin kesin cehennem ehli olduğuna kanaat ederiz. Ebu Leheb'in cehennem ehli olduğunu Kur'an bize haber veriyor; "Alev sahibi ateşe girecek" (Tebbet, 3) Allah'ın haberi haktır. Aynı şekilde Ömer b. Lahy el-Huzâ'i onunda cehennem ehli olduğuna şahitlik ederiz. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun hakkında "Ömer b. Lahy el-Huzâ'i'yi cehennemde elbisesini sürüklediğini gördüm."¹³⁷ Kur'an veya sahih hadislerde birinin cennet ya da cehennem ehli olduğunu söylüyorsa biz de öyle şahitlik yaparız. Ehl-i Sünnet bu görüşü birkaç delille desteklemiştir.

Birinci delil: İnsanın âhiri yeterli olmaz. İçi ile dışı, zâhiri ile bâtını bir olmalıdır. Çünkü itibar insanın akidesine ve içinde gizlediği şeyedir. Bazen insan namaz kılan, İslâm'ın şiarlarını eda eden bir münafık olabilir. İçinden Allah'ı ve Rasûlünü inkâr eden azgın kâfir olabilir. Biz, onun zâhirine bakıp, namaz kıldığını, İslâm'ın zâhiri şiarlarını yerine getirdiğinden dolayı cennet ehli olduğuna şahitlik edersek hata yapmış oluruz. Çünkü Allah (azze ve celle) onun bâtınının zâhiri gibi olmadığını biliyordu. Onun Müslüman olduğuna hükmetmek ise, o zâhiri haline itibardan dolayıdır. Yani biz birinin "Lâ ilâhe illallâh" deyip İslâm'ın şiarlarını yerine getiren birini gördüğümüzde, onun Müslüman olduğuna hükmederiz. Ancak gizli hâli Allah'a kalmıştır.

İkinci delil: İtibar ölümedir. Yani İnsan zâhiren İslâm şiarlarını, emirlerini yerine getirip, bâtinen de Müslüman olabilir. Ancak sonunda kötü bir şekilde ölebilir. Sâpar, mürted olup kâfir olarak ölebilir. Şayet biz zâhir haline bakarak şahitlik eder, cennetlik olduğunu söylersek hata ederiz. Aynı şekilde insan zâhiren ve bâtinen mürted, kâfir olabilir, ancak son anda Allah (azze ve celle) ona hidayet edip Müslüman

136. Buhari, 3208; Müslim, 2643

137. Buhari, 3521; Müslim, 2856

olarak ölebilir. O zaman bizim, onun için cehennemlik olduğuna şahitlik etmemiz hata olur. En doğru ve racih olan görüş budur.

2. İkinci mezhep: Peygamberler hariç hiç kimsenin cennet veya cehennemlik olduğuna şahitlik etmeyiz. Ancak birinin Peygamber olduğuna dair delil olur ise onun cennetlik olduğuna şahitlik ederiz. Bunun dışında hiç kimseye şahitlik etmeyiz. Bu görüş nasslara, delillere muhaliftir.

3. Üçüncü mezhep: Ehl-i Sünnetin yolunda yürüyenlerdir. Ancak onlar çemberi daha geniş tutuyorlar. Diyorlar ki: "Biz, delilin ve Müslümanların kendisine şahitlik ettiklerinden başkasına şahitlik etmeyiz. Kur'ân ya da hadis birisi hakkında şahitlik ettiğinde, biz de o kişinin cennetlik ya da cehennemlik olduğuna kesin kanaat ederiz. Aynı şekilde Müslümanların şahitlik yaptığına da şahid oluruz. Çünkü Müslümanlar dalalet üzere bir araya gelmezler. Onlar Allah'ın yeryüzündeki şahitleridirler."

Bunların dayanağı ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından bir cenaze geçer. İnsanlar onun hakkında güzel konuştu ve bu dilden dile dolaştı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Vacip oldu" dedi. Sonra bir cenaze daha geçti. Bu sefer İnsanlar onun hakkında kötü konuştu, tâ ki bu dilden dile dolaştı. Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Vacip oldu" buyurdu. Ömer b. Hattab dedi ki; "Ya Rasûlullah! Sen birincisinde vacip oldu, ikincisinde de vacip oldu" dedin. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki; "Bu birincisi hakkında siz güzel konuştunuz, cennet vacip oldu. İkincisi hakkında ise kötü konuştunuz, ona da cehennem vacip oldu. -İki ya da üç kereSiz Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz" buyurdu.¹³⁸

Selef-i sâlihın buna cevap vererek şöyle diyorlar; Rasûlullah'ın "Vacip oldu" sözü Müslümanların ona şahitlik yapmasından dolayıdır. Bunun sebebi, Rasûlullah'ın birinin cennetlik birinin de cehennemlik olduğunu bilmesidir. Yani Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vacip oldu demesinin sebebi, Müslümanların birinin hakkında güzel konuşmaları, diğeri hakkında kötü konuşmaları değildir. Bilakis asıl sebep Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vahiy yoluyla birinin cennetlik, birinin de cehennemlik olduğunu bilmesidir.

Bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in başka bir sözü açıklıyor; "Cennet ehlini cehennem ehlinde ayırmanız yakındır" dediler ki; Ne ile ya Rasûlullah? Buyurdu ki; "Övmek ve yermekle. Siz Allah'ın birbirinizin aleyhine şahitlerisiniz" Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in "yakında" sözü onların bilmelerinin kesin olmayacağına, sadece şahitlik yapmaları bir karine olacağına işaret etti.

¹³⁸. Buhari, 1367; Müslim, 949

O zaman bu konuda en racih mezhebin, ehlisünnetin mezhebi olduğu ortaya çıkmıştır. O da delil olmadan kimsenin bizzat cennetlik veya cehennemlik olduğuna şahitlik yapmamaktır.

وَالْأَمْنُ وَالْإِيَّاسُ يَنْقُلَانِ عَنْ مِلَّةِ الْإِسْلَامِ، وَسَبِيلُ الْحَقِّ بَيْنَهُمَا
لَأَهْلِ الْقِبْلَةِ وَلَا يَخْرُجُ الْعَبْدُ مِنَ الْإِيمَانِ إِلَّا بِجُحُودٍ مَا أَدْخَلَهُ فِيهِ

[51]

“Emniyette olmak ve ümit kesmek İslâm dininden çıkarır. Ehl-i kible için hak yol ikisinin arasındadır. Kul ancak kendini imana sokan şeyi inkâr etmekle imandan çıkar.”

[ŞERH]

Emniyette olmanın manası, kişinin kendisini Allah'ın azabından güvende hissetmesidir. Allah'ın onu yakalayıp, azap etmesinden güvende olmasıdır. Bu Mürcie'nin tutmuş olduğu menhectir.

Bunlar günah işleyip, vacipleri terk edip imanla beraber günahlar zarar vermez diyenlerdir. Yani Allah'ın azabından güvende olmaktır. Allah'ın azabından güvende olmak caiz olmayan haramlardır. Allah'ın azabından güvende olana karşı çıkılır ve o bid'atçilerden sayılır. “Yoksa onlar Allah'ın azabından emin mi oldular? Allah'ın azabından ancak hüsrana uğramış topluluk emin olur.” (A'raf, 99)

Aynı şekilde yeis yani ümit kesmekte böyledir. Kişinin Allah'ın rahmetinden ümit kesip sonsuza dek rahmetini ummaması da caiz olmayan haramlardır. Bazı ilim ehli, ümit ve korku Müslüman için kuşun iki kanadı gibidir. Nasıl ki kuşun kanatlarından biri olmadan uçamıyorsa, Müslüman için ümit ve korku olmadan imanı tamamlanmaz demişlerdir.

Müslüman kendisinde ümit olmadan dininde selamete kavuşamaz. Kendisinde korku olduğu müddetçe Allah'ın azabından güvende olmaz. Aynı zamanda ümitsizliğe de düşmez. İki kanatlı kuş gibi olduğunda selamete ulaşır.

Ancak iki kanadından biri kesilirse uçamaz. Aynı şekilde Müslüman ümidi kaybeder, yes'e dayanırsa bu ona fayda sağlamaz. Ya da korkuyu kaybeder emniyete dayanırsa, bu da ona fayda vermez.

Bu konuda¹³⁹ İmam Tahâvî'ye bir mülazaha var. O da sanki kişi ancak inkârla küfre girebilir. Ameller sanki kâfir yapan şeylerden değildir. Bu Ehl-i Sünnetin mezhebine muhaliftir. İmam Tahâvî Mürchie-i fukahâdan olduğundan dolayı amelleri imandan saymıyorlar. Böylelikle amelleri küfre götüren sebeplerden görmüyorlar. İmamın "Kul ancak kendini imana sokan şeyi inkâr etmekle imandan çıkar" sözü doğru değildir. Bazen inkâr olmadan da imandan çıkar. Bazen inkâr etmeyen münkir olur. Fakat küfre götüren amellerden birini yapar ve dinden çıkmış kâfir olur.

وَالْإِيمَانُ هُوَ الْإِقْرَارُ بِاللِّسَانِ وَالتَّصْدِيقُ بِالْجَنَانِ

[52]

"İman, dille ikrar, kalp ile tasdiktir"

[ŞERH]

[İMAN NEDİR, AMEL İMANDAN MIDIR?]

İman kelimesi "â-me-ne yu'mi-nû î-mâ-nen" fiilinden türemiştir. İmanın hakikati Ehl-i Sünnete göre kalp ile tasdik, dil ile ikrar, azalarla amel etmektir. İtikad (inanmak) etmek imandan bir cüzdür, azalarla amel etmek imandan bir cüzdür, dille ikrar etmek imandan bir cüzdür. Yani bunlardan her birine imandan hakikaten iman denilir.¹⁴⁰

İmam Tahâvî'ye göre iman, kalp ile itikad (inanmak), dil ile söylemektir. Azalar ile ameli imanın tarifine sokmuyor.

İmanın tarifi hakkında insanların dört mezhebi vardır;

1. **Birinci mezhep:** Kur'an ve sünnete uygun olan selevin mezhebidir. Bunlara göre iman; Kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve azalar ile amel etmektir. Bunun delillerini ilerde zikredeceğiz.

2. **İkinci mezhep:** İmam Tahâvî ve Hanefîlerin mezhebi. Onlara göre iman; Kalp ile tasdik, dil ile ikrardır. Amelleri imanın tarifine dâhil etmiyorlar.

¹³⁹. Kul ancak kendini imana sokan şeyi inkâr etmekle imandan çıkar.

¹⁴⁰. Bazı ilim ehli imana şöyle tarif yapmış; Dille söylemek, kalple itikat etmek ve erkânlar ile ameldir. Ama bu tarif eksiktir. Çünkü bu tarifte kalbin amelini zikretmemiş. Sahih olan tarif; Kalbin ve dilin sözü, kalbin, dilin ve cevahirin amelidir.

3. Üçüncü mezhep: Kerramiyelerin mezhebi, onlara göre iman; Sadece dille söylemektir. Onlara göre münafık mümindir.

4. Dördüncü mezhep: Cehm b. Safvân ve ona tâbi olan Cehmiyye'nin mezhebi. Onlara göre iman; Sadece bilmektir. Cehmiyye mezhebine göre, kafir yoktur. Çünkü herkes Allah'ı biliyor.

Sahih olan mezhep Ehl-i Sünnetin mezhebidir. Çünkü Kur'ân ve sünnetin desteklediği mezhep budur.

Kur'ân'dan Allah (*azze ve celle*)'nin şu ayeti en açık delildir; **“Allah sizin imanlarınızı zayi edecek değildir.”** (Bakara, 143) Sahâbelerden ve diğer müfessirlerden bu ayetteki imandan maksadın namaz olduğu konusunda icma etmişlerdir. Ayetin nüzul sebebi bunu açıklıyor. Kible Beytu'l-Makdisten Beytu'l-Harâm'a çevrilince bazı sahâbeler, Beytu'l-Makdis'e dönüp namaz kılan ve ölen kardeşlerimizin imanı boşa gitti dediler. Zannettiler ki, sahih kible Beytu'l-harâm olduğundan dolayı onların imanı boşa gitti, o zaman bu ayet indi.

Sünnetten ise Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*)'in şu hadisi buna delildir; **“İman yetmiş küsür şubedir. En üst şubesi “Lâ ilâhe illallâh” sözüdür. En altı ise insanların yoldan eziyet veren şeyleri kaldırmaktır. Hayâ da imandan bir şubedir.”**¹⁴¹ Hayâ kalp amellerindendir. Yoldan eziyetleri kaldırmaksa azaların amellerindendir. Bu sahih bir hadistir. Hanefiler ise bu hadisin bir rivayette **“Yetmiş yedi şube”** diğer bir rivayette **“Yetmiş küsür şubedir”** geçiyor. Bu da bu hadisin muhtarib hadis¹⁴² olduğuna delildir. Âlimlerin ittifakı ile hadisteki adetlerin değişmesi hadise zarar vermez. Çünkü her bir rivayet başka bir hadistir. Ondandır dolayı ziyâde kabul edilir.

Hanefilerin mezhebine göre iman, kalp ile tasdik, dil ile ikrardır. Ameller ise imana dâhil değildir. Onlar imanın tek bir şey olduğunu söylediler.

Buna birçok şeyle delil getirmişlerdir. Bunlardan biri nasslarda amelin imana atfedilmesi, yani bağlaç harfi ile imana bağlanması. Şu ayette olduğu gibi; **“İman edip**

141. Buhari, 9; Müslim, 35

142. Muhtarib Hadis: Bu tarifi açıklamak gerekirse şunlar söylenebilir: Bir ravi bir sefer rivayet ettiği hadisi bir başka sefer ilk rivayetinden farklı rivayet eder. Aynı hadisi başka raviler de birbirlerinden farklı naklederler. Bir başka deyişle bir hadisin birbirine zıt birkaç şekli vardır. Böyle durumlarda aynı hadisi değişik şekillerde rivayet eden ravilerin hepsi, adalet ve zabt bakımından birbirlerine yakın olduklarından bu rivayetlerden herhangi birini tercih etmek imkanı yoktur. Bu tercihi imkansız hale iztirab denir. Gerek senedinde gerek metninde iztirab olduğu halde rivayet edilen hadise ise muhtarib adı verilir. (Dr. Mücteba Uğur, Hadis Terimleri Sözlüğü, s.301) (Editörün Notu)

salih amel işleyenler” (Asr, 3) demişler ki: Bu ayette amel imana atfedilmiş. Bilindiği üzere bağlaç harfleri ile birbirine bağlanan iki şey birbirinden farklı olmalıdır. Buna cevap kolaydır. Selef-i sâlihın buna cevap vermişlerdir.

Atıf genelde muğâyeret/farklı olmayı gerektirir. Ancak bazen atıf farklılık için değil de başka manalar için gelir. Bazen bir şey farklı bir itibardan dolayı kendi nefsi-ne atfedilebilir. Misal olarak, umum ifade eden lafzın, husus ifade eden lafza atfedilmesi ya da tam tersinin olması veya bir şeyin kendi nefsi-ne atfedilmesini gerektiren herhangi bir sebep gibi. **“Kim Allah’a, Meleklerine, Rasûllerine ve Cibril’e düşman olursa”** (Bakara, 98) ayette Cibril Meleklerle atfedilmiş. Cibril (aleyhisselam) farklı bir şey mi? Burada husus ifade eden lafzın üstünlüğünden dolayı, birde Allah katındaki faziletinden dolayıdır. Yoksa Cibril’de meleklerdendir.

Yine aynı şekilde Allah (azze ve celle)’nin şu ayeti; **“Namazları ve orta namazı muhafaza edin”** (Bakara, 238) acaba orta namaz, beş vakit namazdan farklı bir şey mi? Orta namaz da beş vakitten biri, fakat ehemmiyetinden dolayı husus ifade eden orta namaz diğer namazlara atfedilmiştir.

Has lafızların, umum lafızlara atfedildiği gibi, umum lafızlar da has lafızlara atfedilir. Şu ayet-i kerîmede olduğu gibi; **“Rabbim! Beni, ana babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla.”** (Nuh, 28) Bu ayette müminler, evine girene ve ana babasına atfedilmiş. Hâlbuki ana, babası da müminlerdendir. Bu da bazı şeylerin değişik itibarlardan dolayı kendi nefsi-ne atfedildiğine delâlet ediyor. Bazen iki lafız arasında, matuf ve matufun aleyh arasında herhangi bir mümeyyiz veya muğayeret olmadan, sadece lafızlar zikredilerek birbirlerine atfedilebilir.

Yine Hanefîler amelin imandan olmadığına şu ayeti delil getirmişler; **“Her ne kadar doğru söylesek de, sen bize inanmazsın dediler.”** (Yusuf, 17) Ayette geçen inanmazsın kelimesi, yani tasdik etmezsin manasındadır. Buna da cevap; Evet, lugatta imanın asıl manası tasdik olabilir. Ancak şeriattaki manası lugattakinden farklıdır. Şeriattaki manalar, lugattaki manaya bina edilir. Ayette ise imandan lugat manası kastediliyor. Şer’i iman değil.

Salah kelimesi lugatta dua manasına gelir. Buna lugattaki hakikat denir. Şâri Teâlâ, bu lugat manasını alıp, ona başka şer’î kayıtlar ekleyerek yeni şer’î bir hakikat ortaya koymuştur. Böylece artık salah kelimesi, belirli vakitlerde yapılan bir ibadete kullanılır olmuştur. Aynı şekilde “savm” kelimesi lugatta mutlak olarak bir şeyden uzak durmaya denir. Misal olarak, ayeti kerîmede Allah (azze ve celle), Hz. Meryem’den

hikâye ederek şöyle buyuruyor; **“Ben Rahman’a oruç nezrinde bulundum.”** (Meryem, 26) Acaba Hz. Meryem, Allah Teâlâ’ya yemeden, içmeden geri duracağını mı nezretti? Hayır, savm kelimesinin lugatteki hakiki manası geri durmaktır. Ancak Şâri, bu lugat manasını alarak ona şer’î kayıtlar ekleyerek artık o şer’î bir hakikat manası almış oldu. O da imsak vaktinden, güneşin batışına kadar yeme, içme ve orucu bozan şeylerden uzak durmaktır. Her şer’î hakikatte muhakkak lügavi hakikat olmalıdır. Bu açıdan baktığımızda, onların lügatte iman, tasdik manasında kullanılıyor demeleri doğru olmaz.

Hanefilere Mürcie denir. Ancak onların Mürcieliği, fâkihlerin ircâsıyla kayıtlıdır. Yani, ya fâkihlerin mürciesi, ya da Ehl-i Sünnetin Mürciesi denir. Tahâvî metninin şârihi, Hanefilerin mezhebi ile Ehl-i Sünnetin mezhebini bir araya getirmeye çalışmıştır. Fakat bu nasıl olacak? İhtilaf, lafzi bir ihtilaftır. Ehl-i Sünnet amelden dolayı tekfir ediyor. Ama Hanefiler amellerin terkini haram görüp, haram işlemekten dolayı tekfir etmezler.

Kerramilerin mezhebi batıldır. Onların mezhebine göre, münafıkların Müslüman olması gerekir. Çünkü onlar yani münafıklar **“Lâ ilâhe illallâh”** ikrarında bulunurlar. Onlar mezhebini destekleyerek bir delil getirmeleri mümkün değildir. Ancak hadislerin genel manalarından anlaşılan **“Lâ ilâhe illallâh”** İslâm’a dâhil eder. Birde Usame b. Zeyd’den rivayet edilen; **“Lâ ilâhe illallâh dedikten sonra mı onu öldürdün”**¹⁴³ hadisi ve benzerleri. Ancak bu hadislerden zikredilen **“Lâ ilâhe illallâh”**’ın İslâm’a sokmasının şartları, kayıtları ve rukunları vardır. Sadece bu cümleyi söylemek iman için yeterli değildir.

Mürcie-i Mahzâ’ya gelince, bunlar Cehmiyye grubudur. Bunlar dille tasdik etmeyi iman için şart olarak görmüyorlar. Bunlar, birinin kalbinde marife (Allah’ı tanıma) var ise, o kişi kâmil iman sahibidir diyorlar. Veleve ki, Allah’ın varlığını ve vahdaniyyetini inkâr etse dahi. Allah’ı biliyorsa, o mümindir. Ehl-i Sünnet, onlara İblisin, Firavunun ve Ebu Talip’in Müslüman olup Müslüman olmadığını sorarak onları zor durumda bırakmıştır. Çünkü İblis’te Allah Teâlâ’yı biliyor: **“Ey Rabbim! Beni saptırdığından dolayı”** (Hicr, 39) ayeti bunun delilidir. Firavunda Allah Teâlâ’yı biliyordu. Bununda delili şu ayeti kerimedir; **“Kendilerini de bunların hak olduklarını kesin olarak bildikleri halde, sırf zalimlerden ve büyüklük taslamalarından dolayı onları inkâr ettiler.”** (Neml, 14) Yani onların nefisleri biliyordu. Yine Allah Teâlâ’nın şu ayeti; **“Kesin olarak sen biliyorsun ki, bunları ancak göklerin ve yerin Rabbi indirdi.”** (İsra, 102) **“Allah’a yemin olsun ki; Ey Firavun! Bu ayetleri göklerin**

143. Buhari, 4269/ Müslim, 96

ve yerin Rabbinin indirdiğini sen de biliyorsun.” Ebu Talip’te Allah’ı biliyordu, o şii-
rinde şöyle diyordu;

“Ben, Muhammed’in yeryüzünün en hayırlı dini olduğunu biliyorum.”

Cehmiye mezhebinin görüşünü iptal etmek için bir delil getirmeye gerek yok. Kim, insanı imandan ancak itikad küfrü çıkarır diyebilir? Misal olarak, şeriatı arkasına alıp, beşeri kanunlar ile hükmedeni biz tekfir ederiz. Bunların kalbine gelince, bizim bununla bir alakamız yok. İmanın tarifi, hakkında söylenenlerin özeti budur. İman ile alakalı diğer meseleler ise ilerde gelecektir.

وَجَمِيعُ مَا صَحَّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الشَّرْعِ
وَالْبَيَانِ كُلُّهُ حَقٌّ

[53]

**“Allah (azze ve celle)’nin Kur’an’da indirmiş olduğu ve Rasûlullah
(sallallahu aleyhi ve sellem)’den sahih olarak gelen bütün şeriat ve
beyanların hepsi hakır”**

[ŞERH]

Şeriat ve beyanından sahih olarak gelenlerin, bize ulaşanların hak olduğuna iman ederiz. Ehl-i Sünnetin mezhebi budur.

[İbn Ebi’l-İzz’in bu bölüm hakkındaki şerhi:]¹⁴⁴

Nasların Askıya Alınması

İmam Tahâvî (rahimellah): “Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’den sahih olarak gelen şeriat ve beyânın tümü hakır.” sözleriyle, Cehmiyye, Muattıla, Mu’tezile ve Rafizile-
rin görüşlerini reddetmeye işaret etmektedir. Zira onlar, hadisleri mütevatir ve ahad olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. Onlara göre mütevatirin senedi kat’i olsa bile, delâleti kat’i değildir. Çünkü lafzî deliller, yakın ifade etmez. Bu görüşleriyle onlar, Kur’an-ı Kerim’in sıfatlara delâletine gölge düşürmektedirler. Yine derler ki: Âhad rivâyetler, ilim ifade etmez ve -geliş yolu itibarıyla olsun, metni itibarıyla olsun- delil olarak gösterilmez.

¹⁴⁴ Onemine binaen bu bölümü İbn Ebi’l-İzz’in şerhinden alıntı yapacağız. Zira Şeyh Hamûd burada sözünü oldukça kısa tutmuştur. (İbn Ebi’l-İzz, el-Akidetü’t-Tahâviyye, s.416-428; Tercüme M. Beşir Eryarsoy, Garaba Yayınları, İstanbul 2015, 5. baskı)

Böylelikle onlar, kalblerin kapılarını; yüce Rabbi ve O'nun isim, sıfat ve fiillerini Allah Rasûlü'nden gelen yolla tanımaya kapatmışlardır, insanları esasî vehmi olan birtakım yargılara ve hayali önermelere mahkum etmişlerdir. Bir de bunlara, aklen kat'î deliller ve yakîni burhanlar adını vermişlerdir. Hâlbuki bunlar tahkik edildikleri zaman ortaya çıkacağı gibi...

“Susuz kimsenin, su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihayet ona yaklaşıncı, onun bir şey olmadığını görür. Hâlbuki kendisi(nin ameli) yanında Allah'ı bulmuştur. O da hemen onun hesabını tamamen görür, Allah hesabı çok çabuk görendir. Yahut (bu) derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. Onu bir dalga örter, onu da üstünden (başka) bir dalga kaplar. Onların üzerlerinde ise bulutlar vardır: birbiri üstünde karanlıklar. Elini uzatsa neredeyse onu dahi göremeyecektir. İşte Allah, kime bir nur vermemişse onun nuru olmaz.” (Nur, 39-40)

Hayret edilecek hususlardan biri de şudur: Onlar, bu önerme ve delillerini vahyin naslarının önüne geçirmişler, onlar uğruna nasları terk etmişlerdir. Böylece kalbleri naslarla hidâyet bulmaktan yana çoraklaşmış, selim fitratın ve nebevî nasların te'yid ettiği sağlıklı akılların verdiği hükümlere de ulaşamamışlardır. Eğer vahyin naslarının hakemliğini kabul etmiş olsalardı; hiç şüphesiz selim fitratlara uygun düşünen doğru (sahih) ve akli gerçeklere de ulaşırlardı.

Bid'at sahibi her kesim, nasları kendi bid'atleriyle ve akli zannettikleri yargılarıyla ölçüp değerlendirir, bunlara uygun düşen nassa “muhkem” deyip kabul eder ve onu delil diye gösterir. Muhalif olan nassa da “müteşâbih” deyip onu reddeder. Bu reddişine de tefviz (işî Allah'a havale etme) adını verir. Ya da onu tahrif eder, bu tahrifini de te'vil diye adlandırır. İşte bundan dolayı ehl-i sünnetin bunlara karşı tepkileri çok şiddetli olmuştur.

Ehl-i Sünnet, Sahih Nastan Ayrılmaz

Ehl-i Sünnet'in izlediği yol; sahih nastan sapmamak ve naslara, akli yargılarla veya birilerinin sözüyle karşı çıkmamaktır. Şeyh (rahimehullah) buna işaret ettiği gibi, Buhârî (rahimehullah)'da şöyle demiştir: el-Humeydi'yi şöyle derken dinledim: Şâfiî (rahimehullah)'ın yanında bulunuyorduk. Bir adam gelerek bir husus hakkında soru sordu, İmam Şâfiî ona, “Bu hususta Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle şöyle hüküm verdi” dedi. Adam, İmam Şâfiî'ye: “Sen ne dersin?” diye sorunca İmam Şâfiî şu cevabı verdi: “Subhanallah! Sen beni bir kilisede ya da bir havrada mı gördün? Belime zünnar bağladığımı mı gördün? Ben, sana Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hükmetti

diyorum, sen bana: 'Sen ne diyorsun?' diye soruyorsun."¹⁴⁵

Selefin buna benzer sözleri pek çoktur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında, hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadına o işlerinde istediklerini yapma hakları yoktur." (Ahzab, 36)

Ümmet Tarafından Kabul Gören Vahid Haber, İlim İfade Eder

Vahid haber; ümmet, gereğince amel ederek ve onu tasdik ederek kabulle karşıladığı zaman ümmetin çok büyük çoğunluğuna göre yakın/kesin bilgi ifade eder. Bu da mütevatirin iki kısmından biridir. Ümmetin selefi arasında bu hususta herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Ömer b. el-Hattab (radiyallahu anhu)'ın rivâyet ettiği: "Muhakkak ameller niyetlere göredir."¹⁴⁶ hadisi bu kabildendir.

Yine İbn Ömer (radiyallahu anhuma)'nın naklettiği: "Peygamber velanın satışını ve hibe edilmesini yasaklamıştır."¹⁴⁷ hadisi, Ebû Hureyre (radiyallahu anhu)'ın: "Kadın, halası üzerine de, teyzesi üzerine de nikahlanamaz."¹⁴⁸ hadisi; "Neseb yolu ile (nikahı) haram olan, süt emme yolu ile de haram olur."¹⁴⁹ vb. hadisler gibi... Aynı şekilde bir sahabinin, Küba Mescidi'ne gidip de Kible'nin, Mescid-i Aksa'dan Kâbe'ye döndürüldüğünü bildir-mesi üzerine namaz kılanların bu haberi duyduğunda Kâbe'ye dönmesi de buna örnektir.¹⁵⁰

Yine Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), elçilerini birer birer gönderirdi. Mektublarını da bir kişiyle birlikte gönderirdi. Kendilerine bu mektub ya da elçinin gönderildiği kimseler: "Bu, vâhid bir haber olduğu için onu kabul etmeyiz." demezlerdi. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: "Bu dini bütün dinlere üstün kılmak için rasûlünü hidâyetle ve hak din ile gönderen O'dur." (Tevbe, 33) O halde yüce Allah'ın, delil ve açıklamalarının çürütülmemesi için insanlara karşı bu dinin delil ve belgelerini de koruması kaçınılmaz bir şeydir.

İşte bundan dolayı yüce Allah, Rasûlü adına yalan uyduranları hayattayken de, ölümlelerinden sonra da rezil ve rüsva etmiş, onların gerçek durumlarını insanlara açıkça göstermiştir. Sufyan b. Uyeyne, der ki: "Yalan hadis söylemiş hiç kimsenin durumunu Allah, gizli tutmuş değildir." Abdullah b. el-Mubarek de şöyle demiştir:

¹⁴⁵ Hilyetu'l Evliya, IX, 106

¹⁴⁶ Buhari, I

¹⁴⁷ Buhari, 2535, 6756; Muslim, 1506

¹⁴⁸ Buhari, 5109; Muslim, 1408

¹⁴⁹ Buhari, 2645; İbn Mace, 1938

¹⁵⁰ Buhari, 403; Muslim, 526

“Bir adam, seher vakti yalan bir hadis nakletmeyi içinden geçirse, sabah olur olmaz insanlar: ‘Filan kişi yalancıdır.’ demeye başlarlar.”

Vahid haberin doğru ve yalan olma ihtimali varsa da sahih haberler ile sahih olmayan haberleri birbirinden ayırt edebilmek, ancak vakitlerinin büyük bir bölümünü hadisle uğraşmaya; ravîlerin şiretlerini, hallerini ve sözlerinin durumuna vakıf olma maksadıyla araştıranlara, bu hususta haddi aşmaktan ve yanılmaktan çok ileri derecede sakınanlara nasip olabilir. Bunlar, öldürülecek olsalar dahi hiçbir kimsenin Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hakkında tek bir söz dahi uydurmasına müsamaha etmezler, bizzat kendileri de böyle bir şey yapmazlar. Onlar, bu dini bizlere kendilerine nakledildiği gibi naklettiler. Onlar, İslâm’ın öncü kafilesi, imanın belkemiğidirler. Onlar, hadis sarrafları ve hadislerin gerçek doktorlarıdır. Kişi, onların bu durumlarını, doğruluklarına dair haberleri, ne kadar takvalı ve güvenilir olduklarını bilirse; onların yaptıkları nakil ve rivâyetlerdeki ilmin derecesini de o oranda açıkça görür.

Akul ve marifet sahibi olan bir kimse bilir ki; hadis âlimleri, peygamberlerinin şiret ve haberlerini; başkalarının -bilmeleri ve zannetmeleri şöyle dursunakıllarından bile geçmeyecek kadar iyi bilirler. Nitekim nahivcilerin de Sibeveyh ve el-Halîfe dâir haberlerden, sözlerden ve görüşlerden bildiklerini başkaları bilemez. Doktorların da Hipokrat ve Calinus’un sözleriyle ilgili bildikleri başkaları tarafından bilinmez.

Kısacası her sanat sahibi, sanatını başkasından daha iyi bilir. Bakkala, güzel kokulara dâir soru sorulsa yahut güzel koku satıcısına, manifaturaya dâir soru sorulsa veya diğer kimselere, meslekleriyle uymayan sorular sorulursa elbette bu büyük bir câhillik olarak değerlendirilir.

Allah’ın sıfatlarını inkâr edenler, yüce Allah’ın: “**O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.**” (Şûrâ, 11) buyruğunu sahih hadisleri reddetmek için dayanak kabul etmişlerdir. Benimsedikleri görüş ve kaidelere, düşüncelerine ve içlerinden geçen duyguların sonucunda ortaya koydukları ilkelere muhalif bir hadis geldikçe, bunu, “O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.” buyruğuna dayanarak reddetmeye kalkışırlar. Böylelikle onlar, kendilerinden olan kalbi körelmiş kimselere karşı hakkı bâtıla karıştırıyor ve âyeti gerçek manasından uzaklaştırarak tahrîf ediyorlar.

Onlar, Allah’ın sıfatlarına dâir haberlerden; Allah’ın da, Rasûlü’nün de murad etmediğini ve İslâm’ın hiçbir önder âliminin anlamadığını anlamışlardır. Onlara göre bu sıfatları kabul etmek, yaratılmışların sahip oldukları sıfatlara yaratıcıyı benzettir. Bu iddialarından sonra bu sıfatların kabulünün bâtil olduğuna da “O’nun

benzeri hiçbir şey yoktur.” buyruğunu delil gösterirler ve böylece her iki nassı da (hem sıfat naslarını hem de yaratılmışlara benzerliği nefyeden nasları) tahrif ederler. Kitaplar yazarak “Allah’ın emrettiği ve Allah’tan gelmiş şekliyle İslâm dininin esasları bunlardır.” derler. Kur’ân-ı Kerim’i çokça okur; Allah Rasûlü’nün beyân ettiği ve Allah’ın murad ettiği manayı haber verdiği anlamlar üzerinde düşünmeksizin: “Manasını Allah bilir.” diye O’na havale ederler.

Yüce Allah, bu üç nitelikleri dolayısıyla, önceden kendilerine kitap verilmiş olanları yermiştir. Bizlere onların bu konudaki tutumlarını haber vererek anlatmıştır ki ibret alalım ve onların gittikleri yolun benzerini izlemekten uzak duralım. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “(Ey iman edenler) artık bunların size inanacaklarını mı umarsınız? Hâlbuki onların bir fırkası vardır ki Allah’ın kelâmını dinlerlerdi de onu anladıktan sonra bile bile tahrif ederlerdi.” (Bakara, 75)

Devamlı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Onların arasında ümniyye dışında Kitabın ne olduğunu bilmeyen ümmîler de vardır. Onlar, yalnız zanna dayanıyorlar.” (Bakara, 78) Ümniyye’den kastedilen; “mücerred okuma”dır.

Daha sonra da şöyle buyurmaktadır: “Kitabı elleriyle yazıp da sonra onu az bir değer karşılığında satabilmek için: ‘Bu, Allah katındandır.’ diyenlerin vay haline! Vay elleriyle yazdıklarından başlarına geleceklere, vay kazandıkları yüzünden onların haline!” (Bakara, 79)

Görüldüğü gibi yüce Allah, yazdıklarını Allah’a nisbet ettiklerinden ötürü ve bu yolla kazandıkları sebebiyle onları yermiştir. Her ikivasif da yerilmeye müstahaktır: Allah’tan gelmeyen bir şeyi, Allah’a nisbet etmek ve bunun karşılığında mal yahut makam gibi bir karşılık almak!? Yüce Allah’tan söz ve amellerimizde lütuf ve ihsanıyla bizleri yanılmaktan korumasını dileriz.

SÜNNET, YA KİTAPTA OLMAYAN BİR HÜKMÜ ORTAYA KOYAR YA DA ALLAH’IN ŞERİATINI BEYÂN EDER

Şeyh (rahimellâh) “şeriat ve beyân” sözleriyle Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem’den sahih olarak gelenlerin iki tür olduğuna işaret etmektedir: Kitapta bulunmayan bir hükmü ortaya koyanlar ve yüce Allah’ın aziz Kitabında koyduğu şeriatı beyan edenler. Her ikisi de haktır ve uyulması farzdır.

وَالْإِيمَانُ وَاحِدٌ، وَأَهْلُهُ فِي أَصْلِهِ سَوَاءٌ وَالتَّفَاضُلُ بَيْنَهُمْ بِالْخَشْيَةِ
وَالْتَّقَى وَمُخَالَفَةِ الْهَوَى وَمُلَازِمَةِ الْأُولَى وَالْمُؤْمِنِينَ كُلُّهُمْ أَوْلِيَاءُ
الرَّحْمَنِ، وَأَكْرَمُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَطْوَعُهُمْ وَأَتَّبَعُهُمْ لِلْقُرْآنِ

[54]

“İman birdir, onun ehli aslında eşittir. Onların arasındaki fazilet farkı takva ve Allah’tan korkma ileidir. Bir de hevâ’ya muhalefet etmek ve evlâ olana tutunmak ileidir. Müminlerin hepsi Rahmân’ın dostlarıdır. Allah katında en şerefli olanı en itaatkâr olanı, Kur’ân’a en çok tâbi olanıdır”

[ŞERH]

[İMAN ARTIP EKSİLİR Mİ?]

Bu, Hanefîlerin menhecine göredir. Onlara göre iman tektir, o da tasdiktir. Dille ikrar imanın aslına dâhil değildir. İman kuvvetlenir, zayıflar. Nur gibi, nur bazısını kuvvetlendirir. Hz. Ebubekir, ben, sen, o, hepimiz imanın aslında eşitiz. Fakat Ebubekir, imanının ve takvasının kuvveti ile bizden üstündür.

Hanefîler imanın artıp, eksildiğini kabul etmezler. Çünkü iman onlara göre tektir. Bir tek şey olunca artıp, eksilmez. İman ehli takva ve hidayetin kuvveti ile birbirinden üstün olurlar. Yani, kim daha takvalı olursa onun imanı daha kuvvetli olur. Onun imanı fazlaştı demezler. Çünkü fazlalaşmak amel ve sözde olur. Onlara göre, bunlar imana dâhil değildir.

Mümin ne kadar zikrini, tesbihini çoğaltırsa imanı o kadar artar. Ve namazını, zekâtını ne kadar çoğaltırsa, imanı o kadar artar. Onlar bu amel ve zikirlerini imana dâhil etmeyince, iman tek şeydir demek zorunda kalırlar.

Ehl-i Sünnete gelince, onların imanın tarifine dair delilleri çoktur; “Müminler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığında kalpleri ürperir. O’nun ayetleri kendilerine okunduğu zaman, onların imanını arttırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül eder.” (Enfal, 2) İmanlarını arttırır, kısmı açık delildir. Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in şu hadisi de açık delildir; “İman yetmiş küsur şubedir” tasdik bir şubedir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), “Yetmiş küsur şubedir” buyurmuş. Bu da imanın, tasdik dışında başka şubelerinin olduğuna delalet eder. Yetmiş küsur şube olunca,

imanın şubelerinin, adetlerinin olduğu anlaşılır. Bundan dolayı Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şunu misal verdi; “En üstünü ‘Lâ İlâhe İllallah’ sözüdür” Lâ İlâhe İllallah sözü tasdikten değildir. “En altı ise, yoldan eziyet veren şeyi kaldırmaktır.” Yoldan eziyet verecek şeyleri kaldırmak cevahirin amellerindendir, ama Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onu iman diye isimlendirmiş.

“Onların arasındaki fazilet farkı takva ve Allah’tan korkma ileidir.” İmam Tahâvî’nin maksadı, faziletin keyfiyeti kuvvet ve zayıflık ileidir. Yoksa fazlalaşma ya da azalma cihetinde değildir. Çünkü daha önce geçtiği üzere, ona göre iman artıp, eksilmez. Onun maksadı, kalpte bulunan iman şahıstan şahısa değişir. Birisinin imanı gerçekten kuvvetli olur. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Cibril’in imanı gibi. Kiminin de imanı zayıf olur, diğer insanlar gibi. Tek birşey kuvvetli de, zayıfta olabilir. Fakat artıp, eksilmez. Buna bir kısmını zikrettiğimiz deliller ile reddiye verdik.

“Bir de hevaya muhalefet etmek ve evla olana tutunmak ileidir” Hevaya muhalefet etmek, Allah’ın emirlerinde istikamet üzere olmak, birde insanın nefsinin meydana getirdiği günahları işlememek için nefisle cihad etmektir.

“Müminlerin hepsi Rahmân’ın dostlarıdır. Allah katında en şerefli olanı en itaatkâr olanı, Kur’an’a en çok tabi olanıdır” Gerçek müminler Rahmân’ın dostlarıdır. Onların arasında dostluğu en çok olan, Allah Teâlâ’ya en çok itaatkâr olanıdır.

وَالْإِيمَانُ هُوَ الْإِيمَانُ بِاللَّهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الْآخِرِ،
وَالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، وَحُلُوهِ وَمَرْهٍ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَنَحْنُ مُؤْمِنُونَ
بِذَلِكَ كُلِّهِ، لَا نَفَرَّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَنُصَدِّقُهُمْ كُلَّهُمْ عَلَى مَا
جَاءُوا بِهِ

[55]

“İman; Allah’a, Meleklerine, Kitaplarına, Rasûllerine, Ahiret Gününe, Kaderin hayrına, şerrine, tatlısına, acısına iman etmektir. Biz bunların hepsine iman ederiz. Hiçbir Rasûlün arasında fark gözetmeyiz. Hepsini getirdikleriyle tasdik ederiz.”

[ŞERH]

[İCMÂLÎ İMAN]

Ömer (*radiyallâhu anhu*)'nun hadisinin içinde barındırdığı iman esasları Allah'a, Meleklerine, Rasûllerine, Kitaplarına, Ahiret gününe, birde Kadere iman etmektir. Cibril bir adam sûretinde Rasûlullah'a geldi ve: "Bana İslâm'dan haber ver dedi." Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki; "*Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in onun elçisi olduğuna şehâdet etmen, namaz kılman, zekât vermen, ramazan orucunu tutmandır.*" Cibril: "Doğru söyledin" dedi. Sahâbeler dediler ki; "Ona şaşırdık, hem soruyor, hem tasdik ediyor." Sonra dedi ki; "Bana imandan haber ver." Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki; "*Allah'a, Meleklerine, Kitaplarına, Rasûllerine, Ahiret gününe, hayrı ve şerri ile Kadere iman etmelidir.*"¹⁵¹

Allah'a iman, kendisine şüphe gelmeyecek bir şekilde Allah Teâlâ'nın mevcut olduğunu, onun kemâl sıfatları ile mevsuf olduğunu, ona nâkısılık sıfatlarının gelmeyeceğini, tek yaratıcının, tek râzık olduğunu tasdik etmek. Bu saydığımız şeyler gerçekleşmeden kişi mümin olamaz. Allah'ın varlığına iman, tek ibadete layık olanın O olduğuna, tek Rabbin O olduğuna iman etmekle olur. Kişi Allah'ın varlığına, onun kemâl sıfatları olduğuna ve eksik sıfatlardan münezzeh olduğuna, kendisine şüphe gelmeyecek kesin bir imanla iman ederse mümin olur. Aynı zamanda ibadete tek layık olan ve ondan başkasına ibadet edilemeyeceğine, tek yaratanın O olduğuna, tek rızık verenin O olduğuna, bu âlemde tek tasarrufta bulunanın O olduğuna kesin bir şekilde iman eden mümin olur.

Meleklerle iman ise, aynı şekilde Allah'ın kendilerini görevlendirip, çalıştırdığı melekleri olduğuna iman etmektir. Bu meleklerin görevleri farklı farklıdır. Kimisi yağmurla, kimisi bulutlarla, kimi nebatatla, kimisi ruhları almakla, kimisi Allah'tan vahyi alıp Rasûle indirmekle, kimisi amelleri yazmakla, kimisi de insanları muhafaza etmekle görevlidir.

Melekler, Ehl-i Sünnete göre nurdan yaratılmış, Allah'ın seçip kendilerine ikramda bulunduğu kullarıdır. Onlar insanlardan farklı olarak nurdan yaratılmış ulvî âlemde yaşarlar.

Melekleri, Kur'an ve sünnetin beyan ettiği şeklin dışında tasvir eden sapık fırkalarda vardır. Meleklerin bu kâinatı evirip çeviren, kendisi için bir cisim olmayan aklı bir kuvvet olduğunu söyleyen felsefeciler gibi.

Hatta Müslümanlardan dahi melekler hakkında yanlış itikada sahip olanlar bulunmaktadır. İmam Kübra denilen Muhammed Abduh gibi. Bu, meleklerin hayvanlarda ve nebatatta işleyen bir akıl olduğunu söylüyor. Nebatattaki büyüme kuvvetinin melek olduğunu, aynı şekilde insandaki büyüme kuvveti de melektir diyor.

Âlimler geçmişte meleklerle imanı araştırdıklarında, onları salih insanlarla karşılaştırmışlardır. Âlimlerden kimisi, salih insanları meleklerden üstün tutmuştur. Bu da Ehl-i Sünnetin mezhebidir.¹⁵² Kimisi de Mu'tezileye meylederek, meleklerin salih insanlardan daha üstün olduğunu söylemiştir. Tahâvî metninin şârihi bu karşılaştırmayı iyice uzatmıştır.

Sonuç olarak bize gerekli olan ve bizim sorumlu olduğumuz şey; meleklerin var olduğuna ve onların Allah'ın bütün emir ve yasaklarına itaat ettiklerine iman etmektir. Ama onların mı, yoksa salih insanların mı üstün olduğuna gelince, bu faydasız bir konudur.

Biz bunların hepsine iman ederiz. Geçen iman esasları gibi Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Rasûllerine, kazaya, kadere iman ederiz. Peygamberlerin arasına fark koymayız. Buna iman ediyoruz, şunu inkâr ediyoruz demeyiz. Kâfirlerin "**Bazısına iman ederiz, bazısını inkâr ederiz**" (Nisa, 150) dediği gibi demeyiz. Bize vacip olan bütün Peygamberlere iman etmektir. Hepsinin Allah'ın Peygamberleri olduğuna ve hepsinin kavimlerine tebliğle emrolunduğuna iman etmekle sorumluyuz. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların hepsinin şeriatını neshettiğinden dolayı onların şeriatı ile amel etmek zorunda değiliz.

Yahudiler, Hz. Musa'ya iman ederler, fakat Hz. İsa ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in risaletini inkâr ederler. Hristiyanlar, Hz. İsa'ya iman ederler, ancak Hz. Musa ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in risaletini inkâr ederler. İşte bu küfürdür. Onlar şöyle diyenlerdir; "**Bazısına iman eder, bazısını inkâr ederiz**" (Nisa, 150)

Biz, bunlara şeriatın bazı ahkâmlarını tatbik edip, diğer bir kısmını uygulamadan kaldırıp onun yerine beşeri kanunlarla hükmedenleri de ekleriz. Allah Teâlâ'nın bu ayeti; "**Bazısına iman eder, bazısını inkâr ederiz**" onları da kapsıyor. Bunlar, ayetlerin bir kısmına iman etmiş gibi onunla hükmedip, diğer bir kısmını da inkâr eder gibi yürürlükten kaldırınca bu ayetin altına girerler.¹⁵³

¹⁵² İbn Kayyım, Âdem'in zürriyetinden kimi salih olanlar, meleklerden faziletlidir der.

¹⁵³ Zamanımızda ki yöneticilerin cihad ile sınırları tayin edilmiş beldelerimizde gönüllü mukaallidler olarak Haçlı ordularının şemsiyesine sığındılar. Onlarla birlikte küfre girip onlarla birlikte beldelerimize girdiler. Şimdi enteresandır ki, biz onların küfürlerini ispat etmek için kendi halklarımızı ikna etmeye uğraşıyoruz. Bunun üzerinde sanki bir ihtilaf varmış gibi!(Editörün Notu)

Kitaplara imana gelince, bunun hakikati de bu kitapların Allah katından peygamberlerine indirdiğine ve Allah (uzze ve celle), o peygamberleri bu kitapları kendi kavimlerine tebliğle sorumlu tuttuğuna iman etmektir. Mufassal olarak zikredilene mufassal olarak iman ederiz. Biz, Allah'ın Hz. Musa'ya Tevrat'ı, İsa'ya İncil'i, Hz. İbrahim'e sahifeleri, Hz. Davud'a Zebur'u ve Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ise Kur'an'ı indirdiğine iman ederiz. Muamel olarak da Allah'ın Rasûllerine kitap indirdiğine iman ederiz. Bunlara iman ederiz manası; bunarla amel ederiz değildir. Çünkü Kur'an bunları neshetmiştir.

Ahret gününe imanın manası ise; Allah Teâlâ'nın kıyamet günü ruhlarını göndererek insanları hakikaten dirilteceğine iman ederiz. Burada dünyadaki amellerine karşı mükâfat ya da ceza alacakları bir hayat vardır. İlerde buna değineceğiz.

وَأَهْلُ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي النَّارِ لَا يَخْلُدُونَ إِذَا مَاتُوا وَهُمْ مُوَحَّدُونَ وَإِنْ لَمْ يَكُونُوا تَائِبِينَ بَعْدَ أَنْ لَقُوا اللَّهَ عَارِفِينَ مُؤْمِنِينَ، وَهُمْ فِي مَشِيئَتِهِ وَحُكْمِهِ إِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُمْ وَعَفَا عَنْهُمْ بِفَضْلِهِ، كَمَا ذَكَرَ عَزَّ وَجَلَّ فِي كِتَابِهِ: ﴿وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾. وَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ فِي النَّارِ بَعْدَ أَنْ يَخْرِجَهُمْ مِنْهَا بِرَحْمَتِهِ وَشَفَاعَةِ الشَّافِعِينَ مِنْ أَهْلِ طَاعَتِهِ ثُمَّ يَبْعَثُهُمْ إِلَى جَنَّتِهِ، وَذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى تَوَلَّى أَهْلَ مَعْرِفَتِهِ وَلَمْ يَجْعَلْهُمْ فِي الدَّارَيْنِ كَأَهْلِ نُكْرَتِهِ الَّذِينَ خَابُوا مِنْ هِدَايَتِهِ وَلَمْ يَنَالُوا مِنْ وِلَايَتِهِ. اللَّهُمَّ يَا وَلِيَّ الْإِسْلَامِ وَأَهْلِهِ ثَبِّتْنَا عَلَى الْإِسْلَامِ حَتَّى نَلْقَاكَ بِهِ

[56]

“Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)’in ümmetinden büyük günah işlemiş kimseler, muvahhîd olarak öldükleri, Allah’ın huzuruna O’nu bilip tanıyarak çıktıkları takdirde tevbe etmemiş olsalar dahi, cehennemde ebedi kalmazlar. Onlar Allah’ın meşietî ve hükmüne tâbidirler. Dilerse onları mağfiretine alarak lütfuyla affeder. Yüce Allah’ın kitabında buyurduğu gibi; “Ve bundan başka dilediği kimseleri bağışlar.” (Nisa, 48) Dilerse adâleti gereği onlara azap eder. Sonra onları oradan rahmeti ve kendisine itaat eden şefaathçilerin şefaatiyle çıkarır. Sonra da onları cennetine gönderir. Çünkü Allah kendisini bilip, tanıyanların mevlâsıdır. Onları her iki cihanda da kendisini inkâr eden, hidayetinden uzaklaştırıp hüsrana uğrayan ve O’nun dostluğuna nâil olamayan kimseler gibi kılmaz. Ey İslâm ve Müslümanların mevlâsı olan Allah’ım! Seninle karşılaşınca dek bizi İslâm üzere sabit kıl!”

[ŞERH]

[MÜSLÜMANLARIN ŞİRK DIŞINDA KALAN-GÜNAHLARI AFFEDİLİR]

Kebâir; büyük günahlara denir. “Kebâir” aslında işlenen günahların vasıflarıdır. Ancak zamanla o günahlara isim olmuştur.

Büyük günahların ne olduğu hakkında, büyük günahları altına alacak kâide hakkında âlimler arasında büyük tartışmalar olmuştur. Bazı âlimler bunu kırka yakın görüşe ulaştırmışlar. Fakat bu konuda Ehl-i Sünnetin de tasvip ettiği sahih görüş; “Büyük günah dünyada kendisi hakkında had bulunan ya da ahirette tehdit bulunan günahlardır.” Zina, hırsızlık gibi ya da kendisinden sakınılmış günahlar da büyük günahlardan sayılmıştır. Misal olarak; “Bizi aldatan bizden değildir.”¹⁵⁴

Büyük günahlara yapılan tariflerin en güzeli budur. Bunun da birkaç sebebi vardır;

- Câmi ve mâni (gerekli bütün açıklamayı içinde toplayıp ondan olmayanı dışarıda bıraktığından) dolayı, yani ne büyük günahları tarifin dışında bırakıyor, ne de büyük günahlardan olmayanı tarifin içine alıyor.

¹⁵⁴. Müslim, 101; Ebu Davud, 3452; Tirmizi, 1315; İbn Mace, 2224

- Birde bu tarif bazı sahabelerden rivayet edilmiştir.

Bunun dışındaki diğer tarifler ise ya cam'ı değil, büyük günahları tarif altında toplamıyor. Ya da mani değil, büyük günah olmayan günahları da tarif altına alıyor.

Bu tariflerden bazısı şudur; Büyük günah, bütün şeriatların haram olduğunda ittifak ettiği günahlardır. Bu tarif toparlayıcı değildir. Çünkü şeriatlar içkinin haram olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazı şeriatlar onu haram görürken, diğer bazı şeriatlar mubah görür. Bu ihtilaftan dolayı içkinin küçük günahlardan olması gerekir. Hâlbuki içki içmek büyük günahlardandır. O zaman bu tarif toparlayıcı değildir. Aynı zamanda bu tarif büyük günahlardan olmayan küçük günahları da tariftan çıkarmıyor. Çünkü bazı küçük günahlar var ki, haram olması konusunda şeriatlar ittifak etmişlerdir. Yalan söylemek, bütün peygamberlerin şeriatına göre haramdır. Buna rağmen bazı yalanlar bizim şeriatımıza göre büyük günahlardandır. Misal olarak, kişi bir kimseye zarar vermeyecek bir yalan söyleyecek olursa onun bu yalanı küçük günahlardan sayılır. Bazı hırsızlıklar da küçük günahlardan sayılır. Buna da büyük bir hurma ya da buğday deposundan birkaç tane çalmanın büyük günahlardan olmayacağını söylemişlerdir. Çünkü bu hırsızlık olsa da değerinden dolayı kimse onu umursamaz.

Bazıları ise büyük günahlar için herhangi bir kuralın olmadığını söylemişlerdir. Çünkü bütün günahlar kendisinden küçük olana göre büyük, kendinden büyük olana göreyse küçüktür. Bu görüş Kur'an ve sünnetin günahları büyük diye isimlendirmesine muhalif bir görüştür.

Bazıları Allah'ı tanımaya engel olan günahların tümü büyük günahlardır demişler. Bunun bir kâidesi, kuralı yoktur. Çünkü herhangi bir günah kişinin Rabbini tanımaya engel olup, Rabbine yönelmesine müsaade etmeyebilir. Burada büyük günahların birçok tarifi daha var, ancak bunları arz edecek durumumuz yok.

وَأَهْلُ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي النَّارِ لَا يَخْلُدُونَ إِذَا مَاتُوا وَهُمْ مُوَحَّدُونَ
"Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ümmetinden büyük günah işlemiş olanlar muvahhid olarak öldüklerinde, cehennemde ebedi olarak kalmazlar." Bu Ehl-i Sünnetin asıl temellerinden biridir. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ümmetinden ölenler ebedi olarak cehennemde kalmazlar. Ya Allah Teâlâ onlara affı ve mağfireti ile muamele edip ilk anda onların günahlarını affedip onları cennetine koyar. Ya da adâleti ile muamele edip, günahı kadar azap edip sonra onu oradan çıkarıp cennetine koyar. Muvahhid, günahkâr olarak ve bu günahların şirk olmamak kaydı ile öldüğünde eninde sonunda onun gireceği yer cennettir. İster ateşte temizlensin, isterse

azap edilmeden direk cennete gitsin.

Şirke gelince, müşrik kesin olarak şirkin azabını çekecektir. Şayet şirki büyük şirkten ise, o muhakkak cehenneme gidip orada ebedi kalacaktır. Ancak şirki küçük şirkten ise o da ayetin delaleti ile kesin azap görecektir; “Allah kendisine şirk koşulmasını affetmez.” (Nisa, 48) Ancak temizlendikten sonra cehennemden çıkar.

O zaman küçük şirk ile büyük günahlar arasındaki fark; büyük günah sahibi ilk anda affedilebilirde günahı kadar azapta edilebilir. Küçük şirk sahibi kesin olarak azap görecektir. Kesin olarak günahlarından temizlenecektir.

İlk fırka: Ehl-i Sünnet; Tevbe etmeden ölen büyük günah sahibi, ya ilk anda affedilir, ya da ilk başta cehenneme girer sonra oradan çıkıp cehenneme gider.

Bunların bu görüşlerinin dayanağı tehdit ve müjde hadislerini alıp bunları karşılaştırdıktan sonra aralarını bulmalarıdır.

Ehl-i Sünnetin dışındaki diğer İslâm’i fırkalardan olan Hâriciler, büyük günah sahibini işlemiş olduğu günahından dolayı tekfir ederler. Onu imandan çıkarır, küfür ile hükmedip tevbe etmeden ölürse cehennemde ebedi kalacağını söylerler.

Mu'tezile, Hâriciler gibi günahın miktarı kadar imandan çıkarırlar. Ancak Hâricilerin yaptığı gibi küfre sokmazlar. İmandan çıkardıktan sonra kimileri onun iman ile küfür arasında bir menzilde olduğunu ve ona ne mümin, ne de kâfir denilmeyeceğini söylerler. Bazıları ise, onun fasık olduğunu ama hâriciler gibi ahirette ebedi olarak cehennemde kalacağını söylerler.

Bu iki grubunda görüşlerine dayanağı sadece tehdit hadislerini alıp müjde hadislerini görmemezlikten gelmeleridir.

Dördüncü fırka olan Cehm b. Safvân ve ona tâbi olan Mürcie-i mahzâ büyük günahların zarar vermeyeceğini söylerler. Çünkü imanla beraber günahlar zarar vermez. İster emirleri terk ersin, ister yasakları işlesin Mümin olduğu müddetçe hırsızlık, adam öldürme, zina, içki içme ona zarar vermez. Onlara göre iman, Allah’ı bilip tanımadır. Allah’ı bildiği müddetçe günahlar ona zarar vermez. Bunların görüşünün dayanağı ise sadece müjdeleyen hadisleri alıp, tehdit hadislerini terk etmeleridir.

وَنَرَى الصَّلَاةَ خَلْفَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ، وَعَلَى مَنْ مَاتَ مِنْهُمْ

[57]

“Ehli kiblede olan iyi ve facir olan herkesin arkasında namaz kılınacağını ve onlardan ölenlerin cenaze namazı kılınacağı görüşündeyiz.”

[ŞERH]

[EHL-İ KIBLE İLE OLAN DİNİ İLİŞKİLER]

Bu Ehl-i Sünnetin temel esaslarındandır. Ehl-i Sünnet, şer'i olan imam (halife) ve onun nâibine itaat edip onunla birlikte Allah yolunda cihad edileceği görüşündedir. Facir ya da iyilerden olsun, arkasında namaz kılınır. Facir, fasık, zalim olmaları, onlara itaat etmeye engel değildir. Facir imamların arkasında namaz kılmak Ehl-i Sünnetin yoludur. İmamın facir, zalim olması ona isyanı, ona karşı çıkmayı gerektirmez. -Tabi bu, ona karşı Emr-i bi'l ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker görevini yerine getirme şartı ile; birde imamın Allah'ın kitabını, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetini tatbik etme kaydıyla. Ancak imamdan, onu İslâm'dan çıkaracak bir şey sa-
dır olduğunda onun arkasında namaz kılınması caiz olmaz.¹⁵⁵ Öldüğünde de cenaze

155. HALİ KAPALI OLAN(MESTUR) KİMSENİN ARKASINDA NAMAZ KILMAK

Bismillahirrahmanirrahim

Allah'a hamd, Nebi (aleyhisselam)'a salât ve selam olsun. Çağımızın fitneleri tıpkı Nebi (aleyhisselam)'ın haber verdiği gibi alabildiğince yaygınlaşmış, karanlıklar bir bulut gibi üzerimize çökmüş ve meselelerin her biri diğeri ile karıştırılmaya başlanır hale gelmiştir. İlmi ayağa kaldıran, onu güzel bir şekilde sunan ve meselelerin her birine kendine layık hakkını veren ilim ehli ise azalmıştır. Bunun için sorulan sorular cahillere sorulmuş, cevaplar -başka değil ancak cehaletle birliktecahillere tarafından verilmeye başlanmıştır.

Onlardan biri de mestur olan kimsenin arkasında namaz kılma meselesidir. Mesele hakkında yapılan alıntılar ve işaret edilen eserler ne yazık ki ilim ve tahkikten uzak bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu alıntılardan biri de Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin "Mesturu'l-hâl" (kafir mi mümin mi olduğu belli olmayan) hakkında vermiş olduğu fetvadır. İbn Teymiyye Ehl-i Sünnet'in kaidelerinden biri olarak bu meseleye değinmiş ve şunları söylemiştir; "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın esaslarından birisi de şudur: Onlar cuma ve bayram namazlarını kılar, cemaati terketmezler. Rafizi ve diğer bid'atçıların yaptığı gibi cumayı ve cemaati terketmezler." (Mecmu'ü'l-Fetâvâ III, 287). Fetvanın ilerleyen satırlarında şunları da eklemiştir; "İmamlardan hiçbiri: "Ancak hali bilinen kimselerin arkasında namaz olur" dememişlerdir. Aksine müslümanlar Peygamberlerinden sonra mestur (hali bilinmeyen) müslümanların arkasında hep namaz kılmışlardır." (Mecmu'ü'l-Fetâvâ III, 288). Bu fetva üzerinden günümüzde "Mestur olan kimsenin arkasında namaz kılınır, kılmayan kimseler bid'at sahibidir" denilmiş, "çağımızda mestur olan kimsenin arkasında namaz kılınmaz" diyen kimselerse yadırganmış ve çeşitli ithamlarla itham edilmişlerdir. Ancak fetvanın ilerleyen satırlarında dikkat çeken farklı ifadeler yer alır. Beldenin hükümünün, siyasi

namazı kılınmaz.¹⁵⁶

İmam-ı Azam imam şu üçünden biridir;

1. Müslümanların kendilerine imam olarak seçtiği kişi
2. Daha önceki imamın tavsiye edip, Müslümanların da razı olduğu kişi
3. Yönetime el koyup, Müslümanların da kendisine boyun eğdiği ve bu yolla lider olan kişi

Bu gibi imamların arkasında namaz kılınır.

Ancak bunlardan birinden onun imanına zarar verip, onu İslam'dan çıkaracak bir şeyin sadır olduğu kişinin arkasında namaz kılınmaz. Misal olarak, mürted olması ya da Müslümanları günah işlemeye zorladığı ve onları Allah'ın emirlerini yerine getirmelerine engel olduğu zamanlar arkalarında namaz kılınmaz.

otoritenin, akidevi mezhebin, din anlayışının değişmesine karşılık Fatimiler örneğini zikrederek İbn Teymiyye şunları söyler; "Ebu Amr Osman b. Merzûk, Mısır'a gelince -ki o zaman hükümdarlar açıkça Şii'lik yapıyorlardı. Ayrıca Bâtını olan mühlid kimselerdi. Bu sebeple bid'atlar Mısır'da çoğalmış, açıktan işlenir olmuştuashabına bu gerekçeyle ancak (akidesini) tanıdıklarının arkasında namaz kılmalarını emretti. Onun ölümünden sonra Mısır'ı Selahaddin Eyyubi gibi Ehl-i Sünnet'ten olan hükümdarlar fethettiler. Mısır'da Rafizilerin muhalifisi olan Ehl-i Sunne'in otoritesi hâkim oldu. Sonra da ilim ve Sünnet orada çoğalarak hükümrân oldu." (Mecmu'ü'l-Fetâvâ III, 288). Fetvanın bu satırları Daru'l-küfr olan, istila edilen, dinleri ve görüşleri değişen memleketlerde müslümanların yapmaları gereken noktaya işaret etmiştir. Bunun için şirk ve küfür diyarlarında, toplumda bu hukme (şirk ve küfre) tâbi olduğu için kişinin İslam'ı sabit oluncaya kadar arkasında namaz kılınmaz. İmamlığın ilk şartı kişinin müslüman olmasıdır. Müslüman olmayanın veya Ehl-i Sünnet akaidine göre tekfir edilenlerin imamet-i caiz değildir (Emanet ve Ehliyet I, 205). Husnû hoca bu şarta değindikten sonra şöyle der: "Allahü Teâlâ'nın indirdiği hükümleri reddeden ve onların yerine kaim olması için yeni hükümler (yasalar) icad eden ideolojilere (iktidar ve sistemlere) inanan kimselerin arkasında da namaz kılınmaz." (Emanet ve Ehliyet I, 205-6).

Ancak İslâmî düzenin hâkim olduğu, akidelerin berraklaşıp temizlendiği İslam diyarında insanların itikatlarının sorgulanması, mestur kimselerin arkasında namazların terkedilmesi yukarıda geçtiği üzere caiz değildir. Fetvanın belirleyici unsuru, beldenin küfür ya da iman beldesi olmasıdır. Beldenin hükmü ise orada icra edilen yasalara bağlıdır (bkz. Kasani, Bedau's-Senai VII, 7). İbn Teymiyye'nin mestur kimsenin arkasında namaz kılmak hakkında ki ifadeleri İslam ve Küfür diyarı olmak üzere ikiye ayrılır. Günümüzde insanların şirk, küfür ve imanı sentezleyerek bir arada yürütmesi; Kitab'ın bir kısmına inandığı halde bir kısım hükümlerini inkâr etmesi, yine imanın kendisini inkâr etmesiyle var olacağı tağutu inkar etmemesi, Kelime-i Tevhid'i koruyan ve bozan şartlara karşı cahil olması gibi sebeplerle mestur kimselerin arkasında namaz kılınmaz. Böylesi memleketlerde inançlar bozuk, küfür ve cehalet yaygındır. Bunun için küfür diyarlarında insanların akideleri sorulur ve açıklığa kavuşana kadar temkinli davranılır. (Editörün Notu)

¹⁵⁶ Şeyh Abdullatif b. Abdurrahman şuna işaret etmiştir: Kâfirlerin gücü, kuvveti ve devleti olduğunda, müminler onların arkasında (zorda kaldıkları günlerde) namazı kılar, sonra iade eder. İmam Ahmed'in oğlu Abdullah'tan İmam Ahmed'in mürtedlerin arkasında kıldığı Cuma ve diğer namazları iade ettiği nakledilmiştir.

İmam-ı Azam (halifenin) dışındaki diğer fasıkların ardında namaz kılma hakkında âlimler arasında ihtilaf vardır. Bazıları İmam-ı Azamın insanlara namaz imamı olarak tayin ettiği kişinin arkasındaki namaz, o kişi fasıkta olsa sahihtir demişler. Delillerin genel manaları buna delalet ediyor. Misal olarak, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e facir imamlar hakkında sorulduğunda şöyle buyurmuştur; "Size namaz kıldırır, şayet isabet ederlerse size de, onlara da ecir var. Şayet hata ederlerse, sizin lehinize, onların aleyhine olur."¹⁵⁷ Yine diğer başka hadislerde olduğu gibi; "Lâ ilâhe illallâh diyenin arkasında namaz kılın"¹⁵⁸ "Bütün facir ve iyi kişinin arkasında namaz kılın."¹⁵⁹ Selef-i sâlihinde zâlim olan Haccac ve diğer imamların arkasında namaz kılınmıştır. Bu da fasık imamın arkasında namaz kılınmasının caiz olduğunu söyleyen mezhebin daha râcih olduğunu gösteriyor.

Birde bunu râcih kulan şeylerden birisi de, fasık olan kişi namaz kıldığında namazı onun için sahih olur. Onun namazının batıl olduğunu hiç kimse söylememiştir. O zaman, ona tâbi olanın namazının sahih olması daha evlâdır. Bu delil bu mezhebin tercihi için kuvvetli bir delildir.

Sapık fırkalar olan Hariciler ve Mu'tezile fisk, fasık imamların imametini bozar diyorlar. Bundan dolayı ona tâbi olmak caiz olmaz diyorlar. Biri, bunun arkasında namaz kılsa, namazını iade etmesi vacip olur.

Fasık imamın arkasında namaz kılınması bahsi fıkıh ilminin konusudur. Ancak akaid âlimleri bu konuyu kitaplarında zikretmeyi âdet edinmişler. Çünkü bu konuda muhalefet eden sapık fırkalar vardır. Ehl-i Sünnet âlimleri de bu konuda sapmış olanlara cevap olsun diye kitaplarına bu konuyu almışlardır.

İmam Azam ya da onun nâibi olmadığı halde insanlara namaz kıldırarak fasığın namazına gelince, âlimler arasında bu konuda ihtilaf vardır. Bazıları bunların da arkasında namaz kılmayı caiz görmüş. Bazıları ise bunların arkasında kılınan namazın batıl olduğunu ve fasığın arkasında namaz kılmanın caiz olduğunu gösteren bütün delillerin İmam-ı Azam ile alakalı olduğunu söylemişlerdir. Bu müteahhir Hanbelilerin mezhebidir. *Zâdu'l-mustenfe'* kitabının sahibi "Kâfir gibi fasığın arkasında namaz sahih olmaz" sözü ile buna işaret etmiştir. Bu konuda âlimlerin farklı görüşleri ve açıklamaları vardır.

Fasık ölmüş imamların ve imamların dışındakilerin cenaze namazını kılma ko-

157. Buhârî, 694

158. Dârekutnî zayıf senetle rivayet etmiştir.

159. Dârekutnî ve Beyhakî zayıf senetlerle rivayet etmiştir.

nusunda Ehl-i Sünnet, namazlarını kılmayı terk etmek caiz değildir derler. Ancak günahı aşırı gitmiş ve intihar etmişler hariç. Bu gibi kişilerin namazını imam kıldırmaz. Bunların namazını Müslümanların avamı kıldırır.

İmamların dışındaki Müslümanların fasıklarına gelince, Ehl-i Sünnet bunların cenaze namazını kılmanın caiz olduğu görüşündedir. Bilakis bunlar, başkalarından daha fazla kendi cenazelerinin kılınmasına muhtaçlar. Çünkü ölene cenaze namazı kılmak demek, onun için dua etmek anlamına gelir. Zalim veya fasık olarak ölmüş bir kimsenin temiz ve günahsız ölmüş olan kişiden daha fazla duaya ihtiyacı vardır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Gamiidiye kabilesinden zina etmiş olan kadının cenaze namazını kılmıştır. Hz. Ömer: "Zina ettiği halde sen onun cenaze namazını mı kılacaksın ya Rasûlullah?" deyince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki; "O öyle bir tevbe etti ki, Medine ehlinde yetmiş kişi arasında taksim edilse hepsine yeterlidir."¹⁶⁰ Sonuç sahih olup, Ehl-i Sünnetin mezhebine uygun olan bütün Müslümanların cenaze namazının kılınması caizdir.

وَلَا تُنْزَلُ أَحَدًا مِنْهُمْ جَنَّةً وَلَا نَارًا

[58]

"Onlardan hiç kimseyi cennete ya da cehenneme indirgemeyiz."

[ŞERH]

Bu mesele muayyen bir şahıs hakkında onun kesin cennetlik ya da cehennemlik olduğunu söylemekle alakalıdır. Bu konuda üç görüş vardır:

Birinci görüş: Selefin ve Müslümanların cumhurunun görüşüdür. O da biz muayyen hiçbir kimse için kesin cennetlik veya cehennemlik demeyiz. Yani kendisinde herhangi bir günaha şahit olmadığımız âbid, itaat etmek için gayret eden biri ölse, biz onun kesin cennet ehli olduğunu söylemeyiz. Sadece onun için hayır ümit ederiz. Bundan dolayı biz, muhsin olan için ümit eder, kötü amel işleyen hakkında korkarız derler. Ancak Kur'an ya da sünnetin kendisi hakkında cennetlik olduğuna şahit olduğu kişilerin, biz de kesin olarak cennetlik olduğunu söyleriz. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sabit olan şu delili gibi; "Ümmetimden yetmiş bin kişi hesapsız, azapsız cennete girecektir." Ukkaşe (radıyallâhu anhu) kalktı ve dedi ki; "Ya Rasûlullah! Allah'a beni onlardan kılması için dua eder misin?" Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)

"Sen de onlardansın" buyurdu.¹⁶¹ Bu, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ukkaşe (radıyallâhu anhu)'nın hesapsız, azapsız kurtuluşa erip cennete girecek, onlardan olduğuna şahitliğidir. O zaman bizde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şahitliği ile Ukkaşe (radıyallâhu anhu)'nın kesin cennetlik olduğunu söyleyebiliriz. Hatta başka bir rivâyette Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur; **"Allah'ım bunu da onlardan kıl."**¹⁶² Bu da Ukkaşe'nin onlardan olduğuna delâlet ediyor. Sabit b. Kays'ta buna misaldir. Onunda cennetlik olduğuna biz şahitlik ederiz. Çünkü ne zaman şu ayet indi; **"Ey iman edenler! Sesinizi peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin. Bir-birinize bağırdığınız gibi Peygambere yüksek sesle bağırmayın. Siz öyle yaparsanız fark etmeden amelleriniz boşa gider."** (Hucurat, 2) Sabit (radıyallâhu anhu) sesi gür olanlardandı. Evine kapanıp ağladı ve **"Benim amellerim boşa gitti"** dedi. Çünkü o Rasûlullah'ın yanında sesini yükseltiyordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu göremeyince, ona ne olduğunu sordu. Onun hakkında yukarıdaki sebepten dolayı evinden çıkmadığı söylendi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki; **"Bilakis o, cennet ehliendir."**¹⁶³ Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizzat onun için şahitlik etti. Aynı şekilde dört halife ve diğer aşere-i mübeşşerenin bizzat cennetlik olduklarına şahitlik ederiz.

Delilin kendisi hakkında cehennemlik olduğuna şahit olduğuna da, biz de bizzat onun cehennemlik olduğuna şahit oluruz. Amr b. Lahyî el-Huzâî gibi. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) isra gecesinde onun cehennemde bağırsaklarını sürüklediğini kendisine gösterildiğini haber vermiştir. Bu masum olan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in muayyen şahsın cehennemlik olduğuna şahitliğidir. Ebu Leheb'in cehennemlik olduğu ayetle sabittir; **"O alevli ateşe atılacak"** (Tebbet, 3) sonuç olarak kendisi hakkında Kur'an veya sünnetten delil bulunan kişilerin cehennemlik ya da cennetlik olduklarına şahitlik ederiz görüşü, selefın ve Müslümanların cumhuru-nun görüşüdür. Ancak bunların dışında ameli ne kadar iyi ya da kötü olursa olsun, biz onların cennetlik ya da cehennemlik olduğunu söylemeyiz.

Dediler ki: Bu mezhebin iki delili var;

- **Birinci delil:** Biz insanların sonunun ne olduğunu bilemeyiz. Salih amel işleyen adamın ölünceye kadar böyle mi devam edecek, yoksa ameli terk edip mürted mi olacak bilmiyoruz. Aynı şekilde kâfir ve müşriğinde kesin olarak cehennemlik olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü biz, onun hangi halde öleceğini

161. Buhari, 5705; Muslim, 216

162. Buhari, 6541

163. Buhari, 3613; Muslim, 119

bilemeyiz. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise itibarın sonlara olduğunu bize haber vermiştir; “Sizden birinizin yaratılışı anne karnında kırk gün toplanır. Sonra bunun gibi kan pıhtısı olur, sonra bunun gibi et parçası olur. Sonra buna melek gönderilir ve dört şeyle emir olunur. Rızkı, ameli, eceli, iyilerden mi yoksa kötülerden mi olacağı yazılır. Sonra ona ruh üflenir.” Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki; “Nefsimi elinde bulundurana yemin olsun ki; Sizden biriniz cennet ehli ameli işler, ta ki onunla cennet arasında bir zira kalıncaya kadar ve kitap öne geçer cehennem ehli ameli işlerde oraya girer. Ve yine sizden biriniz cehennem ehli ameli işler, ta ki onunla cehennem arasında bir zira kalır. Kitap öne geçer cennet ehli ameli işlerde oraya girer.”¹⁶⁴

- **İkinci delil:** Biz işlerin içyüzünü bilmeyiz. Biz zahiren bir insanı çokça salih amel işlediğini görürüz, ancak iç alemi tam tersi olabilir. Salih ameller işlediği halde münafık ya da kafir olabilir. Tam tersi biz bir insanın zahiren günah işlediğini görebiliriz. Ancak iç aleminde çokça pişman Allah'tan korkan biri olabilir. Onun iç alemindeki hali günahlarına kefarete olabilir.

İkinci görüş: Peygamberlerin dışındaki hiç kimse hakkında kesin cennetlik olduğuna şahitlik etmeyiz diyenlerdir. Bu görüşün herhangi bir delilini bilmiyoruz. Bu zaten nadir görüşlerdendir.

Üçüncü görüş: Biz muayyen kişi için cennetlik ya da cehennemlik olduğuna kendisi için hakkında delilin ya da Müslümanlar şahitlik yapmış ise biz de şahitlik ederiz diyenlerdir. Bunlar Ehl-i Sünnetin görüşüne birde Müslümanlar şahitlik yaparsa kaydını eklemişlerdir. Buna Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sabit olan şu hadisi ile delil getirmişler; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından bir cenaze geçti. İnsanlar güzel övgüde bulundu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Vacip oldu” buyurdu. Sonra başka bir cenaze geçti. Bu sefer insanlar onun hakkında kötü konuştular. Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Vacip oldu” buyurdu. “Vacip olan şey nedir, ya Rasûlullah” dedik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki; “Siz, bunun hakkında güzel övgüde bulundunuz, buna cennet vacip oldu. Şunu ise kötü andınız ona da cehennem vacip oldu. Siz Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz.”¹⁶⁵

Ancak bu hâdise Müslümanların üzerinde bulunduğu duruma işaret olur. Onun kesin cennetlik ya da cehennemlik olduğuna delil olarak yeterli olmaz. Bununda delili şu hadistir; “Sizin cennet ehlini cehennem ehlinde ayırmanız yakındır.” Dediler ki; “Ne ile ya Rasûlullah?” Buyurdu ki; “İyi ya da kötü anmakla. Siz Allah'ın yeryü-

¹⁶⁴ Buhari, 3208; Muslim, 2643

¹⁶⁵ Buhari, 1367; Muslim, 949

zündeki birbirinizin aleyhine şahitlerisiniz.”¹⁶⁶ Rasûlullah'ın “yakındır” sözü, Müslümanların kesin şahitlik yapmayacaklarına ve bunun yeterli bir delil olmayacağına delalet eder. Müslümanların şahitliği sadece bir kârine olabilir. Bütün bunlardan birinci görüşün racih olduğu ortaya çıkmıştır.¹⁶⁷

وَلَا نَشْهَدُ عَلَيْهِمْ بِكُفْرٍ وَلَا بِشِرْكِ وَلَا بِنِفَاقٍ مَا لَمْ يَظْهَرْ مِنْهُمْ
شَيْءٌ مِنْ ذَلِكَ، وَنَذَرُ سَرَائِرَهُمْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَلَا نَرَى السَّيْفَ عَلَى
أَحَدٍ مِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا مَنْ وَجَبَ عَلَيْهِ
السَّيْفُ

[59]

“Onlar küfür, şirk ve nifaktan bir şey açıkça ortaya koymadıkça, onlara küfür, şirk ve nifak ile şahitlik yapmayız. Onların gizli hallerini Allah'a bırakırız. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ümmetinden kılıcı hak etmişlerin dışında kimseye kılıcı gerekli görmeyiz. Ancak kendisine kılıç çekilmesi vacip olanlar hariçtir.”

[ŞERH]

[MÜSLÜMANLARIN KANI -ŞERÎATIN VERDİĞİ CEZA
DIŞINDA HARAMDIR]

166. İbn Mace, 4221; İmam Ahmed, 15439

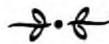
167. Burada üçüncü görüşü teyid eden deliller de yok değildir. Zira “vacip oldu” hadisi hakkında hususluk belirtip meseleyi sadece o ân ile sınırlamakta -diğer rivâyetler muvacehesinden ötürü uygun değildir. Zira bu rivâyetlerin birinde sahâbe işaret edilerek “entum” kelimesi ile nakledilirken diğer rivâyet ise “el-müminün” başka bir rivâyetle “muslimün” olarak rivâyet ediliyor (Buhari, Cenaiz 85; Şehadet kitabında da aynı lafız vardır). Bunlar ise haberin durumunu kayıtlamayı engelleyen umum lafızlardır. Hülâsa bu mesele sadece sahâbenin şahitliği ya da oradaki olayla sınırlandırılacak bir mesele değildir. Nebi kimse için şefaate ve cenneti hak etmeye sebep olacağı rivâyet edilmiştir. (bk. Tecrid-i Sarih, IV, s. 243; 248; h.no: 670; Ayni, Umdetu'l-Kâri, VII, s. 505-506; Ebu Davud Terceme ve Şerhi, XII, s. 21) Bunlarla birlikte yinede işlerin iç yüzünü, insanların bânînini bilen sadece Allah'tır. Salih Müslümanların şefaati yine salih Müslümanlara fayda sağlayacaktır. Ancak isyankâr ve içten asi olan kimselerin durumunu bir araya gelmiş Peygamberler cemaati bile kurtaramaz. Bununla birlikte salih Müslümanlar için yine Salih Müslümanların şehadeti gönülleri ferahlatan şeri bir sebep olarak karşımızda durmaktadır. (Editorun Notu)

Metinde geçen “ne-ze-ra” kelimesinin manası, onların gizli hallerini Allah’a bırakır, terk ederiz. Onlardan, onları küfre götürecek bir şey ortaya çıkmadığı müddetçe, onların sadece günah işlemesi ya da emirleri yerine getirmede gevşeklik göstermelerinden dolayı, onlara küfür ile şahitlik yapmayız. Yalnız kişi küfre sapacak bir şey zuhur ettiği zaman tekfir ederiz.¹⁶⁸

Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in ümmetinden kimseye kulıcı gerekli görmeyiz. Başka bir nüshada; **“Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in ümmetinden kimseye katli gerekli görmeyiz.”** İki ibarenin manası birdir. Bu cümlemin manası, şeriat vacip kılmadıkça Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in ümmetinden kimsenin kanını helal görmeyiz. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in buyurduğu gibi; *“Allah’tan başka ilah olmadığına ve benim onun elçisi olduğuma şehadet eden Müslüman birinin kanı ancak üç şeyde biri ile helal olur; Evli olduğu halde zina edenin, nefse karşı nefis (kisas) ve dini ni terk edip (irtidad) Müslümanların cemaatinden ayrılmakla.”*¹⁶⁹ Bunların kanını ve öldürölmelerini helal görüyoruz.

Aynı şekilde İslâm rükünlerini inkâr edip onları yerine getirmeyi reddeden kişinin kendisi ile savaşılr. Tâ ki emirleri yerine getirene kadar. Aynı şekilde selef-i sâlihinin çoğuna göre herhangi bir özürlü olmadan namazı terk eden ya da vakit dar olduğundan dolayı cem etmeden vakti geçiren kişide riddetten dolayı öldürölür. Bu İmam Ahmed ve onun ashâbı, Evzai, Sevri ve birçok seleften kişinin mezhebidir. Bunlar, kim namazı özürsüz olarak terk eder, onu kılmaya davet edildiği halde cevap vermezse, namaz kılmayan kişi (had cezasından değil) riddetten (dolayı) öldürölür demişlerdir.

إِلَّا مَنْ وَجَبَ عَلَيْهِ السِّيفُ **“Bundan kendisine bir şey vacip olmuş hariç”** Yani şer’i nasslardan biri ile öldürölmesi helal olan hariç. Biraz önce misal verdiğimiz gibi.

168. İnsanların durumu zahire göre değerlendirilir. Kişi küfür amelini ortaya koyunca -onu tekfir etmemize herhangi bir mani ve engeller de kalmayınca yine tekfir şartları da vuku bulunca onu tekfir ederiz. Biz mürcie-i mahzâ gibi açıktan açığa Allah’ın hükümlerini kaldıran, onunla hükmetmeyen, onunla hukmedilmeyen yerde yönetici olmak isteyen, kâfirler ile NATO ve AB gibi masalarda ittifak kurup İslâm topraklarını bombalarken onlara yardımcı olan, onlarla hareket edip dost ve düşmanı onlara göre tayin eden ve böylece kâfirler ile dostluk kurarak küfre giren kimseleri tekfir ederiz. Zira kişiler zahire göre değerlendirilir. Onların kalplerini araştırmakla sorumlu değiliz. Şunu da biliriz ki, kalpte ne varsa dışarıya onlar çıkar. Kâfirin kalbi küfürle dolduğunda dışarıya sadece onun ürünü çıkar. (Editorun Notu)

169. Buhari, 6878; Müslim, 1676

وَلَا نَرَى الْخُرُوجَ عَلَى أَمَّتِنَا وَوَلَاةٍ أُمُورِنَا وَإِنْ جَارُوا، وَلَا نَدْعُو عَلَيْهِمْ، وَلَا نَنْزِعُ يَدًا مِنْ طَاعَتِهِمْ، وَنَرَى طَاعَتَهُمْ مِنْ طَاعَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَرِيبَةً مَا لَمْ يَأْمُرُوا بِمَعْصِيَةٍ، وَنَدْعُو لَهُمْ بِالصَّلَاحِ وَالْمُعَافَاةِ وَتَتَبِعُ السُّنَّةَ وَالْجَمَاعَةَ، وَنَجْتَنِبُ الشُّذُودَ وَالْخِلَافَ وَالْفُرْقَةَ

[60]

“Bizler, imamlarımıza ve emir sahiplerimize -zulüm etseler dahıkarşı çıkmayı uygun görmeyiz. Onlara beddua etmeyiz, onlara itaatten elimizi çekmeyiz, onlara itaati -masiyeti emretmedikleri müddetçefarz olan Allah’a itaat olarak görürüz. Onların salahı ve muafiyeti için dua ederiz. Sünnet ve cemaate tâbi olur; ayrılık, ihtilaf ve tefrikadan uzak dururuz.”

[ŞERH]

[İSLAM EMİRLERİNE KARŞI -ŞERİATA UYDUKLARI MÜDDETÇE BAĞI (İSYANCI) OLUNMAZ]

Allah Teâlâ buyuruyor ki: “Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Rasûlüne itaat edin, birde sizden olan emir sahiplerine itaat edin.” (Nisa, 59) Selef-i sâlihine göre: Emir sahiplerine günahı emretmedikleri müddetçe itaat farzdır. Onun zalim ve fasık olması ona karşı çıkmaya ve isyan etmeye yeterli bir sebep değildir. Fakat ondan İslâm’a zarar verecek bir şey hâsıl olursa (o zaman -şartlar uygun olur ve kuvvetli bir maslahatta ortaya çıkarsa isyan edilir). Misal olarak, cihadı engellemesi, hadleri uygulamaması, insanlara günahları emredip mubah görmesi gibi durumlarda ya da dinden çıkaran bir fiil ile mürted olması. Yine misal olarak, beşeri kanunlar ile hükmetmesi ya da Kur’an ve sünneti yürürlükten kaldırması durumunda bu gibi imamlara itaat edilmez. Mümkün olduğunda ona karşı durulur. Tabi ümmet buna güç getirecek durumda olursa, o zaman imama karşı çıkmaları caiz olur.¹⁷⁰

170. Munkere karşı koymanın en kuvvetlisi salih bir kimsenin ve topluluğun eli, gücü ve silahı ile olanıdır. Eğer salihler orada mustazaf ve azınlıkta ise dille, medya, hutbe ve yayın organları ile engel olması ve onların suçlu günahkârlar olduğunu açığa çıkarmasıdır. Böylece insanlar onlardan uzaklaşmak isterlerse onlardan uzaklaşırlar. Eğer buna inkâmı olmayan mücerred bir avam ya da aşiret ve kuvveti olmayan yetim bir ilim adamı ise kalbiyle onlardan buğz ve teberri etmeleridir. (Editorun Notu)

Emir sahiplerine itaat veya itaate gayret etmekle birlik beraberlik olur, fitne, fesat ve tefrika olmaz. Bu maslahat, onların fasık, zalim, adaletsiz olmaları mefsetetinden daha büyüktür. Ancak İslâm'ın temel esaslarına zarar verecek bir şey yaptıklarında, onlara itaat edilmez. Bundan dolayı Rasûlullah'tan büyük bir tehdit gelmiştir; "Sizin en hayırlı imamlarınız, sizin kendilerini sevdiğiniz ve onların da sizi sevdiği, siz onların cenaze namazını kılarsanız onlarda sizin cenaze namazınızı kılar. Sizin imamlarınızın en şerlisi ise, sizin onlara buğzettığınız, onların size buğzettığıdır. Siz onlara beddua ederseniz, onlarda size." Dediler ki; "Ya Rasûlullah! Onlara kılıçla karşı koyalım mı?" Buyurdu ki; "Hayır, sizin aranızda namaz kıldıkları müddetçe karşı çıkmayın."¹⁷¹ Yani Müslüman kalıp, Allah'ın emirlerini yerine getirip, günahlardan sakındıkları müddetçe onlara karşı çıkmayın.

Allah yardımcımız olsun. Bugünkü imamların hiçbirine bu hadis uygun düşmüyor. Hepsı beşeri kanunlar ile hükmedip, cihâda engel oluyorlar. Kur'an ve sünneti küçümsüyor, kâfirleri dost ediniyorlar ve onları seviyorlar. Hatta onları Müslümanlardan üstün tutuyorlar. Onların görüşlerini salih insanların görüşlerinin önüne geçiriyorlar. İşte bunların hepsi, onların imamlığına ve onlara itaat etmeye zarar veriyor.

[SÜNNET HER AKLIN İMAMIDIR]

Sünnetin lugattaki manası yol demektir. Şeriatta ise birkaç manada kullanılır. Bazen bid'atin karşısındaki sünnet olarak kullanılır. Şu iş sünnettir, şu da bid'attir denir. Bazen kitabın mukabili olarak kullanılır. Şu sünnetle sabit şu da kitap ile sabittir denir. Bazen farzın mukabili olan sünnet olarak kullanılır. Şu iş farzdır, şu da sünnettir denir. Bid'at mukabilinde kullanılan sünnetten selefin yolu kastedilir.

Kur'an'ın mukabili olarak kullanılan sünnete gelince, ondan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fiilleri, sözleri ve ikrarları kastedilir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yapmış olduğu fiiller ona özel olduğu beyan edilmedikçe sünnettir. Visal orucu gibi, bu Rasûlullah'a özel olup, sünnet değildir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bütün sözleri ve emirleri sünnettir. Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında yapıp onun ikrar ettiği bütün fiiller sünnettir.

Farz ve vacibin mukabili olan sünnet ise, Müslüman'ın hayatında yapmış olduğu nafîle ibadetlerdir. Bu fiil sünnet, mendup, vacip olmayacak şekilde yapılması istenen mubah fiillerdir.

¹⁷¹ Müslim, 1855; Ebu Davud, 4762

Musannifin **وَتَّبِعِ السُّنَّةَ** “Biz sünnete tabi oluruz” sözünden kastettiği bid'atın karşısındaki sünnettir.

[CEMAAT; HAK EHLİ İLE BERABER HAKKA TÂBİ OLMAKTIR]

Cemaat kelimesi lugatta iki kişi ve üstünde olan topluluğa denir.

Şeriatta ise Müslümanların etrafında toplandıkları şeye ya da Müslüman topluluğuna denir. Hak üzere oldukça azınlıklarına ve çokluklarına bakılmaz. Az da olsalar hak üzere olan tek kişi dahi olsa cemaattir. Allah (azze ve celle) İbrahim (aleyhisselam) hakkında; “Muhakkak ki İbrahim, Allah’a yönelen, ona itaat eden tek başına bir ümmetti. O müşriklerden de olmadı.” (Nahl, 120) Bilindiği üzere İbrahim tekti, ancak onun hak üzere olmasından dolayı ona ümmet denilmiştir. Cemaat hak üzere olanlardır. Başkalarından az da olsalar, çokta olsalar onlar cemaattir.

Çokluk genelde doğruya muhalif olur. Allah (azze ve celle) şöyle buyuruyor; “Şayet yeryüzündekilerin çoğuna tabi olacak olursan, seni Allah’ın yolundan saptırılar.” (En’âm, 116) Tâbi olmada çokluğa itibar edilmez. Tâbi olmada itibar edilen Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ve selef-i sâlihinin üzerinde bulunduğu şeylerdir. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu manaya işaret etmiştir; “Yahudiler yetmiş bir fırkaya ayrıldılar, Hristiyanlar yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Bu ümmet ise yetmiş üç fırkaya ayrılacak, bir fırka hariç hepsi ateşe girecek.”¹⁷² Denildi ki, kimdir onlar? Buyurdu ki; “Ben ve ashabımın bugün üzerine olduğumuz şey üzerine olandır.”¹⁷³ Bazı rivayetlerde şu lafızla gelmiştir; “O cemaattir”¹⁷⁴

الشُّذُودُ وَالْخِلَافُ “Ayrılık ve ihtilaf” sözüne gelince, bundan maksat Müslümanlara muhalefet edip, onların yolundan ayrılmaktır. Çünkü Müslümanların cemaatine tâbi olmak Ehl-i Sünnetin temel esaslarından. Cemaate tâbi olup ayrılık, ihtilaf ve tefrikadan kaçınırlar.

وَالْفُرْقَةُ “Tefrika” sözünün manası ise, Müslümanların arasını bölen veya onların arasına ihtilaf koyacak şeylerdir. Tefrika şer’an zemedilmiş, yerilmiştir. “Dinlerinde tefrikaya düşüp, parça parça olanlar var ya, sen hiçbir şeyde onlardan değilsin.” (En’âm, 159) “Topluca Allah’ın ipine sarılın ve tefrikaya düşmeyin.” (Al-i İmran, 103) Tefrika Müslümanlar arasında ayrılığa ve zayıflamalarına sebep olduğundan dolayı

172. İmam Ahmed, 12202-8396; Tirmizi, 2640; İbn Teymiyye “Feteva”sında bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

173. Tirmizi, 2641 hasen sahih

174. Ebu Davud, 4596; Darimi, II, s. 241 ve başkaları

Kur'an'ının çoğu yerinde zemmedilmiştir.

Sahâbeler ve tâbiînlerin döneminde Müslümanlar sünnet üzereydiler. Tâ ki bid'atçıların başları ortaya çıkıp onları sünnetin yolundan alıkoyup, aralarına ihtilaf ve ayrılığı koyuncaya kadar, Kaderiye, Mu'tezile ve Hâricilerin mezhebini ortaya çıkaranlar gibi. Bunlardan önce Müslümanlar sünnet üzereydiler, sahâbeden sonra bunlar geldi ve Müslümanları saptırdılar. Her ne kadar bazı bid'atların kökü Peygamber ve sahâbe döneminde olmuş olsa da ortaya çıkmamışlardı. Kaderiye ve kaderi inkâr etme şüphesi o zaman da vardı. Allah (*azze ve celle*); **"Kardeşlerin bize itaat etseydiler öldürülmezlerdi..."** (*Âl-i İmran, 168*) buyurmaktadır. Bu ayet onların kaderi inkâr ettiklerine delalet ediyor. **"Şayet bize itaat etselerdi öldürülmezlerdi"** dediler. Bunun manası, onların kadere ve kazaya iltifat edip bakmadıkları ve bunun Allah'ın takdiri olduğuna inanmadıklarıdır.

Cebriyye şüphesi de o zaman mevcuttu. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor; **"Şirk koşanlar dediler ki; Şayet Allah isteseydi biz ve babalarımız şirk koşmazdık ve bir şeyi haram kılmazdık."** (*En'am, 148*) Onların bu sözü Cebriyye fırkası ile birebir örtüyor. Çünkü ayetin manası şudur; Şayet Allah bizim şirk koşmamamızı isteseydi biz şirk koşmazdık, ama Allah bizim şirk koşmamızı istedi. Onlar şirklerine kaza ve kaderle delil getirirler.

Haricilerin şüphesi de, Zu'l-Huveysira Rasûlullah'a: "Ya Rasûlullah! Adaletli ol. Sen adaletli olmadın" dediğinde ortaya çıkmıştı. Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki; **"Sana yazıklar olsun! Ben adaletli olmasam, kim adaletli olacak?"**¹⁷⁵ Başka bir lafızda; **"Bu adamın neslinden okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkacak bir topluluk ortaya çıkacak."**¹⁷⁶ Yani Hariciler. Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) zamanında da şüphelerin kökleri vardı. Bazıları sahâbeler zamanında ortaya çıktı. Ancak bunların ortaya çıkması kendilerinin imamları kaide, kuralları olan bir mezhep gibi oldu. Mu'tezile bid'atinin çıkması gibi, onların imamları Vasil b. Ata, Ebu Huzeyl el-Allâf, Amr b. Ubey ve başkalarıydı. Haricilerin bid'ati ise, Hz. Ali zamanında sahâbe ahidinin sonlarında Hz. Ali'ye karşı çıkıp, onunla savaşmaları ile ortaya çıktı.

Rafizilerin bidati de sahâbe ahidinin sonlarına doğru Yahudilerden Müslüman olduğunu iddia eden Abdullah b. Sebein dâveti ile başladı. Onu ortaya çıkaran ve inşa eden odur. Bilindiği üzere hâricilik bid'atine öncülük eden ve Hz. Osman'a karşı darbe yapmaya komutanlık yapan da oydu. Şam ehline ve bazı azgınlara Hz. Osman (*radiyallahu anhu*)'ya darbeye komutanlık yapan oydu. Sonuç olarak sünnet ve cemaat, peygamberin ve sahabelerin yoluydu.

¹⁷⁵. Buhari, 3610; Muslim, 1064

¹⁷⁶. Buhari, 3344; Muslim, 1064

وَنُحِبُّ أَهْلَ الْعَدْلِ وَالْأَمَانَةِ وَنُبْغِضُ أَهْلَ الْجَوْرِ وَالْخِيَانَةِ

[61]

“Adalet ve emanet ehlini sever, zulüm ve ihanet ehline
buğzederiz.”

[ŞERH]

Adâlet ve emânetin manası, yöneticinin, ümmetin hakları noktasında âdil ve emin olmasıdır. Zulüm ve ihanetin manası ise yöneticinin, ümmetine ve dinine ihanet eden bir zâlim olmasıdır. Musannif, şu kimseleri sever, şu kimselere de buğzederiz diyor. Onun **وَنُبْغِضُ أَهْلَ الْجَوْرِ وَالْخِيَانَةِ** “Zulüm ve ihanet ehline buğzederiz” sözü zulüm veya ihanet ettiği vakit yöneticiye karşı isyan edilebileceği manasına gelmez. O sadece, yöneticiye itaat ile ona buğzetme arasında bir bağlantı olmadığını beyan ediyor. Bir kişiye zulmünden ve ihanetinden ötürü Müslümanlar tarafından buğzedilse bile şerî yönetici olabilir. Çünkü bu durumu onun yöneticiliğine herhangi bir zarar vermez ve ona isyan etmeyi mübah kılmaz.

Ancak ihanet de çeşitlere ayrılır. İhanet; kâfirlere yakınlaşıp onları dost edinme veya Müslümanları bırakıp onlarla iş tutma gibi İslâm’a ve Müslümanlara zarar verecek türden bir ihanet ise veyahut Allah’ın kanunlarını iptal edip beşeri kanunlar ile değiştirmek şeklinde bir ihanet ise işte bu, yöneticiye isyan etmeyi mübah kılar.

Ancak ihanet, insanların mallarını almak veya bazı vazife ve görevlerde birtakım kimseleri kayırmak türünden bir ihanet ise bu da bir ihanettir fakat yöneticiye isyan etmeyi gerektirmez.

وَنَقُولُ اللَّهُ أَعْلَمُ فِيمَا اشْتَبَهَ عَلَيْنَا عِلْمُهُ

[62]

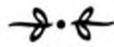
"İlmi bize kapalı olan konularda Allah daha iyi bilir deriz."

[ŞERH]

Yani bildiğimiz şeyleri söyler, ona inanır, onunla hükmederiz. Ancak ilmimize kapalı kalan meseleleri âlimine havale ederiz. Allah Teâlâ buyuruyor ki; "Kalplerinde eğrilik olanlar fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondan müteşabih olanlara tabi olurlar." (Al-İmran. 7) Yine Aişe (radiyallahu anha)'dan, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiş; "Siz Kur'an'da müteşabih olana tâbi olanı gördüğünüz zaman işte onlar Allah'ın zikrettikleridir. Onlardan sakının."¹⁷⁷ Allah'ın kitabında zikrettiği ayette geçen kimselerdir.

Hâsılı Müslüman'ın Kur'an ve sünnete karşı görevi, onlardan itikad ile ilgili bir şey bildiğinde onu itikad etmedir. Şayet bildiği ameli bir şeyse amel etmesi gerekir. Yok, bir haber ise onu tasdik etmesi gerekir. Ancak bunlardan birisi ona kapalı geldiğinde, onu âlimine havale etmesi gerekir. "Allah daha iyi bilir" der.

İmam Tahâvî (rahimehullah) ümmetin kendisiyle karşılaşmış oldukları şüphelerden için düşmüş oldukları tefrika ve ihtilafa işaret ediyor. Meselelerin kapalı olduğundan ve onu da muhkem olana havale edilmediğinden kullar hataya düşüyor. Bize düşen bildiğimize iman edip, onunla amel etmektir. Müteşabih olanlarına karşı görevimiz ise, onu Allah'a havale etmektir. Ancak müteşabih olanını muhkeme arz ederek açıklığa kavuşturabiliyorsak. O zaman muhkem olana havale edilir.

وَنَرَى الْمَسْحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ فِي السَّفَرِ وَالْحَضَرِ كَمَا جَاءَ فِي الْأَثَرِ

[63]

“Yolculukta da, mukim iken de rivayetlerde geldiği üzere mestler üzerine mesh edildiği görüşündeyiz.”

[ŞERH]

[MÜTEVATİR HABERİN KESİNLİK ARZ ETMESİ]

Mestler üzerine mesh fer’i fikhî bir meseledir. Bundan dolayı müellifin bu meseleyi burada niye zikrettiği sorulur. Çünkü bu bir itikad kitabıdır.

İmamet meselesinde söylediğim gibi buna da şöyle cevap verebilirim; Rafiziler gibi bu sabit, sahih olan meseleyi inkâr edenler olduğundan dolayı müellifin âdetinde olduğu üzere itikad kitabında bunu zikrediyor ki, sünnet olan meseleyle amel etmek ve onu terk etmek ise bid’attir.

Mestler üzerine mesh etmek Rasûlulah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in birçok hadisiyle sabittir. İmam Ahmed: “Mestler konusunda, benim bir şüphem yoktur. Bu konuda Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’den rivayet edilmiş kırka yakın hadis vardır.”¹⁷⁸ Cumhur ise mestler hakkındaki hadisler, hadislerin müstefiz¹⁷⁹ kısmındandır. Ancak hadis âlimleri ise mütevatir olduğunu söylemişlerdir. Bundan dolayı bu mesele mütevatir olan diğer bazı meselelerle beraber zikredilmiş. Bazıları bu meseleleri iki beyitte toplamışlar;

Mütevatir hadisler şunlardır; kim benim adıma yalan söylerse,

birde kim Allah için bir ev inşa edip ecrini Allah’tan beklerse,

Bunlardandır; Şefaât, rüyet, havuz, mestlere mesh etmede.

Bu nazıma göre, şu hadisler mütevatir olmuş; “Kim benim aleyhime yalan söylerse cehennemde yerini hazırlasın.”¹⁸⁰ “Kim Allah için bir ev inşa edip ecrini Allah’tan beklerse, Allah cennette ona bir ev inşa eder.”¹⁸¹ Yine şefaât, havuz, rüyetullah hadisleri de

178. İbn Kudame, Muğni s.361

179. Müstefiz hadis: İkidin fazla tariki olan fakat mütevatir derecesine ulaşmayan hadistir. Muteradif olarak fakihler ona meşhur hadiste demektedir. (Dr. Mücteba Uğur, Hadis Terimleri Sözlüğü s.285) (Editorun Notu)

180. Buhari, 110; Müslim, 3

181. Buhari, 450; Müslim, 533

mütevatirdir. Bu nazmın sahibi, bu konuların mütevatir olduğu görüşündedir. Aynı şekilde mesh hadisleri de mütevatirin arasındadır.

Mesh konusu fıkıh ilminde mestler üzerine mesh etme bâbında işlenir. Meshin sünnet olduğu sabit olan kaidedir. Mesh, mukim için bir gün bir gece, müsafir (yolcu) için ise, üç gün üç gecedir. Bu küçük abdest alacaklar içindir. Ama gusül alacak kişinin mestini çıkarması gerekir. Mestin mubah olan bir şeyden olması, temiz ve ayağı kaplayacak şekilde olmalıdır. Ve abdest aldıktan sonra giyilmelidir.

Bu mestlerde bid'at ehli, Ehl-i Sünnete çokça muhalefet ettiğinden dolayı itikad kitaplarında zikredilmiştir. İmamet meselesi, mestler üzerine mesh meselesi, yine Hac, Cihad meseleleri Ehl-i Sünnetin bid'atçiler ile ihtilaf edip itikad kitaplarında zikrettiği meselelerdendir.

وَالْحَجُّ وَالْجِهَادُ مَاضِيَانِ مَعَ أُولِي الْأَمْرِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ بَرَّهُمْ
وَفَاجِرِهِمْ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ لَا يُبْطِلُهُمَا شَيْءٌ وَلَا يَنْقُضُهُمَا

[64]

“Hac ve Cihâd iyileriyle, kötülerıyla Müslüman olan ulu'l emr ile birlikte kıyamete kadar devam edecektir. Hiçbir şey bunları iptal etmez ve bunların farziyyetini kaldıramaz.”

[ŞERH]

[HAC VE CİHÂD'IN FARZİYYETİ DEĞİŞMEZ]

Hac da Müslümanların imamının öncülük etmesi: Bu Ehl-i Sünnete göre vacip olan bir iştir. Müslümanlara öncülük yapacak ve onların işini düzene sokacak bir imama ihtiyaçları vardır. Bu vacip kıyamete kadar devam edecektir. Bu cihad için de geçerlidir.

İyi olsun, facir olsun bütün imamlarla beraber cihad farzdır. Cihad etmek için imamın iyi bir muttaki olması şart değildir. Ne cihad için, ne hac için, ne de Müslümanları toplayıp cemaat olmak için bu şart değildir. Bilakis Müslümanların bir imamı, naibi veya varisi, Müslümanlara namaz kıldırır, hac yaptırır, onlara cihatta komutanlık eder, velev ki bu imam facir olsa dahi (bu böyledir).

Cihad İslâm'ın rükünlerinden biridir. Cihatsız İslam tamamlanmaz. Kıyamete kadar kesintisiz olarak devam edecektir. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu bize haber vermiştir; *"Cihad kıyamete kadar devam edecektir."*¹⁸² Hicrette cihattandır. Müslüman'ın küfür diyarından İslam diyarına hicret etmesi bir çeşit cihattır. Müşriklere karşı cihatta farzdır. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat ettiğinde bu farzı, onu hiçbir şey neshetmedi, kıyamete kadar da devam edecektir.

Cihad farz-ı kifâyedir. Yani Müslümanlardan yeterli sayıda bu farzı yerine getiren kimseler sayesinde diğerlerinden de yükümlülük düşmüş olur. Ancak bazı durumlar vardır ki, cihad bu durumlarda farz-ı ayn olur.

Birinci durum: İmam özellikle belli bir şahsın cihada çıkmasını emrederse, o kişiye cihad farz-ı ayn olur. Cihad'a çıkması ve Müslümanlara katılması farz olur.

İkinci durum: Kâfirler ile Müslümanlar arasında devam eden bir muharebeye şahid olan Müslüman'a cihad ve Müslüman kardeşlerine yardım etmesi farz-ı ayn olur. Cihad farz-ı kifâyedir, Müslümanların da yeteri kadar sayısı var deyip geri duramaz. Hayır, Müslümanlarda yeteri kadar sayıda olsa geri duramaz. Müslümanların ve kâfirlerin safları birbirine karşı geldiğinde ve savaş başladığında oradakilere cihad farz-ı ayn olur.

Üçüncü durum: Düşman İslam beldelerinden birini muhasaraya alsa (istila etse) ve şehrin düşmesinden korkulduğunda orada bulunan bütün Müslümanlara cihad farz-ı ayn olur. Bizzat herkesin şehri müdafaaya katılması gerekir.

Bu üç durumun dışında yeterli sayıda Müslüman cihad farzasını yerine getirdiğinde, cihad farz-ı kifâye olur. Böylece diğerlerinden günah düşer.

Cihad, İslâm devletinin ikâmesi ve Müslümanlara yardım etmenin temel esası oldu ve ümmetin kendisi ile güçlenip, kuvvetlendiği unsur oldu ve İslâm düşmanları cihadı zayıflatma, durdurma ve yok etme gayretine giriştiler. Bundan dolayı İslâm düşmanlarından cihadın durdurulması ve yok edilmesi çağrısında bulunan cemaatler ve topluluklar var. Misal olarak, Kadıyâniler: Bunların inanç esaslarından biri, cihadın durdurulup devlete karşı savaşmamaktır. Bunlar derler ki; İnsanların cihadı durdurup, yok etmeleri gerekir. Tâ ki yeryüzünde ona bir mekân kalsın.

Bu cemaatlerden biri de tebliğ cemaatidir. Bunların davet ettiği esaslardan biri de cihadın durdurulması ve işlevsiz bırakılmasıdır. Şehir, köy ve kasabalara cihadın durdurulmasına çağrı yapacak yeteri sayıda davetçinin çıkması. Bu iki cemaatin or-

182. Ahmed,16906/ Ebu Davud,2479/ Nesai,4172

taya çıkması İngilizlerin baskısı sonucu ortaya çıkmıştır.¹⁸³

Pakistan ve Hindistan'da Kadiyânîliği ortaya çıkaranlar İngilizlerdir. Tebliğ cemaatini de ortaya çıkarıp, Pakistan ve Hindistan'da bu iki cemaate çağırınlar da bu İngilizlerdir. Çünkü onlar cihadın önemini ve Müslümanların cihada ne kadar duygu beslediklerini iyi biliyorlardı. Bundan dolayı cihada karşı koyup, onu durdurup işlevsiz bırakacak cemaatler ortaya çıkardılar. Cihatsız İslâm ikâme olmaz. Müslümanlara cihadın dışında bir şey fayda vermez. Cihad, Müslümanların hedefi ve arzularıdır. Çünkü onların devleti cihad ile kaim olmuştu. Bundan dolayı Mute gazvesinde Müslümanlar ile Rumlar arasında savaşın başlaması yaklaşıncı ve Rumlar Müslümanların güçlü, sağlam cihada olan sevgi ve savaşın başlamasını bir an önce istediklerini görünce Halid b. Velid'e elçi gönderdiler. Elçi Halid b. Velid'e dedi ki; "Sana komutan diyor ki, sizi beldelerinizden ihtiyaçlarınız, açlığınız ve sizi rızık talebinizin çıkardığını biliyoruz. Biz size ve sizi buraya gönderen emirinize, size yetecek kadar mal versek ve bu her sene sizin için geçerli olsa ne dersiniz?" Halid b. Velid dedi ki; "Ona şöyle söyle, o bu söylediklerinde zanda bulunuyor. Biz sadece cihad için çıktık. Biz düşmanımız olan kâfirlerin kanlarını seven bir topluluğuz. Bizim için Rumların kanından daha tatlı bir kan yoktur. Biz de içmeye geldik." Rumların komutanı bu sözleri işitince maneviyatları zayıflayıp çöktü. Savaş başladı ve bildiğiniz şeyler gerçekleşti.

¹⁸³. Yaklaşık iki asır Hint topraklarını işgal eden İngilizler bazı ilim adamı görüntüsü veren insanlara sığınmışlar ve onlardan şöyle bir fetva çıkarmalarını istemişler; Müslümanlarla işgalcilerin arasında bir denklik yoksa cihad abes ve sadece nefis ve malın yok olmasına sebep olur. İşgalciler namaz ve farzların edasına karışmadıkları müddetçe işgal edilmiş İslam beldeleri daru'l-harp olmaz. Bu fetvayı çıkarmak istemelerinin amacı İmam Velîyullah ed-Dihlevî'nin oğlu Şeyh Abdulazîz ed-Dihlevî'nin fetvasını işlevsiz bırakmaktır. Bu fetva 1803 tarihinde verilmişti. Fetvanın içeriği şuydu; Kâfir, Müslüman beldeğini işgal ettiğinde artık orası daru'l-harptir. Bu fetva ile Müslümanlar işgalci İngilizlere karşı durmuşlardı. Ta ki İngilizlerin kendilerine verdikleri sözlerden dolayı Kadiyaniler ve başkaları cihadi bırakana kadar. Burada zikretmeye layık olan şeylerden bir tanesi de; Haçlıların bu rezil insanlara etki edip, Mekke'ye hicret etmiş bazı Hintli âlimleri de kendi fetvalarını desteklemeleri için onları teşvik etmeleridir. Bir fîl onların bu fetvası 1878 yılında yayınlandı. Bu fetva haçlıların Müslümanlar arasında cihad fîhının yayılmasında ne kadar çok korktuklarını ortaya koyuyor. Şeyh Şah Velîyullah ed-Dihlevî'nin fetvası Şeyh Abdulazîz'in Farsça olan *Fetavayı Aziziye* kitabında mevcuttur. Aynı zaman Hinde İslam tarihi ve Şeyh Abdurrahman es-Sadi'nin *Fetava* kitabında da geçiyor. Orada şunu söylüyor; Daha önce İngiliz sömürgesi olan Bahreyn ve Irak daru'l-harptir. Orada her ne kadar bir çok Müslüman olmuş olsa da, orada hâkim olup sözü geçen kâfirlerdir. Kâfirlerin hükmü orada geçerli olan yasadır. Bu aynı zamansa İbn Hacer'in de görüşüdür. (Tuhfetü'l Muhtaç 18-108-109) birde İshak İbn Abdurrahman Alu şeyhinde tercihidir. (El-Ecvayat Eş-Şemsiyye s.71)

وَنُؤْمِنُ بِالْكَرَامِ الْكَاتِبِينَ، فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ جَعَلَهُمْ عَلَيْنَا حَافِظِينَ وَنُؤْمِنُ
بِمَلَكِ الْمَوْتِ الْمُؤَكَّلِ بِقَبْضِ أَرْوَاحِ الْعَالَمِينَ

[65]

“Biz kirâmen kâtibîn meleklerine de iman ederiz. Allah onları bize gözetleyici kılmıştır. Biz kulların ruhlarını kabzetmekle görevlendirilmiş ölüm meleğine de iman ederiz.”

[ŞERH]

[KİRÂMEN KÂTİBÎN VE MELEKU'L-MEVT]

Kirâmen kâtibîn¹⁸⁴ melekleri kulların amellerini yazan meleklerdir. Allah (azze ve celle) kul buluş çağına geldiğinde onunla iki meleği görevlendirir. Biri sağında, biri solunda kulun amellerini, sözlerini hatta niyetlerini dahi yazarlar. Allah onları kulun niyetlerine muttali kılar, onlar da her şeyi kayıt altına alırlar. Allah Teâlâ bunu, aziz kitabı Kur'an'ı Kerim'de haber veriyor. Allah (azze ve celle) şöyle buyuruyor; “Muhakkak ki; sizi gözetleyen şerefli yazıcı melekler vardır. Onlar sizin ne yaptığınızı bilir.” (İnfitâr, 15-16) Yine Allah (azze ve celle) şöyle buyuruyor; “İnsan hiçbir söz söylemez ki onun yanında gözetleyen, kaydeden hazır bir melek bulunmasın.” (Kâf, 18) Kulun kastettiği şeyleri yazan meleklerin olduğuna Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisi ile delil getirilebilir. (Kudsi) Hadiste Allah (azze ve celle) meleklerine buyuruyor ki; “Kulum kötü bir şeyi kastettiğinde onunla amel edene kadar yazmayın, amel ettiğinde yazın. Güzel bir şey kastettiğinde ve onu yapmazsa bir hasene olarak yazın. Ama onunla amel ederse on hasene olarak yazın.”¹⁸⁵ Bu hadis meleklerin insanların niyetlerini yazdıklarına delâlet eder. Onların gaybı bildiği söylenemez. Allah (azze ve celle) onları kulların niyetlerine muttali kılar ve onlarda bunu bilip yazarlar.

Burada kirâmen kâtibîn meleklerinin dışında birde hafaza, koruyucu melekler vardır. Allah onları insanları Allah'ın emrinden ya da Allah'ın emriyle muhafaza etmeleri için görevlendirmiştir. Allah (azze ve celle) buyuruyor ki; “İnsanın önünden ve ardından takip eden melekler vardır. Allah'ın emriyle onu korurlar.” (Râd, 11) Allah (azze ve celle) insanları takip edip, onların korunmaları için bir topluluk melekleri görev-

184. Onlara “Şerefli yazıcılar” anlamına gelen bu ismin verilmesi, insanların değerli kimseler arasında kendilerine çeki düzen vermesi ve hareketlerini kontrol altında tutmalarından dolayıdır. Onların omuzları arasında hareket eden kimse bundan sonra yapacağı şeyleri ona uygun olarak yapar. (Editorün Notu)

185. Buhari, 7501/Müslim, 128

lendirmiştir. Ayette geçen Allah'ın emrinden cümlesinin manası Allah'ın emrinin yerine gelmesine engel olurlar değil, melekler insanları korurlar ve bu koruma Allah (azze ve celle)'nin emri ile olur.¹⁸⁶

Kirâmen kâtibin melekleri nöbetleşen meleklerdir. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve selam) bu konuda şöyle buyuruyor; "Sizin aranızda gece, gündüz nöbetleşen melekler vardır. Bunlar sabah ve ikindi namazlarında bir araya gelirler. Sonra sizin aranızda geceleyenler Allah (azze ve celle)'nin huzuruna yükselirler. Allah (azze ve celle) daha iyi bildiği halde onlara sorar; "Kullarımı nasıl terk ettiniz?" Onlar derler ki; "Onları terk ettiğimizde de namaz kılıyorlardı, onlara gittiğimizde de namaz kılıyorlar dı."^{187/188}

[MELEKU'L-MEVT]

Ölüm meleği de diğer melekler gibi Allah'ın meleklerinden biridir. Allah (azze ve celle) onu kulların ruhlarını almakla görevlendirmiştir. Nerede bir kul ölse muhakkak ki, orada onun ruhunu alan melek vardır. Eğer kul salih birisi ise onun ruhunu rahmet meleklerine teslim eder. Yok, kul salih değilse o zaman ruhunu azap meleklerine teslim eder. Allah (azze ve celle); "De ki; sizinle görevlendirilmiş ölüm meleği sizi vefat ettirir" (Secde, 11) buyuruyor.

Ölüm meleği konusu, bu konudaki ayetleri bir arada incelemeyi gerektirir. Allah (azze ve celle) bu konu hakkında şöyle buyuruyor; "De ki; sizinle görevlendirilmiş ölüm meleği sizi vefat ettirir." (Secde, 11) Diğerinde ayette ise şöyle buyuruyor; "Öleceği vakit Allah nefisleri vefat ettirir." (Zümer, 32) Bir diğerinde ise şöyle buyuruyor; "Tâ ki ölüm ona geldiği vakit elçilerimiz onu vefat ettirir." (Müminün, 99) Ayetin birinde ölüm meleğinin insanları vefat ettirdiğini, diğerinde ise vefat ettirenin Allah (azze ve celle)'nin olduğunu söylüyor. Bir diğerinde ise Allah (azze ve celle)'nin elçilerinin bunu yaptığını söylüyor. Bunları toplayıp bir arada incelemek Allah'ın izni ile kolaydır.

"Allah nefisleri öldürürden" maksat, Allah onun ölümünü hükmeder ve meleklerine onun ruhunu almalarını emreder. "Allah vefat ettirir"ın manası, vefatına hükmederdir. Ölüm meleğinin vefat ettirmesi ise bir zâtın ruhunu almasıdır. Son ayette geçen "Elçilerimiz onu vefat ettirir" den kastedilen ise, ölüm meleği ve yardımcısıdır. Ölüm meleği ruhu alır, sonra yardımcıları rahmet ya da azap meleklerine tes-

¹⁸⁶. Burada Arapça grameri ile ilgili bir kısım tercüme edilmemiştir.

¹⁸⁷. Buhari, 555/ Muslim, 632

¹⁸⁸. Yine burada Arapça grameri bilmeyenlerin anlayamayacağı gramer ile alakalı bir yer tercüme edilmemiştir.

lim eder. Ölüm meleğine iman Ehl-i Sünnetin temel esaslarındandır. Onlar Allah'ın kulların ruhlarını alması için bir meleği görevlendirdiğine iman ederler.

Burada şöyle bir soru sorulabilir; “Herhangi bir olayda toplu bir ölüm olduğunda ölüm meleği tek başına nasıl hepsinin ruhunu alabilir?”

Buna cevap olarak şöyle deriz; Bu soruyu Allah (*azze ve celle*)’nin kudretini ve azametini bilmeyen sorabilir. Allah (*azze ve celle*) buna bir anda güç yetirir. Bundan dolayı yüz sene önce Amerika’da bir adam konuştu ve bunu tüm âlem dinledi densesydi, bu tasdik edilir miydi? Hayır, kesinlikle tasdik edilmezdi. Ancak şuan kendi gözümüzle görüyoruz. Madem yüz sene önce tasavvuru mümkün olmayan bir şey bugün gerçekleşti ise, o zaman Allah’ın bir anda bütün ruhları kabzetmesi tasavvur etmekle mümkündür. Yani Allah (*azze ve celle*) ölüm meleğinin gücü ve kudretinde böyle bir şey olmasını mümkün kılar.

وَيَعَذَابِ الْقَبْرِ لِمَنْ كَانَ لَهُ أَهْلًا، وَسُؤَالِ مُنْكَرٍ وَنَكِيرٍ فِي قَبْرِهِ عَنْ
رَبِّهِ وَدِينِهِ وَنَبِيِّهِ عَلَى مَا جَاءَتْ بِهِ الْأَخْبَارُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَنِ الصَّحَابَةِ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَالْقَبْرِ رَوْضَةً
مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةً مِنْ حُفْرِ النَّارِ

[66]

“Ehli olan için kabir azabına, münker, nekir meleklerinin kişiye kabrinde rabbi, dini ve peygamberi, hakkın Allah Rasûlü ve sahabelerden geldiği şekliyle soru soracağına iman ederiz. Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe, ya da cehennem çukurlarından bir çukurdur.”

[ŞERH]

[KABİR SUÂLİ VE AZABI]

Kabir azabı berzah âleminde azaba müstehak olan kimseler için gerçekleşecektir. Bu, Ehl-i Sünnet’in iman esaslarından biridir. Lugatta berzah: “Ayıran” manasındadır. Allah (*azze ve celle*)’nin şu ayeti de bu manada kullanılmıştır; “İkisinin arasına ayıran perde koyduk.” (*Furkan, 53*) Kişinin ölümü ile dirileceği güne kadar olan zamana

berzah denilmiştir. Çünkü dünya hayatı ile ahiret hayatını birbirinden ayırdığı için böyle isimlendirilmiştir. Kur'ân'ı Kerim berzah hayatına şu ayetle işaret etmiştir; "Nihayet onlardan birine ölüm gelince, Rabbim! Beni geri çevir, belki yapma-
dan bıraktığım salih amelleri yaparım. Hayır! Bu, sadece onun söylediği (boş) bir sözden ibarettir. Onların arkasında, tekrar diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır." (Müminün, 99-100) Yine şu ayette böyledir: "Sabah ve akşam ateşe arz edilirler. Kıyamet günü ise 'Firavun ve ailesini bundan daha şiddetli ateşe so-
kun' denilecektir." (Gafir, 46)

Kabir azabının varlığına dair en açık delil İbn Abbas (radiyallâhu anhu)'nın rivayet et-
tiği şu hadistir, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki kabre uğradı ve buyurdu ki; "Mu-
hakkak ki, bu ikisi azap görüyorlar. Azap gördükleri şeyi ise büyük günahlardan gör-
mezlerdi -ancak onlar büyüktü-. Birincisi bevlinden sakınmıyordu, diğeri ise insanlar
arasında laf taşıyordu." Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaş bir ağaç dalı istedi ve
onu ikiye bölüp her kabre bir parça dikti. Sonra buyurdu ki; "Umulur ki bu ağaç par-
çaları kuruyana kadar azapları hafifletilir."¹⁸⁹

İki kabre uğradı ve buyurdu ki; "Muhakkak ki, bunlar azap görüyor" iki tekit
edatı (enne ve li) ile tekit edilmiş bir haber. Çünkü bazen haber olur, bazen de böyle
tekit edatları ile tekitli olur. Ancak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu haberi verdiğin-
de tekitli bir şekilde veriyor, o zaman bizler kabir azabının berzah hayatında gerçek-
leştiğine ve onun hak olduğuna kesin olarak iman ederiz. Kabir azabı ve nimetlerine
delillerden biri de Bera b. Azib'in hadisidir. O dedi ki, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)
buyurdu ki; "Mümin kul dünyadan ayrılıp ahirete gideceği zaman yüzleri sanki güneş
gibi olan melekler gelir, onun başucuna oturur. Ve der ki; "Ey güzel olan nefis! Genişlik ve
rahatlığa çık, Rabbin de sana kızgın değildir." O da çıkar, su kabının ağzındaki damla
gibi süzülerek akar. O zaman ölüm meleği onu alır, onu aldığı anda rahmet melekleri ölüm
meleğinin elinde bir an bırakmazlar." Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) her birinde cen-
netten koku ve kefenlerin bulunduğunu haber verdi. Melekler o ruhu kefenlere ko-
yar ve onu semaya yükseltirler. Onlar ruhu sahibine döndürmekle emir olunurlar.
Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki; "Kabri gözün görebileceği kadar genişletilir.
Cennette bir kapı açılır, o da cennetteki yerini görür. Açılan bu kapıdan cennetin rahmeti
ve nimetleri ona getirilir." Bu kabrin nimetlerine delildir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki; "Kâfir olan kul dünyadan ayrılıp ahire-
te gideceği zaman yüzleri kara, ellerinde ateşten elbiseler olan melekler inerler. Ölüm me-
leği gelir, o kişinin başucunda oturur ve der ki; "Ey pis nefis! Allah'ın azabı ve gazabına

çık." Ya da Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in söylediği gibi: "Ruh onun bedeninde parçalara ayrılır, azaba çıkmak istemez." Buyurdu ki: "Ölüm meleği ıslak yüzden dikenli çubuğu çekip çıkardığı gibi çıkarır." Buyurdu ki: "O zaman onu yakalar, yakaladığı zaman da bir an bekletmeden elindeki kefenlere koyarlar. Onu sema ya çıkarırlar ancak semanın kapıları ona açılmaz. Onlarda onu yere sert bir şekilde çarparlar. Ruh kendi sahibinin cesedine gider. Sonra otururlar ve cehennemden ona bir kapı açılır. Cehennem sıcaklık ve zehrinden ona gelir ve kabir ona darlaştırılır. Ta ki kaburgaları iç içe girene kadar."¹⁹⁰

Allah (azze ve celle)'den afiyet isteriz. Bu kabir azabının delillerindendir. Bu sünenlerde rivayet edilmiştir. Bu konuda eserler (yani hadisler) çoktur. Bunlardan bir tanesi de şudur: İki Yahudi kadın Aişe'ye gidip, kabir ehli kabrinde azap görürler dediler. Aişe onları yalnladı, onları doğrulamak hoşuna gitmedi. Onlarda çıkıp gittiler. Aişe, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanına girdi. Dedi ki; "Ya Rasûlullah! Medine Yahudilerinden iki acuze vanıma geldi ve kabir ehlinin kabrinde azap gördüğünü söyledi." Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki; "Doğru söylemişler, onlar hayvanların işiteceği şekilde azap görüyorlar."¹⁹¹

Mu'tezile, azgın felsefeciler ve başkaları kabir azabını inkâr edip şöyle dediler: "İnsan ölüp, parçalanıp, başka maddelere dönüştükten sonra azap görmesi kabul edilecek bir şey değildir." Ancak onların bu söylediği gerçekleri, hakikatleri anlayacak nitelikte olmayan fâsîd ve hakîr akla tabî olmaktan başka bir şey değildir.

Kabir azabı defnedilmiş kişiye olacağı gibi, defnedilmemiş olana da olacak. Öldüğü kabrin nimetlerine müstehaksa onu da görecektir. İster gömülsün, ister yeryüzüne terk edilsin, isterse yakılsın onun için taksim edilmiş kabir azabını da, nimetleri de görmesi kesindir, bundan kaçış yok. Bu Allah (azze ve celle)'nin irade ettiği şekil ve keyfiyetle olacaktır. Kabir azabının keyfiyetinin hakikati bizler tarafından bilinmiyor. Bizim sorumlu tutulup, emir olunduğumuz sadece kabir azabının ve nimetlerinin hâsıl olacağına inanmaktır. Ancak nimetin ve azabın nasıl hâsıl olacağı ise Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bize haber vermemiş, akıllarımız buna şahit olmamış ve biz buna muttali de kılınmamışızdır. Allah (azze ve celle) bunun ilmini bizden gizli tutmuştur. Bizler bunu araştırmak ve incelemekle sorumlu tutulmadık. O zaman bize düşen bunun ilmini Allah Teâlâ'ya bırakmaktır. Böylece deriz ki; Allah (azze ve celle)'nin bildiği bir keyfiyetle kabir ehli azap görür ya da nimet görür.

190. Uzun bir hadis, Ebu Davud, 4753, Ahmed, 10614

191. Bulhari, 6355, Muslim, 500

AZAP VE NİMET

Kimileri azap ve nimetin hem cesede, hem de ruha olduğunu söylemişler. Ancak ruhun payı cesedinkinden daha fazladır. Bu Ehl-i Sünnetin mezhebidir. Kimileri sadece ruha olur demiş. Bu görüş Ehl-i Sünnetten olan bazı kişilerden nakledilmiştir. Bazıları ise sadece cesede olur demiştir. Bu kendisi hakkında delilin olmadığı batıl bir görüştür.

Birinci görüş Ehl-i Sünnetin görüşüdür. Bunun delili nassların genel manasıdır. Bera b. Azib'in hadisi gibi orada "kul" kelimesi geçiyordu. Kul ise ceset ve ruhun birlikteliğine kullanılır. İbn Kayyım (rahimehullah) ruhun cesede üç yönden bağlı olduğunu söyler.¹⁹²

- Ruhun cesede dünyadaki bağı bu hükümlerin değiştiği bir bağdır. Yani ruhla ceset arasındaki azap ve nimet hükümleri.
- Ruhun cesede berzah âlemindeki bağı bununda hükümleri değişir.
- Ruhun cesede kıyamet günü dirildikten sonraki bağı.

İmam İbn Kayyım der ki; Dünyaya gelince burada azapta, nimette bedene olur. Ruh ise bedene tâbi olarak kendine düşeni alır. Ceset azap gördüğünde ona tâbi olarak ruhta görür. Ceset nimetlendiğinde yine ona tâbi olarak ruhta nimetlenir. Ancak beden azabı, ruhun azabından daha fazladır. Berzah âleminde ise durum tam tersinedir. Azapta, nimetler de ruhadır. Beden ise ruha tâbi olarak payını alır. Ancak ruhun payı bedeninkinden daha kuvvetlidir. Ahirete gelince, azapta, nimetlerde hem ruha, hem de bedene birlikte olur. Hem ruh, hem ceset tam bir şekilde azabı (ya da nimeti) tadar.

Kabir Allah'ın kendisine ikram etmek istediği kişiye cennet bahçelerinden bir bahçe, kendisine azap etmek istediği kişiye ise cehennem çukurlarından bir çukur olur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyor ki; "Şayet sizlerin birbirinizi defnetme korkusu olmasaydı, Allah'a, benim kabir azabından duyduklarımı size işittirmesi için dua ederdim."¹⁹³ Bazı cahiller bu hadis ile defnedilmeyenlerin kabir azabı görmeyeceklerine delil getirmişlerdir. Bu yanlış, batıl bir anlayıştır. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanların, defnedilmeyince azap görmeyecek zannından dolayı böyle buyurmuştur. Yani sanki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sizin bu yanlış anlayışınızdan dolayı, ben Allah'a dua etmeyeyim ki, siz ölülerinizi defnetmeyi terk etmeyin

¹⁹². Şeyh Hammud, İbn Kayyım'ın cümlesinin özetini zikretmiştir.

¹⁹³. Muslim, 2867

demiş gibidir. Bazı âlimler demişlerdir ki; İnsanlardaki bu anlayış, Allah (azze ve ccelle) 'nin onlara kabir azabının ve nimetlerinin defnedilene de, defnedilmeyene de olduğunu öğretmeden önce vardı. Fakat ilk cevap sahih olandır.

Selefe göre, bu konudaki kaide ve kural; kabir azabına ve nimetlerine iman etmektir. Bunun keyfiyetine de dalmamaktır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in İsrâ gecesinde gördüğü Amr b. Lahyî ve başkalarının azap görmesi, bu gerçek ve kâmil bir şekilde olmuştur. Allah (azze ve ccelle) onların ceset ve ruhlarını Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) için tasvir etmeye kadirdir. Aynı şekilde bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendilerine imamlık yaptığı Peygamberler için de geçerlidir. Bazı âlimler, sadece ruhlarına imamlık yaptı demişler. Sahih olan ise hem ruhlarına, hem de cesetlerine imamlık yapmış olmasıdır. Allah (azze ve ccelle) 'nin kudreti, insan aklının üstündedir. Akıl, Allah'ın kudretini algılamaya yetmediği vakit, Allah (azze ve ccelle) her şeye kadirdir demeli.

وَنُؤْمِنُ بِالْبَعْثِ

[67]

“Biz insanların öldükten sonra tekrar diriltileceklerine de iman ederiz.”

[ŞERH]

[ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLMEK]

Be-a-se kelimesi lügatte iki manada kullanılır:

1. Ölülerin dirilmesi
2. Bir şeyi göndermeye

Lugatta Allah ölülerini ba'setti yani onları diriltti denir. Yine “filanı filana ba'setti” yani gönderdi denir. Allah (azze ve ccelle) 'nin âyet-i kerîmede buyurduğu üzere; “Biz her kavimden bir elçi (beasnâ) gönderdik ve onlara, Allah'a ibadet edin ve tağuttan sakının demelerini emrettik.” (Nahl, 36) Be-a-se kelimesinin lugattaki iki manasıyla beraber başka manaları da vardır. Burada bea's ve ölülerin diriltilmesinden, onların diriltilip kabirlerinden çıkarılması kastedilir.

Bu iki mana da lügatte be-a-se kelimesinin ifade ettiği manalardır. Bu kelime bazen de mecaz olarak başka anlamlarda kullanılır. Örneğin “Beastu fihi'l yekazete” veya “Beastu fihi'l harekete” denir ve “Onu harekete geçirdim” manası kastedilir. Birini gayrete getirmek istediğinde “Eykaztu himmetehu” dersin. Bu sözle, bir kişinin gafletten sonra senin çabanla harekete geçmesi kastedilir. Mühim olan bunun lügatteki hakiki manasının ölüleri diriltilmesi ve peygamber gönderilmesi manalarına gelmesidir.

Bea's ve ölülerin diriltilmesinden, ölülerin kabirden çıkarılması kastedilir. Mesele “Neşerallahu'l emvet” dersin ve “Allah ölüleri diriltti” manasını kastedersin. Rivayet edilen şu hadiste de bu mana murat edilmiştir: “Allah'ım, Seninle sabahladık. Seninle akşamladık. Seninle dirilir, Seninle ölürüz. Nuşur/kabirden dirilmek de Sanadır.”¹⁹⁴

Buna dair Kur'an'da pek çok misal vardır. Kafirlerin “Bizler münteşir değiliz” sözü gibi. Yani kabirden dirilecek değiliz.

Neşrin ölülerin dirilmesi manasında kullanılmasının delillerinden biri de Muhelhil'in şu sözüdür:

“Ey Bekiroğulları, Kuleyb'i neşredin/diriltin.

Ey Bekiroğulları, kaçış nereyedir?”¹⁹⁵

Özet olarak; neşr ve bea's kelimelerinin iki manasından biri ölülerin diriltilmesidir. Şairler mübalağa etmekte usta olan kişilerdir. Ancak biz burada, açıklamakta olduğumuz mana için şairlerden birinin şiirini delil olarak getireceğiz:

“Eğer sen ölümü ölecek kişiye havale edecek olsaydın

Yaşar ve yolu mezarcıya düşmezdi.

Öyle ki insanlar gördükleri şeyden dolayı

“Dirilen/naşır olan şu ölünün durumu ne ilginçtir!” derler.”

Öldükten sonra diriltilme hakkında üç mezhep vardır;

¹⁹⁴ Ebu Davud, 5068-Tirmizi, 3391, sahih bir senetle

¹⁹⁵ Muhelhil bin Rebia'nın beyitlerinden biridir. Bkz. “O gün insan “Kaçış nereyedir?” diyecektir” ayetini tefsir hakkında İmam Taberi'nin tefsir kitabındaki ilgili yer.

Birinci mezhep: Müslümanların cumhurunun mezhebidir. Diriltme haktır ve bu kesin gerçekleşecektir. Bu hem ruhlar, hem bedenlere olacaktır. Bunun Kur'an'da delili çoktur. Hatta hangi sure olursa olsun, orada dirilmeye ilgili bir delil ile karşılaşmak mümkündür. Ancak Kur'an'da diriltmenin ispatının delilleri çok çeşitlidir.

Bazen yeryüzünün kuruduktan sonra diriltilmesini (yeşerip canlanmasını) ölülerin diriltilmesine delil getirilir. Çoğu kez Allah (*azze ve celle*) kendisinin diriltilmeye olan kudretine öldükten sonra dirilttiği yeryüzü ile delil getirir. Yani yeryüzü tamamen sararıp, kuruduktan sonra onu yeşertir. Allah (*azze ve celle*) şöyle buyuruyor; "Yeryüzünü ölü, kupkuru görürsün. Biz, onun üzerine yağmur indirdiğimiz zaman kıpırdar, kabarıp ve her türden iç açıcı çift çift bitkiler bitirir." (*Hac, 5-6*) Yine başka bir ayette şöyle buyuruyor; "Sen, yeryüzünü boynu bükük "kupkuru" görürsün. Onun üzerine yağmuru indirdiğimiz zaman kıpırdan, kabarıp. Şüphesiz ki; onu diriltene, elbette ölüleri de diriltir. Doğrusu onun gücü her şeye yeter." (*Fussilet, 39*) Bu Kur'an'da çok kez tekrarlanır. Allah (*azze ve celle*) yeryüzü kuruyup, öldükten sonra onu yeşerterek diriltmeye olan kuvvetini, insanları da diriltmeye gücü ve kudreti olduğuna akılları yöneltiyor.

Yine Allah (*azze ve celle*) yoktan var etmeyi, tekrar iadeye delil getiriyor. Allah (*azze ve celle*) bu yolla insanların akıllarını onların yoktan var edildiklerine ve daha önce herhangi bir misal, örnek olmadan bunun gerçekleştiğine yöneltiyor. Bu akıllarda yer edince, bu sefer bir fiilin tekrarlanmasının, onun hiçbir örneği olmadan yapılamasından daha kolay olduğuna karar kılıyor. Bundan dolayı Allah (*azze ve celle*) buyuruyor ki; "Yaratmaya ilk başlayan sonra da onu iade edecekte odur." (*Rum, 27*) Yine Allah (*azze ve celle*) buyuruyor ki; "İnsan der ki; Ben öldükten sonra tekrar diriltilecek miyim?" İnsan öldükten sonra diriltileceğini garipsiyor ve Allah (*azze ve celle*) ona cevap veriyor; "İnsan hiçbir şey değilken onu yarattığımızı hatırlamıyor mu?" (*Zuhruf, 66-67*) Yani insan, bizim onu öldükten sonra diriltmekten aciz olduğumuzu mu iddia ediyor? O bizim, onu hiçbir şey değilken ve hiçbir örneği olmadan yoktan var ettiğimizi unutuyor, hatırlamıyor mu?

Yine Allah (*azze ve celle*) buyuruyor ki; "İnsan bizim, kendisini az bir sudan yarattığımızı görmedi mi ki, kalkmış apaçık bir düşman kesilmiş. Bize misal verip kendi yaratılışını unutuyor." (*Yasin, 67-68*) Bu ayetin nüzul sebebi, Kureyş'in tağutlarından biri eline kuruyup, çürümüş bir deve kemiği alıp onu eli ile ufalayıp, Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e; "Ey Muhammed! Sen bizim bunun gibi olduktan sonra tekrar diriltileceğimizi mi zannediyorsun" dedi. O zaman "Bize misal verip kendi yaratılışını unutuyor" (*Yasin, 68*) ayeti indi. Allah (*azze ve celle*)'nin yaratmaktan aciz oldu-

ğuna, bu çürümüş kemik ile misal verdi. Ancak ona **“Kendi yaratılışını unutuyor”** cümlesi ile karşılık verdi. Yani, ey haddini aşmış! Sen Allah (*azze ve celle*)’nin senin yoktan var ettiğini unutuyorsun. Bundan dolayı seni tekrardan iade etmesini uzak görüyorsun. **“Dedi ki; Çürüdükten sonra kemikleri kim diriltecek?”** Bu cümle, o azgının kemiği eliyle ufalayıp, ey Muhammed! Biz de bu kemik gibi olduktan sonra Allah’ın bizi dirilteceğini mi zannediyordun, durumunun hikâyesidir. Allah (*azze ve celle*) buyurdu ki; **“De ki; Onu ilk inşa eden diriltecek. O bütün yaratılmışları bilir.”** (Yasin, 79) Yani sizin yaratılışınızı ve sizin iade edilişinizi o, Allah (*azze ve celle*) bilir. **“Size yeşil ağaçtan ateşi yaratan O dur.”** (Yasin, 80) İbn Kayyım (*rahimehullah*) bu ayet hakkında şunları söylüyor: “Bu ayet bu azgına getirdiği misal cinsinden bir reddiyedir. O Allah (*azze ve celle*)’nin diriltmeye kudretinin olmadığına kemiklerin kurumuş ve çürümüş olmasıyla delil getirdi.” Allah kendisine rahmet etsin, dedi ki; “Bu azgın diyor ki; bu kemik kuruluk ve çürümüşlükle son haddine ulaşmış. Kendisinde ne bir hararet, ne de bir rutubet var. Bilindiği üzere insanların hayatı hararet ve rutubetle muttasıftır. Hiçbir diri hararet ve rutubet olmadan hayatını devam ettiremez. Allah (*azze ve celle*) kendisinde hayat için gerekli olan hararet ve rutubetin olmadığı kemiklerde hayatı nasıl icad edecek? Allah (*azze ve celle*) ona cevap olarak şunu verdi; **“O, size yeşil ağaçtan ateşi yaratandır.”** Malumdur ki; ateşin tabiatı kuruluk ve hararettir. Allah (*azze ve celle*) bu ateşi kendi aksi olan tabiatı rutubet ve soğukluk olan yeşil ağaçtan yarattı. Madem Allah (*azze ve celle*) kuru, sıcak olan bir şeyi ıslak ve soğuk olan bir şeyden yaratmaya güç yetiriyor. Aynı şekilde kuru ve soğuk olan çürük kemikten hayatı da var etmeye kadirdir.”

Burada Kur’an’da çokça tekrarlanan başka bir delil daha var. O da Allah (*azze ve celle*)’nin büyük bir şeyi yaratmaya kadir olduğuna vurgu yapılarak, ondan daha büyük bir şeyi yaratmaya kadir olması ile delil getirmesidir.

Bu ayetlerden bir kaç şunlardır; **“Gökleri ve yeri yaratanın, onların benzerlerini de yaratmaya gücü yetmez mi? Evet o, yegâne yaratıcıdır, her şeyi bilendir.”** (Yasin, 81) Yani büyük gökleri ve büyük yerleri yaratmış olan Allah (*azze ve celle*)’nin insanı yaratmaya ya da onu yeniden iade etmeye kadir değil mi? **“Siz mi yaratılma bakımından daha şiddetlisiniz, yoksa gök mü?”** (Naziât, 27) Malumdur ki; sema yaratılma açısından daha şiddetli ve daha büyüktür. O zaman, o insanları yaratmaya ve onları diriltmeye de kadirdir. Yine Allah (*azze ve celle*)’nin şu ayeti de bu türdendir; **“Muhakkak ki; göklerin ve yerin yaratılışı, insanların yaratılışında daha büyüktür.”** (Gafir, 57) Bütün bu ayetler Allah (*azze ve celle*)’nin diriltmeye kadir olduğunun delilleridir.

Allah (*azze ve celle*)’nin diriltmeye kadir olduğunun bazı delilleri de dünya da

bazı insanları diriltmesidir: Allah (*azze ve celle*)'nin bazı insanları diriltmesi gerçekleşti ve buna şahit olundu.

İsrail oğullarından olan maktulun diriltilmesi; “**Dedi ki; Ona bir kısmıyla vur.** İşte ölüleri böyle diriltiriz.” (*Bakara, 73*) Yani ineğin bir kısmıyla maktule vurun, o dirilecek. Onlar da vurdu ve dirildi. Madem Allah (*azze ve celle*) bu maktulu diriltmeye kadir, o zaman irade ettiğinde bütün ölüleri diriltmeye de kâdirdir: “Yahut altı üstüne gelmiş şehre uğrayanı görmedin mi? O “Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek” demişti. Bunun üzerine Allah onu öldürdü, yüzyıl ölü bıraktı, sonra diriltti ve ona sordu; “Ne kadar ölü kaldın?” O, “bir gün ya da bir günden daha az kaldım” dedi. Allah şöyle dedi; “Hayır, yüz sene kaldın. Böyleyken yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamış. Birde eşeğine bak! (Böyle yapmanı) seni insanlara ibret kılmamız içindir. Kemiklere de bak, nasıl onları bir araya getiriyor, sonra onlara et giydiriyoruz.” Bütün bunlar ona apaçık beyan olunca şöyle dedi; “Şimdi biliyorum ki, şüphesiz Allah’ın gücü her şeye yeter.” (*Bakara, 259*) Allah’ın eşeği evre evre dirilttiğini görünce, tâ ki tam bir şekilde dirilttiğini gördüğünde şöyle dedi; “Şimdi Allah’ın her şeye kadir olduğunu biliyorum.” Yani insanları diriltmeye kâdirdir. Bu ayetten sonraki ayette de şöyle buyuruyor; “Hani İbrahim (Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster) demişti. (Allah ona) İnanmıyor musun deyince, (hayır inandım) ancak kalbimin tatmin olması için demişti. Öyleyse dört kuş tut ve onları kendine alıştır. Sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak, sonra da onları çağır. Sana uçarak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (*Bakara, 260*)

Müfessirler demişler ki; Bu ayette Allah (*azze ve celle*) İbrahim (*aleyhisselam*)’a birkaç kuş yakalayıp sonra da onları kesip, parçalayıp bu parçaları birbirine karıştırdıktan sonra her bir parçayı bir dağın üzerine bırakıp sonra da onları çağırmasını emrediyor. İbrahim (*aleyhisselam*)’da bunu yapar ve kuşlar koşar şekilde kendine gelir.

Burada Allah (*azze ve celle*)’nin diriltmeye kadir olduğuna delil getirmenin başka bir yolu daha var. Bu yolda Allah (*azze ve celle*)’nin uzun seneler birilerini uyutup sonra da onları uyandırmasıdır.

Ashab-ı Kehf kendi kavimlerinden uzaklaşıp şirkten, küfürden kaçıp dağdaki mağaraya sığındıklarında kendi başlarına gelen olay gibi. Bunlar uyudular ve uykularında üç yüz seneye yakın kaldılar. Sonra uyandıklarında uykuda bir gün ya da daha az kaldıklarını zannettiler. Allah (*azze ve celle*) bu kıssayı Kehf suresinde bize haber verdi ki, insanlar Allah (*azze ve celle*)’nin üç yüz ya da daha fazla sene sonra bunları

uyandırıp tekrardan onlara hayat vermeye kadir ise ölüleri de diriltmeye kadir olduğunu bilsinler. **“Bunun üzerine biz de nice seneler onların kulaklarını (dış dünyaya) kapattık.”** (*Kehf, 11*) Bu manaya işaret eden bu ayetin sonuna kadar buna delildir.¹⁹⁶

Diriltme konusunun bahislerinden ihmal edilmemesi gereken bahislerden birisi de Allah (*azze ve celle*)’nin tevhîde birde diriltmeye dair delilleri tekrarlamasıdır. Sen Kur’ân’ın herhangi bir suresini okuduğunda sonunda ya ulûhiyyet tevhîdi ya da diriltmeye kadir olduğuna dair bir delil bulursun.

Bundan dolayı şöyle bir soru sorulabilir; Allah (*azze ve celle*) Kur’ân’da niye ulûhiyyet tevhidini ve diriltmeye dair delilleri diğer başka meselelerin delillerinden daha fazla tekrarlamıştır? Buna cevap olarak iki şeyin gerektiğini söyleyebiliriz;

1. Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*)’in kendisine peygamber olarak gönderildiği kavim diriltmeyi inkâr konusunda birde ulûhiyyet tevhidini inkâr konusunda aşırıya gidiyorlardı. Rasûlullah’ın ibadette Allah’ı birlemeye davet etmesine çok şaşırıyorlardı. **“İlahları tekbir ilah mı yaptı, bu ne şaşılacak bir şey.”** (*Sâd, 5*) Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*)’in insanları Allah tekrardan diriltecek demesine şaşırıyor ve inkâr ediyorlardı. Bunlar tekrardan dirilmeyi ve uluhiyyet tevhidini inkârda mübalağa yapınca bunlara karşı bu konuların delillerinin farklı şekillerde tekrarlanmasına ihtiyaç duyuldu.

2. Bu iki konu gerçekten çok önemliydi. Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) kendisinden sonra Peygamberin gelmeyeceği son Rasûldü. Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) önceki Peygamberlerden biri öldüğünde onun yerine başka bir peygamber geliyor, onun şeriatından unutulmuş olanları hatırlıyor, kapalı olanı açıktıyordu. Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) ise son peygamberdi kendisinden sonra Peygamber gelmeyecekti. Bu ayetler deliller tekrarlandı ki bunlar kaybolmasın, unutulmasın, yok olup gitmesin.

196. İki meseleyi geride bıraktı ki, o da Tur dağında Allah’ı açıkça görmek isteyen Ben-i İsrail naiblerinin yıldırım ile ölmeleridir. Onlar yaklaşık yetmiş kişi olarak düşüp öldüler. Sonra da Allah onları diriltti (bk. Bakara, 55-56). Sence yetmiş kişinin haberi mütevatir olmaz mı! Sonra birde İsa (*aleyhisselam*) toplulukları sayılamayacak kadar insanlar arasında -Allah’ın izniyle kabirlerinde yatan ölümlere seslenir onlarda dirilirlerdi (Âl-i İmran, 51).

Burada dikkat edilmesi gereken şeylerden biri de şudur: Şeyh Hamûd diriliş bahislerinin delillerinin tümünü nasslar ile birlikte açıklamıştır. Tabii, fitri ve hergün şahit olunan deliller üzerinden kalpleri etkileyen, ruhlara dokunan ve akıllara uyumlu burhanları zikretmiştir. Kelamcılardan farklı olarak böyle yapmıştır. Sen kelamcıların kitaplarını kurculayacak olsan onların çeşitli safsatalara yer verdiğini görürsün. Kalp onlarla tatmin mi olacak yoksa karışacak mıdır? Allah selef-i sâlihinin sadeliğini ve açıklığını takip eden kimselere rahmet eylesin. (Editörün Notu)

Bu konuda ele alınması gerekenlerden biride felsefecilerin: “Peygamberler kendi ümmetlerini tekrar diriltileceksiniz diye uyarmamışlardır” diye iddiada bulunmalarıdır. Muhammed (sallallahu alayhi ve sellem)’in dışında hiçbir Peygamber bu kadar çok açıklamada bulunmadı demeleridir. Ancak bu batıl bir iddiadır, çünkü Kur’ân Peygamberleri kavimlerini bununla uyarmadıklarına dair delillerle doludur. Ancak Kur’an bu konunun delillerinin çokluğuyla dolu olunca felsefeciler böyle bir zanna kapılmışlar.

İkinci Mezhep: Bu da İslâm felsefecisi denilen felsefecilerin mezhebidir. İbn Sîna, Farâbi ve Kindî gibileri. Bunlar ölümden sonra dirilme var ancak ruhlara olacak, bedenler çürüyüp yok olup gittiğinden dolayı onlara dirilme olamayacak. Diriltilip hesaba çekilecek olan ruhlardır. Ruhların sahibi hayır yapan faziletli birisi ise öldükten sonra ruha ikram edilecek, ruh sahibi şerli kötü birisi ise ruh azap görecektir. Fakat ikramda, azapta manevi olacak, hisse değil. Ahirette yeme, içme, giyme, cima ve herhangi bir şeyden nasip alma yoktur. Sadece ruh için meydana genişlik ve rahatlık vardır. Ateş ise huzûn, keder ve daralmadan ibrettir. Bunlar hissi olan azabı da, ikramı da ikrar etmiyorlar.¹⁹⁷

Üçüncü Mezhep: Bu âlemdeki azgınlığın mezhebidir. Bunlar ne ruh için, ne de beden için dirilme yoktur derler. Bunlar “**Bu sadece dünya hayatıdır. Ölür ve yaşarız, biz tekrardan diriltilecek değiliz**” (Münîmün, 37) derler. Bunların herhangi bir delil ve tutunacakları bir kulp yoktur. Bunlar, insan ölüp çürüyüp, dağıldıktan sonra nasıl tekrardan diriltilebilir derler.

197. Bunlar apaçık sapıklık, dalalet ve küfürdür. Allah Teâlâ dirilişin hem tümünü inkâr edene deliller indirmiş hemde onun bir kısmını inkâr eden bu sapıklar için deliller indirmiştir: “O gün onların ağızlarını mühürleriz de, işlemiş oldukları günahları bize elleri söyler, ayakları da buna şahitlik eder.” (Yâsin, 65) Yine o delillerden biri de şu ayettir: “Onunla, karınlarının içindekiler ve derileri eritilir.” (Hac, 19) Ellerin konuşması, ayakların şahitlikte bulunması, kaynar sular sebebiyle midelerin delinip, ciltlerin dökülmesi acaba ruhların neresinde yapılacaktır! Bu ahmaklar kendilerini Peygamber mi sanıyorlar ki, gaybtan, onun haberlerinin keyfiyetinden bahsediyorlar. Bunlardan daha ahmak olanları ise onları savunan ve onların “me’cûr hatâkâr müctehid” olduklarını söyleyenlerdir. Onlar akaid alanında ictihad edilmeyeceğini bilmiyorlar. Bilmezler, çünkü böylesi kimselerin bilgisi cehalet, hikmeti ahmaklık, basireti körlüktür. Bunlar bir şey üzerinde olduklarını zanneden ama hiçbir şey üzerinde olmayan kimselerdir. Allah’tan hidayet, afiyet ve akıl sağlığı dileriz. (Editörün Notu)

وَجَزَاءِ الْأَعْمَالِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالْعَرْضِ وَالْحِسَابِ

[68]

“Kıyamet günü amellerin karşılığının verileceğine iman ederiz. Amellerin arz edilip insanların hesaba çekileceğine iman ederiz.”

[ŞERH]

[HESAP VE CEZA]

Allah (azze ve celle) insanları diriltip hesaba çektikten sonra amellerin karşılığını vereceğine iman ederiz. Hayırlı amel işlemişse karşılığı hayır olur, kötü amel işlemişse karşılığı kötü olur. Bu Ehl-i Sünnet ve birçok fırkanın mezhebidir.

Cebriyye fırkası ise kişi için ahiret nasıl olacak, cennet nimetleri ve cehennem azabı amellerin karşılığı değildir. Allah (azze ve celle)'nin birine azap, diğerine ikram vermesi irade etmesindendir. Daha önce dünyadaki meşietine binaen böyle olur. Amellere gelince, onların bir karşılığı yok, çünkü ameller insanı zorunlu kıldığı fiillerdir. Bunların bir karşılığının olması mümkün değildir. Çünkü Allah ezelde birine azap etmek istediğinde, o kişi salihlerden, evliyalarından dahi olsa ona azap eder. Allah'ın ezelde ikram etmek istediği kâfirlerden dahi olsa ona bu ikramı yapar, derler. Bunlara göre mükâfatın amellerle bir alakası yoktur.

Buradaki arzdan maksat, insanların Rablerine arz edilmesidir. İnsanlar, Allah (azze ve celle)'ye çıplak, ayakkabısız ve sünnetsiz arz olunurlar. Sahih hadiste geldiği üzere¹⁹⁸ insanlar diriltildiklerinde dalgalar gibi birbirine girerler. Nasıl hesaba çekileceklerini, kendilerine ne yapılacaklarını bilmezler. Ancak durum iyice şiddetlendikçe bazıları (Müslümanlar) peygamberlere şefaathane talep etmek için gider. Tâ ki Allah'a arz edilip, aralarında hükmetsin. Bütün insanların yolu ya cennete ya da cehenneme gider. Âdem, Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve bütün peygamberlerden kendilerine şefaathane etmelerini isterler, ancak hepsi özür beyan eder. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelince ben onu yaparım buyurur. Sonra gider arşın altında secde eder. Buyurdu ki; “Sonra Allah daha önce hiç yapmadığım hamdleri kalbime açar ve denilir; “Ey Muhammed! Başını kaldır, iste verilecek, şefaathane et şefaathane kabul edilecek.” Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem); “Ümmetim ümmetim” der.”¹⁹⁹ Sonra Allah (azze ve celle) onların arasında hüküm vermek ve onların aralarını ayırmak için gelir. Filan gün filan ameli

¹⁹⁸ Buhârî, 6527; Muslim, 2859

¹⁹⁹ Buhârî, 7510; Muslim, 193

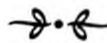
işledin filan mekanda gerçekleşti. Onlardan ise ya özür ya da inkar hâsıl olur. Sonunda Allah (azze ve celle) onların ağızlarını mühürler, onların azaları, ciltleri yaptıklarını anlatırlar. İmam Tahâvî'nin "arz edilir" cümlesinin manası budur.

Musannifin وَالْحِسَابِ "hesaba iman ederiz" cümlesinin manası, Allah (azze ve celle) insanları amellerinden dolayı hesaba çekip sonrada karşılığını vermesidir. Kim salih bir amel işlerse karşılığı olarak onu cennetine koyar. Kim de kötü amel işlerse dilerse ona ateşte azap eder.

Ahirette hâsıl olacak amellerin karşılığı çeşit çeşittir;

- Salih amellerin karşılığı, kim salih amel işlerse onun amelinin karşılığı cennet olur.
- Kâfir ve münafıkların amellerinin karşılığı, ebedi cehennemde kalmaktır.
- Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetinden asi olup büyük günah üzere ölenler, bunlardan Allah (azze ve celle) kötü amelleri karşılığı cezalandırmak istediği günahı kadar azap görür sonra oradan çıkar cennete girer. Çünkü tevhid ehlinde olduğu halde günahlara ısrar eden iki durumla karşılaşır: Allah (azze ve celle)'nin ilk anda onu affedip cennetine koyması ya da günahı kadar cehennemde kalıp sonra cennete girmesi.

Sonuç olarak amellerin karşılığı üç çeşittir. Ya ebedi olarak cennette kalmak, ya ebedi olarak cehennemde kalmak ya da günahı kadar cehennemde kaldıktan sonra cennete gitmektir. Ceza demek, insanların işlediği amellerin karşılığını vermektir. Bu cebriye ve batıl fırkalar hariç Müslümanların ittifakıdır.

وَقِرَاءَةُ الْكِتَابِ وَالْثَوَابِ وَالْعِقَابِ

[69]

“Amel defterlerinin okunacağına da iman ederiz. Sevap ve azaba da iman ederiz.”

[ŞERH]

Kitabın, defterin okunması demek, her insanın kendine özel bir amel defteri vardır. Bu dünyada insan bolluğa erdiğinde işlemiş olduğu her ameli, söylediği her sözü ve bütün içinden geçirmiş olduğu niyetleri bu deftere yazması için Allah Teâlâ bir melek görevlendirir. Kıyamet günü bu defter sahibine arz edilir ve ona teslim edilir. Bazı insanların defteri sağından, bazılarının da solundan verilir. Şayet kişi salihlerden ve defteri sağından verilenlerden ise ilk kendi defteri ile mutlu olur, sonra da akraba ve arkadaşlarına gösterir ve der ki: “Kitabı sağından verilenler der ki; alın kitabımı okuyun.” Bunu mutluluk ve sevinçten söyler. “Kitabı solundan verilenler ise” -Allah bizi bu durumdan korusun- “Der ki; keşke hiç kitabım verilmeseydi.” (Hakka, 19-20) Kendisine amel defterinin verilmemesini temenni eder. Çünkü onda, onun azabını ve zararını gerektiren şeyler vardır.

Kerim kitabımızda yer alan ayetlerden birinde kitabı solundan verileceği, diğerinde ise arkasından verileceği yer almaktadır; “Ama amel defteri kendisine arkasından verilen kimse mahvoldum diye bağırır.” (İnşikak, 10-11) “Kitabı solundan verilenler der ki; keşke hiç kitabım verilmeseydi.” (Hakka, 20)

Biri: “Kitap hem arkadan, hem de soldan nasıl verilir” diye sorabilir. Buna cevap olarak: “Kitabı ona sol ama arka tarafından verilir ki ona daha zorluk olsun diye” derim.

Abdullah İbn Mübarek bu konuda şu beyitleri söylemiştir;

Sahifeler ellerde dağınık uçtu

Orada Cebbârın muttali olduğu şeyler var

İzzet sahibi bir kavim kurtulmak için domuz ya da sırtlan olmak ister.

Biraz sonra haber gelecek, senin payın ne olacak?

Nereye düşeceğini sen bilmiyorsun, sonu olmayan cennete ve kurtuluşa mı?

Yoksa hiçbir şeyi terk etmeyip bırakmayan cehenneme mi?

Onun kederden bir çıkış aradıklarında ümitleri kesildi.

Orada bulunan bazen yükseltir, bazen alçaltır.

Ağlamalar uzadı ama onların yalvarış fayda vermedi.

Heyhat orada ne fidiye, ne de korku fayda vermez.

Yani orada ne fidiye, ne ağlamak, ne de başka bir şey fayda vermez. Bu insanların kendilerine kitabın verildiğine mutlu ya da hasret çektikleri anı tasvir ediyor. Defteri kimin sağından, kimin solundan alacağından bahsediyor.

Allah (azze ve celle) bu konuya birçok ayette işaret etmiştir; **“Her insanın amelini boynuna yükledik. Kıyamet günü kendisine, açılmış olarak karşılaştacağı bir kitap çıkaracağız.”** (İsra, 13) Okumayı bilsin ya da bilmesin herkes kendi kitabından olanı okuyacak. Dünyada okumayı bilmeseydi de Allah orada okuma kudreti verecekti.

Bundan sonra biz, sevap ve azaba da iman ederiz. Bunlar amele bağlanmıştır. Sevapta, azapta insanın yaptığı amele bağlıdır. Sevabın amele bağlanmasında üç mezhep vardır;

Birinci Mezhep: Allah'ın kitabına, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetine uygun, mutabık olan Ehl-i Sünnetin mezhebidir. Bu da sevaplar amellere terettüp eder. Salih ameller sevabın meydana gelmesine sebeptir. Kötü ameller ise azabın meydana gelmesine sebeptir. Ancak sevabın amele terettüp etmesi demek bu kesin değildir manasında değildir. Bunlar, ameller sebeptir ancak sebebin sonucunu meydana getirmesi için şartların oluşması, engellerin de kalkması gereklidir. Şartlardan biri de, sevabın amele terettübünü Allah (azze ve celle)'nin dilemesi gerekir. Onun için derler ki; günahlar cehenneme girmeye sebeptir. Ancak bu her günah işleyip de, buna ısrar eden cehenneme girecek demek değildir. Bazen Allah onu affeder, cennetine koyar. Velew ki, onda cehenneme girmeye sebep olacak günahlar olsa dahi (böyle olabilir).

İkinci Mezhep: Mu'tezilenin mezhebidir. Bunlar, sevapta, azapta amele bağlıdır derler. Sevap salih amele, azap kötü amele bağlıdır. Ehl-i Sünnetten farklı olarak bunlar derler ki; “Buradaki terettüp, bağlılık kesindir.” Yani amel olduğunda sonuç kesin olarak gerçekleşir. İnsan salih amel işlediğinde sevap kesin olarak meydana gelir. Buna Allah (azze ve celle)'nin meşietiyile kayıtlamazlar. Masiyet olduğunda kesin

azap olur.²⁰⁰

Üçüncü Mezhep: Cebriyye mezhebidir. Bunlar, sevabın ya da azabın amelle herhangi bir bağı yoktur derler. Sevabın salih amelle, azabın masiyetle bir bağı yoktur. Bilakis bular Allah'ın meşietine bağlıdır. Daha önce de geçtiği üzere insanın kendi iradesiyle yaptığı bir amel olmadığından dolayı sevap ve azap amele bağı değildir derler.

وَالصِّرَاطِ وَالْمِيزَانِ

[70]

“Sırat köprüsüne ve mizanın kurulacağına da iman ederiz.

[ŞERH]

[SIRAT KÖPRÜSÜ VE MİZANIN KURULMASI]

Sırat kelimesinin lugat anlamı “yol” demektir. Sırat-ı müstakim denir. Yani ya-mukluğu olmayan doğru yol demektir.

Manevi yola da sırat denir. Mezhep, din, menhec manalarında kullanılır. Bu Allah'ın yolu, bu da şeytanın yolu denir. Ayeti kerimede olduğu gibi; “**Bizi kendisine nimet verdiklerinin yoluna ulaştır**” (Fatıha, 7) bu ayetteki sıratın maksat, manevi yol olan dindir.

Aslı olduğu üzere hissi ve normal yola da kullanılır. Bu metinde kastettiği mana budur, yani hissi olan yoldur. Kıyamet günü cehennemın üzerine dikilecek olan köprüdür. İnsanlar bu köprüden geçmekle sorumlu tutulacaklar. Amellerine göre insanlar buradan geçecekler. Kimisi şimşek çakma hızıyla, kimisi daha yavaş bir süratle, kimisi sürünerek, bazen köprünün yanından asılarak, bazen üzerinde kalarak geçerler, fakat kurtulacaktır. Kurtulan kimse “Mahlûkatından hiç kimseye vermediği şeyi bana veren Allah'a hamd olsun” diyecektir.

Mutezile “Vücûb alellâh – salâh/aslah” kaidesine göre Allah'ın üzerine bazı şeylerin zorunlu olduğunu söylerler. Salih amele karşılık vermesinin zorunlu olmasını gerekli görürler. Ya da günahkârı cezalandırmayı da onun üzerine gerekli görürler. Ancak bu dilde ve beyanda haddi aşmak ve edepsizliktir. Allah Teâlâ'ya hiçbir şey vacip değildir. Ancak onun işlerinin tümü mübarek isim ve sıfatları ile cereyan eder. Hiçbir işi basit, alelade ve sıradan değildir. Onun hükmünü engelleyecek olmadığı gibi onu zorunlu kılmakta hiçbirşey yoktur. Biz Ehl-i Sünnet olarak onun işlerini eksiklikten tenzih eder, vaadini yerine getireceğine de inanırız. Bununla birlikte bu tür ifadeler kullanmaktan kaçınır ve onun bazı şeyler altında zorunlu olduğunu kabul etmeyiz. Biz O'nun aziz, azim ve hâkim olarak işlerini tedbir ettiğini söyleriz. (Edaorun Notu)

Ehl-i Sünnetin mezhebi sırata iman etmektir. Birçok hadiste bu köprünün vasıfları anlatılmıştır. Onun kıldan ince, kılıçtan keskin, ateşten daha sıcak, kaygan olduğu hadislerde geçer. Ancak bazı imamlar bu sıfatların geldiği hadislerin sabit olmadığını söylüyorlar. Sırata ve onun cehennemin üzerinde asılı olduğuna iman ediyorlar, ancak bu sıfatların sabit olmadığını söylüyorlar.

Âlimlerin âdeti, sırat meselesinde ayette geçen vürut kelimesinin manasını araştırırlar. **“Sizden her biriniz muhakkak oraya uğrayacaktır.”** (Meryem, 71) Bu ayetin manası hakkında âlimlerin üç görüşü vardır;

a. Ayette geçen (illa vâriduhâ) vürud (uğramak) kelimesinin Müslümanlara nispeten manası, köprüden karşıya geçmektir. Kâfirlere nispeten ise ateşe girmektir. Yani sizden her biriniz muhakkak oraya uğrayacaktır. Ya ateş ehli olduğundan oraya girecek ya da cennet ehli olduğundan dolayı oradan geçecektir.

b. Bu ayette geçen vürudun manası yüksek bir yerde cehennemin etrafında toplanıp ona muttali olmaktır. Bunlar delil olarak şu ayeti getirmişler; **“O Medyen suyuna varınca...”** (Kasas, 23) diyorlar ki; Bu ayette vürud kullanılmış, fakat Hz. Musa Medyen suyuna girmemişti. O zaman ayetin manası, Medyen suyunun yakınında durup ona muttali olmuştu.

c. Muhakkak ki; herkes gerçekten cehenneme girecek. Cennet ehli de, cehennem ehli de. Cennet ehline serin ve selametli olacak sonra oradan çıkıp cennete girecekler. Bunlar ayette geçen vürud kelimesini köprünün üzerinden geçmekle tefsir etmeyi ayetin devamını **“Sonra takva sahiplerini kurtaracağız”** engeller. Bunlar derler ki; **“Kurtuluş cehenneme girdikten sonra hâsıl olur.”** Böyle olunca da vürud köprüden geçmek ile tefsir edilmez.

Âlimler bunlara cevap olarak, bir şeyden kurtulmak oraya girmekle vasfedilemeyeceğini söyleyerek vermişlerdir. Bilakis bir şeyin meydana gelmesi için sebepler olduğunda, o şey meydana gelmediyse buna da kurtuluş denir. Bundan dolayı Allah (azze ve celle) **“Nuh’u, Hud’u, Şuayb’ı”** kurtardık der. Hâlbuki kavimlerine isabet eden azap onlara isabet etmemiştir.

O zaman ayette geçen **“Sonra takva sahiplerini kurtaracağız”** cümlesinin manası, onları köprüden geçirerek kurtaracağız olur. Yoksa cehenneme girdikten sonra onları oradan kurtaracağız anlamında değildir. Vürut kelimesinin manasındaki üç görüş -özetle- bunlardır; **“Müminlere nispeten oradan geçmek, kâfirlere nispeten oradan geçmek.”** **“Etrafında toplanıp ona yakın olmak.”** **“Bütün insanların gerçekten oraya girecek olması. Fakat müminlere serin ve selametli olması, İbrahim aleyhisse-**

lama olduğu gibi.” Raciî olan ise birinci mezheptir.

[MİZAN]

Mizana iman etmek Ehl-i Sünnetin temel esaslarındandır. Allah (*azze ve celle*) kıyamet günü insanların amellerinin tartılması için bir terazi dikecek, ta ki ağır olanı ile hafif olanı belli olsun. Mu'tezile bunun mümkün olmamasından dolayı inkar etmişlerdir. Bunu da iki şüpheye dayandırmışlar;

Birinci Şüphe: Demişler ki; Allah (*azze ve celle*) kulların amellerini bilir, bundan dolayı teraziye ihtiyaç yoktur. Teraziye ancak işlerin sonunu bilmeyen bakkal ihtiyaç duyar. Allah (*azze ve celle*) kulların amellerini bildiğinden dolayı onları tartmaya ihtiyaç duymaz.

İkinci Şüphe: Ameller cisim olmayan araz şeylerdir. Araz olan şeyler ise ağırlığı olmadığından dolayı tartılmaya ihtiyaçları yoktur. Ancak Ehl-i Sünnet âlimleri bu şüphelere cevap vermişlerdir.

Birinci Cevap: Biz deriz ki; Allah (*azze ve celle*) kulların amellerini tartmadan önce de onları bilir. Allah'ın buna ihtiyacı yoktur. Fakat Allah (*azze ve celle*) kulların kendisine itiraz etmemelerini istiyor. Kullarına kendi amellerini gösterecek, ta ki ağır mı idi, hafif mi idi bilsinler ki, sonra Allah (*azze ve celle*)'ye itiraz etmesinler. Birde Allah (*azze ve celle*) adaletlidir, kullarına da adaletini göstermek ister. Adaletini görünce Allah (*azze ve celle*)'nin kimseye zulmetmediğini bilecekler.

İkinci Cevap: Allah (*azze ve celle*) arazî şeyleri cismani şeylere çevirmeye kâdirdir. Doğrudur namaz, oruç gibi ameller arazidir. Ancak kıyamet günü olduğunda Allah (*azze ve celle*) onları cismani kılar. Nasıl ki Kur'an'ın kıyamet günü bir adam şeklinde gelip sahibini savunacağı hadislerde varid olmuştur. Aynı şekilde oruç da sahibini savunur. Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) buyurmuşlar ki; “Kur'an'ı okuyun çünkü o kıyamet günü sahibine şefaathî olarak gelir. İki gül olan Bakara ve Al-i İmran'ı da okuyun, çünkü onlar kıyamet günü sahibini savunan iki bulut ya da saf saf olmuş iki kuş sürüsü gibi gelirler. Bakara suresini de okuyun, çünkü onu okumak bereket, terki ise hasrettir. Şeytanlar ona güç yetiremezler.”²⁰¹ Yine Buhari ve Müslim'de Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*)'in şöyle buyurduğu sabit olmuştur; “Kıyamet günü ölüm boynuzsuz bir koç olarak getirilir ve kesilir. Cennet ehline size sonsuzluk var, ölüm yoktur; cehennem ehline de size de sonsuzluk var, ölüm yok denir.”²⁰² Bazılarının yanlış anladığı gibi bu

201. Müslim, 804

202. Buhari, 4730; Müslim, 2849

hadisteki ölümden murat, ölüm meleği değildir. Buradaki ölümden maksat, bizim bildiğimiz hayattan ayrılma olan ölümdür. Ölüm de manevi bir şey olmasına rağmen bir koç olarak getirilecek. Ölüm böyle olabiliyorsa, Allah (azze ve celle) amelleri tartılmayı kabul eden cisimler haline getirecek ve teraziye konulacak. Bu iki şüphe böylelikle batıl olmuş oldu.

Bazı âlimler burada tartılacak amel mi, sahibi mi, yoksa amellerin yazıldığı defter mi olacak diye tartışma yapmışlardır. Bazıları tartılacak olan amel edenin kendisidir. Ameller terazinin bir kefesine konulur ve tartılır. Bunlar Rasûlullah'ın hadisleriyle delil getirmişlerdir. Bu hadislerden bir tanesi şu hadistir; Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sahabeleri ile bir seferdeyken misvak ağacının altında kaylule yaptılar. Ağacın meyvelerinden toplamaya başladılar. Abdullah b. Mes'ud da Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e toplamak için ağaca çıktı. Abdullah b. Mes'ud bacakları ince, bedeni zayıf biriydi. O arada ağacın dalıyla beraber onu sallayan rüzgâr vardı. Bunu gören sahabeler güldüler. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki; "Niye gülüyorsunuz?" Dediler ki; Bacaklarının inceliğine. Buyurdu ki; "Nefsimin elinde olana yemin olsun ki; onun bacakları uhud dağından daha ağırdır."²⁰³ Amel edenin kendisi tartılacak diyenlerin delili budur. Birde başka bir hadiste şöyle gelmiştir; "Kıyamet günü büyük, şişman bir adam getirilir teraziye konulur. Bu adamın Allah katında sineğin kanadı kadar değeri yoktur."²⁰⁴

Burada selefin söylediği amellerin yazıldığı defterin tartılacağına dair başka bir görüşte var. Bunlar bitâka hadisi diye meşhur olmuş olan hadisi delil alırlar. Adamın biri Allah (azze ve celle)'nin huzuruna getirilir ve onun için günahlarının yazılmış olduğu gözün görebileceği uzunlukta sayfeler çıkarılır Allah (azze ve celle) ona der ki: "Sen bu yazılanlardan bir şeyi inkâr ediyor musun? Yazıcı muhafız meleklerim sana zulüm etmişler mi?" Adam der ki: "Hayır, ya Rabbi." Allah (azze ve celle): "Senin bir özrün var mı?" der. Yine adam: "Hayır ya Rabbi" der. Allah (azze ve celle): "Senin bizim katımızda bir hasenen var" buyurur. "Bugün sana zulüm edilmeyecek." O anda kendisine "Eşhedu en lâ ilâhe illallah ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve rasuluh" yazan bir kağıt parçası çıkarılır. Adama terazinin başına geç denir. Adam der ki; "Ya Rabbi! Bu doksan dokuz sahifenin yanında bu kâğıdın ağırlığı ne olabilir ki?" Allah (azze ve celle): "Sen bugün zulüm edilmeyeceksin" buyurur. Doksan sokuz sahife bir kefeye konur, kâğıt parçası da diğer kefeye konulur. Sahifeler hafif kâğıt parçasına hafif gelir. Yani kâğıt parçası günahlara ağır basar ve Allah (azze ve celle) kâğıt parçası ile kurtarır." Dediler ki; sahifelerin tartılacağına bu hadis delildir.

203. İmam Ahmed, 3991; Buhari Edebu'l-Müfred, 237

204. Buhari, 4729; Müslim, 2785

Burada üçüncü bir görüş daha vardır. Bunlar da derler ki; tartılan ne sahifelerdir, ne de ameli işleyen kişidir. Tartılacak olan amelin kendisidir. İyi ameller bir kefeye, seyyiatlar diğer kefeye konulur, hangisi ağır basarsa ona göre hüküm verilir. Bunların delilleri şu hadislerdir; "Temizlik imanın yarısıdır. Elhamdulillah ise mizanı doldurur."²⁰⁵ "Subhânallahi ve bi hamdihi, subhânallahil azim dile hafif, mizana ağır, Rahmânna sevimli olan iki kelimedir."²⁰⁶

Bazı âlimler ise bu görüşleri bir araya getirerek amelin de, ameli işleyen de, amelin yazıldığı defterin de tartılması mümkündür. Bu konuda gelen deliller arasında da bir çeşit yoktur demişler. Bu konu ile alakalı noktalar bunlardır. Ben bunu çokça kısalttım. Yoksa her bir nokta bir derse ihtiyaç duyar.

وَالْجَنَّةُ وَالنَّارُ مَخْلُوقَتَانِ لَا تَفْنَيَانِ أَبَدًا وَلَا تَبِيدَانِ

[71]

"Cennet ve cehennem şuan yaratılmışlardır. Ebediyyen sonları gelmez ve yok olmazlar."

[ŞERH]

[CENNET VE CEHENNEM]

Cennetin sözlük manası bahçedir. Bütün bostanların ismi bahçedir. Çünkü bahçede bulunan ağaçlar ve bitkiler altındaki yeri örterler gizlerler. Cennet cünne kökünden alınmıştır. O da örtmek manasındadır. Cim-nun maddesi hangi cümlede kullanılırsa örtmek, setretmek manasına gelir. "Gece karanlığı örtünce bir yıldız gördü." (Enâm, 76) Bu ayette geçen cenne kelimesi örtüp, kaplamak manasındadır. Cennine cenin denmesinin sebebi de, annesinin karnında gizlenmesinden dolayıdır.²⁰⁷

Ahiretteki cennetin manasına gelince, Allah (azze ve celle) mümin kulları için hazırlamış olduğu, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir beşerin hatırlanmayen nimetler ve mutluluklardır.

²⁰⁵ Muslim, 223/ Tirmizî, 3512

²⁰⁶ Baharî, 7563/ Muslim, 2694

²⁰⁷ Burada gramer ile alakalı olan bir bölüm terk edilmiştir.

Lugatta nar kelimesinin manası ise bilinen yakıcı unsurdur. Bunun nar, cehennem, cehim, hutame ve daha birçok ismi vardır. Cehennem kelimesinin aslı farsçadır. Çünkü Fârisiler ateşe cehennem derler. Araplar cehennem kelimesini Arapça'ya çevirip, ateşe cehennem demişlerdir.

• Şeran Cehennem: Allah (*azze ve celle*)'nin kafir, münafık ve asi kulları için hazırlamış olduğu mekandır. Orada ateşi, alevi ve zincirleri hazırlamıştır.

Cennet ve cehennemin şu an mevcut olmasına gelince, Müslümanların cumhuru şu an mevcut ve hazır olduğu görüşündedir. Allah (*azze ve celle*) mahlûkatı yaratmadan önce cennet ve cehennemi yaratmıştır. Allah (*azze ve celle*) her an orada her çeşit azabı ve nimeti bulundurur. Kıyamete kadar her an orada yeni şeyler yaratır. Hatta cennet ehli cennete, cehennem ehli cehenneme girdikten sonra yaratmaya devam eder. Mu'tezile fırkası ise cennet ve cehennemin şu an mevcut olmasını inkâr etmişlerdir. Onlar, cennet ve cehennem şu an yaratılmış değildir, ancak kıyamet günü yaratılacaktır. Kıyamet gününden önce de yaratılmaları caiz değildir derler.

Peki, onların bu konudaki delili nedir? Çünkü ister olumlu olsun, ister olumsuz olsun bir bir iddiada bulunduğu zaman bunun bir delili olması gerekir.

O zaman Mu'tezilenin cennet ve cehennemin olmadığına dair delilleri nedir?

Birinci Şüphe: Dediler ki; Mana cihetinden Allah (*azze ve celle*) hakîmdir. O zaman boş, gereksiz şeylerden tenzih etmek gerekir. Kıyamet gününden önce cennet ve cehennemin mevcut olması abes, boş bir iştir. Çünkü şimdi var olmalarının bir hikmeti yoktur. Yine dediler ki; Bir adam senelerce kimsenin oturmayacağı bir bina inşa etse, halılarını serse, sedirlerini koysa bu abes olur. Allah (*azze ve celle*) için de böyledir. Uzunca hatta milyonlarca sene kimsenin kendi kalmadan cennet ve cehennemin var olmasındaki hikmet nedir? Böyle olunca cennet ve cehennemin aklen şu an var olmaları caiz değildir.

Cennet ve cehennemin şu an mevcut olduğunu söyleyen Müslümanların cumhuru bu şüpheye iki cevap vermiştir;

Birinci Cevap: Mahlûku, Halıka kıyaslamak caiz değildir. Ya da Halıkı, mahlûka kıyas etmek caiz değildir. Sizin söylediğiniz şey mahlûk hakkında abes olsa da Halık olan Allah (*azze ve celle*) hakkında abes değildir. Çünkü bizim Halık olan Allah (*azze ve celle*)'yi mahlûka kıyas etmemiz caiz değildir. Onun fiillerini, mahlûkun fiillerine benzetmemiz caiz değildir. Allah (*azze ve celle*) mahlûka hiçbir şekilde benzemediği gibi

onun sıfatları mahlûkun sıfatlarına benzemez. Allah (azze ve celle) dilediğini yapan hakimdir. Onun fiillerinde kötü bir şey yoktur.

İkinci Cevap: Böyle birşey yapması kul için de mümkündür ve bu abes olmaz. Kişi bir yakını veya misafir gelmesini beklediğinden dolayı onun kalması için bir yer hazırlayıp süsleyebilir. Bu konak bir ya da birden fazla ay boş kalabilir. Hatta bundan sonra gelecekler için de hazır bulunabilir ve bu abes sayılmaz. Bunun Allah (azze ve celle) hakkında abes sayılmaması daha evladır.²⁰⁸

İkinci Şüphe: Kendilerini istedikleri şeye götürmeyen delillerin zahirine tutunmalarıdır.

1. Allah (azze ve celle) Firavunun hanımından hikâye ederek buyuruyor ki; “Ya Rab! Cennette kendi katında benim için bir ev inşa et.” (Tahrim, 11) Dediler ki; Şayet cennet mevcut olmuş olsaydı cennette kendisi bir ev inşa etmesini istemezdi.

2. Yine Allah (azze ve celle) buyuruyor ki; “Yeryüzündeki her şey yok olup gidecek.” (Rahman, 26) Diyorlar ki; Şayet cennet ve cehennem şu an olmuş olsalar, kıyamet gününden önce onların da yok olması gerekir.

3. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyor ki; “İsra gecesini babam ile karşılaştım. Bana, ümmetine selam söyle, bir cennetin toprağı güzel, suyu tatlıdır. O çok geniştir, onun ağaçları subhanallahi ve bihamdihidir.”²⁰⁹

4. Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in şu hadisini delil getirmişler; “Kim subhanallah ilazim ve bihamdihi derse ona cennete bir ağaç dikilir.”²¹⁰

208. Bunlara cevap vermeye devam ederek şunları da söyleriz: Cennet yaratıldığı günden bu yana hiçbir zaman boş kalmamıştır. Onun içinde Âdem (aleyhisselam) yaşamış, zikir çeken ve çocuğunun ölümüne sabreden kimseler için ağaçlar ve köşkler dikilmiş, huriler orada eşlerini bekler durumdadır. Şehitler cennet bahçelerinin kursaklarında oraya girip çıkmıştır. Nebi (aleyhisselam) gözleri ile bizzat müşahade etmiş hatta Bîlal (radıyallâhu anhu)’nın ayak izlerine rastlamıştır. Ömer’in köşküne uğramıştır. Oranın boş kaldığını kim söyleyebilir. Ramazan da kapıları açılıyor, cehenneme mühür vuruluyor. Cehenneme yana yana melekler değiştirmiş ve en son kömür gibi içi simsiyah bir ateş olmuştur. Ayrıca bunların bahsettiği erken hazırlama ve oranın boş kalması itirazıda batıldır. Çünkü dünya günleri cennet için o kadar kısadır ki belli bütün dünya kurulduktan, yaşanıp sonlandıktan sonra tekrar cennete dönülmesi iki-üç gündür! Bu ve bunlara benzer itiraz ileri süren insanların ne kadar düşüncesiz ve cahil olduğunu görürsün. Gerçekten onların faydalı bir aklı olmadığı gibi yararlandıkları sahih bir kaynaktan yoktur. (Editörün)

209. Tirmizi, 3462

210. Tirmizi, 3464

Diyorlar ki; Bu hadisler cennetin şuan mevcut olmadığına delâlet ediyor. Şayet mevcut olmuş olsaydı oraya bir şey ekmenin bir manası olmazdı. Nasıl ki geçen tahrim suresindeki ayetteki binayı inşa etmesinin bir manası olmadığı gibi. Çünkü zaten ev şuan bina edilmiş durumda tekrar inşa etmesini istemesinin manası olmaz. Bu onların şüpheleri, onlara cevap şu dört şekilde cevap olur;

1. Onların Allah (*azze ve celle*) Firavunun hanımından hikâye ettiği “**Rabbim cennette kendi katında benim için bir ev inşa et**” şayet biz cennet ve cehennemin şu an yaratılmış olduğunu kabul etsek. Her şeyi yaratmış, orada hiçbir şeyin eksik olması gerekir. Biz de deriz ki; Cennet ve cehennem yaratılmışlardır. Fakat biz, onların yaratılışları tamamlanmış ve orada yeni hiçbir şey yaratılmayacak demiyoruz. Biz böyle demiş olsaydık, bu ayet onlara delil olurdu. Ancak biz diyoruz ki; Allah (*azze ve celle*) cennet ve cehennemi yarattı ve kıyamete kadar orada yeni binalar, ağaçlar ve azaplar yaratacaktır. O zaman bu ayet onlara delil olmaz.

2. Allah (*azze ve celle*); “**Yeryüzünde ne varsa yok olacak**” ayeti “**Onun veçhi hariç her şey helak olacak**” (*Kasas, 88*) ayeti gibidir. Hatta bu ayet onlara delil olmaya daha uygundur. Çünkü cennet ve cehennemde yok olacak “şey” türündendir. O zaman kıyamet gününden önce onlarda yok olacaktır.

Buna cevap olarak şöyle denilir; Allah (*azze ve celle*); “**Yeryüzündeki her şey yok olacak**” ayetinin manası, yok olmaya kabil olan her şeyi Allah (*azze ve celle*) ilerde yok edecek. Nasıl ki helak olmaya kabil ölecek her şeyi Allah (*azze ve celle*) kıyamet gününden önce helak edecek. Ancak cennet ve cehennem beka için yaratılmışlar, onlara fena olmak mümkün değil, o zaman bunlar yok olup helak olacakların içinde değildir.

Müslümanların cumhurunun cennet ve cehennemin şu an mevcut görüşlerinin delillerine gelince, şunlardır; Allah (*azze ve celle*) cehennem hakkında; “**Kâfirler için hazırlandı**” cennet için ise “**Takva sahipleri için hazırlandı**” buyuruyor. Hazırlandı (*uiddet*) kelimesinin manası icat edildi, yani Allah (*azze ve celle*) var etti, hazırladı demektir.

3. Birde Rasûlullah (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) isra ve mi'rac gecesi cennete girdiğini ve cehenneme baktığını; “cennette şunlar şunlar vardı” buyuruyor. Bu da Mu'tezilenin aleyhine delildir, lehine değil.

4. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem); “Kim -subhanellahil azim ve bihamdihider-
se, onun için cennette bir ağaç dikilir”²¹¹ hadisine cevap ise şudur;

Bu ve benzeri hadislerden maksat, müminleri salih amel işlemeye teşvik etmek-
tir. Aynı şey Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Amr İbn Luhayyin cehennemdeki azabı
için denir. Yani insanları cehennem azabından sakındırmaktır. Yoksa maksat onların
şu an mevcut olmadıkları ilerde var edilecekleri değil.

Cennet ve cehennemin devam edip, etmeyecekleri, yok olacakları ya da birinin
devam edip, birinin yok olacağı konusuna gelince, burada dört mezhep vardır.

Birinci Mezhep: Cennet ve cehennem baki ve ebedidirler, hiçbir zaman yok ol-
mayacaklardır. Bu Ehl-i Sünnetin cumhuru, Eş'âriler ve Mu'tezilenin görüşüdür.
Bunların hepsi cennet ve cehennemin dâimi ve yok olmayacaklarına inanırlar. Buna
dair Kur'an ve sünnet deliller ile doludur, hepsini zikretmek mümkün değildir. Bun-
lardan bir kaçı şunlardır; Allah (azze ve celle) cennetlikler hakkında şöyle buyuruyor;
“Onlar orada ebedidirler” (Hüd, 108) cehennemlikler hakkında şöyle buyuruyor;
“Onlar oradan kesinlikle çıkamayacaklar.” (Maide, 37) Bu konuda delil gerçekten
çoktur, hepsinin zikretmemiz mümkün değildir

İkinci Mezhep: Seleften bazılarına nispet edilen ve sahabelerin kısmisinden
kendisi hakkında rivayet olduğu söylenen mezheptir.

Cennet ebedidir, çürüyüp yok olmaz. Ehli de orada ebedi kalacaktır. Cehennem
ise uzun bir zaman kalacak, oranın ehli uzun bir zaman zarfında orada azap görecek.
Sonra cehennem yok olacak. Bu görüş seleften bazılarından rivayet ediliyor. Hz.
Ömer ve başkalarından şöyle söyledikleri rivayet ediliyor; “Cehennem ehli cehen-
nemde çöl kumları kadar da kalsalar, onların oradan çıkacakları gün gelecek.”²¹² Yine
Ebu Hureyre, İbn Mes'ud ve başkalarından şöyle söylediği rivayet edilir; “Cehen-
nem için bir gün gelecek ki, sakinlerin azgınlığından dolayı kapıları ağzına kadar
açılacak.”²¹³

211. Tirmizi, 3464

212. Abd İbn Humeyd bunu Hz. Ömer'den rivayet etmiştir. Ancak San'ani Reful Estar kitabında bunun zayıf
olduğunu söylemiştir.

213. İbn Kayyum el-Vabilu es-Sayyib kitabında insanlar üç kısımdır. Kendisine pishgîn bulaşmadığı temiz
olanlar. Kendilerinde iyiliğin olmadığı kötüler ve iyilerin karıştığı tabaka. İnsanlar böyle üç
tabaka olunca, onların kalacağı diyar da üç tabakadır. Sadece iyilerin diyarı, sadece kötülerin diyarı ve
kötülerle iyilerin bir arada olduğu diyar, iyiler ve kötülerin bir arada kaldığı diyar yok olacak diyardır.
Müminlerin asileri cezalarını çektikten sonra orası yok olacak. (s.626)

Cehennemın sonradan yok olacağını söyleyenler bu ve benzeri rivayetleri delil almışlardır. Cehennemın kalıcı olduğunu söyleyenlerin delilleri ise cehennem kalmaya devam ettiği müddetçe kalıcıdır, manasına olduğunu söylemişlerdir.

Allah (azze ve celle) **“Onlar oradan çıkacak değillerdir”** ayetinde olduğu üzere bu cehennemın devamlı olduğuna delalet eden bir ayettir. Yalnız cehennemın yok olacağını söyleyenler buna karşı çıkarak bunun manası: “Cehennem devam ettikçe onlar oradan çıkamazlardır” derler. Yine aynı şekilde Allah (azze ve celle) **“Onun azabı sürekli”** ayeti hakkında cehennem devam ettiği müddetçe süreklidir. Cehennemın devamlı ebedi olduğuna delalet eden ayet ve hadisler hakkında böyle yorum yapmışlar.

Cehennem fani olduğunu söyleyenlerin getirmiş olduğu delillerden biri de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisidir; *“Allah yaratmayı hükmedince arşın üstünde kendi katında -rahmetim gazabımın önüne geçiyazmıştır”* başka bir lafızda *“Rahmetim gazabıma galebe çaldı”* buyurur.²¹⁴ Dediler ki; Mademki Allah'ın rahmeti gazabını yenip önüne geçmiş. Cennet rahmet eseri, cehennem ise gazap eseridir. Rahmet eserini gazap eserine galip gelmesi gerekir. Rahmet eseri olan cennet, gazap eseri olan cehenneme galip gelecek, devam edip ebedi olacak, cehennem ise yok olacaktır.

Demişler ki; Azap, Allah (azze ve celle)'nin kendisinin bizatihi istediği bir şey değildir. Kullanın günahlarından dolayı irade ettiği bir şey değildir. Rahmet ise Allah (azze ve celle)'nin bizatihi istediği bir şeydir. Allah ihsanı irade eder onun sever, ihsanın kendisinden dolayı azabı irade eder, fakat intikam için azaptan dolayı değildir. İnsanları işlemiş oldukları suçlardan temizleyip arındırmak ve onları edeplendirmek için irade eder.

Onları temizlemek ve edeplendirmek için ateşte yeterli fakat azap ettikten sonra artık onları orada tutmanın bir hikmeti kalmaz. Temizlendikten sonra cehennem ehlinin artık oradan çıkması gerekir.

Delillerden bir tanesi de şu ayettir; **“Rahmetim her şeyi içine aldı.”** (Araf, 156) Dediler ki; Cehennemde azap görenlerde “şey” içine dâhildir. Allah'ın rahmeti onları da içine alıp cehennemden çıkmaları gerekir. Kendi mezheplerine götüreceğini zannettikleri şüpheleri böyle sergilemişler.

214. Buhari, 3194; Müslim, 2751

Bu görüşe İbn Kayyım ve İbn Teymiye'de nispet edilmiştir. Ancak onların bu konudaki görüşleri araştırılıp düşünüldüğü zaman onların cehennemin yok olacağını ya da ebedi olduğuna dair kesin bir şey söylemediklerini görürsün.

Üçüncü Mezhep: Cehm b. Safvân ve ona tâbi olanların mezhebidir. Onlar der ki; Cennette, cehennemde yok olup gidecekler ve onlarda olanlar da yok olacaklar. Onların bu konudaki şüphesi şudur; Cennet ve cehennem şayet sonsuza kadar kalacak olsalar Allah (*azze ve celle*)'ye benzerler. Çünkü beka ve devam Allah (*azze ve celle*)'nin sıfatlarıdır.

Bu şüpheye cevap şudur; Allah (*azze ve celle*)'nin beka ve devam sıfatıyla cennet ve cehennemin bekalığı ve devamlılığı arasında fark vardır. Allah (*azze ve celle*)'nin bekalığı, onun zatının gereği vaciptir, akıl aksini kabul etmez. Cennet ve cehennemin bekalığı ise mümkündür. Ancak Allah (*azze ve celle*) bunların bekalığına hükmetmiştir. Şayet Allah (*azze ve celle*) bunların bekalığını irade edip hükmetmeseydi diğer mahlukat gibi bunlar da fani olurdu.

Dördüncü Mezhep: Mu'tezileden olan Ebu Zuheyl Allâf ve ona tâbi olanların mezhebidir. Bunların mezhebi de Cehm b. Safvân'ın mezhebinden uzak değildir. Çünkü Cehm b. Safvân cennet, cehennem ve onların ehli yok olup gidecek der. Ebu Huzeyl'in mezhebi ise cennet, cehennem bakidir. Ancak onların ehlinin fiilleri kesilecektir. Yani cennet ehli ne yer, ne içer. Orada hareketsiz kalırlar. Cennet ehli de, cehennem ehli de sonsuza dek hareketsiz kalırlar.

Bunun şüphesi de Cehm b. Safvân'ın şüphesine çok yakındır. Derler ki; Biz cennet ehlinin de, cehennem ehlinin de sonsuz olacağını söylesek Allah (*azze ve celle*)'nin fiillerine benzetmiş oluruz. Yani mademki Allah (*azze ve celle*)'nin fiilleri devamlı ve fani değildir. Cennet ve cehennem ehlinin de fiilleri de böyledir desek, onların fiillerini Allah (*azze ve celle*)'nin fiillerine benzetmiş oluruz derler. Ancak sahih olan mezhep birinci mezheptir.

وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ قَبْلَ الْخَلْقِ وَخَلَقَ لَهُمَا أَهْلًا،
فَمَنْ شَاءَ مِنْهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ فَضْلًا مِنْهُ، وَمَنْ شَاءَ مِنْهُمْ إِلَى النَّارِ
عَذَابًا مِنْهُ، وَكُلٌّ يَعْمَلُ لِمَا قَدْ فُرِغَ لَهُ وَصَائِرُ إِلَى مَا خُلِقَ لَهُ

[72]

“Allah (azze ve celle) mahlûkatı yaratmadan önce cennet ve cehennemi yaratmış. Sonra oraya girecekleri yaratmış. Onlardan cennete girmelerini istediği fazileti gereğidir. Cehenneme girmelerini istemesi ise adâleti gereğidir. Herkes kendisi hakkında hüküm verilip, bitirilmiş sonuç için amel eder ve ne için yaratılmış ise sonunda oraya varacaklardır.”

[ŞERH]

Bu kısım kaza ve kaderle alakalıdır. Yani Allah (azze ve celle) kulu yaratmadan önce onun sonunda varacağı yeri takdir etmiş, istemiş ve yazmıştır. Kul ister saîd, ister şâki olsun, bu daha önce yazılmıştır. Buna Kur’ân’dan birçok ayet ve aynı şekilde hadis delâlet etmektedir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in ceninin yaratılışı hakkındaki hadiste buyurduğu gibi; “Melek dört şeyle emir olunur. Rızkını, amelini, ecelini, mutlulardan mı yoksa bedbahtlardan mı olacağı yazılır.”²¹⁵

Kaderiye fırkası bu meselede şöyle bir itiraz getirmişler; “Madem Allah kullarına saîd ve şâki olacaklarını takdir etmiş, o zaman niye amel işliyorlar? Niye yazılmış kaderlerine dayanıp durmuyorlar? Amele ihtiyaçları yok.”

Buna cevap şudur; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahâbelerine Allah (azze ve celle)’nin kimin saîd, kimin şâki olacağını daha önceden yazdığını haber verince Sûrâka b. Mâlik kalktı ve dedi ki; “Sanki şimdi yaratılmışız gibi niçin amel ediyoruz? Ya Rasûlullah dinimizi bize beyan et. Kalemin kendisiyle kuruyup eden kaderden dolayı mı, yoksa ilerisi için mi?” Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki; “Hayır, kalemin kendisiyle kuruyup devam eden kaderden dolayı.” Sûrâka dedi ki; “O zaman amel niye?” Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem); “Amel eden herkese kendisi için yaratıldığı şey kolaylaştırılır.”²¹⁶ Madem Allah (azze ve celle) bize kaza ve kaderi haber vermiş, bize amel etmemizi ve haber verdiği kaza ve kadere iman etmemizi emretmiştir. Biz de

215. Buhari, 3208; Muslim, 2643

216. Muslim, 2648; Buhari başka bir lafızla, 1362

buna iman edip, emrine boyun eğip, amel ederiz. Allah (azze ve celle) buyuruyor ki; "Elinde bulunandan verin, Allah'a karşı gelmekten sakının, en güzel söz olan Allah'ın birliğini doğrulayanın işlerini kolaylaştırırız." (Leyl, 10-15) Bize emredilen kaza ve kadere iman edip amel işlememizdir. Her ikisini de yapmak zorundayız. Daha önceden kazanın yazıldığına iman etmek zorundayız. Aynı zamanda Allah ve Rasûlüne iman edip amel etmek zorundayız. İmam Tahâvî kaza ve kader konusunu tekrar ettiğinden dolayı ilerde tekrardan gelecek.

وَالْإِسْطَاعَةُ الَّتِي يَجِبُ بِهَا الْفِعْلُ مِنْ نَحْوِ التَّوْفِيقِ الَّذِي لَا يَجُوزُ
أَنْ يُوصَفَ الْمَخْلُوقُ بِهِ فَهِيَ مَعَ الْفِعْلِ، وَأَمَّا الْإِسْطَاعَةُ مِنْ جِهَةِ
الصِّحَّةِ وَالْوُسْعِ وَالتَّمَكُّنِ وَسَلَامَةِ الْأَلَاتِ فَهِيَ قَبْلَ الْفِعْلِ، وَبِهَا
يَتَعَلَّقُ الْخِطَابُ، وَهِيَ كَمَا قَالَ تَعَالَى: ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا
وُسْعَهَا﴾

[73]

"Mahlûkun kendisiyle vasıflanmasının caiz olmadığı tevfiğ gibi işi meydana getiren güç, iş ile beraberdir. Sıhhat, takat, imkân bulmak, aletlerin sâlim olması türünden olan istitâata gelince, bu fiilden evvel bulunur. Bu istitâat ile teklif kula ulaşır, Allah (azze ve celle)'nin buyurduğu gibi; -Allah her nefsi ancak gücünün yettiği ile sorumlu tutar-."

[ŞERH]

[FİİL ÖNCESİNDE VE SONRASINDA BULUNAN İSTİTÂA]

İstitâatin sözlük manası güç, kuvvet demektir. Bunun âlimlerin ıstılahında üç mezhebi vardır; Ehl-i Sünnet ve'l-cemaat, Kaderiye ve Cebriye ile Eş'ârilere

İstitâat (güç yetirmek)te Ehl-i Sünnetin mezhebinin özeti şudur; Ehl-i Sünnete göre istitâat iki çeşittir;

Birinci çeşidine gelince; Bu fiilden önce olan istitâattir. Bu fiile güç yetirme, fiile imkân bulma, aletlerin sağlam olmasıdır. Kimde bu çeşit istitâat bulunursa bu kişi mukellef olur. Bulunmayan kişi ise mükellef olmaz. Bundan dolayı İmam Tahâvî bu istitâati, fiilin aletlerinin sâlim olması olarak tefsir etti.

Misal olarak, biri yazmaya güç yetiremez denilir. Niçin? Çünkü yazma âleti olan göz sâlim değildir. Aynı şekilde namaz için kıyama güç yetiremeyen kişi ayakta namaz kılması ile mükellef tutulmaz. Bunun şer'an oturarak namaz kılması ile mükellef yeterlidir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyor ki; "Ayakta namaz kıl, şayet güç yetiremezsen oturarak, şayet buna da güç getiremezsen o zaman yan yatarak."²¹⁷

O zaman bu çeşitten olan istitâat fiile güç yetirmesi ile tefsir edilir. Yani kulun o fiili yapması mümkündür. Böylece kulun kendisi ile fiili yapacak olduğu âletler yeterli şekilde kendisinde mevcut ve o fiili yapmasına engel olan bir şey de yoktur. Bu çeşitten istitâate sahip olan kişi mükellef, muhatap olur. Yaptığında sevap, terk ettiğinde ise âsi olur. Kendisinde bu çeşit istitâatin bulunmadığı kişi mükellef, muhatap olmaz. Fiili terkinden dolayı cezalandırmaz.

İkinci çeşidi; Allah (azze ve celle) kula bahşettiği başarı ve yardımdır. İşte bu istitâatle fiil meydana gelir. Bu istitâat fiille beraber ona bitişiktir. Fiil bu istitâat olmadan meydana gelmez. Fiil olduğunda muhakkak bu istitâat onunla beraberdir. Bu çeşitten olan istitâat Allah (azze ve celle)'den olduğundan dolayı bununla kul mükellef olmaz. Çünkü mükellef olmak demek güç yetirmek ve âletlerin sağlam olması demektir. Ehl-i Sünnet birinci çeşit istitâate birçok ayet ve hadisi delil getiriyor. Şu ayet gibi; "Allah kişiyi ancak gücünün yettiği ile sorumlu tutar." (Bakara, 286) Bu ayet kul imkân bulmak manasında olan istitâati kaybettğinde mükellef olmayacağına delâlet eder.

Yine Allah (azze ve celle)'nin şu ayeti; "Gücünün yettiğince Allah'tan korkun" (Tegâ-bun, 16) "Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır." (Al-i İmran, 97) Haccı eda etmekten aciz olan kendisiyle Mekke'ye ulaşacağı malı ve bineği olmayan kimse mükellef olmaz. Çünkü teklifin sebebi olan istitâat yoktur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisi de öyledir; "Ayakta namaz kıl, şayet güç yetiremezsen oturarak, ona da güç yetiremezsen o zaman yan tarafına uzanarak."²¹⁸

İkinci çeşit istitâate de şunlarla delil getiriyorlar; Allah (azze ve celle) kafirler hakkın-da buyuruyor ki; "Onlar gerçekleri işitmeye tahammül edemiyorlar." (Hud. 20) Aca-ba kâfirler sağır mıydılar da işitemiyorlardı? Onlar duyuyorlardı. Allah (azze ve celle) onlara işitmeye tahammül edemiyorlardı demesinden maksat, onlara başarı ve yar-dımı vermediğini kastediyordu.

217. Bunun tahriri gelecek.

218. Buhari, 1117/ Ebu Davud, 952/ Tirmizi, 372/ İbn Mace, 1223

Bir başka ayette şöyle buyuruyor; “Sen benimle sabretmeye güç getiremezsin.” (Kâf 67) Hızır, Hz. Musa'ya sen, benim yapacaklarıma güç yetiremezsin dedi. Hz. Musa imkân bulma manasında olan istitâatten aciz miydi? Hz. Musa, Rasûlullah'ın kendilerine tâbi olmakla emrolunduğu ulu'l-azm peygamberlerindendi. “Ulu'l-azm olan Rasûllerin sabrettiği gibi sende sabret.” (Ahkâf, 35) Musa (aleyhisselam)'da onlardan biriydi. Onlar başkalarından daha sabırlıdır. Bununla birlikte Hızır dedi ki; “Sen benimle sabretmeye güç yetiremezsin.” Yani senden sabır fiili hâsıl olmaz. Allah sana bu fiili vermez. Fiille beraber olan tevfiğ başarmasındaki istitâat Allah (uzze ve celle)'nin vermesiyledir.

Üçüncü Mezhep: Kaderiyye mezhebidir. Kaderiyye fiilden önce olan istitâati kabul edip, ikrar ederler. Ancak ikinci kısım fiille beraber olan istitâati inkâr ederler. Bunlar fiille beraber bir istitâat yoktur derler. Onlara göre istitâat fiilden önce olan tek nevidir. Teklife sebep olan da budur. Bunlar ehlisünnete göre birinci çeşidi kabul ederler. Ancak tevfiğ, başarma manasında olan ikinci kısmı inkâr ederler.

Onlar derler ki; Şayet Allah'ın başarıya ulaştırma ve yardım etmesi manasında bir istitâat var. Allah dilediğini başarıya ulaştırır, dilediğini ulaştırmaz. Dilediğine yardım eder, dilediğine etmez. Şayet biz bunu ikrar etsek, o zaman Allah zâlim olur. Nasıl bunu başarıya ulaştırır, şunu da başarısından mahrum bırakır? Bu şüpheden dolayı fiille beraber olan istitâati inkâr ederler.

Ancak Ehl-i Sünnet onların bu şüphesini iptal etmişlerdir. Ehl-i Sünnet demiştir ki; “Başarıya ulaştırmak, yardım etmek, doğru yola ulaştırmak Allah'ın mülküdür. Bir şeyin maliki onu dilediğine verir, dilediğine de vermez ve böyle yapmakla zalim olmaz. Sen bir kitaba ya da başka bir şeye sahip olduğunda, bunu birine verip, başkasına vermemekle zalim sayılmazsın. Bir şeyin sahibi fazilet olarak onu istediğine verir, adalet olarak istediğine vermez.”²¹⁹

219. Bunu sadece zulüm-adalet ilkesi üzerinden tartışmakta yanlışdır. Hayatın, insanların ve olayların binlerce yönü vardır. Allah birini bir şeye muvaffak kılar onunla birçok şeyi diler. Birini bir şeyden uzaklaştırır onunla da birçok şey inşa eder. Allah'ın kullarına taksiminde sadece bireysel bir ilişki yoktur. Bazen engeller ve kuluna zarar verecek şeyi ondan uzaklaştırır. Bu onun el-Latif olmasındandır. Ancak kul bunu çirkin görür. Hâlbuki bizler bazı şeyleri kötü görsekte onlarda bizim için birçok hayır vardır. Istihare duasında bulunan cümleler böyledir: “Sen bilirsin, ben ise bilmem” işte kulun ayağını bastığı yer tam olarak burasıdır. Bu meseleyi kısır bir tartışmaya dökerek tarih boyunca aynı itiraz ve savunmayı yaptılar. Eserler tekrar eden bu sözlerle doludur. Ancak biz bu meselenin sadece burayla sınırlı olmadığını bu işin içinde daha fazla şeyler olduğunu söylüyoruz. Allah kulları ile hem hususi hemde umuma yansıyacak ilişkiler kurar. Bunun için başarılı kılması ile kılmaması, vermesi ile vermemesi gibi şeylerin hepsi birden fazla şeyle alakalıdır. Yoksa birini kayırıp comertçe davrandığı halde diğerini mahrum bırakıp keremini kısınması değildir. Bunlar Allah'ın işleridir ve bunların her biri birden fazla maslahata gebedir. (Editorun Notu)

Bundan dolayı Mu'tezile olan Abdulcebbar el-Hemazâni, es-Sâhib b. Ubbâd'ın yanına girer, o sırada onun yanında Mu'tezileye karşı olan Eş'âri olan Ebu İshak el-İsferâini vardır. Abdulcebbar istitâatı inkâr eden Mu'teziledendir.

Mutezili olan Abdulcebbar el-Hemazâni ile Eş'âri olan Ebu İshak el-İsferâini arasında münazara cerayen eder. Abdulcebbar, Ebu İshak'ın yanında olduğu bir vakitte es-Sahib b. Abbâd'ın yanına girer: Abdulcebbar hemen: "Fuhsîyattan münezzehe olan Allah eksik sıfatlardan uzaktır" der. Bunun ardından Ebu İshak: "Hak olan cümle ile batıl kastedilmiştir. Mülkünde kendi dilediğinden başkası olmayan eksik sıfatlardan beridir" der. Abdulcebbar: "Rabbimiz mülkünde isyan olunmayı irade eder mi" der. Bu sefer Ebu İshak: "Rabbimize zorla mı isyan ediliyor" der. Abdulcebbar: "Sen ne dersin" dedi. "Allah hidayeti benden alıp bana kötüyü takdir etse, iyilik mi yapmış olur, yoksa kötülük mü?" Ebu İshak: "Şayet senin olanı senden almışsa zulmetmiş olur. Ama kendinin olanı sana vermediyse, O dilediğine rahmetini lutfeder eder" dedi. Mutezile Abdulcebbar cevap bulamayıp, yenilgiye uğradı.

Sonuç olarak Mu'tezile fiille beraber olan istitâatı inkâr ederler. Ancak fiilden önce olan ve insanın kendisi ile mükellef olduğu istitâatı ikrar ederler.

Üçüncü Mezhep: Cebriyye ve Eş'ârilerin mezhebidir. Bunlar fiilden önceki istitâatı inkâr ederler. Derler ki; Böyle bir istitâatte yok bunun bir tesiri de yok. Sadece fiil ile olan istitâatı ikrar ederler. Bu da tevfiik ve başarı manasındaki istitâattır. Fiilin meydana gelmesindeki esas budur. Şayet Allah'tan bu istitâat hâsıl olursa fiil hâsıl olur. Ama Allah'tan bu hâsıl olmaz ise fiilde hâsıl olmaz. Bu konuda âlimlerin uzunca bir açıklaması vardır. Bu meselede özet olarak söylenecek olan ehli-sünnet iki nevi istitâatı da kabul ediyor. Kaderiye fırkası fiilden öncekini Eş'ariler ise fiille birlikte olanı kabul ederler.

وَأَفْعَالُ الْعِبَادِ خَلَقَ اللَّهُ

[74]

“Kulların fiilleri Allah’ın mahlûkudur.”

[ŞERH]

Kulların fiilleri Allah’ın yaratması, kulun kesbedip kazanmasıylaadır. Kulların fiillerinin Allah (*azze ve celle*)’nin yaratmasıyla olmasıdır, bu Ehl-i Sünnetin mezhebidir. Kulların fiillerinin halıkı olan Allah (*azze ve celle*)’dir. Kulun kendisi ile kâim olup yaptığı hareket, sükûnet, güzellikler, kötülükler, itaatkâr, masiyetlerin hepsi Allah’ın yaratıklarıdır. Tek halık, yaratıcı olan Allah (*azze ve celle*)’dir.

Ehl-i Sünnet kulların fiilinin faili olduğunu ama yaratıcısının Allah (*azze ve celle*)’nin olduğunu kabul ve ikrar ederler. Fail ile yaratıcı arasında fark vardır. Fiilin faili haki-katen kuldur. Fiilin yapımında onun bir meşiet, iradesi vardır. Ancak kulun fiili Allah’ın meşiet ve iradesi olmadan olmaz. Allah (*azze ve celle*) kulun fiilini irade edip ona yardım edip onu kolaylaştırır, kul ise fiili ile müteharriktir. Fail olan kuldur, Allah (*azze ve celle*) halıktır. Ancak kulun fail olması Allah’ın iradesiyledir.

Birinci mezhep budur; Bu Ehl-i Sünnetin mezhebidir. Kur’an ve sünnet delillerinin desteklediği mezhep de budur. Kur’an’dan delil Allah (*azze ve celle*)’nin şu ayetidir; “Siz kendi ellerinizle oyduklarınıza mı tapıyorsunuz? Hâlbuki sizi ve yaptıklarınızı yaratan Allah’tır.” (*Saffat*, 95-96) Yani sizi de o yarattı, yapmış olduğunuz fiilleri de o yarattı. Yine şu ayeti kerime de buna delildir; “Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını ilham edene and olsun ki; nefsinin arındırıcı kurtuluşa ermiştir.” (*Şems*, 7-8) Allah (*azze ve celle*) ilham etti sözü kulların fiillerinde başarıya ulaştırmanın ve yardım edenin olduğuna delildir. Allah’ın yardım olmadan kuldaki fiil hâsıl olmaz. Ayette kötülüğün ve iyiliğin nefse izafe edilmesi kulun fail olduğuna delildir. Bu mezhebin Kur’an’da delili çoktur.

İkinci Mezhep: Hakka muhalefet eden Mu’tezile ve Rafızilerin mezhebidir. Bunlar Allah’ın kulların fiillerinin yaratıcısı olmasını inkâr etmişlerdir. Demişler ki; “Allah kulları yaratandır. Ancak fiillerini yaratan kulların kendileridir. Şayet Allah’ın kulların fiillerini yarattığını söylesek o zaman Allah’ın zulüm ile vafedilmesi gere-

kir. Küfrü yaratacak sonra bundan dolayı cezalandıracak. Günahı yaratacak sonra bundan dolayı cezalandıracak, bu zulümdür. Allah ise zulümden münezzehtir” derler.²²⁰

Kendisine tutundukları deliller ise şunlardır; Allah (*azze ve celle*) buyuruyor ki; “**Yaratınların en güzeli olan Allah’ın şanı yücedir.**” (*Müminün, 14*) Bu ayeti delil almalarının yönü şudur; Bu ayet yaratıcıların taaddüt ettiği, yani birden fazla olduğunu ifade eder. O zaman buradaki yaratıcılar Allah ve kullardır. Allah kulları, kullarda kendi fiillerini yaratır derler. Onların akli bir delil olduğunu zannettikleri birinci şüphele-
rine Ehl-i Sünnet şöyle cevap verir;

Sizin zannettiğiniz o şüphe şayet tatbik edilse sizin aleyhinize olur. Biz sizinle bu meselede münazarada bulunuruz. Ve deriz ki; “Siz Allah (*azze ve celle*)’nin kulların fiillerini yaratmadığını söylüyorsunuz. Çünkü fiilleri yaratıp sonra bundan dolayı cezalandırsa, kullarına zulmetmiş olur. Sizin zannınıza göre kulların yaratmış olduğu o fiilleri Allah (*azze ve celle*) onlar yaratmadan önce bildiğini ikrar ediyor musunuz? Yoksa Allah bunun cahilimiydi?” Bu İmam Şafii’nin “Kaderiye fırkası ile ilimle mücadele edin, şayet ikrar ederlerse yenilirler, inkâr ederlerse kafir olular” sözünün manasıdır.

Denilir ki; Ey Kaderiler! Allah (*azze ve celle*) kulların yaratmış olduğu günah, küfür ve isyan gibi fiilleri onlar yaratmadan önce biliyor muydu, bilmiyor muydu? Buna kesin bir cevap vermeleri gerekir. Ya “Allah bunu biliyordu” ya da “bilmiyordu” demeleri lazımdır. Şayet “Allah bunun cahiliydi” derlerse icma ile kâfir olurlar. Çünkü Müslümanlar Allah’a cehâlet nispet edenin kâfir olacağı konusunda icma etmişlerdir. Yani onlar, Allah kulların fiilleri meydana gelmeden bilmiyorlardı derlerse kâfir olurlar. Şayet kullar fiillerini yaratmadan önce Allah (*azze ve celle*) o fiilleri biliyordu derlerse onlara denilir ki; “Allah onları o küfür günahlarından çevirmeye kâdir miydi, değil miydi?” Şayet “Allah onları fiillerinden çevirmeden acizdi” derlerse kâfir olular. Ona denilir ki; “Sen icma ile kâfir oldun. Çünkü Müslümanlar Allah’ı acizlikle vasıf edenin kâfir olacağına icma etmişlerdir.” Şayet “Allah bunu biliyordu ve onları o fiilden çevirmeye kadirdi” derse, onlara denilir ki; “Madem Allah filan kişinin ilerde küfür veya günah işleyeceğini biliyor ve onu o fiilden çevirmeye de kadirdi, buna rağmen ona engel olmayıp o fiili yapmasına izin verirse yine de Allah zalim olmaz mı?” Onlar bu sorudan sonra ya kafir olmak zorundalar ya da kendisinden

220. Bunlar teşbihten uzaklaşarak tenzih cemaati olduklarını söyledikleri halde Allah’ın sıfatlarından birini kendileri için mustakil olarak kabul ediyorlar ve yaratma konusunda ona ortaklık iddiasında bulunuyorlar. Bir yerde Allah’ı yüceltmek için hareket ediyorlar diğer yerde ona farkında olmaksızın ortaklar ihdas ediyorlar. Batıl, insanın içinde yer ettiği zaman ondan böyle bozuk ürünler çıkar. (Editorün Notu)

kaçtıkları şeyin kendilerine lazım gelmesi gerekir.

Onlarla münazara etmek için başka bir yol daha var.

O da şudur; Allah kulların fiillerini yaratır cümlesinin manası: "Allah onları başarılı kılar, onlara kolaylaştırır, onlara yardım eder." Fiilin kendisi ile meydana geldiği bu başarı, yardım, kolaylık: "Kulun mu mülküdür, Allah'ın mı?" Bunun Allah'ın mülkü olduğu kesindir. Onlar bunun Allah'ın mülkü olduğunu ikrar ederlerse, o zaman "Allah mülkünü onlara vermediğinde onlara zulmetmiş olmaz. Onlar Allah (*azze ve celle*)'nün onlara başarı ve hidayet vermemesi sebebi ile kafir olmuşlardır. Allah'ın onlara vermediği başarı, hidayet Allah'ın mülküdür. Aklen malumdur ki bir şeyin sahibi onu bir başkasına vermediğinde ona zalim denilmez. Çünkü bir şeyin sahibi fazilet ile onu birine verir, adaleti ile bir başkasına vermez. Allah (*azze ve celle*) onlara fiili yapma kudreti vermiş, fiilin vesilelerini onlarda var etmiş. Onları güçlü, sağlıklı yapmış, onlara tercih hakkı verip hak yolu beyan etmiş. Ancak onlardan başarıyı engellemiş, başarı da Allah'ın mülküdür. İsterse onlara verir, isterse engeller. Onlardan başarıyı engellediğinde kendi mülkünü engellemiş olur. Kendi mülkünden engelleyen de zalim olmaz." Onların akli şüphesinin cevabı da budur. Onların nakli şüphesi olan "Yaratıcıların en güzeli olan Allah'ın şanı yüce oldu" ayetine cevap ise şudur; "Siz nasıl olurda ayetle delil getirebiliyorsunuz? Hâlbuki usulü olan meselelerde naklin delil olamayacağı sizin kaidelerinizdendir. Çünkü Mu'tezilenin kural ve kaidelerinden biri usulü'd-din meselelerinde ancak akli deliller olabilir. "Nakli deliller usulü'd-dinde delil olmaz" derler. Çünkü nakli deliller ya sübutu zanni olur, âhad hadisler gibi ya da delâleti zanni olur, mütevatir hadisler ve ayetler gibi.

Mu'tezile ve kelam âlimlerine göre nakli deliller iki kısımdır. Başkalarına göre de böyledir. Âhad haberler birde mütevatir haberler. Bunlar derler ki; Bu iki kısım nakli deliller usulü'd-dinde delil olmaz. Derler ki; Âhad haberler sübutu kati olmayıp zanni olduğundan dolayı delil olmaz. Kur'an ve mütevatir hadislerle gelince bunların sübutu her ne kadar kati olsa da delâleti zanni olması muhtemeldir. Buna misal şu ayettir; "Rahman arşa istiva etti." (*Taha, 5*) Bu ayetin istikrara ve uluvva delâleti zannidir. Çünkü bu ayet istivaya da delâlet edebilir, istilaya da delâlet edebilir. Onlara denilir ki; Siz nakli delilleri usulü dinde delil olarak görmüyorsunuz, o zaman neden ayeti delil aldınız?

İkinci Cevap: Sizin delil olarak aldığınız ve sıhhatine inandığınız "Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı yüce oldu" ayette bile size delil yoktur. Çünkü sözlükte "halk" fiili bazen yoktan var etmek manasında kullanılır. Bazen de tasvir etmek icat etmek manasında kullanılır. Mesela "ayakkabıcı ayakkabıyı halk etti" denilir, bun-

dan maksat ölçtü, tasvir etti, takdir etti anlamındadır. Allah (*azze ve celle*)'nin şu ayetini manası; “Yaratıcıların en güzeli olan Allah’ın şanı yüce oldu” takdir, tasvir edenlerin en güzeli olan Allah’tır. Yoktan var edenler değil. Çünkü Allah’tan başka yoktan var eden yoktur. Allah (*azze ve celle*) takdir edenlerin, tasvir edenlerin en güzeli. Yoktan var etmekse, Allah’tan başka yoktan var eden yoktur. Şairin şu beyti de bu manadadır;

Sen takdir ve tasvir ettiğini hayata geçirirsin.

Bu da delildir ki bazen halle fiili, bazen lugatta yoktan var etme manasının dışındayken başka manalar da kullanılabiliyor. Bu ayetteki “halık” kelimesi de başka manada kullanılanlardandır. Bu onların nakil yoluyla ettikleri şüpheye reddiyedir.

Bu ayetin akışı da yine onların şüphesine reddiyedir. Çünkü ayetin akışından “halık” kelimesinin tasvir eden manasında kullanıldığı anlaşılıyor. “And olsun ki; biz insanı çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık. Sonra onu güvenli, sağlam bir mekânda nutfе kıldık. Sonra bu nutfeyi kan pıhtısı kıldık, kan pıhtısını bir çiğnemlik et yaptık. Bir çiğnemlik etten kemikler yarattık, kemiklere de et giydirdik. Sonra onu bambaşka bir surette inşa ettik. Şekillendirenlerin en güzeli olan Allah’ın şanı ne yücedir.” (Müminün, 11-14)

وَكَسَبَ مِنَ الْعِبَادِ

[75]

“Kulun kesbidir/kazancıdır.”

[ŞERH]

İmam Tahâvî'nin burada kastetmiş olduğu kazançtan maksat kulun fiilidir. Bilindiği üzere İmam Tahâvî kulların fiilleri hakkındaki mezhebi Ehl-i Sünnetin mezhebidir. İmam, kulların fiillerinin Allah’ın mahlûkatı, kulun ise fiili olduğu inancındadır. Ancak imam burada kesp, kazanç olarak tabir etti, çünkü fiil ile kesp bir manadadır, aralarında herhangi bir fark yoktur. İmamın burada kullanmış olduğu kesp lafzı Eş’arîlerin kastettiği manada değildir.

Eş’arîler kulun kesbi olduğu söyler ama fiili olduğunu kabul etmezler. Bu bir çelişkidir. Çünkü ismi kesp olan ancak bir şeyin isminin fiil olması kabul edilemez. Çünkü kesp fiilin kendisidir. İmamın metindeki kespten kastettiği de budur. Yani

kulların fiillerini Allah yaratmıştır ancak kullar işlemiştir.

İmam burada kesp lafzını kullanmıştır. Ancak onun mezhebini bilmeyen imamın Eş'âriyle aynı görüşte olduğunu zanneder. Yani kulların kesbi var ancak fiili yoktur. Bu imamın mezhebi değildir.

Onun mezhebi ihtiyârî ve hakikat yolu üzere kullara fiil ispat etmektir. İmam fiillerin Allah tarafından yaratıldığını kabul eder, sadece fiil yerine kesp lafzını kullanmıştır. Bir önceki metnin içersinde geçen "kulların fiilleri Allah'ın mahlûkudur" cümlesi onun Ehl-i Sünnetle aynı mezhepten olduğuna işarettir.

Üçüncü Mezhep:²²¹ Cebriyye birde onlarla beraber olan Eş'ârîlerin mezhebidir. Bunlar kul için kesbi ispat ediyor ancak fiili olduğunu reddediyorlar.

Âlimler ise fiilsiz kesbin olmayacağı konusunda icma etmişlerdir. Çünkü kesp fiildir, fiil de kesptir. Kesbi ispat edenin fiilide ispat etmesi gerekir. Fiili nefyedenin, kesbi de nefyetmesi gerekir. Kesple fiil aynı şeylerdir. Hakikat budur.

Ancak Eş'ârîler fiil ile kesbi birbirinden ayırıyorlar. Akledilmeyen bir kesp ispat ediyorlar. Onların amacı gizlenmektir. Yoksa onlar kulların fiilleri konusunda Cebriyyedirler. İbn Teymiye, Eş'ârîlerin sade bir Cebriyye olduklarını birçok yerde söylüyor. Çünkü onlar kulların fiillerinin Allah'ın fiilleri olduğunu kullar için kesp olduğunu söylüyorlar. Hâlbuki fiille kesp arasında fark yoktur. Onlar kulların fiili yoktur, onların fiilleri Allah'ın fiilleridir. Onların kesbi vardır dediklerinde buradaki kesbin bir manası olmuyor.

Âlimler kesbi ispat edip, fiili nefyetmek aklen muhal olduğunu söylemişlerdir. Cebriyye ise kulun fiili, tercihi ve meşiet i yoktur. Onlar kendilerinden hâsıl olan fiillere mecburidirler. Kullardan hâsıl olup meydana gelen bu fiiller Allah'ın fiilleridir derler. Onlar "filan okudu, yazdı" dediklerinde bundan "Allah okudu, yazdı" anlamını kastederler. Bunu kastetmeleri onlara gereklidir. Çünkü onlar kulların fiillerinin olmadığını söylerler.

Onlara madem kulların fiilleri yok, neden onlara fail denir? Fiil onlara nispet edilir dendiğinde şöyle derler; Onlara mecâzi mürsel yoluyla nispet edilir. Çünkü fiillere mahal olan onlardır. Filan kişi kalktı dendiğinde burada fiilin kula nispet edilmesi mecâzi mürsel yoluyladır. Fiille kul arasında alaka kulun fiille mahal olmasıdır. Ancak cümlelerin asıl manası Allah kalktıdır. Allah (*azze ve celle*) bunların söylediklerinden münezze ve yücedir. Bunlar genel anlamda kula fiil, tercih, meşiet ispat etmezler.

²²¹. Geçen bölümde kulların fiilleri hakkında iki mezhep zikretmişti. Bu üçüncü mezheptir.

Kullar bu fiilleri yapmaya mecburdurlar. Fiiller meydana geldiğinde bunlardan ortaya çıkan hareketlerdir. Rüzgâr estiğinde ağacın dallarının hareketleri gibidir. Nasıl ki ağacın dalları iradesiz, meşietsiz hareket ediyor. Hareket ettiren ağaç değil. Aynı şekilde kul da bir fiil işlediğinde asıl hareket ettiren o da değildir. Onun hareketleri başkasının fiilidir.

Kulların fiillerine nispeten Kaderiyye mezhebinin bir kısmı hak, bir kısmı batıldır. Aynı şekilde Cebriyye mezhebinin de bir kısmı hak, bir kısmı batıldır. Ehl-i Sünnet mezhebi ise bu iki mezhebin hak olan taraflarını toplamış, bir araya getirmiştir. Kaderiyye der ki; Kulun fiili, tercihi, meşieti vardır. Bu haktır. Sonra derler ki; Kul kendi fiilini yaratır, bu batıldır. Yani kaderiyye mezhebi iki parçadır. Cebriyye mezhebi de der ki; Kulun fiilinin halıkı, irade edeni, takdir edeni Allah (*azze ve celle*)'dir. Bu haktır. Ancak sonrasında da derler ki; Kulun bir fiili yoktur, onlar buna mecburdur. Bu da batıldır. Sonuç olarak Kaderiyyenin kul hakikaten faildir. Onun iradesi, meşieti, tercihi vardır, sözleri haktır. Aynı şekilde Cebriyyenin kulun fiillerinin yaratıcısı takdir edeni Allah'tır sözü de haktır. Bu ikisini topladığında Ehl-i Sünnetin mezhebi ortaya çıkar.

Ehl-i Sünnet der ki; Kul hakikaten faildir. Onun iradesi ve tercihi vardır. Mu'tezile de aynısını söyler. Ancak Ehl-i Sünnet devamında "Kulların fiillerini takdir edip yaratan Allah'tır" derler. Cebriyye de bunu söyler. Ehl-i Sünnet ile Kaderiyye arasında ihtilaf fiilin yaratılması konusudur. Ehl-i Sünnet yaratıcının Allah olduğunu söylerler, Mu'tezile ise kulun olduğunu söylerler.

Ehl-i Sünnet ve Cebriyye arasındaki ihtilaf ise kulun fiillerini yapmasında mecbur olup, olmamasıdır. Ehl-i Sünnet kulun mecbur olmadığını, kendi tercih ve iradesi ile yaptığını, sadece fiili yaratanın Allah olduğunu söylerler. Geriye Cebriyye fırkasının bu konudaki şüphesini öğrenmek kaldı. Çünkü Kaderiyye fırkasının öğrenmiştik.

Cebriyye fırkası "Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı" (*Enfal, 17*) ayeti hakkında derler ki; Bu ayet kulun bir fiili olmadığına delildir. Çünkü bu ayet kuldan fiili nefyetti ve fiili Allah için ispat etti. O zaman her ne kadar hareket eden kul olsa da, fail olan Allah (*azze ve celle*)'dir.

Ehl-i Sünnet bu şüpheyi cevaplar vermiştir:

Ayette geçen atmak manasına gelen "rami" kelimesi iki manada kullanılır.

- Okun hedefine isabet etmesi.

• Okun yaydan çıkması.

Allah (*azze ve celle*) kuldan bu iki manadan birini nefyetmiştir. Bu da hedefe isabettir. Ancak okun yaydan çıkması olan diğer manayı kul için ispat etmiş. Sanki “Oku yaydan attığında isabet ettiren sen değildin” demiştir.

وَلَمْ يَكْفَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى إِلَّا مَا يُطِيقُونَ، وَلَا يُطِيقُونَ إِلَّا مَا كَفَّهُمُ

[76]

“Allah Teâlâ onları sadece güçlerinin yettiğiyle mükellef tuttu. Onlar da ancak Allah’ın onları mükellef tuttuğuna güç yetirirler”

[ŞERH]

Müellifin **وَلَمْ يَكْفَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى إِلَّا مَا يُطِيقُونَ** “Onlar da ancak Allah’ın onları mükellef tuttuğuna güç yetirirler” cümlesi hakkında bazı mülahazalar var. “Allah Teâlâ onları sadece güçlerinin yettiğiyle mükellef tuttu.” Bu doğrudur. Çünkü Allah kulu ancak gücünün yettiği ile sorumlu tutar. Hiç kimseyi gücünün yetmediği bir şeyle sorumlu tutmaz. Usulcülerin mezhebi sahih olan “gücünün yetmediği ile sorumlu tutmak caiz değildir.” Allah’ın birinin gücünün yetmediği bir şeyle sorumlu tutması hikmetten değildir. Şeriatta buna işaret eder. Allah (*azze ve celle*) buyuruyor ki; “Allah hiçbir nefsi gücünün yettiğinin dışındaki ile sorumlu tutmaz.” (Bakara, 286)

Ancak müellifin **وَلَمْ يَكْفَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى إِلَّا مَا يُطِيقُونَ** “Onlar ancak Allah’ın onları mükellef tuttuğu şeye güç yetirirler” cümlesi üzerinde bazı mülahazaların olduğu cümledir. Çünkü Allah Teâlâ insanları sorumluluklarla mükellef tuttu. Yirmi dört saat beş vakit namazla, on iki ayda bir ay oruçla mükellef tuttu. Bunun manası, biz bundan fazlasına güç yetiremez miyiz? Şayet Allah (*azze ve celle*) namazı altı vakit yapsaydı buna güç yetirebilir miydik, yoksa güç yetiremez miydik? Buna kolaylıkla güç yetirebiliriz. Ancak müellifin cümlesi sanki mükellef olduğumuzdan fazlasına güç yetiremeyiz gibi bir anlam taşımaktadır. Bu doğru değildir. Bundan dolayı bu ibarede yanlışlık vardır. Bazı âlimler bu cümleyi doğru bularak bunun manası; “Yani meşakkat olmadan güç yetiremeyizdir” demişlerdir. Yani mükellef olduklarımıza meşakkatsiz güç yetirebiliriz, ancak mükellef olmadıklarımıza meşakkat olmadan güç yetiremeyiz. Mesela Allah (*azze ve celle*) bizi senede iki ay oruçla sorumlu tutsaydı biz buna meşakkat ile güç yetirirdik.

Musannifin cümlesine verilen cevap şudur; Tahâvî'nin şârihi Ebul-İzz de buna değişik yorumlar getirmiştir. Bunlardan bazıları sahih, bazıları sahih değildir. Ama içlerinden en güzel yorum az önce yaptığımız yorumdur. Mesela Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilk başta bir gün bir gecede elli vakit farz namaz kılındı, ancak insanlar buna güç yetiremeyince neshedildi. Ama ilk başta bu farz kılındı.

Buna şunu benzetiyorlar; Adamın biri bir başkasına nefret duyuyor ve diyor ki; Ben buna bakmaya güç yetiremiyorum. Bunun manası gerçekten ona bakmaya güç yetiremiyor mu? Hayır, güç yetirebiliyor ancak zorlanarak, meşakkat çekerek.

Güç getirilemeyen şeylerle mükellef olmanın bahsi usulü fıkıhta ve kelim ilminde geçer. Sahih olan görüş ise aklen güç yetirilemeyen şeylerle Allah sorumlu tutmaz. Ancak adeten güç getirilemeyen şeylerle Allah sorumlu tutabilir.

وَهُوَ تَفْسِيرُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، نَقُولُ: لَا حِيلَةَ لِأَحَدٍ، وَلَا حَرَكَةَ لِأَحَدٍ وَلَا تَحَوُّلَ لِأَحَدٍ عَنِ مَعْصِيَةِ اللَّهِ إِلَّا بِمَعُونَةِ اللَّهِ، وَلَا قُوَّةَ لِأَحَدٍ عَلَى إِقَامَةِ طَاعَةِ اللَّهِ وَالثَّبَاتِ عَلَيْهَا إِلَّا بِتَوْفِيقِ اللَّهِ

[77]

“Bu, 'Lâ havle ve lâ kuvvete illa billâh' sözünün tefsiridir. Biz bu sözleri hiçbir kimse Allah'ın yardımını olmadıkça Allah'a isyandan uzak kalmaya çare bulamaz, başka bir tarafa yönelemez ve herhangi bir harekette bulunamaz. Yüce Allah'ın tevfiği olmadıkça da hiçbir kimse Allah'a itaati yerine getirmeye, onun üzerine sebat göstermeye güç bulamaz, demek istiyoruz.”

[ŞERH]

“Lâ havle ve lâ kuvvete illa billâh” demek, yani Allah onları ancak güç yetirebiledikleri ile mükellef tutar. Onlardan ancak mükellef tuttuklarına güç yetirebilirler. Yani Allah (azze ve celle)'nin başarıya ulaştırması olmasa, insanın günahattan itaate ya da itaatten günaha yönelmeye ne güçleri, ne de kuvvetleri vardır. Yani Allah (azze ve celle)'nin yardımını olmadan insan hiçbir şeye güç getiremez. Güç getirdiklerinin hepsi Allah'ın yardımını iledir.

وَكُلُّ شَيْءٍ يَجْرِي مَشِيئَةَ اللَّهِ تَعَالَى وَعِلْمِهِ وَقَضَائِهِ وَقَدَرِهِ. غَلَبَتْ
مَشِيئَتُهُ الْمَشِيئَاتِ كُلَّهَا، وَغَلَبَ قَضَاؤُهُ الْحِيلَ كُلَّهَا. يَفْعَلُ مَا
يَشَاءُ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ أَبَدًا

[78]

“Her şey yüce Allah’ın meşietî, ilmi, kaza ve kaderi ile cereyan eder. O’nun meşietî bütün meşietlere galip gelir. O’nun kazası da bütün güçleri çaresiz bırakmıştır. O dilediğini yapar ama asla zulmetmez.”

[ŞERH]

Bu kaza ve kader meselesini tamamlamak için getirilmiş cümledir. Her şeyi olmadan önce bilmiş, takdir etmiş ve istemiş. İnsanoğlundan her şey, onun bilip, takdir edip, istediği şekilde cari olur.

Zulüm bir şeyi hak etmediği yere koymaya denir. Allah (azze ve celle) hiç kimseye zulmetmez. Kur’ân Allah (azze ve celle)’nin hiç kimseye zulmetmeyeceğine dair delillerle doludur. “Senin rabbin kullarına zulüm edecek değildir.” (Fussilet, 46) “Rabbin hiç kimseye zulmetmez.” (Kehf, 49) “Biz onlara zulmetmedik ancak onlar kendi nefislerine zulmettiler.” (Hud, 101) Çoğu yerde Allah (azze ve celle) kendisini zulümden tenzih eder. Hadisi kutsîde olduğu üzere zulmü kendi nefesine haram kılmıştır. Allah (azze ve celle) buyuruyor ki; “Ben zulmü kendi nefsimi haram kıldım ve onu sizin aranızda da haram kıldım. O halde birbirinize zulmetmeyin.”²²² Zulüm ona layık olmadığından dolayı Allah (azze ve celle) kendi nefesine insanlara zulmetmeyi haram kılmıştır. Ehl-i Sünnetin mezhebi, Allah (azze ve celle) insanlara zulmetmeye gücü yetmediğinden dolayı değil, bilakis o zulümden münezzehtir olduğundan dolayı kimseye zulmetmez. Zulüm aklen mümkündür, ancak âdeten mümtenidir, yani caiz değildir. Allah (azze ve celle) âdeti kimseye zulmetmemek kılmaştır. Biz, Allah (azze ve celle) zulmetmek istese bundan aciz kalır demiyoruz. Biz diyoruz ki; Zulüm mümkündür ancak Allah (azze ve celle) bunu kendine haram kılmış ve nefsinin bundan tenzih etmiştir. Şayet zulüm aklen muhal olsaydı, bunu kendi nefsinde nefyetmesi ve insanları bundan emin kılması caiz olmazdı. “Kim mümin olarak salih amel işlerse, o zulümden de, yoksun bırakılmaktan da korkmaz.” (Tâhâ, 112) Şayet zulüm muhal olmuş olsaydı müminleri emin kılması caiz olmazdı. Bu ayet Allah (azze ve celle)’nin zâtından zulmü nefyetme

²²² Muslim, 2577

manasındadır. Muhal olan bir şeyden de korkulmayacağına göre. Bu ayet Allah (azze ve celle) müminleri korkudan emin kılınca anlaşıldı ki zulüm mümkündür.

Kaderiyye ve Mu'tezile, Allah (azze ve celle) zulüm etmekten aciz olduğundan ve zulüm muhal olduğundan Allah'ı zulümden tenzih ederler. Diyorlar ki; Birine zulmetmek istese buna güç yetiremez. Allah onların söylediklerinden münezzehtir ve yücedir.

تَقْدَسَ عَنْ كُلِّ سُوءٍ وَحَيْنٍ، وَتَنْزَهُ عَنْ كُلِّ عَيْبٍ وَشَيْنٍ ۖ لَا يُسْتَلْ
عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ۝

[79]

“Her türlü ayıp ve noksanlıklardan münezzehtir. Her türlü çirkinlik ve zararlardan paktır, temizdir. “O yaptıklarından sorulmaz. Hâlbuki kullar sorumludur.” (Enbiya, 23) ”

[ŞERH]

[HERŞEYİN ÜSTÜNDE KAHİR OLAN O'DUR]

Metinde geçen “es-su” kelimesi kötü fiiller “el-hayn” helak manasına gelir. Allah (azze ve celle) kötülük ve ayıplarla vasıflanmaktan münezzehtir. O kadim, ebedi, ezelidir. Ona yokluk ve helak gelmez.

Bu, Allah kendilerinden razı olsun selefi salihinin üzerinde yürüdüğü yoldur. Onlar itiraz etmek ve Allah'a karşı delil getirmek maksadı ile Allah (azze ve celle)'nin fiillerinden soru sormazlar. Bilmek, öğrenmek amacı ile sorarlar. Çünkü Allah (azze ve celle)'nin bütün fiilleri hikmet, irade ve meşietle sadır olur. Şayet biz Allah'ın fiillerinin hükmünün hikmetini idrak edersek, onu alırız. Allah'ın bütün fiilleri, hükümleri hikmetle meydana gelir. Biz bazısının hikmetini idrak ederiz, bazısını etmeyiz. Bizim idrak edemeyip gizli kalanlar, idrak edip bildiklerimizden daha çoktur. Allah (azze ve celle); “O yaptıklarından sorulmaz”dır. Allah (azze ve celle) hakkında “neden-niye” diye sormak caiz değildir. Niye yaptı, niye hükmetti, niye yarattı denilmez. Çünkü bu Allah'ın hükmüne, iradesine itirazdır. Ancak fiillerini, hükümlerini öğrenmek amacı ile sorulur. Bu da caizdir.

وَفِي دُعَاءِ الْأَحْيَاءِ وَصَدَقَاتِهِمْ مَنَفَعَةٌ لِّلْأَمْوَاتِ

[80]

“Dirilerin dua ve sadakalarının ölülere faydası vardır.”

[ŞERH]

[GERİDE KALANLARIN ÖLENLER İÇİN YAPACAKLARI ŞEYLERİN SINIRI]

Bu amellerin sevabını başkasına hediye etme meseledir. Yani namaz kılarırsın, oruç tutarsın, hac yaparsın, Kur'an okursun, sadaka verirsın sonra bunların sevaplarını başkasına hediye edersin.

“Ölülere faydası vardır” bu fayda ölülere has bir şey değildir. Mesele hem ölüleri, hem başkalarını kapsar. Bu meselede üç farklı mezhep vardır;

1. Birinci Mezhep: Müslümanlardan olup kendisine salih amellerin sevabının hediye edildiği kişi ister ölü olsun, ister diri, bu hediye ona ulaşır ve o bundan faydalanır. İster bu sevap belli bir amelin sevabı olsun, ister malî bir amelin sevabı olsun fark etmez. Bunun Kur'an ve sünnetten birçok delili vardır.

Bunlardan biri Allah (azze ve celle)'nin şu ayetidir; “Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler; Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi bağışla, kalbimizde müminlere karşı kin bırakma.” (Huşr, 10) Bunlar başkaları için istiğfar edip, dua etmişlerdir. Eğer bu fayda vermeyecek olsaydı Kur'an da zikredilmezdi. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) birçok yerde başkasının yerine hac yapanın haccı kendisi için yapılan kişiye fayda vereceğini haber vermiştir.²²³ Kim başkasının yerine oruç tutarsa bu ona fayda verir.²²⁴ Kim başkasının yerine sadaka verir ise bu ona fayda verir.²²⁵ Bu konuda birçok delil vardır. Bu, İmam Ahmed ve birçok âlimin görüşüdür.

²²³ Bunlardan bir tanesi Buhari'nin “Hac ve başkasının yerine nezirde bulunma” bâbında rivayet etmiş olduğu hadistir. (1852) Cüheyne kabilesinden bir kadın Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek; “Benim annem hac yapmayı nezretti fakat hac yapmadan öldü. Ben onun yerine hac yapabilir miyim?” dedi. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem); “Evet, onun yerine hac yap. Ne dersin? Annenin borcu olsaydı sen onun yerine öder miydin? Allah'a olan borcunu ödeyin, O borcu ödenmeye daha layıktır” buyurdu.

²²⁴ Buhari ve Muslim'in rivayet etmiş olduğu; “Kim ölür de oruç borcu olursa, velisi onun yerine tutar” hadisinden dolayı.

²²⁵ İmam Buhari sahihinde, 2756 rivayet etmiş olduğu hadis; Adamın biri Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve dedi ki; “Ya Rasûlullah! Benim olmadığım bir anda annem vefat etmiş. Tasadduk etmek ona fayda verir mi?” Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem); “Evet” dedi. Adam: “Sen şahit ol. Mihrat bahçesi onun sadakasıdır” dedi.

2. İkinci Mezhep: Salih ameller iki kısma ayrılır.

- Mâli olanlar
- Bedeni olanlar

Mâli olanların sevabının hediye edilmesi sahihtir ve bu hediye edilen kişiye ulaşır. Ancak bedeni olanların sevabının hediye edilmesi sahih değildir ve hediye edilen kişiye de ulaşmaz. Yine bu da birçok âlimin görüşüdür. İmam Şâfiî ve birçok arkadaşları bunlardandır. Bunlar bu görüşlerine birçok şeyi delil getirirler.

Bunlardan biri İbn Abbas'tan rivayet edilen şu eserdir; "Kimse kimsenin yerine oruç tutmaz, kimse kimsenin yerine namaz kılamaz."²²⁶ Bu eser İbn Abbas'a mevkufur.²²⁷ Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e merfu olarak rivayet edilmemiştir. Sahih olsa dahi bunun manası şudur; Kişi dururken bir başkası onun yerine namaz kılamaz. Yoksa manası nafîle namazının sevabını bir başkasına hediye edemez demek değildir.

3. Üçüncü Mezhep: İster mâli amel olsun, isterse bedeni olsun hiçbir şekilde bunların sevabı bir başkasına hediye edilemez. Bu bazı kelam âlimlerinin ve bazı sofilerin mezhebidir. Bu batıl bir mezheptir.

Buna delil olarak şu ayeti delil getirirler; "İnsan'a ancak çalışıp kazandığı vardır." (Necm. 39) Diyorlar ki; Bu ayet insanın çalışıp kazandığından başkasının ona fayda vermeyeceğine delâlet eder.

Ancak diğer mezhep sahipleri bunlara iki şekilde cevap vermişlerdir:

Birinci Cevap: Biz bu ayetin insana başkasının çalışmasının fayda vermeyeceğine delâlet ettiğini kabul etmiyoruz. Bu ayet insanın kendi çaba çalışmasından başkasına sahip olmadığına delalet eder. Başkasının çalışması onundur. İsterse o çalışmasını sadaka da bulunup hediye eder, isterse kendine saklar. Kişinin çalışmasından başkası ona fayda vermez cümlesi ile kişi kendi çalıştığından başkasına sahip değildir cümlesi arasında fark vardır. Kişi kendisinin çalışmasından başkasına sahip değildir. Bu kabul edilir ve ayetin delâlet ettiği manadır. Ancak kendi çalışmasından başkasından faydalanamaz. Bu ayetin delâlet ettiği mana değildir.

İkinci Cevap: Evet, tartışma olarak insanın kendi çalışmasından başka bir şeyden faydalanamayacağını kabul ediyoruz. Ancak kişiye hediye edilenler de onun ça-

226. İmam Nesai sunemî kubrasında rivayet etmiştir, III, 141

227. Mevkuf hadis, sahâbî'ye ait olan söz ve görüşlerdir. (Editorün Notu)

lışması olur. Çünkü hediye eden ya onun çocuğu, ya eşi, ya dostu ya da arkadaşısıdır. Kendisine hediye verilenin buradaki çalışması, evlenmesi, çocuk sahibi olması, arkadaşalık yapmasıdır. Bu çalışmalardan dolayı ona hediye verilmiştir.

Şayet denilse ki; İnsanın çocuğunun, eşinin, akrabasının dışındaki birisi amelinin sevabını ona hediye etse, bu hediye nasıl kendisine hediye edilenin çalışmasından olur? Buna cevaben denilir ki; Bunun İslâm'a girip Müslümanların kardeşlerinden olmasıyla onun çalışması sayılır. Ve ona hediye yolu ile hâsıl olan sevaba bu çalışması ile sahip olmuştur.

Racih olan görüş, salih amellerin sevabı bir başkasına ulaşır, ister bu amel bedeni olsun, isterse mali olsun fark etmez ve ister hediye edilen ölü olsun, ister diri olsun. Çoğu âlimin görüşü budur.

وَاللّٰهُ تَعَالٰی يَسْتَجِيبُ الدَّعَوَاتِ وَيَقْضِي الْحَاجَاتِ

[81]

“Allah Teala dualara icabet eder, ihtiyaçları giderir.”

[ŞERH]

[EL-MUCİB OLAN ALLAH'TIR]

Bu hak olan Ehl-i Sünnetin mezhebidir. Bu da, Allah (azze ve celle) dualara icabet eder ve dualar sahibine fayda verir. Allah (azze ve celle) buyuruyor ki; “Bana dua edin ki, size icabet edeyim” (Gafir, 60) yine Allah Teâlâ buyuruyor ki; “Rabbimize alçak gönülle ve gizlice dua edin. Çünkü o haddi aşanları sevmez.” (Araf, 55) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) birçok yerde dua etmiştir ve kulları da dua etmeye çağırıştır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyor ki; “Dua ibadetin ilîgidir”²²⁸ başka bir lafızda “Dua ibadetin kendisidir.”²²⁹

228. Tirmizi, 3371

229. Ebu Davud, 1479; Tirmizi, 2969; İbn Mace, 3828

Dua en özel ibadetlerdendir. Çünkü kul Allah (azze ve celle)'ye yöneliyor, ona sığınıyor ve ona karşı alçalıyor. Bu ise ihsanın zirvesidir. Bundan dolayıdır ki, Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "Dua ibadetin ilîğidir" yani en saf, en halis olanıdır buyurur.²³⁰

Bazı fırkalar buna muhalefet etmişler. Onlar duanın fayda vermeyeceğini söylemişlerdir. Demişlerdir ki; "Bu meşru da değildir, faydası da yoktur." Buna fasit bir kıyasla delil getirmişlerdir.

Duanın fayda vermeyeceğine dair delil şudur; İnsanın kendisi ile dua edeceği şey bazı şeylerden ayrılmaz.

- Allah o istenilen şeyin hâsıl olmasını hükmetmiş ve takdir etmiştir.
- Ya da olmamasını takdir etmiş.

Sebr ve taksim²³¹ kaidesini bilmeyen bu söyledikleri şeyin delil olabileceğini zanneder. Çünkü dedi ki; İstenilen şeyi Allah (azze ve celle) daha önce hükmetmişti ya da etmemiştir. İki durumda da dua fayda vermez. Çünkü şayet Allah (azze ve celle) olmasına hükmetmedikçe bu meydana gelecek, bundan kaçış yok. Yok, Allah (azze ve celle) olmasına hükmetmediyse kul ömrü boyu dua etse yine olmaz.

Ancak onların sunmuş olduğu bu akli delil eksiktir. Çünkü şartları yerine geldiğinde sebr ve taksim delili sahih bir delildir. Fakat şartları yerine gelmediğinde ise fasit bir delil olur. Bunun şartlarında biri de, taksim kapsayıcı olması gereklidir. Yani bu kaideyi delil olarak getiren orada mümkün olan bütün kısımları getirmiş olması gerekir.

Biz de yukarıda ki taksimi düşündüğümüzde eksik olduğunu görüyoruz. Sahih olan taksim -İbn Kayyım'ında zikrettiği gibi şöyle denmesidir;

230. Nasıl olmasın ki! Allah seçkin kulları ile vahiy aracılığı ile iletişim kurduğu halde onların kendisi ile iletişimini dua'ya bağlamıştır. Hiçbir Peygamber kendisine vahiy getiren meleğe; "Ey Cibril Rabbinden geliyor ve ona dönüyorsun. Efendine döndüğünde benim ondan şunları istediğimi iletirmisin?" dememiştir. Onlar vahiy ile Rablerini dinliyor dua ile de ona sesleniyorlardı. Gece dua ettiğinde sana söyle diyeni duyamazsın: "Efendim şu anda uyuyor!" Çünkü O'nu ne uyku ne de uyuklama tutar! Sarayların kapısında goz yaşı dokmekten menedilen kimse, bundan sadece iffetini koruması sebebiyle menedilmiştir. Çünkü çamurdan sarayların önünde hâcet insanda zilleti temkin eder. Ancak Arş tahtının önünde izzet sarayının altında ağla! Zira orada izzet ile ağırlanır ve hacetlerin -başına kakılmaksızın- yerine getirilir. Sesini sema kapılarına alıştır. Çünkü kapılar ancak tanıdık kimselere açılır. Ey Âdemin oğlu senin için duadan başka kurtuluş gemisi ve necat sahili bilmiyorum. İsrar et çünkü o senin seslerinin arasından en çok mahcubiyet taşıyan bu sesini seviyor! Allah'tan başka kimseye seslenme, çünkü isteyende aciz kendisinden istenende. Sakın şerefli yazıcılardan biri seni türbe, kabir ve bez bağlanmış ağaçlar altında görmesin. Dikkat et bu bir ibadettir ve ibadet ancak Allah'a yapılır. (Editörün Notu)

231. Bu kıyasta hükümün illetini öğrenme yollarından biridir.

Birinci Kısım: Allah (azze ve celle)'den istenilen şeyi mutlak olarak hâsıl olmasını hükmedip takdir etmesidir.

İkinci Kısım: Allah (azze ve celle) mutlak olarak olmamasını takdir etmesidir.

Üçüncü Kısım: Allah (azze ve celle) olmasını dua şartı ile takdir etmesidir.

Delil getiren bu üçüncü kısmı ihmal ettiğinden delili fasittir. Biz deriz ki; Allah (azze ve celle) dua ile istenilen şeyi dua edenin duası şartı ile olmasını takdir etmiş olabilir. Böylelikle delil-u burhan-il akli dedikleri bu delilin fasit olduğu ortaya çıkmış oldu. Ancak burada şöyle bir soru sorulabilir; "Biz dua edipte duasına icabet edilmeyenleri görüyoruz. Sen buna nasıl cevap verirsin? Hâlbuki Allah (azze ve celle) "Bana dua edin ki, duanıza icabet edeyim" (Gafir, 60) buyuruyor. Bu ayetin manası, dua edenin duasına Allah (azze ve celle) icabet eder."

Buna cevaben denilir ki; "Allah (azze ve celle)'nin duaya icabet etmesi başka bir şeydir. Çünkü icabet eden bazen istenilen şeyin hâsıl olması ile olur. Bazen de başka bir şeyle olur." Biz deriz ki; Duaya icabet edilmiştir. Ancak bu icabet birkaç şekilde olur:

- İcabet dua karşılığı Allah (azze ve celle)'nin dua edene ahirette bol sevap vermesi ile hâsıl olur.
- Allah (azze ve celle) dua edenin istediğinden daha büyük, daha önemli bir şerri def ederek duasına icabet etmiştir.

Duaya icabet bizzat dua edenin istediğini vermekten daha umumdur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buna işaret etmiştir; "Kul kendisinde günah ve sılayı rahm-i terk etmiş olmayan bir dua ettiğinde, Allah üç şeyden birini muhakkak verir. Ya istediğini verir, ya istediğinden ona daha hayırlı olan şerri defeder ya da ahiret için ona sevap toplar."²³² Bu bizim söylediğimizi beyan ediyor.

Yine cevap olarak denilir ki; İcabetin şartları ve manileri vardır. Şartlar yerine gelip, maniler (engeller) kalktığında icabet kesin olarak hâsıl olur. Şayet manilerden biri var ise o zaman istenilen olmaz. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in az önce zikrettiğimiz hadisinde olduğu gibi. Bu hadis duanın kabul edilmesinin şartı, duada günah, birde akrabalık bağlarını koparacak bir dua olmamasını söylüyor. Şayet bunlardan biri olursa duaya icabet edilmez.

²³² İmam Ahmed, Musned, 11133; Buhari Edebu'l-Müfred, 710; Beyhaki Şuabu'l-İman, 1130; Tirmizi, 3573

Yine Allah (azze ve celle) buyuruyor ki; “Rabbimize tevazu ve gizlilik içinde dua edin. O haddi aşanları sevmez.” (Araf, 55) Başkasının hakkına tecavüzde bulunan dua ile dua edenin duası kabul olmaz.

Bu konuda rivayet edilmiş sahih hadiste buna delildir. Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) buyuruyor ki; “Allah temizdir, ancak temiz olanı sever” hadis şöyle devam ediyor; “Sonra seferini uzatan adamı zikretti; Saçı başı dağınık, üstü tozlanmış elini semaya uzatmış. Yediği haram, giydiği haram, haramla beslenmiş. Buna nasıl icabet edilsin?”²³³

Bunların batıl mezhebini desteklemek için sundukları bir şüphe kaldı. O da şu sözlerdir; Şayet fayda veriyor olsa, dua edenin Allah (azze ve celle)’ye tesir etmesi lazım gelir ki, tâ ki duasını kabul edip istediğini veriyor. Allah ona icabet etmek istemiyordu ama o dua edince Allah (azze ve celle) tesir etti.

Ehl-i Sünnet buna da cevap vermiş ve şöyle demişlerdir; Allah (azze ve celle)’ye tesir eden duadır, eden değildir, tâ ki onun istediğini ona verdi. Aslında dua edenin nefsinde dua etmeyi harekete geçiren Allah (azze ve celle)’dir. Dua sebeplerini ona kolaylaştırdı, o da dua etti. O zaman dua Allah’tan icabet, Allah’tan dua eden Allah’a herhangisi bir tesirde bulunmamıştır.

وَمِلْكُ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا يَمْلِكُهُ شَيْءٌ وَلَا غِنَى عَنِ اللَّهِ تَعَالَى طَرَفَهُ عَيْنٌ،
وَمَنْ [زَعَمَ أَنَّهُ] اسْتَعْنَى عَنِ اللَّهِ طَرَفَهُ عَيْنٌ فَقَدْ كَفَرَ وَصَارَ مِنْ
أَهْلِ الْحَيْنِ

[82]

“O her şeye sahiptir, hiçbir şey ona sahip değildir. Allah’a göz açıp yumacak kadar dahi ihtiyaç duymamak olmaz. Kim göz açıp yumacak kadar dahi Allah’a ihtiyacı olmadığına inanır ise muhakkak kâfir ve helak ehlinde olur.”

[ŞERH]

[ALLAH EL-ĞANİYY OLANDIR]

Allah (*azze ve celle*) her şeyin mâlikidir. Her şeyde tasarrufta bulunan O'dur. Hiçbir şey ona sahip olamaz ve onda tasarrufta bulunamaz.

İnsan devamlı Allah (*azze ve celle*)'ye muhtaçtır. "Ey insanlar! Allah'a muhtaç olanlar sizlersiniz. Allah ğani ve hamîd olandır." (*Fâtır, 15*) Herkes Allah'a muhtaçtır. Allah ise hiç kimseye muhtaç değil, her şeyden mustağnidir. Kim Allah'a muhtaç olmadığını söylerse, o yalan söylemiş, günahkâr ve helak ehlinden olmuştur. Çünkü bütün mahlûkatın mâliki, mutasarrıfı ve onları düzene koyan müdebbiri Allah (*azze ve celle*)'dir. Hiçbir şey ona sahip olmaz. Hiçbir şey ona yaratmada, tasarrufta, fayda da, zarar da ortak değildir. Hiçbir bir kimse kanun koymada, herhangi bir fiilinde, kazasında, kaderinde onda tasarruf sahibi olamaz. Bilakis tek fail, tek murid odur.

وَاللَّهُ يَغْضَبُ وَيَرْضَى لَا كَأَحَدٍ مِنَ الْوَرَى

[83]

"Allah hem gazab eder, hem razı olur fakat mahlûkattan hiç kimse gibi değil."

[ŞERH]

[GAZAB VE RIZA SIFATLARI]

Bu musanniften Allah (*azze ve celle*)'nin fiili sıfatlarını ispat etmeye ve beyan etme başlangıcıdır. Aynı zamanda Allah'ın fiili sıfatları ile zâtî sıfatlarını birbirinden ayıran Eş'âri, Küllabiyye ve Mâturidîyye mezhebine reddiyesine başlangıçtır. Bunlar zâtî sıfatları kabul edip, fiili sıfatları reddederler. Çünkü rıza ve gazap Allah (*azze ve celle*)'nin fiili sıfatlarındandır. Âlimler sıfatları iki kısma ayırmışlar;

- Zati sıfatlar

- Fiili sıfatlar

Selefi salihin hem zâtî, hem de fiili sıfatları ikrar etmişlerdir. Bazıları sıfatları ıstılahen üç kısma taksim etmişler;

- Zâtî sıfatlar

- Fiili sıfatlar
- Haberî sıfatlar

Demişlerdir ki;

Zâtî Sıfatlar: Allah (*azze ve celle*)'nin zâtı için lazım olan (ondan ayrılması mümkün olmayan) sıfatlardır. İlim, hayat, kudret, irade gibi.

Fiili Sıfatlar: Allah (*azze ve celle*)'nin zâtında kaim olup dilediğinde yaptığı, dilediğinde yapmadığı sıfatlardır. Bunlara fiili sıfatlar denir. Aynı zamanda ihtiyârî sıfatlar da denir. Rıza, gazap, nüzul, istiva, gelme gibi sıfatlardır.

Haberî Sıfatlar: Bunlara haberî sıfatlar denmiştir. Çünkü bunların ispatı haber, rivayetle olmuştur. El, kadem, parmak, göz, sa'k sıfatlarında olduğu gibi.

Selef-i sâlihîn Kur'ân ve Sünnette sabit olduğu müddetçe bütün sıfatları ikrar ederler. Sıfatı zâtî, fiili ve haberî olmasının arasında fark gözetmezler.

İnsanların isim ve sıfatlarda üç mezhebi vardır;

Birinci Mezhep: Tenzihte aşırıya giden Cehmiyye ve Mu'tezile mezhebidir. Bunlar insanların mevsuf olduğu sıfatların tümünden Allah (*azze ve celle*)'yi tenzih ederler ve bu sıfatlardan hiçbirini Allah (*azze ve celle*) için ispat etmezler. Bu sıfatlardan Kur'an ve sünnette gelmiş olanların hepsini tevil etmişlerdir. Şayet haber âhad haberlerden ise ya yalanlamışlar ya da reddetmişlerdir. Haber mütevatir olduğunda ise tevil etmişlerdir. Allah'tan bütün zâtî, fiili ve haberî sıfatları nefyetmişlerdir. Ancak manalardan soyutlanmış isimleri Allah (*azze ve celle*) için ispat etmişlerdir. Mesela Allah'a âlim, kâdirdir derler, ancak manalarından soyutlanmış şekilde.

İkinci Mezhep: Bu Eş'ârî, Küllabî ve Mâturidî kelam alimlerinin çoğunun mezhebidir. Bunlar zâtî sıfatları ispat ederler, ancak fiili ve haberî sıfatların hiçbirini ispat etmezler.

Onlara siz ne için sıfatları birbirinden ayırıp zâtî sıfatları ispat ettiğinizde diğerlerini nefyettiniz denildiğinde, dediler ki: "Zâtî sıfatları akıl ispat ediyor, ama diğer sıfatları akıl ispat etmiyor. Aklın ispat ettiğini biz de ispat ederiz. Aklın ispat etmediğini bizde nefyederiz." Onlara: "Peki aklın sıfatları ispat etme yolu nedir?" dendiğinde, dediler ki; "İlim özelliğe delâlet ediyor. Bundan dolayı Allah için hikmeti ispat ettik. İrade de özelliğe delalet eder dediler. Yani Allah (*azze ve celle*) bir şeyin filân şekilde olmasını irade ettiğinde, onu o fiilinde iradeye delalet eden bir özellik olur. Bun-

dan dolayı biz de iradeyi Allah için ispat ettik. Bizler Allah (azze ve celle)'nün fiilleri arasında fark ve her birine özel özellikler görünce Allah (azze ve celle)'ya irade sıfatını ispat ettik." Onlar bu yolda yürümeye devam ettiler. Çünkü onlar isimden sıfatın Allah'ta kaim olduğuna dair bir delil alırlar. Mesela Allah (azze ve celle)'nin fiillerinde bulunan düzen ve sağlamlığı onun sıfatı olarak delil alırlar. Dedğimiz gibi fiillerinde bulunan çeşitlilik ve farklı özellikler irade sıfatına delildir. Aynı şekilde meşiet, yaratmak ve icad kudret sıfatına delildir. Dediler ki; "Âlim, kâdir, murid olanın hayy olması da lazımdır. Çünkü bu sıfatlarla mevsuf olan ya hayy sıfatıyla da mevsuf olacak ya da bunun zıttı ile mevsuf olacak. O zaman Allah el-Hayy'dır, bu sıfatla mevsuftur. Hayy olanda muhakkak sem'i, basir, mütekellim olması lazımdır." Dediler ki; Akıl bu yol ile yedi sıfatı ispat etmiştir. Bunların dışındaki diğer sıfatlara akıl delâlet etmediğinden dolayı biz de ispat etmeyiz.

Şeyh İbn Teymiyye bu meselede onlarla hem yazı, hem yüz yüze, hem de münazara yolu ile tartışmış ve onları susturmuştur. Onlara demiştir ki; "Sizin akıl bu yedi sıfatın dışındaki diğer sıfatları ispat etmediğinden, biz de ispat etmiyoruz cümlenize iki cevap ile cevap verilir:

Birinci Cevap: Aklın bunları ispat etmediği kabul edilmez. Çünkü şöyle denilir; Sizin akılla yedi sıfatı ispat ettiğiniz yolla diğer sıfatlar da ispat edilir. Siz nasıl ki fiillerdeki özellik aklen iradeye delalet ediyor diyorsanız, biz de deriz ki; Allah'tan olan intikam gazap sıfatına delalet eder. Sizin biraz önce kendisi ile nefyettiğiniz yolla biz bu sıfatları ispat ediyoruz."

İmam şöyle devam ediyor; "Burada başka bir delil daha var.

İkinci Cevap: Evet, doğru akıl fiili sıfatları ispat etmiyor. Ancak (bununla birlikte) nefyetmiyorlar da. Aklın nefyetmemesi ya da buna delâlet etmesi Allah'ta bu sıfatların olmadığına alâmet değildir. Mademki burada olup olmadığına ihtilafı bir mana var. Sonra bu mananın Allah'ta kaim olduğuna muayyen bir delil yok. Biz delilin olmamasından mananın da olmamasını kabul etmiyoruz. Çünkü olabilir ki, bu mananın sabit olması başka bir delilledir. O zaman siz olmadığına dair bir delil getirin. Onlarda bu sıfatların olmadığına dair akli bir delil yoktur. Sırf onların olduğuna dair delilin olmaması nefyine delil olmaz. Gerçekte de olduğu gibi akli delilin dışından bir delil olabilir. Çünkü akli delilin bunlara delâlet etmeyeceğini söyleyen delil nakli delil olan Kur'an ve sünnette sabittir."

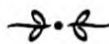
Şeyh bu meselede bu yolla yapmış olduğu münazarayla onları susturmuştur. Kısaca Şeyh onlara şöyle söylüyor; “Mademki siz yedi sıfatı akıl delâlet ettiğinden dolayı ispat edip, diğer sıfatları da akıl delâlet etmediği için nefyediyorsunuz. Biz de size şu iki şeyle cevap veririz; Ya tamam akıl delâlet etmiyor ama biz bu sıfatları aklın dışında başka delillerle ispat ederiz. Ya da sizin takip ettiğiniz yolla aklın bu sıfatların sabit olduğuna delâlet ettiğini söyleriz.”

Şeyh onlarla rıza ve gazap sıfatlarında da münazara da bulunmuştur. Aynı zamanda onların fiili sıfatların olmadığına dair sunmuş oldukları delillerde de onlarla münazara yapmıştı. Onlar, fiili sıfatların ispatı Allah'ın kullara benzeyeceğini iddia etmişler ve buna şunu misal vermişler;

Gazap “kızmak” kalbin kanının kaynamasıdır. Allah (*azze ve celle*) bu gibi durumlardan münezzehtir demişler. Şeyh onlara reddiye vererek münakaşada bulunmuş. Demiş ki; Kalbin kanının kaynaması olarak beyan ettiğiniz gazap insan gazabıdır. Allah (*azze ve celle*)'nin gazabı bu değildir. Ve onların mezhebindeki şüpheyi iptal etmiş. Demiş ki; Sizler Allah'a irade ispat ediyorsunuz. İrade kalbin meylidir. Hâlbuki siz iradeyi ispat ediyorsunuz, o zaman bu da teşbihi gerektirir. Onlar demişler ki; Hayır, bizim Allah için ispat ettiğimiz irade kalbin meylili olan irade değildir. Çünkü kalbin meyliyle olan irade mahlûkun iradesidir. Bizim Allah için ispat ettiğimiz irade onun yüceliğine, azametine yaraşır, kula benzemeyen bir iradedir. Allah kendisinden razı olsun, o da demiş ki; Bizim de Allah için ispat ettiğimiz gazap, Allah'ın yüceliğine, azametine yaraşan gazaptır. Yoksa kulun gazabı olan kalbin kanının kaynaması değil. Siz de irade de söyledüğünüzün aynısını gazap ve rızada da söyleyin.

Üçüncü Mezhep: Ehl-i Sünnetin mezhebidir. Bunu birçok defa zikrettik.

Muvaffıdaya gelince, ispat ve nefyi konusunda dördüncü bir mezhep sayılmazlar. Çünkü onlar: “Allah bunlardan ne murad ettiğini kendi bilir” diyorlar. Bu sıfatların manasını Allah'a havale ediyorlar. Mufavvidanın bir kısmı der ki; Bu sıfatların herhangi bir manası yok. Bununla birlikte akıl etmezler. Bunlar sadece lafız ve kıraat üzerine dururlar. İbn Teymiyye, Fetavâyı Tedmûriyye'de bunların tenakuzlarına uzunca deyinmiş. Şöyle söylenemez; Mufavvidanın geçerli veya geçersiz bir teville-ri var mıdır? Çünkü bunlar sıfatları tevil etmezler. Bununla birlikte yine de ehli dalalettirler. Ama kâfir oldukları söylenemez.

وَنُحِبُّ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا نَفْرِطُ فِي
حُبِّ أَحَدٍ مِنْهُمْ، وَلَا نَتَّبَرَّأُ مِنْ أَحَدٍ مِنْهُمْ، وَنُبْغِضُ مَنْ يُبْغِضُهُمْ
وَبَغَيْرِ الْخَيْرِ يَذْكُرُهُمْ، وَلَا نَذْكُرُهُمْ إِلَّا بِخَيْرٍ وَحُبُّهُمْ دِينٌ وَإِيمَانٌ
وَإِحْسَانٌ وَبُغْضُهُمْ كُفْرٌ وَنِفَاقٌ وَطُغْيَانٌ

[84]

“Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in ashabını severiz. Onlardan hiçbirinin sevgisinde aşırıya gitmeyiz, onlardan hiçbirinden beri olduğumuzu ilan etmeyiz. Onlardan nefret edene biz de nefret ederiz. Onları hayır dışında bir şeyle ananlardan da nefret ederiz. Biz onları sadece hayırla anarız. Onları sevmek din, iman ve ihsandır. Onlardan nefret etmek küfür, nifak ve azgınlıktır.”

[ŞERH]

[ASHABI SEVMEK, ONLARI TA’ZİM ETMEK VE HAKLARINI TESLİM ETMEK İMANDANDIR]

Sahâbe, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’i görmüş, onunla arkadaşlık yapmış ve ona iman etmiş kişidir. Arkadaşlığı gündüzün az bir vakti olsa da (bu böyledir). Allah ve Rasûlü’nün adaletli kılması ile bütün sahâbeler adaletlidir.²³⁴ Biz, Peygamberden sonra ümmetin en hayırlılarının dört halife olduğuna iman ederiz. Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali (radiyallahu anhum cemian)’dır. Bunlar hidayet önderi olan râşid halifelerdir. Hilafet onlardaydı.²³⁵

Allah (azze ve celle) buyuruyor ki; “Muhammed Allah’ın Rasûlü’dür. Onun beraberindeki müminler de kâfirlere karşı şiddetli olup, kendi aralarında şefkatlidirler. Sen onları rükû ederken, secde ederken, Allah’tan lütuf ve rıza ararken görürsün.” (Fetih, 29) “Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler; Bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi bağışla.” (Haşr, 10) Yani muhacir ve ensarı bağışla. “İçinizden fetihden önce infak edip ve savaşımlar (diğerleriyle) bir değildir. Onların

²³⁴ Burada kastedilen “udûl” yani adalet sıfatı ahlaki özellikleri ile alakalı bir durum değil bir terim olarak: “Dinlerini koruyan, onu muhafaza eden, onun tahrif edilmesini önleyen ve batıl şeylerin şeriatın içine karışmasına mani olan” anlamında adalettir. Usul kitaplarında “es-Sahâbetu kulluhum udûl” olarak kavramlaştırılan bu kaide bu anlamda kullanılmıştır. (Editörün Notu)

²³⁵ Bu tarif Şeyh Hamûd’un Ehlisünnetin akidesinin özeti kitabından alınmıştır.

derecesi, daha sonra infak edip savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah hepsine güzel olanı vaad etmiştir.” (Hudul, 10) Kur’ân, sahâbileri öven ve Allah’ın onlardan razı olduğunu beyan eden ayetlerle doludur. Allah (azze ve celle) şöyle buyuruyor; “Allah, ağacın altında sana biat ettiklerinde müminlerden razı olmuştur.” (Fetih, 18) Bundan dolayı yani Allah kendilerinden razı olduğundan, din onların eli ile ortaya çıktı, onların omuzlarında “Lâ ilâhe illallâh” kelimesi yükseldi ve “Lâ ilâhe illallâh” bayrağını onlar her şeyden daha üstün kıldılar.

Kelimetullah ve kelime-i tevhîd uğruna bütün değerli ve değersiz her şeyi fedâ eden onlardır. Mallarını, canlarını, ailelerini ve nefislerini fedâ eden onlardır. Bütün bunları Allah’ın Rasûlü ve dinine yardım etmek için değersiz görmüşlerdi. Durumu ve sıfatları bunlar olanların ümmete büyük bir üstünlüğü olur.

Bu faziletlerin tümüyle beraber şeriatı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’den içini boşaltmadan, sonrakileri kandırmadan, saptırmaksızın, batıl ve fesattan uzak tutarak alıp bize nakleden onlardır. Bize temiz, sâfi bir şekilde naklettiler. Ümmet ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in arasında şeriatın usullerini (akîdevi) ve fûrularını (amelî hükümlerini) almada vasıta onlardır. Bütün bu meziyetler ve sıfatlara sahip olunca onların bizim üzerimizde hakları vardır.

Selef-i sâlihîn sahâbiler konusundaki mezhebinin hulasası şudur; “Onları severler, dost edinirler ve onlardan razıdırlar. Onlara nefret edene nefret eder, onları dost edineni de dost edinirler. Onların, kendilerinden başkasına üstün olduklarına inanırlar. Onların kendi aralarında meydana gelen tartışmalar, problemler ve savaşlar konusunda tartışmaya girmezler.”

Çünkü malumdur ki, Osman ile onu halifelikten almak isteyenler arasında bir çatışma meydana gelmişti. Aynı şekilde Aişe, Zübeyr, Talha ve diğer taraftan Ali arasında Cemel savaşı meydana gelmişti. Ali ile Muaviye (radhyallâhu anhum cemian) arasında da Sıffin savaşı meydana gelmişti.

Bu savaşların hepsi Yahudilerin kurmuş olduğu tuzaklardan dolayı Müslümanların arasında meydana gelmişti. Çünkü bu olayların hepsinin arkasında sözde İslâm iddiasında bulunan İbn Sebe vardı. O Müslümanların arasında bu olayları çıkarttı.

Selefin sahâbiler arasında gerçekleşen bu olaylarla ilgili mezhebi, bu konulara dalmamak ve dilini tutmaktır. Bu konudaki inançları, sahâbilerin ya görüşünde ısbet edip iki sevap alan müçtehid ya da hata ettiğinden dolayı bir sevap alan müçtehitir. Onların yapmış oldukları büyük amellere bakınca, bunlar küçük hatadırlar.

Sahâbiler ve onları dost edinme de insanların üç mezhebi vardır;

Birinci Mezhep: Ehl-i Sünnetin mezhebidir ki, az önce onların mezhebini zikrettik.

İkinci Mezhep: Rafizilerin mezhebidir. Onların mezhebi Ehl-i Bey'tten birkaç sahâbiye dostluk yapıp, geri kalan diğer bütün sahâbiye düşmanlık yapmak, hatta tekfir etmektir. Ali ve ailesini Selman-ı Fârisi gibi az bir sayıda sahâbiyi dost edinirler. Geri kalan diğer sahâbilerden nefret edip düşmanlık ederler. Hatta tekfir ederler. Sahâbelerden en çok nefret ettikleri Ebu Bekir, Ömer ve Osman (*radıyallâhu anhum*)'dır.

Üçüncü Mezhep: Kendilerine Nevasıb denilenlerin mezhebidir. Bunlar Ehl-i Bey'te düşman olan, onlardan nefret eden ve onlara sövmeyi kendilerine mezhep edinmiş bir topluluktur. Bu, bazı Ümeyye oğulları (Emevi) liderlerinde ve onlara tâbi olanlarda görülen bir mezheptir. Bunlar Ehl-i Bey'te düşmanlık yapıp, sövmeyi kendilerine mezhep edinmişlerdir. Hatta hutbenin bir kısmını Ehl-i Bey'te sövmek için ayırmışlardı. Tâ ki Ömer b. Abdulaziz gelene kadar. Onların bu bid'atini ve batıl görüşlerini kaldırdı, attı. Hutbedeki o fâsıla yerine şu ayeti koydu; "Allah, size adaletli olmayı, ihsanda bulunmayı ve yakın akrabaya vermeyi emreder. Fuhşiyatı, münkeri ve zulmü yasaklar. Umulur ki düşünürsünüz diye size öğütte bulunur."

(Nahl 90)

Bu Nevasıbilerin düşmanlıkları sadece Ehl-i Bey'tedir. Ancak diğer sahâbilerin hepsini sever ve onları dost edinirler. Bundan dolayı Şeyhu'l-İslam Vasitiye kitabında ve diğerlerinde şöyle der; "Ehl-i Sünnet sahâbiler konusunda Rafizilerle, Nasibiler arasında orta yolu tutmuşlardır. Rafiziler Ehl-i Bey't hakkında aşırıya gidip diğer sahâbilere düşmanlık yaparlar. Nasibiler ise Ehl-i Bey'te sövüp, onlara düşmanlık yaparlar ama diğer sahâbilere dostluk yaparlar. Ancak Ehl-i Sünnet bütün sahâbileri sever, onlardan razı olur ve onları dost edinirler.

Burada sahâbe kimdir ve sahâbenin rivayeti diye bir konu daha açılıp işlenebilir. Ancak bunun yeri burası değildir.²³⁶

Sahâbilerin faziletleri ve onların dereceleri ise selef onların farklı derecelerde olduklarını söylemişlerdir. Onlardan kimisini Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) cennet ile müjdelemiştir. Aşere-i mübeşşere ve Sabit b. Kays b. Şemmas²³⁷ gibi. Kimisi Be-

²³⁶ Konu hakkında bk: Suyuti, Tedribu'r-Râvi, II, s.1168-1222 (Yazma Eserler Kurumu tercümesi); Ayrıca İbn Hacer, el-İsabe; İbnu'l-Esir, Usdu'l-Gabe gibi kitaplara müracaat edilebilir. (Editorun Notu)

²³⁷ Buhari, 3613/ Müslim, 119

dir ehliindendir. Onlar hakkında “İstedığınızı yapın Allah sizi bağışladı” buyurmuştur.²³⁸ Kimisi de Rıdvan bey’ati ashabındandı.²³⁹ Onlardan kimisi (ayağı herkesin önünde olan) “Sâbıkune’l-evvelinden”dir. Sahâbilerin dereceleri ve faziletleri İslâm’a girme önceliğine göre değişir.

Buna şu hadis delâlet ediyor. Bazı ganimet meselelerinde Halid b. Velid ile Abdurrahman b. Avf arasında ihtilaf çıkınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Halid b. Velid’e kızar. Hâlbuki Halid’in faziletli sahâbilerden olduğu biliniyor. Halid b. Velid’e çok kızarak şöyle buyuruyor; “Ashabıma sövmeyin, nefsimi elinde tutana yemin olsun ki; sizden biriniz Uhud kadar altın infâk etse, yine de onların bir ölçek ya da yarısına ulaşamaz.”²⁴⁰ Allah’ın kılıcını azarlıyor. Diyor ki; Sahâbiden Abdurrahman b. Avf’a sövme. Çünkü senin Uhud dağı kadar altın infâkın, onun bir ölçeğinin yarısı kadar infâkına denk gelmez. Bu da sahâbiler arasında fazilet farkı olduğuna delâlet ediyor.

وَتَثَبَّتِ الْخِلَافَةَ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَّلًا لِأَبِي بَكْرٍ
الصَّدِيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، تَفْضِيلًا لَهُ وَتَقْدِيمًا عَلَى جَمِيعِ الْأُمَّةِ. ثُمَّ
لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، ثُمَّ لِعُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، ثُمَّ
لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَهُمْ الْخُلَفَاءُ الرَّاشِدُونَ وَالْأَئِمَّةُ
الْمُهْتَدُونَ

[85]

“Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)’den sonra halifeliğin ümmeti Muhammed’in en faziletlisi ve en önde geleni olarak Ebu Bekir es-Sıddık’a ait olduğunu, ondan sonra Ömer b. Hattâb (radiyallâhu anhu)’ya, sonra Osman (radiyallâhu anhu)’ya, sonra Ali (radiyallâhu anhu)’ya ait olduğunu ispat ederiz. Onlar hulefâ-i râşidin ve hidayet imamlarıdır.”

238. Müslim, 2496 Ashab-ı şecereden inşâAllah kimse cehenneme girmeyecek. Onlar ki o ağacın altında bıat ettiler.

239. Buhari, 3007/ Müslim, 2494

240. Buhari, 3673/ Müslim, 2540

[ŞERH]

Bu hilafet meselesidir. Müslümanlar Rafiziler hariç Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra Ebu Bekir'in şer'i halife olduğu konusunda icmâ etmişlerdir. Bu şer'i hilafete nispetendir. Ancak hilâfete layık olması açısından ise Rafiziler tarafına geçen fırkalar vardır. Şia'dan Zeydiyye grubu bunlardandır. Bunlar her ne kadar Ebu Bekir'in hilâfetini ikrar etseler de, onun şer'i halife olduğunu söyleseler de, Ali'nin ondan daha layık olduğunu söylerler.

Ebu Bekir'in hilafetinin sübutuna gelince söylediğim gibi: Bu sabittir, fakat bunun delili nedir? Acaba Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir delille mi, yoksa sahâbilerin onu halife seçmeleri ile mi? Bu konuda ihtilaf vardır.

Birinci Görüş: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den onun halifelğine dair delil vardır. Onu hilâfete seçen o dur.

İkinci Görüş: Ebu Bekir (radiyallâhu anhu) halifelğe ittifak ve seçmeyle gelmiştir.

Ebu Bekir'in halifelğine dair Rasûlullah'tan delil olduğunu ve onu halifelğe Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) seçmiştir diyenler birkaç delil sunmuşlar. Fakat bu delillerin münakaşasında bu delillerin onlara delil olamayacağını beyan edeceğiz.

Demişler ki; Bu delillerden biri Müslim'in sahihinde geçen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ölüm hastalığında Aişe'ye söylediği şu sözdür; "Bana, babanı ve kardeşini babana yazı yazmam için çağır. Sonra dedi ki; Allah ve müminler Ebu Bekir'den başkasını istemez."²⁴¹ Ancak yazmadı. Dediler ki; Bana, babana bir yazı yazmam için kardeşinin çağır cümlesi Ebu Bekir'in halife olduğuna delildir.

Yine sahih bir hadiste kadının biri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra gelmesini söyler. Kadın: "Seni bulamazsam ne yapayım" der. Sanki kadın ölümü kastediyordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki; "Beni bulmazsan Ebu Bekir'e git."²⁴² Dediler ki; bu, Ebu Bekir'in halife olduğuna delildir. Demişler ki; Buna delillerden biri de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ölüm hastalığında Ebu Bekir'i namaz için imam olarak seçmesidir.

Delillerden biride; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurmuş ki; "Mescide girişlerin hepsini kapatın, Ebu Bekir'in girişi hariç."²⁴³ Demişler ki; Bu delillerin hepsi Ebu Bekir'in halife olduğuna delâlet eder. Bunun dışında daha birçok eser getirmişlerdir.

²⁴¹ Muslim, 2387; Buhari ona yakın lafızla, 5666, 7217

²⁴² Buhari, 7360; Muslim, 2386

²⁴³ Buhari, 3668

Ebu Bekir'in sahâbilerin ittifakı ve seçimi ile halife olduğunu söyleyenler ise şu rivayet ile delil getirmişlerdir;

Ömer'e halife olmaz mısın denildiğinde dedi ki; "Şayet halife seçersem benden daha hayırlı olanı -Ebu Bekir seçerim. Şayet terk edeceksem benden daha hayırlı olan -Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) terk etti."²⁴⁴ Demişler ki; Ömer'in "Şayet terk edeceksem, benden daha hayırlı olanı terk etti" sözü Ömer'den Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onu seçmediğine dair delildir.

Bunların delillerinin biri de Müslim'in sahihinde rivayet ettiği şu hadistir; Aişe'ye Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) halife seçseydi kimi seçerdi diye sorulduğunda dedi ki; "Ebu Bekir'i, ona denildi ki; Ebu Bekir'den sonra kimi? Dedi ki; Ömer'i, sonra yine ona denildi ki; Sonra kimi? Dedi ki; Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı."²⁴⁵ Soranın "şayet seçseydi" sözü ve Hz. Aişe'nin ikrarı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kimseyi vasiyet etmediğine delildir.

En kuvvetli delil aynı zamanda "Ebu Bekir ittifak ile seçilerek halife oldu görüşü-nü" racih kılan delil, sahâbilerin Ben-i Saîd'in Sakîfesi denilen yerde toplanıp, kimin halife olacağını tartışmalarıdır. Bu hadis ve tarih kitaplarında geçen meşhur bir olaydır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat edince sahâbiler Ben-i Saîd'in Sakîfesi denilen yerde toplandılar ve kimin halife olacağı konusunda ihtilaf ettiler. Ensar dedi ki; "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yardım edenler bizleriz ve İslam'ın zaferleri bizim desteğimizle oldu, İslam bizim elimizle zuhur etti, biz sizden daha fazla hilafete hak sahibiyiz." Bu sefer muhacirler dediler ki; "Rasûlullah'ın kavmi bizleriz, onu destekleyip, onunla birlikte çıkanlar bizleriz. İslam'a yardım etmek için ailemizi, beldemizi ve malımızı terk eden bizleriz. Bizler daha hak sahibiyiz." Onlardan birinin şu: "Orta yol bizden bir emir, sizden bir emir olmasıdır" sözü kabul gördü. Ta ki Ebu Bekir gelene kadar, insanlara bir hutbe verip şöyle dedi; "Araplar bu hilafetin sadece Kureyş'ten olacağını biliyor. Ben size ya Ömer ya da Ebu Ubeyde'nin olmasını uygun görüyorum." Ömer ayağa kalktı ve: "Hayır, ben sana biat ediyorum" dedi ve insanlar ayağa kalkarak hepsi Ebu Bekir'e biat etti.

Şayet bu konuda delil olmuş olsaydı sahabeler kendisi hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sarîh, sahih delilin olduğu bir meselede ihtilaf eder miydi? Hayır, bu mümkün değildir.

244. Buhari, 7218; Müslim, 1823

245. Müslim, 2385; Nesai, Kubra, 8202; Ahmed, Fedail, 204

O zaman geriye, Ebu Bekir'in nasslarla halife oldu diyenlerin getirdiği delillere cevap vermek kaldı. Âlimler bunlara cevaplar vermişler.

1. "Bana, babana bir yazı yazmam için babanı ve kardeşini çağır." Buna iki çeşit cevap vardır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ne yazmak istediğini bilmiyoruz. Acaba namaz velayeti mi, ailesi için velayet mi, ehli beyt için velayet mi bilmiyoruz. O bir yazı yazmak istedi ancak ne yazmak istediğini söylemedi. Veleve ki ona hilafet konusunda velayet yazmak istemiş olsa dahi yazmadı ve bu gerçekleşmedi.

2. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadına "Ebu Bekir'e git" sözü.

Kadının ne sebep ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldiğini bilmiyoruz. Acaba mal istemek için mi, yoksa fetva sormak için mi gelmişti bilmiyoruz. Ebu Bekir mal cihetinden ihtiyacını gidermeye de uygundur, fetva cihetinden ihtiyacını gidermeye de uygundur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benden sonra Ebu Bekir halifedir demiyor. Ya da ben halifeligi ona bıraktım da demiyor. Şayet burada zahir bir nass delil olmuş olsaydı bunu Ebu Bekir'e özel kılmazdı ve sahâbilerden hiç kimse bilmiyor olmazdı. Onun için hilafet konusuna taalluk eden bir mesele olduğunda şayet delil olmamış olsaydı onu söylerlerdi. Adamın biri kalktı ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki; "İmamlar Kureys'tendir" dedi. Bütün sahâbiler büyüğü, küçüğü hepsi toplanmışlardı, hiçbirisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Bekir'i halife olarak seçti demedi. Ali bu olaylarda yoktu. Çünkü eşi Fatıma'yı teselli etmek ile meşguldü. O biat etmemiş olsa dahi mazurdur.

3. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ebu Bekir'i namazda imam seçmesi ona olan sevgisine, onun faziletine delâlet eder. Halife olarak seçtiğine değil.

Bu delillerin hepsi kesin olmayan muhtemel delillerdir. Başka deliller bunlardan daha kuvvetli, daha açıktır. Benim tercihim ikinci görüş olan Ebu Bekir'in ittifak ve seçilerek halife olduğudur.

Ehl-i Sünnetin tercih ettiği hilafet sırası şudur; Ebu Bekir ittifak ve seçilerek halife olmuştur. Sonra Ömer b. Hattâb, halifelik ona delil, ahit ve Ebu Bekir'in onu kendi yerine halife olarak seçmesi ile olmuştur. Sonra Osman'a halifelik birkaç kişinin ittifakı ile olmuştur. Sonra da Ali (radiyallâhu anhu)'dur.

Halifelerin halifelik tertibi, dalâletin olup olmadığı söylenecek mesele budur. Yani Ali'yi Ebu Bekir'in önüne geçirmek ya da Osman'ı Ömer'in (*radiyallahu anhum cemi'an*) önüne geçirmek, bu sonradan çıkmış bir dalalet ve bid'attır. Ancak faziletteki tertipte öne arkaya geçirmede bir dalalet olamaz.

Bundan dolayı Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye Vasitiye ve diğer kitaplarında şöyle der; "İnsanların delaletle suçlanıp, suçlanmayacağı mesele hilafet meselesidir. Ancak fazilet meselesinde ihtilaf eden delaletle suçlanamaz."

Selefin cumhuru faziletteki tertip, hilafetteki tertibin aynısıdır derler. Bazı âlimler fazilette Ali'nin Osman'dan önce olduğunu söylerler.²⁴⁶ Ancak hilafet konusunda bütün Müslümanlar ilk Ebu Bekir sonra Ömer sonra Osman sonra da Ali (*Allah hepsinden razı olsun ve faziletlerini yüceltsin*) olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.

وَإِنَّ الْعَشْرَةَ الَّذِينَ سَمَّاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَبَشَّرَهُمْ بِالْجَنَّةِ، نَشَّهَدُ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ عَلَى مَا شَهِدَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَوْلُهُ الْحَقُّ، وَهُمْ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ،
وَعَلِيٌّ، وَطَلْحَةُ، وَالزُّبَيْرُ، وَسَعْدٌ، وَسَعِيدٌ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ،
وَأَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ، وَهُوَ أَمِينُ هَذِهِ الْأُمَّةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ
أَجْمَعِينَ وَمَنْ أَحْسَنَ الْقَوْلِ فِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ وَأَزْوَاجِهِ الطَّاهِرَاتِ مِنْ كُلِّ دَنَسٍ وَذُرِّيَّاتِهِ الْمُقَدَّسِينَ مِنْ
كُلِّ رَجْسٍ فَقَدْ بَرَّئَ مِنَ النِّفَاقِ وَعُلَمَاءُ السَّلَفِ مِنَ السَّابِقِينَ وَمَنْ
بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ أَهْلُ الْخَيْرِ وَالْأَثَرِ، وَأَهْلُ الْفِقْهِ وَالنَّظَرِ، لَا
يُذَكِّرُونَ إِلَّا بِالْجَمِيلِ وَمَنْ ذَكَرَهُمْ بِسَوْءٍ فَهُوَ عَلَى غَيْرِ السَّبِيلِ

246. İbn Abdilberr el-İstıab adlı kitabında (III, 214) Ehlisünnetin Hz. Osman'ın fazilette Hz. Ali'den önde olduğu konusunda görüşleri karar bulmuştur der.

[86]

“Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) isimlerini söyleyip kendilerini cennet ile müjdelediği on kişi için, Rasûlullah’ın onlara olan şahitliğine dayanarak biz de onların cennetlik olduğunu söyleriz. Onun (Rasûlullah’ın) sözü haktır. Bu on kişi şunlardır; Ebu Bekir, Ömer, Ali, Talha, Zübeyr, Sa’d, Said, Abdurrahman İbn Avf, Ebu Ubeyde İbn Cerrah -ki bu zat ümmetin emindir. Allah hepsinden razı olsun. Kim, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in ashâbı, her türlü lekeden tertemiz zevceleri ve her türlü kirden arınmış zürriyeti hakkında güzel söz söyleyen kimse nifaktan beri olmuş olur. Önceki selef âlimleri ile sonra gelen tabiîn -hayır ve eser ehli ile fıkıh ve nazar ehli ancak güzelliklerle anılırlar. Kim onları kötü bir şey ile anarsa o doğru yol üzere değildir.”

[ŞERH]

[AŞERE-İ MÜBEŞŞERE, EHL-İ BEYT VE SELEFİN DEĞERİ]

Evet, bu on kişiye Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cennetlik olduğuna şahitlik yapmıştı.²⁴⁷ Biz de şahitlik ediyoruz.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in sahâbîleri, zevceleri ve zürriyetini sevmek imanın alametidir. Onlara veya onlardan biri hakkında kötü konuşmak nifak alametidir. Bundan dolayı Rafizîler münafık sayılırlar. Çünkü onlar zâhiren Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’i seviyormuş gibi görünürler ancak onlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e ve dinine olan kin, nefretlerini gizlerler. Bunun delili ise dini yücelten sahâbîlerine olan nefretleridir. Onlardan nefret eder, söverler. Bu da onların münafık olduklarına delildir.

Birde nifak onların asıl temel esaslarından biridir. Takiyye Rafizîlerin usullerinden biridir. Takiyyenin manası nifaktır. Takiyye içinde başka bir niyet taşımakla beraber zâhiren farklı görünmedir. Sahâbîlerden nefret etmek nifaktır. Çünkü onlara ancak onların getirmiş olduğu Allah’ın dini ve şeriatına nefret eden kin besler. Bunların da sahâbîlere olan kini bundan başka bir şeyden ötürü değildir.

Bu ümmetin imamları olan âlimlerde (sahâbîler gibi saygıyı hak eden kimseler olarak) böyledir. Usul ve furu âlimleri kendilerini fıkıh, hadis ve başka ilimlerde kitap yazmaya adanmış âlimler. Kendilerini şeriate hizmet etmeye adanmışlar. Biz bunla-

²⁴⁷ Tirmizi, 3748; Ahmed, Fedail, 278

ra karşı da ihtiram ve saygılı oluruz. Onları ancak hayırla yâd ederiz. Onlara düşmanlık yapana biz düşmanlık yaparız. Çünkü bu ümmetin âlimlerine, imamlarına yapılan düşmanlık onların üstlenmiş oldukları şeriata hizmet görevinden dolayıdır.

وَلَا نُفَضِّلُ أَحَدًا مِنَ الْأَوْلِيَاءِ عَلَى أَحَدٍ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ،
وَنَقُولُ نَبِيٌّ وَاحِدٌ أَفْضَلُ مِنْ جَمِيعِ الْأَوْلِيَاءِ

[87]

“Biz, hiçbir veliyi hiçbir Peygambere üstün tutmayız. Biz deriz ki; tek bir Nebi bütün evliyalardan daha üstündür.”

[ŞERH]

[PEYGAMBERLER, SADECE AVÂMIN DEĞİL SEÇKİN GÖRÜLENLERİNDE ÜSTÜNDEDİR]

Allah (azze ve celle) kendi evliyelerine övgüde bulunmuştur. “Dikkat edin! Allah’ın dostlarına hiçbir korku ve hüzn yoktur.” (Yunus, 62) Allah (azze ve celle) kendi dostlarının kim olduğunu şöyle açıklamıştır; “Onlar iman edip hakkıyla sakınanlardır.” (Yunus, 63) Veliler bunlardır. Ancak tasavvufçularda başkalarında veliye yeni bir istilâh getirmişler. Tasavvufa göre, ilimde nihayete ermiş arife denir. Yani Allah (azze ve celle)’ye ulaşmış kimseye denir. Bu konuda birçok kimse sapmış ve saptırmıştır. Öyle ki veliyi Rasûlden ve Nebiden üstün tutmuşlar. Demişler ki; Peygamber ve Nebî vahyi melek vasıtası ile Allah’tan. Veli ise vahyi Allah’tan direkt alır. Onlar velinin Allah (azze ve celle) ile birlikte oturup, Allah (azze ve celle) ile yüz yüze konuşarak emir ve yasakları aldığını zannederler. Bunlardan bazıları şunlardır; Sapık İbn Arabî et-Tai, Tilmisani, İbn Farid, Hallac ve başkaları. İşte bu azgınlar vahdet-i vücutta, bütün âlemin bir olması görüşünde imamdırlar, öncüdürler. Bunlar kendilerini evliya ve Peygamberden daha üstün olduklarını zannederler. Bundan dolayı şöyle demişler; Berzahta nübüvvetin mertebesi Rasûlün az üstünde velinin altındadır. Onlara göre fazilet tertibi şöyledir; Veli, Enbiya ve Rasûlden üstündür. Nebî de Rasûlden üstündür. Rasûl üçüncü mertebededir.

Bunu da şöyle temize çıkarırlar; Veli vahyi direkt Allah’tan alır, Rasûl ve Nebî ise melekten alır. Veli, meleğin aldığı kaynaktan alır. Onun için veli, Nebî ve Rasûlden üstündür. Allah onları kahretsin. İmam Tahâvî ise bir Nebinin bütün velilerden üs-

tün olduğunu söyler. Bu, Müslümanların ittifakı ileler. Müslümanlar, Nebinin dışındaki hiç kimsenin onun mertebesine ulaşamayacağını söyler. Risalet ise nübüvvetten üst mertebedir. Sonra nübüvvet sonra velayet gelir. Allah'ın evliyalı "İman edip ve hakkı ile sakınanlardır." Allah ve Rasûlüne iman edip ve iddia ettiklerinde Allah'tan korkanlardır. İşte Allah'ın velileri bunlardır. Buna rağmen Rasûller ve Nebiler bunlardan üstündür.

Çoğu mutasavvuf ve kabir ehli velileri yüceltme ve onlara yaklaşmada aşırıya gitmişlerdir. Onlar veliye Allah (azze ve celle)'ye özel olan şeyler verirler. Sıkıntıyı giderme, fayda verme, hastaya şifa verme gibi. Hatta onlar öldükten sonra dahi Allah'tan başkasının güç getiremeyeceği şeyleri onlardan isterler. Veli hakikaten veli olduğunda, ona bir korku ve hüzn olmaz. Yine de beşer olduğundan fayda ve zarar veremez. Hastaya şifa veremez, özellikle ölüp gittikten sonra kendi nefesine fayda veremezken başkasına nasıl fayda verebilir. Hatta kuburilerden birini kabri tavaf edip dua ettiği zaman onları uyardığında bu evliyadır der.

وَنُؤْمِنُ بِمَا جَاءَ مِنْ كَرَامَاتِهِمْ، وَصَحَّ عَنِ الثِّقَاتِ مِنْ رَوَايَاتِهِمْ

[88]

"Güvenilir âlimlerden olup, bize sahih şekilde ulaşmış kerâmetlerine inanırız."

[ŞERH]

[KERÂMET]

Kerâmet kerimet kelimesinin çoğuludur. Bu Allah'ın bazı kullarına ve velilerine yapmış olduğu ikrama denir. Keramet: Âdet dışı, aklen mümkün olan nübüvvet davası taşımayan, Allah (azze ve celle)'nin doğru yolda olup, Kur'an ve sünnete tâbi olan kişinin elinde câri ettirdiği şeylere denir.

Aklen mümkün olması yani muhal (imkansız) olmamasıdır. Akıl bunun olabileceğini kabul ediyor ancak âdet dışı bir şey. Yani normal durumlarda Allah (azze ve celle) kişilerin elinde böyle şeyleri cari etmiyor. Fakat Allah kendi veli kullarının elinde cari ettirmesinden dolayı âdeti değiştirmiş oluyor. Aynı zamanda nübüvvet davasından meydan okumadan hali olması gereklidir. Çünkü kendisinde nübüvvet daveti ve meydan okuma olur ise bu mucize olur. Yani bunun Allah'ın salih kullarından

birinin elinden meydana gelmiş olması gereklidir. Çünkü böyle vasıftaki günah işlemekle bilinen dalalet ehli doğru yolda olmayan birinin elinden meydana gelirse buna şeytani bir olay (olan istidrac) denir. Bir şeyin keramet olabilmesi için kendinde saydığımız vasıfların olması gerekir.

Ehl-i Sünnetin mezhebi evliyanın kerametlerini iman, ikrar ve itiraf etmektir. Allah (azze ve celle) bazı kullarına ikramda bulunarak âdet dışı şeyleri onların ellerinde meydana getirir. Keramet üç şekilde meydana gelir;

- Başkasına etkide bulunarak
- Zenginlik
- Keşif

Etkide bulunarak olan keramet: Bunun manası; Allah (azze ve celle) kullarından birinin elinde adeten insanın gerçekleştiremeyeceği bir şeyi meydana getirmesidir. Misal olarak, suya batmadan suyun üzerinde yürümek gibi, havada uçmak gibi ya da ateşe girdiği halde ateşin yakmaması, İbrahim (aleyhisselam)'ın ateşe atılıp, ateşin onu yakmaması gibi şeyler. Bunlar Allah'ın kerâmetlerindendir.

Zenginlikle olan keramet: Allah (azze ve celle) kerâmet vermek istediği kuluna hiç bir başka kula vermediği kadar mal vermesidir. Hz. Meryem için hâsıl olan şeyler bunlardandır. Çünkü ona kış meyvesi yazın, yaz meyvesi kışın veriliyordu.

Zenginlikle olan kerâmetler sayılamayacak kadar çoktur. Misal olarak, Allah (azze ve celle) bazı kullarına orada yetişmeyen meyvelerden vermesi gibi veya o mevsimde olmayacak meyvelerden vermesi gibi şeyler.

Sahabelerin komuta ettiği bazı orduların suyu yazın tükenince Dehna denilen yerde öğlen neredeyse susuzluktan helak olacaklardı. Âdeten yağmurun yağmadığı biz zamanda Allah bir bulut meydana getirdi de yağmur yağdı. Onlar hem kendi susuzluklarını giderdiler, hem de hayvanlarını suladılar ve kırbalarını suyla doldurdular. Bu, Allah (azze ve celle)'nin onlara verdiği bir kerâmettir. Bu zenginlik cinsinden kerâmettir. Suyu muhtaç olduklarında Allah onların susuzluklarını giderdi.

Keşif ile olan keramet: Âdeten başkası tarafından bilinmeyen bazı gaybi ve ilmi olan şeyleri Allah Teâlâ'nın bazı kullarına bildirmesi ile olur.

Daha önce de söylediğim gibi, ehli-sünnetin mezhebi evliyaların kerametine iman etmektir. Mu'tezile ise kerâmeti inkâr ederek, evliyanın kerâmetinin olmadığını

nı söylerler. Delilleri ise, şayet velilerin kerâmetlerini kabul edecek olur isek Peygamberlerin mucizeleri ile karışır diyorlar. Ve kimin veli, kimin Nebi olduğu bilinmez.

Onlara denilir ki; Sizin iddianız doğru değildir. Çünkü kerâmet ile mucize tarifleri birbirinden ayrılır. Bir de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra sizin dediğiniz nasıl olacak? Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra Peygamber gönderilmeyecektir ki, Mu'tezile iltibastan korksun.

وَنُؤْمِنُ بِأَشْرَاطِ السَّاعَةِ مِنْ خُرُوجِ الدَّجَالِ وَنُزُولِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ
عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنَ السَّمَاءِ وَنُؤْمِنُ بِطُلُوعِ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا
وَوُخْرُوجِ دَابَّةِ الْأَرْضِ مِنْ مَوْضِعِهَا

[89]

“Biz kıyamet alametlerine de iman ederiz. Deccalin çıkmasına, İsa (aleyhisselam)'ın gökten inmesine ve güneşin battığı yerden doğacağına da iman ederiz. Yine Dabbetü'l arzın yerinden çıkacağına da iman ederiz.”

[ŞERH]

[KIYAMET ALAMETLERİ]

Eşrat kelimesi şerata kelimesinin çoğuludur. Bu da alâmet manasına gelir. Kıyametin eşratı denilir, yani alâmetleri demektir. Kıyametin alâmetleri ise onun gerçekleşmesine delâlet eden işâretler manasındadır. Alametler ise üç kısımdır;

- Birinci Kısım: Daha önce olmuş bitmiş olaylar.
- İkinci Kısım: Daha sonra olacak, ancak kıyametle beraber olmayanlar.
- Üçüncü Kısım: Kıyametle beraber ortaya çıkacak olanlar.

Daha önce olup Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize haber verdiği alâmetlerden bir kısmı şu hadiste geçenlerdir; “Kıyametten önceki altı şeyi say. Benim ölümüm, sonra Beytü'l Makdis'in fethi, sonra sürü hastalıkları gibi sizi yakalayacak olan iki ölüm, sonra malın verilmesi, öyle ki adamın birine yüz dinar sadaka verilecek ama o yine

razı olmayacak, sonra bütün Arapların evine girecek olan bir fitne, sonra sizinle esfer oğullarının (Hiristyanların) arasında gerçekleşecek bir barış antlaşması. Onlar antlaşmalarını bozacak. On iki bayrak altında size gelecekler. Her bir bayrak altında on iki bin kişi olacak."²⁴⁸ Bunların hepsi daha önce geçti. Ortada olacak, olup da kıyametle birlikte olmayacak alâmetler ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunlara birçok hadiste işaret etmiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor; "Mal çoğalıp akıtılmadıkça kıyamet kopmaz. Öyle ki adam malının zekâtını vermek ister ama verecek kimse bulamaz. Yine Arap yarımadası bahçelere ve nehirlerle dönmedikçe kıyamet kopmaz."²⁴⁹

Kıyâmete yakın büyük alâmetler ise, bunlar Deccalin çıkması, duman, Dab-betü'l arz, İsa (aleyhisselam)'ın gelmesi gibi bazı alametlerdir.

Bazı âlimlere göre tevatür derecesine ulaşan hadisler Deccalin çıkacağını haber verir. Bu, insanları fitneye düşürüp saptıracak kâfir bir adamdır. Kendisiyle birlikte insanları aldatabilecek kadar, güç, kuvvet sahibi olacaktır. Bunlarla birçok insanı fitneye düşürmüş olduğu bir halde İsfahan'dan çıkar. Mekke ve Medine hariç bütün şehirlere girecektir. Bu ikisine girmeye güç yetiremeyecektir. Bu konuda gelen hadisler gerçekten çoktur.

Bundan dolayı da Ehl-i Sünnetin mezhebi âhir zamanda Deccalin çıkacağına iman etmektir. İsa (aleyhisselam) ininceye kadar yeryüzünde fitne yayacaktır. İsa (aleyhisselam) inip onu öldürecek ve böylece onun fitnesi de sona erecektir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki; "Hiçbir Nebî yok ki; muhakkak ümmetini Deccal'den sakındırmıştır. Ben sizi ondan sakındırıyorum. Ancak ben size diğer Peygamberlerin kavmine söylemediği bir şey söyleyeceğim. O şasıdır, sizin Rabbiniz şası değildir. Onun gözlerinden biri çıkık üzüm gibidir. İki gözü arasında kefare yazar, onu okuma bilende, bilmeyende okur."²⁵⁰ Bu konuların hepsi ile alakalı hadisler varid olmuştur. İbn Sayyad hakkında sahih olan görüş, onun Deccal olmamasıdır.

İsa (aleyhisselam)'ın gökten inmesi de kıyâmet alâmetlerindendir. Çünkü o âhir zamanda inecek. Allah (azze ve celle)'nin şu ayeti bunu haber veriyor; "Ölümünden önce ehli kitaptan herkes ona iman edecek. Kıyamet gününde ise onların aleyhine şahit olacak." (Nisa, 159) O inecek ve yeryüzü ehli hakkında adâletle hükmedecek. Batıl kanunları ve tağutları yok edecek. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şeriati ile hükmedecek. Deccali de öldürecektir.

248. Buhari, 3176; İbn Mace, 4042

249. Muslim, 1012

250. Buhari, 7128; Muslim, 2933

Güneşin batıdan doğması da kıyametin alâmetlerindendir. Ancak bu kıyâmete gerçekten çok yakın bir alâmettir. Güneş batıdan doğduğu zaman insanların hepsi iman edecek, ancak bu artık imanlarının kimseye fayda vermediği bir vakittir. Çünkü bu her şeyin açığa çıktığı gayba imanının kalmadığı ve imanının artık fayda vermediği bir vakittir. Bundan dolayı onların imanı da onlara fayda vermeyecektir.

Dabbenin yerden çıkacağına dair hadisler varid olmuştur. O büyük, uzun bir hayvandır. O Allah (azze ve celle)²⁵¹ nin buyurduğu gibi insanlarla konuşacak; “(Kıyametin kopacağına dair) o söz başlarına gelince, onlar için yerden bir Dabbe çıkarılır. O, onlara insanların ayetlerimize kesin olarak inanmadıklarını söyler.” (Neml. 82) Denildi ki; O Mekke’de ki Ciyad dağından çıkacak. Başka yerden çıkacağı da söylenmiştir -Allah daha iyi bilir-. Fakat buna iman vaciptir. Çünkü Allah (azze ve celle) bunu haber veriyor. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onu zikretmiştir.

Ye’cuc ve Me’cuc

Ye’cuc ve Me’cuc’un çıkması da kıyâmet alâmetlerindendir. İmam Tahâvi bunu zikretmiş, ancak bunun bahsi Kur’ân’dan da geçer hadislerde haber veriyor.²⁵¹ Ehl-i Sünnetin mezhebi bunların çıkacağına iman etmektir. Allah (azze ve celle) onların çıkmasına izin verdiğinde, bunlar çıkmış yeryüzüne fesadı yaymışlar. Meyveleri yemişler, suları içmişler ve yeryüzünde fesat çıkarmışlar. Onlar şu anda mevcuttur, ancak Allah (azze ve celle) onları insanlardan gizledi.

İnsanlardan bazıları onların şuan mevcut olmalarını inkâr ederler. Çünkü şuan yeryüzünde keşfedilmeyen bir yer kalmadığı halde onları nasıl kimse görmemiş derler. Ancak bu, nassa akulla karşı koymaktır. Allah (azze ve celle) bize haber veriyor; “Nihayet Ye’cuc ve Me’cuc’ün önü açıldığında her tepeden akın ederler.” (Enbriya, 96) Kehf suresinde de bize onlardan haber veriyor. Onların nasıl çıkacağını da haber veriyor. Onları engellemek için yapılan setten de haber veriyor. İnsanlar onları görmediğinden ya da keşfedemediğinden onların yok olduğu söylenemez. Allah onları çıkacağı zaman gelinceye kadar onları insanlardan gizlemiştir.

Duman

Duman da kıyâmetin alâmetlerindendir. Âhir zamanda ortaya çıkacaktır. Kur’ân buna işâret etmiştir. “Göğün açık bir duman getireceği günü bekle.” (Duhan, 10-11) Tahâvi metninin şârihi bunlara tekrar tekrar değinmiş ve açıklamıştır.

²⁵¹ Buhari, 3346; Müslim, 2880

وَلَا نُصَدِّقُ كَاهِنًا وَلَا عَرَّافًا وَلَا مَنْ يَدَّعِي شَيْنًا يُخَالِفُ الْكِتَابَ
وَالسُّنَّةَ وَإِجْمَاعَ الْأُمَّةِ

[90]

"Hiçbir kâhini, müneccimi; Kitab'a, Sünnet'e ve ümmetin
icmâına muhalif bir iddiada bulunanı tasdik etmeyiz."

[ŞERH]

[KEHÂNET VE SİHİR]

"Kur'an, sünnet ve ümmetin icmasına muhalif bir iddiada bulunanı tasdik etmeyiz." Müneccim, sihirbaz ve başkaları gibi; çünkü müneccimlik, kâhinlik, sihirbazlık haram olan fiillerdir. Bunlar birbirine benzeyen fiillerdir.

Sihir: Sözlükte manası gizli ve ince olmaktır. Bütün ince, latif ve sebebi gizli olan şeylere sihir denir. Bundan dolayı gecenin sonuna sihir denilmiştir. Çünkü karanlık ve gizli vakitte ayakta olanlar az olduğundan dolayı. Sihir ister bitkilerle olan hakiki sihir olsun, ister üfleme, düğüm bağlamayla, isterse başka yollarla olsun hepsine sihir denir.

Sihri öğrenmekte, yaptırmakta haramdır. İnsanın kendisine sihir yapılması için sihirbaza gitmesi caiz değildir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki; "Kim bir kâhine gidip söylediklerini tasdiklerse Muhammed'e ineni inkâr etmiştir."²⁵² "Kim bir müneccime gidip ondan bir şey soracak olursa kırk gün namazı kabul olmaz."²⁵³

Bazı âlimler sihrin küfür, sihirbazın ise kâfir olduğunu söylemişlerdir. Çünkü o yaptığı sihir çeşitleri ile şeytana yaklaşıyor. Aynı şekilde kullanmış olduğu tıbbi bitkiler ile de şeytana yaklaşıyor. Bundan dolayı bazı âlimlere göre, ona küfür ile hükmedilmiştir.

Bazı âlimlere göre küfürden dolayı öldürülür, diğer bazılarına göre de hadden öldürülür. Bazıları ise yapmış olduğu sihir ile birilerini öldürmüş ise o da öldürülür. Öldürmemiş ise öldürülmez. Ancak onu yapmış olduğu sihirden men edecek bir tazir cezası verilir.

Sihrin hakiki mi, hayal mi olduğu konusunda da ihtilaf edilmiştir. Selef âlimleri-

252. Ebu Davud, 3904; İbn Mace, 639

253. Müslim, 2230

ne göre de, halef âlimlerine göre de sihrin kendisine yapıldığı kişide hakiki bir tesiri olduğu râcihtir. Ve bu tesir onu hasta eder ya da karı ile kocayı birbirinden ayırır. Yani tâ ki ayrılınca kadar birini diğerinden hoşlanmaz hale getirir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakikaten kendisine sihir yapılmıştır. Tâ ki Aişe'ye, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yapmadığı bir şey ona yapmış gibi hayal oluyordu.²⁵⁴ Bu, Yahudi'nin kendisine yaptığı sihir dolayısıyla olmuştu. Sihir Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de dünya işleri konusunda tesir etmişti. Ancak vahiy ve Allah (azze ve celle)'nin vermiş olduğu haberlerde sihrin bir tesiri yoktu.²⁵⁵

Her halükarda sihirbaz ister küfürden dolayı olsun, ister hadden dolayı olsun öldürülür. Çünkü sahâbilerin öldürdükleri sabit olmuştur.²⁵⁶ Müminlerin annesi Hafsa (radiyallâhu anhu) kendisine sihir yapan bir cariyesinin öldürülmesini emretmiş ve öldürülmüştü.²⁵⁷ Aynı şekilde Cundeb (radiyallâhu anhu) Basra'da insanlara sihir yapıp, onların başını koparıp sonra tekrar yerine koyduğunu hayal ettiren sihirbazı görünce kılıçla başını vurup koparır. Sonra şimdi onu yerine koy der.²⁵⁸ Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle söylediği rivayet edilmiştir; "Sihirbazın haddi boynunun vurulmasıdır."²⁵⁹ Bu delillerden dolayı âlimler sihir, sahibini küfre ulaştırmasa da öldürülür demişlerdir.

Cumhura göre sihrin kişi üzerinde hakiki bir tesiri vardır. Kişiyi hasta eder hatta hanımından uzaklaştırabilir. İnsanın aklını bozabilir. Sihrin hakiki tesiri görülmüştür. Bazıları sihrin hakikat olmadığı onun sadece hayâlî bir şey olduğunu söylemişler. Bu sihirbazın kendisine sihir yaptığı kişide bırakmış olduğu hayâlî bir tesirdir. Bu, cumhurun görüşüne ve görülen sihrin hakikatine ters bir görüştür. Ancak bunlar Kur'an'da Firavun'un sihirbazları hakkındaki şu ayet ile delil getiriyorlar; "Musa siz atın dedi. Birde ne görsün, onların ipleri ve değnekleri yaptıkları sihirden dolayı kendisine hızla sürünür gibi görünüyor." (Tâhâ, 66) Dediler ki; Ona sürünüyormuş gibi görünüyordu cümlesinin manası, sopalar ve ipler hakikaten sürünmüyorlardı. Sadece Hz. Musa'ya öyle görünüyordu. Bu ayet bunun delili olamaz. Çünkü ayetin manası Musa (aleyhusselam)'a öyle görünüyordu anlamındadır.

²⁵⁴ Buhari, 5766; Muslim, 2189; Muhammed Fuat Abdulbaki, İbn Mac'e'nin (3545) hadisi hakkında: "Ona bir işi yapabileceği hayal ettiriliyordu. Ancak işi yapmak isteyince ona gücü olmadığını ortaya çıkardı. Yoksa yapmadığı bir iş ona yapmış gibi hayal ediliyor değildi."

²⁵⁵ Abdurrahman el-Muallimin Envanu'l-Keşafe s.251 bakılabilir.

²⁵⁶ Şafii Bedai İlminen, 1532; Abdurrezzak, X, 179-180; Ebu Davud, 3043

²⁵⁷ Buhari, Tarihu'l-Kebir, II, 222; Beyhaki, VIII, 136; Muvatta, Diyet

²⁵⁸ İmam Malik, Muvatta, II, 871

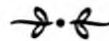
²⁵⁹ Tirmizi, 1460

Kâhin ve müneccim gaybı bildiğini iddia edenlerdir. Kâhin bir şeyler yapıp, yaptığı bu şeylerle gayb ilmine muttali olduğunu zannedene denir. Yani şeytanı, onu bazı gaybı şeylere muttali eder.

Kâhinlik ve müneccimliğin değişik yolları vardır. Bazı kâhin ve müneccimler çizgileri kullanırlar. Bunlar, yerlere yol dedikleri çizgiler çizer. Bunlardan bazıları ise ip kullanırlar. Bunlarla yere vururlar. Bazıları da kendi ile yere sayılı defada vurdukları asaları kullanırlar. Bunların hepsi batıl şeylerdir. Çünkü Allah (azze ve celle) gökleri ateş topları ile korumuştur. Bundan dolayı da şeytanlar gök haberlerine ve vahye muttali olamazlar. Daha önce oradan hırsızlık yapıyorlardı. Göğe yükselip oradan verilen hükümleri dinliyorlardı. Vahiyden bir şey duyduklarında yüz yalan ekleyip kendi hizmetçilerine getiriyorlardı. Söylediklerinden biri doğru çıktığında derler ki; "Onun filan gün filan yerde filan şey doğru olacak dediği doğru çıkmadı mı" bundan sonra yüz yalan ekler.²⁶⁰

Yıldızlara bakarak gaybı bildiğinin iddia eden müneccime de böyledir. Yıldızlara bakarak: "Fılan doğan yıldız şuna işaretir, filan batan yıldız şuna işaretir" der. Bu söylediklerini kendisine hizmet eden şeytandan öğrenmiştir. Bugün müneccim ve kâhinlerin hepsinin yaptığı şey iftira his ve zandan ibarettir. Bunların yaptığı herhangi bir delile dayalı değildir.

Gökler ateş topları ile korunmadan önce duydukları bir haberi şeytanlar yeryüzündeki hizmetçilerine ulaştırırlardı. Ancak gökler korunmaya başladıktan sonra Allah (azze ve celle) cinleri şöyle söylediklerini bize aktarıyor; "Hâlbuki biz, göğün bazı yerlerinde gayb haberlerini dinlemek için otururduk. Fakat şimdi her kim dinlemeye kalkacak olursa, kendisini gözetleyen yakıcı bir ışık bulunur." (Cin, 9) Diyor ki; Biz göğün haberlerini dinlemek için göğün bazı yerlerinde oturuyorduk. Ancak şimdi herkim dinlemek amacı ile oraya gitse kendisini bekleyen, gözetleyen bir ateş topu ile karşılaşır. Allah (azze ve celle)'nin göğü korumaya alması ile onların vahyi çaldıkları yol kapanmış oldu. Artık şeytanlardan kimse göğe yükselemez oldu.

260. Bunların hepsi İbn Abbas tarafından rivayet edilmiştir. İbn Abbas bunları Saffat suresinin 1-10.cu âyetleri bağlamında söylemiştir. (Editörün Notu)

وَنَرَى الْجَمَاعَةَ حَقًّا وَصَوَابًا، وَالْفِرْقَةَ زَيْغًا وَعَذَابًا

[91]

"Cemaati hak ve doğru görürüz, ayrılığı ise sapıklık ve azap görürüz."

[ŞERH]

[SAHİH İSLÂM TOPLULUĞU İLE BİRLİKTE OLURUZ]

Ehl-i Sünnetin mezhebi cemaate tâbi olmayı hak olarak görmektir. Bundan mak-
 lûl; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetine tâbi olmaktır. İmam Tahâvi bu cüm-
 lesinden Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Fırkayı Nâciye'den bahsettiği şu hadisi
 kastediyor. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hadisin bazı lafızlarında şöyle buyuruyor;
 "Bu cemaattir."²⁶¹ "Yahudiler yetmiş bir, Hristiyanlar yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Bu
 ummet ise yetmiş üç fırkaya ayrılacak, biri hariç hepsi ateştedirler." Denildi ki; "Onlar
 kimlerdir ya Rasûlullah?" Buyurdu ki; "Bugün ben ve ashabımın üzerinde bulunduğu-
 muz şey üzere olandır."²⁶²

O zaman cemaat Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve sahâbisinin üzerine olduk-
 lan şey üzere olmaktır. İster çok olsunlar, ister az olsunlar hak üzere olanlar onlardır.
 Böylelikle cemaat doğru ve haktır. Bunlardan ayrılmak ise sapıklık ve azaptır. Rasû-
 lullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiklerine tutunmak, tâbi olmak, o yolda yürümek
 hak olan budur. Ancak ayrılık, muhalefet, haktan ve cemaatten kopmak, bu sapıklık
 ve azaptır. Bundan dolayı selef-i sâlihın sünnete ve cemaate tutunmaya teşvik eder-
 di. Ayrılıktan muhalefetten, haktan ve cemaatten kopmaktan sakındırırlardı. İmam
 Tahâvi'nin bu söyledikleri ehli-sünnetin mezhebidir.

261. Ebu Davud, 4596; Darîmi, II, 241; Ahmed, IV, 102; İbn Mace, 3992.
 262. Ahmed, 11208-8396; Tirmizi, 2641-2640.

وَدِينُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ وَاحِدٌ، وَهُوَ دِينُ الْإِسْلَامِ، قَالَ اللَّهُ
تَعَالَى: ﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ﴾. وَقَالَ تَعَالَى: ﴿وَرَضِيتُ
لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾. وَهُوَ بَيْنَ الْغُلُوِّ وَالتَّقْصِيرِ، وَبَيْنَ التَّشْبِيهِ
وَالْتَعْطِيلِ، وَبَيْنَ الْجَبْرِ وَالْقَدْرِ، وَبَيْنَ الْأَمْنِ وَالْإِيَّاسِ

[92]

“Allah’ın dini göklerde de yerde de tektir. O da İslâm dinidir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Muhakkak Allah katında tek din İslâm’dır.” (Al-i İmran, 19) “Sizin için din olarak İslâm’a razı oldum.” (Maide, 3) Bu din ifrat ile tefritin ortası, teşbih ile ta’tilin ortası, Cebriyye ve Kaderiyye’nin ortası, ümit ile güvenin ortası bir yoldur.”

[ŞERH]

[ALLAH KATINDA TEK DİN İSLÂMDIR]

İmam Tahâvî bu risalede yazmış olduğu şeylerin kendisi ile din edindiği inanç esasları olduğunu kastediyor. Ve bu bütün muhalefetten beridir. Bu risalede yazmış olduğu şeylere muhalif olan kişiden de beridir. Çünkü o kişi Allah Rasûl’ü ve sahâbîsinin yoluna muhâlifdir. Allah (azze ve celle) tek dinin sahih olan İslâm’dan başka din yoktur. Allah’ın dini İslâm’dır ondan başka din kabul etmez. “Allah katında tek din İslâm’dır.” (Al-i İmran, 19)

Dinden Allah’ı birlemek ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in şeriâtı kastedilir. Dinde birdir, şeriatta birdir. Hiç kimseye İslâm’dan başka Yahudiliği ya da Hristiyanlığı din edinmesi caiz değildir. Aynı şekilde İslam şeriâtı dışındaki Yahudi ve Hristiyanlığın şeriâtını da tatbik etmesi caiz değildir. Çünkü Allah (azze ve celle) dinin yalnız İslâm olduğunu bildiriyor; “Allah katında tek din İslâm’dır.” “Kim İslâm’dan başka bir din arayacak olursa bu ondan kabul edilmeyecektir ve o ahirette zarara uğrayanlardan olacaktır.” (Al-i İmran, 85) Tevhid ve Allah’a ibadet etmeye nispeten bütün Peygamberlerin dini birdir. Bütün Peygamberler Allah’a ibadet etmeye çağırırlar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in buyurduğu gibi; “Biz Peygamberlerin dini birdir. Peygamberler baba bir kardeşirler. Bizim dinimiz birdir.”²⁶³ Yani bizim

dinimiz tevhitir. Allah'a kulluk etmektir. Bundan dolayı Allah (azze ve celle) kavmine bir Peygamberi gönderdiğinde, muhakkak o kavmini tevhide ve Allah'tan başka hiçbir şeye ibadet etmemeye davet etmiştir. Peygamberlerin şeriatları size farklı olabilir. Hz. İsa'nın şeriatı, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şeriatından farklı olabilir. Allah (azze ve celle) şöyle buyuruyor; "Sizden her biriniz için bir şeriat, bir menhec kuldık." (Maide, 48) Helal ve haramlara nispeten şeriatlarda farklılıklar olabilir. Ama tevhide nispeten bütün peygamberlerin dini birdir.

فَهَذَا دِينُنَا وَاعْتِقَادُنَا ظَاهِرًا وَبَاطِنًا، وَنَحْنُ بُرَّاءٌ إِلَى اللَّهِ مِنْ كُلِّ مَنْ خَالَفَ الَّذِي ذَكَرْنَاهُ وَبَيَّنَّاهُ وَنَسَأَلُ اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يُثَبِّتَنَا عَلَى الْإِيمَانِ وَيَخْتِمَ لَنَا بِهِ، وَيَعْصِمَنَا مِنَ الْأَهْوَاءِ الْمُخْتَلِفَةِ وَالْآرَاءِ الْمُتَفَرِّقَةِ وَالْمَذَاهِبِ الرَّدِّيَّةِ، مِثْلَ الْمُشَبِّهَةِ وَالْمُعْتَرِزَةِ وَالْجَهْمِيَّةِ وَالْجَبَرِيَّةِ وَالْقَدَرِيَّةِ، وَغَيْرِهِمْ مِنَ الَّذِينَ خَالَفُوا السُّنَّةَ وَالْجَمَاعَةَ وَخَالَفُوا الضَّلَالَةَ، وَنَحْنُ مِنْهُمْ بَرَاءٌ وَهُمْ عِنْدَنَا ضَلَالٌ وَأَرْدِيَاءٌ، وَبِاللَّهِ الْعِصْمَةُ وَالتَّوْفِيقُ

[93]

"Bunlar, zâhir ve bâtın inanç esaslarımızdır. Zikrettiğimiz ve beyan ettiğimiz bu esaslara muhâlif olan her şeyden Allah'a sığınırız. Allah'tan bizi iman üzere sabit kılmasını ve imanla bizi sonlandırmasını diler, bizi karışmış arzulardan, muhtelif görüşlerden, Müşebbihe, Cehmiyye, Cebriyye, Kaderiyye gibi Ehl-i Sünnete muhâlefet eden, bid'ate ve sapıklığa tâbi olan mezheplerden muhafaza buyurmasını dileriz. Biz Ehl-i Sünnet olarak onlardan uzağız, onlar bize göre sapık ve değersizdirler. Batıldan korunmak ve hak yolda muvaffak olmak ancak Allah'ın yardımı ile olur."

[ŞERH]

[HİTAM]

Evet, Allah rahmet eylesin İmam Tahâvî'nin zikrettikleri Ehl-i Sünnetin mezhebidir. Onlar bütün dalaletten uzak dururlar. Ve bu dalalet sahiplerinden de uzak oldukları ve onların haktan saptıklarını söylerler. İmam Tahâvî Allah'tan onu doğru yol üzere sebat kılmasını istiyor. Aynı zamanda sapık olan Cehmiyye, Mu'tezile, Cebriyye ve Müşebbiheden onu korumasını istiyor. Çünkü bunlar akide de sapmış olanlardır.

Müsnif (rahmetullah) Allah'tan onu, bunların yolundan korumasını istiyor. Biz de Allah'ın bizi ve bütün Müslümanları bunların yolundan korumasını istiyoruz.

شَيْخ
العقيدة الصالحية
HAMÜD İBN UKLÂ EŞ-ŞUAYBİ

el-Akîdetü't Tahâviyye

şerhi

HAMÜD İBN UKLÂ EŞ-ŞUAYBİ

شَيْخ
عبدالله بن
عقيدة الصالحية
HAMÜD İBN UKLÂ EŞ-ŞUAYBİ

Elinizdeki bu eser geçmişin köklerini taşıyan, üç bereketli nealin inancını yansıtan mühim bir kitaptır. Akaid sahasında gözlerin kendisine çevrildiği önemli bir metin olarak İslâm ilim tarihinde kendisinin hak ettiği yeri almıştır. Birçok kimse onu incelemiş, şerh yazıp onun raftarda tozlanmasına müsaade etmemiştir. O şerhlerden biri de Şeyh Hamûd b. Uklâ eş-Şuaybî'ye ait olan bu şerhtir. Bu mühim eseri şerh etmek isteyen herkes ilmini, birikim ve dehasını ortaya koymak zorundadır. "Telif etmek isteyen biri ilmini bir tabak içinde insanlara sunan gibidir" diyen kimsenin bahsettiği gibi Şeyh Hamûd da birikim ve ilmini esere dökmüş olduğu bu şerh ile göstermiştir. Allah (azze ve celle) bu eserin aslını, sonra onu şerh eden şârih ve onu okuyan tâlîplerine rahmet etsin ve onları bundan faydalandırsın.

